DELICIAE ITALIAE
ET
INDEX VIATORIVS AB VRBE ROMA

AD OMNES IN ITALIA, ALIQVAS ETiam extra Italiam Ciuitates & Oppida; vbi simul indicatur quid in eorum singulis rarum visuque dignum sit: nempe TEMPLA ob structuram magnifica; DELVBRA ob artem spectanda; PALATIA AEDIFICIAQVE ob amplitudinem præclara; PICTVRAE excellentium Artificum; STATVAE eleganter sculptæ; quicquid præterea vbique in ITALIA, vel antiquitate rarum vel arte præclarum est.

COLONIAE
Apud VVilhelmum Lutzenkirchen
Anno M.DC.VIIII.

CLARISSIMO
D. IOANNI A DVSSEL
LL. LICENTIATO, PATRO-
no & fautori meo plurimum colendo.

Dispicienti mihi iam diu quomodo singularem illam tuam erga me humanitatem & prolixam beneuolentiam, nõ verbis tantum, verumetiam reipsa declaratam, aliquo gratitudinis & obseruantiæ testimonio compensarem; tãdem in mentem venit hoc Apodemicarum Delitiarum apotelesma ad te mittere. Italia est, non lectione tantum, sed visu etiam tibi nota & lustrata: Italia, inquam, regio, vt Plinius lib. III. Natur. Hist. cap. XX. loquitur, Dijs sacra, totius Europæ beatissima, optimaq́, omnium prope terrarum alũna, rerũ dom̃ina, princeps gentium, Mundi regina: cuius laudes vniuersim duplici encomio complectitur idem accuratissimus Naturæ perscrutator, quorum vnum lib. III. cap. V. Nec ignoro, inquit, ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breuiter atque in transcursu ad hunc modum dicatur: Terra omnium terrarum Alumna eadem & Parens, Numine Deum electa quæ Cœlum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret Imperia, Ritusq́, molliret, & tot populorũ discordes ferasq́, Linguas Sermonis cõmercio cõtraheret ad Colloquia, & Humanitatẽ Homini daret; breuiterq́, vna cunctarũ gentiũ in toto orbe patria fieret. Sed quid

agam? tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorumq; claritas tenet. Vrbs Roma vel sola in ea & digna tam festa ceruice facies, quotandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se felixq; illa ac beata amœnitas? vt palam sit vno in loco gaudentis opus esse Naturæ. Iam verò tota ea vitalis ac perennis salubritatis Cœli temperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica siluarum genera, tot montium adflatus, tanta frugum, vitium, olearumq; fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumq; vbertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumq; terrarum commercio patens vndique, & tanquam ad iuuandos mortales ipsa auidè in maria procurrens. Neque Ingenia Ritusq; ac Viros, & lingua manuq; superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere Græci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam, &c. Alterum, quo finem imponit nobilissimo suo de Natura operi, libro XXXVII. cap. XIII. In toto Orbe, inquit, & quacumque cœli conuexitas vergit, pulcerrima est omnium, rebusq; merito principatum Naturæ obtinens Italia, rectrix, parensq; mundi altera, viris, feminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstantia, Ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cœli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum adflatu. Etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate,

te. Quidquid est quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olera, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigarijs præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quādiu libuit exercere, nullis cessit. Et ijs nūc in se grauida pro omni dote varios succos & frugū pomorumq́; sapores fundit. Hæc vir ille clarissimus de sua patria non minus verè quàm eleganter. Quid mirum igitur, si hodieq́; tantus exterorum hominum in Italiam fiat concursus? Germanorum inprimis, apud quos in splendidiori fortuna iāraro quibus ea non adita. Nos verò, vt & illorum qui domi desident commodis & voluptati consuleremus, præcipuarum Europæ regionum, Italiæ, Germaniæ, Galliæ & Hispaniæ Delicias apodemicas, è maiori illo vrbium theatro & Chorographicis quibusdam scriptoribus excerptas, vna cum viatorijs Indicibus congestas; hac forma publicauimus: quarum primam hanc partem, Italiam, tuo nomini inscribo, dedico ac consecro, meæq́; erga te obseruantiæ testem ac pignus extare volo, vtpote præter alias multas doctrinæ & virtutis dotes, huiuscemodi rerum arbitrum elegantissimum, & quum in his, tum in alijs æstimandis iudicio maturo atque exacto præditum. Quem meum conatum vt bonam in partem accipias, enixè rogo atque oro. Coloniæ Agrippinæ, pridie Calendas Ianuarij M.DC.IX. quem tibi tuisq́; felicissimum à Deo immortali precor atque opto.

Dign. Tuæ

ex merito addict.

Gaspar Ens L.

De Italiæ ciuitatibus (quarum hoc in libello fit mentio) i'versus hi vernacula lingua circumferuntur pulcerrimi.

FAma tra noi Roma pomposa & Santa;
Venetia riccha, saggia, & signorile;
Neapoli odorifera & gentile;
Fiorenza bella, tutto il volgo canta;
Grande Milano, in Italia si vanta.
Bologna grassa, & Ferrara ciuile,
Padoua forte, & Bergomo sottile,
Genoua di superbia altièra pianta;
Verona degna, & Perugia sanguigna,
Brescia l'armata, & Mantoa gloriosa,
Rimini buona, & Pistoia ferrigna;
Siena de bel podere, Lucca industriosa,
Forli bizarro, & Rauenna benigna,
É Singallia del aria noiosa,
E Capua amorosa,
Pisa frendente, & Pesaro giardino,
Ancona de bel porto pellegrino,
Fedelissimo Vrbino,
Ascali tondo, & longo Recanate,
Foligno delle strade in Zuccarate,
Et par da cielo mandate
Le belle donne de Fano si dice,
Ma Siena poi tra l'altre piu felice.

IN-

INDEX ITINERUM HUIUS LIBELLI.

Scar-

Finis Indicis.

ITA

ITALIAE REGIONES QVArum hic fit mentio, præcipuæ.

Aprutium.
Calabria.
Campania felix.
Corsica insula.
Flaminia nunc Romaniola.
Forum Iulij.
Istria.
Latium, nunc Campagna di Roma.
Liguria, nunc Riuera di Genoa.
Mantuanus Ducatus.
Marchia Anconitana.
Marchia Taruisina.
Mediolanensis Ducatus.
Montisferrati Marchionatus.
Orvieti oppidi territorium.
Parmensis Ducatus.
Pedemontij Principatus.
Perusinus ager.
Regnum Neapolitanum.
Sardinia insula
Sicilia insula.
Spoletanus Ducatus, siue Vmbria.
Tuscia, nunc Toscana.

DELI-

DELICIAE ET ITINERARIUM ITALIAE.

ROMA quondam orbis princeps & & Imperatrix, in Latio condita ad Tiberim. Quantus hac nostra ætate Romæ ambitus sit, non parum variatur. P.M. 15. nonnulli dicunt, alij 14. quidam 13. Turres solummodo 365. Portæ 20. supersunt; nec quæ extant nunc turres, itemque muri veterum operum fundamentis insistunt, nec materia lapideve constant eodem, nec ijsdem in locis quibus olim portæ sunt: sed omnia mutata conuersaq; reparatorum pro arbitrio; quippe quia non semel incursione Barbarorum vrbs ruinis deformata planeque vastata ac subuersa fuit. Insignia hic ædificia tam publica, quàm priuata, tum etiam vrbis illius quondam triumphantis, atque orbi terrarum imperantis antiqua monumenta, giganteæ profectò molis opera, si prolapsas in solum, velut è montibus, testudinum ac fornicum vastas rupes, si turriũ atq; murorum immanes ruinas intuearis, in Thermis, Templis, Amphitheatris, Circis, Aquæductibus, atque Theatris, cæterisque publicis ædificijs multis. Stupet non illiteratus hospes, nec satiari contemplando potest, incidens in Theatrum Titi Vespasiani, supra septem mundi miracula laudibus euectum, Pantheon Vipsanianum, Thermas Cara-

callianas, Constantinianas, atq; Diocletianas, prouinciarum quasi in amplitudinem extentas, ac vrbium magnarum forma, turribus mœnibusque altissimis septas. Miratur tot marmoreos arcus triũphales, columnas, cochlides, armorum atque bellorum expeditiones sculptis ad viuum imaginibus referentes: Pyramidum ingentia saxa, & Obeliscorum trabes immanes, quarum euehẽdarum ob causam naues fabricatæ fuerant, vt veluti iuga montiũ per fluctus iratos transportarentur. Quid referam gigãteos ex vno saxo colossos, Castorum hippodamon cum equis exultantibus, atque fluuiorum ingentium prostrata corpora? tot ex ære marmoreq; precioso, & rari generis statuas artificiosissimas, columnas ingentes, vasa, labra, conchas, soliaque balnearia capacissima? quæ in Thermis balneisque publicis olim vsui fuere, sicut & illæ cathedræ pertusæ ex Numidico Leucoctytro durissimo perpolytæ in Lateranensis Basilicæ porticu, vulgi fabulis infames. Hic obuersantur oculos humana statura maiores atq; specie magis angustæ ex marmore candidissimo statuæ: vt pulcherrimus ille Apollo Hecatebeletes, Hercules, Veneres, Mercurius, Genius principis (quem Antinoum Hadriani Imp. esse autumnant) Nympha Anapauomene ad fontem decumbens, quam Cleopatram volunt, itẽ ex vno Pario saxo Laocon ille Troianus cum duobus filijs adolescentibus, duorum Draconum nexibus intricatus, atque tantopere à Plinio laudatus; in qua quidem statua ad vnguem elaboranda, tres simul artifices summi, Agesander, Polydorus, & Athenodorus Rhodij, communi consilio operam & inge-

ingenium impenderunt, raro quidem hæc casu inter ruinas ædium Titi Vespasiani Imp. conseruata, & e Carinis extracta est. Sic Tiberis fluuius, cum Lupa lactante geminos Romulum ac Remum, ex vno saxo. Sic Nilus ingens Sphyngi innixus, per cuius corpus sedecim cubiti pueri (vt eos Philostratus Lemnius appellat) lusitantes, eius fluminis incrementa notant: quorum XVI. humero ipsius insidens, Calathum fructibus & floribus plenum capiti imponit, atq; indicat XVI. cubiti, instũ Nili incrementum, AEgypto fructuum omnium summas adferre delicias, non secus ac XV. securitatem, & XIV. hilaritatem: reliquos inferiores, nempe si supra XIII. cubitum non excrescat Nilus, famem ac penuriam AEgypto protendere, Plinius scribit historiæ naturalis lib. V. ca. IX. Hæc etiam elegãtissimè in ipsa Statua per puerorum gestus indicãtur, in cuius item Basi frutices, herbæ, plãtæ Nilo peculiares, ad viuum exsculptæ visuntur; vt colocasia, calamus, papyrus, aliæq;, quibus AEgyptus propter Nilũ est nobilis, quẽadmodum & raris animalibus in eadẽ Basi non minus eleganter imitatis, inter quę sunt Hippopotami, Ichneumones, Trochili, Ibides, Scinci, Crocodili. Nec desunt perpetui horum aduersarij ac domitores Tentyritæ, nauiculis amnem exercentes, atque Crocodilos remis territantes: pusillum genus hominum, sed animi præstãtia mira, huic beluæ infestũ, quorũ vel voce sola, vel olfactu fugatur, non secus Psyllorum tactu aut odore serpentes. Quinetiã Tentyritæ, crocodilorũ natantium dorso insilientes, iniecta oris rictui claua, tãquam lupato equitantiũ modo in terrã agũt, capti-

callianas, Constantinianas, atq; Diocletianas, prouinciarum quasi in amplitudinem extentas, ac vrbium magnarum forma, turribus mœnibusque altissimis septas. Miratur tot marmoreos arcus triũphales, columnas, cochlides, armorum atque bellorum expeditiones sculptis ad viuum imaginibus referentes: Pyramidum ingentia saxa, & Obeliscorum trabes immanes, quarum euehẽdarum ob causam naues fabricatæ fuerant, vt veluti iuga montiũ per fluctus iratos transportarentur. Quid referam gigãteos ex vno saxo colossos, Castorum hippodamon cum equis exultantibus, atque fluuiorum ingentium prostrata corpora? tot ex ære marmoreq; precioso, & rari generis statuas artificiosissimas, columnas ingentes, vasa, labra, conchas, soliaque balnearia capacissima? quæ in Thermis balneisque publicis olim vsui fuere, sicut & illæ cathedræ pertusæ ex Numidico Leucoctytro durissimo perpolytæ in Lateranensis Basilicæ porticu, vulgi fabulis infames. Hic obuersantur oculos humana statura maiores atq; specie magis angustæ ex marmore candidissimo statuæ: vt pulcherrimus ille Apollo Hecatebeletes, Hercules, Veneres, Mercurius, Genius principis (quem Antinoum Hadriani Imp. esse autumnant) Nympha Anapauomene ad fontem decumbens, quam Cleopatram volunt, itẽ ex vno Pario saxo Laocon ille Troianus cum duobus filijs adolescentibus, duorum Draconum nexibus intricatus, atque tantopere à Plinio laudatus; in qua quidem statua ad vnguem elaboranda, tres simul artifices summi, Agesander, Polydorus, & Athenodorus Rhodij, communi consilio operam & inge-

ingenium impenderunt, raro quidem hæc casu inter ruinas ædium Titi Vespasiani Imp. conseruata, & è Carinis extracta est. Sic Tiberis fluuius, cum Lupa lactante geminos Romulum ac Remum, ex vno saxo. Sic Nilus ingens Sphyngi innixus, per cuius corpus sedecim cubiti pueri (vt eos Philostratus Lemnius appellat) lusitantes, eius fluminis incrementa notant: quorum XVI. humero ipsius insidens, Calathum fructibus & floribus plenum capiti imponit, atq; indicat XVI. cubiti, iustũ Nili incrementum, AEgypto fructuum omnium summas adferre delicias, non secus ac XV. securitatem, & XIV. hilaritatem: reliquos inferiores, nempe si supra XIII. cubitum non excrescat Nilus, famem ac penuriam AEgypto protendere, Plinius scribit historiæ naturalis lib. V. ca. IX. Hæc etiam elegãtissimè in ipsa Statua per puerorum gestus indicãtur, in cuius item Basi frutices, herbæ, plãtæ Nilo peculiares, ad viuum exsculptæ visuntur; vt colocasia, calamus, papyrus, aliæq;, quibus AEgyptus propter Nilũ est nobilis, queẽadmodum & raris animalibus in eadẽ Basi non minus eleganter imitatis; inter quę sunt Hippopotami, Ichneumones, Trochili, Ibides, Scinci, Crocodili. Nec desunt perpetui horum aduersarij ac domitores Tentyritæ, nauiculis amnem exercentes, atque Crocodilos remis territantes; pusillum genus hominum, sed animi præstãtia mira, huic beluæ infestũ, quorũ vel voce sola, vel olfactu fugatur, non secus Psyllorum tactu aut odore serpentes. Quinetiã Tentyritæ, crocodilorũ natantium dorso insilientes, iniecta oris rictui claua, tãquam lupato equitantiũ modo in terrã agũt, capti-

uos, coguntque euomere ad sepulturam recentia deuorata corpora, quemadmodum Plinius idem libri octaui capite XX. memoriæ prodidit. In hortis Vaticanis Pontificioque palatio, multa preciosa ornamenta magnæque artis atque elegantiæ in picturis, sculpturis, aulæis, tectorio, & statuis, cernűtur, vt & in Nymphæo Pij V. Rom. Pontif. statuis, signis, epigraphis antiquis, & preciosis rarisque marmoribus opulentissimo. Pulcherrimus ille ex Pario pater Oceanus Deus, aquarum omnium Princeps, rerumque parens, vt eum Homerus appellat ex Philosophorum veterum sententia: Qui inferiorum elementorum ac corporum genitale semen liquidum ex eo per vniuersum exurgere, & propagari volunt, Solisque ac siderum igneis per aquas exhalationibus nutriri. In area Capitolij fons est, supra quem caput marmoreum muro insertum: ex cuius magnitudine colligitur, fuisse cuiusdam Colossi, & iuxta fontem inter alia fragmenta reperitur pes, & pars brachij ex marmore, itidem insignis magnitudinis, vt partes fuisse dicti Colossi videantur. Sub hoc capite in fonte ipso recumbit ingens statua marmorea, quam Marforium vocant: à doctis Pistorius Deus, siue panarius Iupiter esse creditur, quod tumores instar panum circumquaque promineant: alij existimant esse simulacrum Rheni Germaniæ fluuij. Huic affigi solent scripta famosa; responsoria tamen & antiphona illis, quæ ad Pasquinum prius publicantur. Pasquini statua est gladiatoris, brachijs & facie mutila, ante ædes Alphonsi Caraffæ: huic etiam edicta monitoria, & id genus scripturarum affigi solent. In medio areæ Ca-

Capitolij statua equestris ænea, in cuius Basi hæc leguntur: *Paulus III P.M. statuam equestrem a S.P.Q.R. Marco Antonio Pio, etiam tum viuenti statutam, variis deinde vrbis casibus euersam, & a Sixto V.P.M. ad Lateranensem Basilicam repositam, vt memoriæ optimi Principis consuleret, patriaq; decora & ornamenta restitueret, ex humiliori loco, in aream Capitolinam transtulit, atque dicauit. Anno salutis M.D. XXXVIII.* In Foro Romano ad cliuum Capitolinum arc⁹ Septimij cōspicitur integer adhuc, in quo monumenta victoriæ terrestris, & maritimi prælij. Castellum aquarum, seu potius cisterna, Titi Imp. vulgo, *Le sette sale*, mirabilis est fabricæ sicut & domus & Turris Neronis, ex qua iussu suo incensam vrbem Romam 7. dierum spatio cum voluptate spectauit. Turri militiæ, siue arcui Neruæ Imp. (hodie corruptè *Arca Noë* vocatur) eiusq; Palatij reliquijs, S. Basilij Fanum superstructum est.

ITER ROMA RONCILIONVM, VITERbum, Montemfaliscorum, Vulsinam, Aquampendentem, S. Quiricum, Volaterras, Labronem vulgo Liuorno.

Isola 9. Baccano Monte Rosi 9. o. Ronciglione 10. Simul 28.

RONCILIONVM, vulgo Ronciglione, oppidulum est in colle, inter Sutrium cæde Hetruscorum nobile, & Graphalicam. Vini bonitate commendatur. Non longè abest lacus Cyminus, à Virgilio celebratus, & lacus Vadimonis hoc longè maior, de quo Liuius: inter vtrumque est aquarum calidarum copia maxima.

Lago di Vico *Lago di Viterbo* o.*Viterbo* 8.

Viterbum, vulgo Viterbo, vrbs Faliscorum, olim Longida dicta, vel vt alij volunt Vetulonia, sita est in montis Cymini radice, loco plano & irriguo, lapideque quadrato ædificata. Fontes in publico habet duos, abundatque frugibus & fluminibus, fontibusque tã medicatis quã dulcibus, inter quos sunt aquæ Caiæ, ab antiquis scriptoribus laudatæ.

o.*Montefiascone* 8.

MONSFALISCORVM, vulgo Montefiasconi, Ptolemæo Falenium, quondam Faliscorum caput, situm arduo loco, nobilitatur vino Muscatelli, Lino, & fructibus quamplurimis. Cato arcem Iti vocat, & ab Argis conditam refert Plinius. Venit hic notanda Historia de quodam Prælato, nimia vini ingurgitatione mortuo; is dum iter faceret, famulum præmittere solebat, qui hospitia quęreret, vinis melioribus instructa: ex eo adueniente quæsiuit Episcopus, an esset bonum vinum. Famulus, vt bonitatem vini eo magis exprimeret, respõdit, Est Est & vocem duplicauit. Mortuo itaque Episcopo, famulus posuit Epitaphium: *propter Est Est, Dominus meus mortuus est.*

Atlena o.*Bulsena* 8.

VVLSINA vulgo Bolsena, ex duodecim capitibus Etruriæ vna, nunc deleta est, & in villam propemodum conuersa: amplissimo lacui Vulsinensi adiacet, cuius ager Olea est feracissimus, & primo anno fructum facit. In lacu à montibus habitatur Insula, in qua Amanicus OstroGothorum Rex, Almasundam genitricem occidi passus est, quæ adeo eloquens & docta fuisse scribitur, vt extremo affi-

çien

ciendam supplicio eam orantem audientes, mortem planè contempſerint.

o.*Aquapendente* 8.

AQVAPENDENS, olim Aquula, oppidum eſt oblongum, in monte ſitum, inter lacum Vulſinenſem, & amnem Prilam, qui lapideo pōte ſex fornicum ſtatus eſt.

Ponte centeno 4. *Paglia* 8. *Lorza* 2. *Socorzo* 3. *Hoſp.Scala* 3. *S.Quirico* 5. Simul 25.

S.QVIRICVS oppidum eſt cum Arce, iuxta Olenuam montem.

Torrariere 4. o.*Bonconuento* 4. *Cuna* 8. *Roſia* 6. *Menzano* 9. o.*Volterra* 13. Simul 44.

VOLATERRAE, vulgo Volterra ciuitas eſt antiquiſſima, difficillimo aſperrimoque iugo impoſita; ex primis Hetruriç XII. Iano conditore inſignis. Murorum forma humanæ manus ſpeciem ſequitur. Mōtis enim in quo ſita faſtigium, quinis aſſurgit modicis collibus, inter ſe paruis item vallibus diſſociatis; omnes clauſi muro haud ſunt, ſed aliqui tantum. Mœnia ipſa quadrato lapide longitudinis ſenum pedum, tam affabrè abſque bitumine compoſito, vt elegantiam habeāt inſignem, maiori ex parte conſtant. Quinis in vrbem portis aditus datur; ꝓ ijs ſimilis fons eximius, aquas nitidiſſimas iacit; intꝰ in vrbe bini alij ingerētes. Vndiq; vetertimas ex marmore ſtatuas cernere eſt, quaſdā integras, pleraſq; fractas, magna varietate, vti & Epitaphia multa, Tabulis marmoreis inſignibus inſcripta. Fuit inter hęc antiquitatis monumēta caput ex marmore, lauro redimitū, quondā in arcis vetuſtæ, quæ maximo quinq; collium erat impoſita, funda-

mentis repertum. Vrbis in medio vestigia maximi Theatri supersunt, & in via quam Cursum Martium vocant, Martis signum pernobile marmoreum, cum vrnis aliquot ex Alabastrite, toreumatis insigni opere cælatis, in quibus & ignotæ quædam literæ. Hetruscas quidam asserunt. Iacet hic item Statua ex marmore, muliebri amictu, puerum inuolutum vlnis tenens, in cuius Pallæ manicis prægrandibus, minutæ admodum incisæ literæ sunt, vt ferunt, Hetruscæ. Multæ insuper inscriptiones eiusmodi, ac item Latinæ cernuntur, quæ nisi longa narratione commemorari omnes haud possent, & apertè vrbis vetustatem docent. Anno 1529. Florentiam obsidente Philiberto Auraniæ Principe, Caroli V. Imp. legato, vnà cum Clementis VII. Pontif. Roman. exercitu, vt Alexander Medices, alijque multi exules reducerentur, Volaterræ, Cortona, & Arerium, Philiberto se dediderunt; ipsaque deinde Florentia subacta, in Alexandriæ Medices, Florentiæ postea Ducis, imperio Volaterræ permanserunt, cui successit Cosmus, Magnus Hetruriæ postea Dux.

Orciatico 10. *Garbo* 6. o. *Liuorno* 8.
Simul 24.

LABRO, vulgo Liuorno portus est, cui adiunctum eius nominis oppidum. Arx in insula forma triangulari rebus necessarijs ad defensionem militeque præsidiario iustructa est. Vnaquæque nauis soluit in portu tres coronatos, pro portu vnum, pro lumine alterum, pro tota accessione tertium. Portus aduersus impetum aquarum bene munitus, & recipiendis nauibus onerarijs etiam maximis,
ac-

accommodatus. Triremes hic ſunt more Italo inſtructæ captiuis catenatiſque, tum Turcis, tum Italis, ad triremes condemnatis, qui interdiu omnis generis opera facere coguntur, lapides coquere, calcem præparare; quidam fabri ſunt, conficiuntq; inſtrumenta nautica, alij reſtiones; qui nullam artem norunt, baiulos agunt, in compedibus tamen. Aedificia hinc inde noua conſtruuntur non pauca habitationibus contiguis, quæ aduenis paruo locantur, infinita ferè & vicina ſibi admodum hypocauſta ſiue Fumaria habent, quorum tamen nullum alteri ſimile, ſed ſingula formæ ſunt ſingularis. Iuxta Portum quatuor in mari Turres conſpiciuntur, quarum altiſſima eſt Pharus, nautis noctu lumen præbens, ex reliquis tribus, vna ſemidiruta, aliæ propugnacula ſunt, & naues appellentes præternauigare eas coguntur. E regione ab altera parte, in littore, Mola pneumatica ſiue alata eſt, quod genus per Italiam infrequens eſt. Labronis munitio incœpta eſt à Coſmo Medice Magno Hetruriæ Duce, perficiturque inſigniter à Ferdinando Magno Duce.

ITER ROMA SENAS, PISAS, PETRAMſanctam, Sarſanam, Genuam, Sauonam, Finarium, Albingaunum, Tabiam, Albinimium, Niceam.

Bonconuento in præcedenti itinere numerantur milliaria 93.

Ponte di rena	4.	*Lucignano*	2.	*Monterone*	
S. Angelo	0.	*Siena*	10.		Simul 109.

SENAE vulgo Siena, Hetruriæ vrbs nobiliſſima, clariſſima & amœniſſima ad Arbiam flui-

um,edito in loco ſita,flexu ſinuoſo, propter montis dorſum, lateribus anguſtior ac procliuior, tria quaſi cornua habet, quorum illud quod Meridiem ſpectat, latius eſt ijs, quæ ſunt ad Ortum & Occaſum: nam ea vrbis pars,quæ ad Septentrionem,exigua præ cæteris & plana eſt: valles intermediæ ferè hortis occupantur. Cœlum noxijs infeſtum eſt ventis,ager inter ſterilem & feracem medius.Stratæ ſunt Senę latere coctili,ædificia eius ſplendida, turres altæ, plateæ rectæ & oblongæ: formis puellarum inſignibus, ciuiumque humanitate erga exteros laudantur Senæ, domeſticis tamen factionibus diſſentiētes.Forum hic amplum, & multorum laterum , adeo vt propter angulorum inæqualitatem,forma eius certa dici nō poſſit: in medio profundum, erectum è lateribus, vt penſile videatur; ei dignitatis haud parū addit fons Brandus ex marmore, cùm multorum Sanctorum imaginibus; patet 12.acceſſibus, Turrimque habet, quam vulgo Roccabruna dicūt. Palatium tali vrbe dignum eſt, in quo Prætor vrbis,cū Optimatibus habitat;in eo eſt Globus Geometricus magnus & excellens: Cōclaue hiſtorijs Rom. & Senenſium ornatur. Ex Palatio in Turrim illi adiunctam adſcenſus eſt per gradus CCXIIX. vſque ad campanas, inde ad ſummum alij gradus ſunt L. Academia,à Pio ſecundo Pontif.Rom. hic inſtituta. Is quoque Porticum faſtigiatam ſuæ genti Senis ſtatuit,& parentibus ſplēdidum Epitaphium è marmore poſuit, cum inſcriptione.AEdes maxima diuę Virgini ſacra,ſplendidis ac ſumptuoſis, quæ in tota Europa ſunt, Fanis annumeranda eſt,ſiue precium marmoreis,ſiue excel-

cellentiam operis ac artificij, quo facta spectes. Est etiam hic amplissima domus hospitalis, miserorum insigne ac periucundum refugium: Distincta sunt loca virorum, vbi lecti circiter CXXXV. & mulierum, vbi lecti circiter CXXXIII. in altiore parte, conclauia numero XLVI. sacerdotibus, & ijs qui infirmis seruiunt, destinantur: Cellæ penuariæ & vinariæ hic admirabiles; in his vas vnum, tot vini Cadorum capax, quot dies habet annus, Artifices hic & mercenarij omnis generis sunt. Non solum hic infirmi & qui eorum curam gerunt, aluntur, (quorum numerus DCC. fertur) sed & quotidie Monachis alijsque hominibus dantur eleëmosynæ, pueri expositítij aluntur, fœminæ cùm adoleuere, viris cum dote elocantur, masculi ad artificia traduntur. Hoc præclarum & omni prædicatione dignum opus, à sutore inchoatum aiunt, auctumque deinde aliorum hominum collatione & liberalitate, adeo vt ipsius Reditus ad 80. ducatorum millia ascendere fama sit. Collegium, quod Sapientiam vocant, ab Andrea Galerano, ciue Senensi initium sumpsit; in eo certis personis præter cubiculum, panis, vinum, caro & obsonia dantur, ea conditione, vt in annos 4. aureos 70. numerent; diebus quibus carnium esus interdictus, obsonium datur. Admittuntur omnis generis homines, Itali, Hispani, Germani, quibus hæc ciuitas valdè placet, propter situm, aëris temperiem ipsis cōmodam, ciuium hospitalitatem, & fœminas placidas, doctas, lectas, & vt pudicitia fert, benignas & facetas. Delitiæ Italûm.

Staggia 9. *Pogibonzi* 3. *Certaldo* 6. *Castel Florentino* 7. *Pontel del Arno* *Scala* *S. Maria de monte Cuculi* *Ponte à Eta* 21. *Cascina* 4. o. *Pisa* 6. Simul 56.

PISAE, vulgo Pisa, vrbs est Hetruriæ antiquissima, à Pelope Græco ante Troianum bellum condita; primum Alphæa dicta. Sitæ sunt Pisę loco plano; & Tyrrheni maris littori propemodum insertæ, frugum copia, saxorum operibus, serenitate & salubritate cœli clarent. Olim florens & felix ciuitas, nunc infrequens & deserta, tantum pene hortorum, quantum ædificiorum intra mœnia est. Virorum fortium altrix, & Saracenis olim inimica, de quibus insignes victorias adepta, tantæ quidē potentiæ, vt centum eius familiæ, centum naues rostratas, priuato sumptu ædificarint, & ad bellum maritimum exornarint. Templum Cathedrale, quod anno 1595. conflagrauit, fuit, vt etiamnum videre est, preciosissimum, & penè totum marmoreū fultumque in parte interiori columnis ingentibus 48. quæ ex spolijs Hierosolymitanis apportatæ esse dicuntur, sed nunc omnes conquassatæ & ruptæ sunt. Præ foribus templi columna est, cui vrna imposita, in qua tributum colligi Iulius Cæsar iussit: Charactere peruetusto inscripta sunt hæc verba: *Quest' è il vas ch'il messer Iulio Cæsare, si faceva tributare.* Iuxta hoc templum, spatio tamen intermedio, sita est Turris pensilis, *il Campanile*, artificio insignis & marmore illustris, nulla est alibi similis, excepta turri Bononiensi, Garisendi dicta, quæ tamen Pisanæ illius magnificentiam nulla ex parte assequitur: illa enim ex cocto tantum lapide, hęc

ex solido marmore facta; illa mutila atque imperfecta, hæc perfectissima & marmoreis columnis suffulta, & vndique septem ambulacris siue periftylijs pulcro ordine circumdata est. Ab altera parte Templi Cathed. est Cœmiterium, vulgo *il Campo sancto* dictum, visu dignissimum: longitudine & latitudine Arcæ Noe respondere dicitur. Picturæ ibi in parte interiore per circuitum sunt, veteres quidem, sed artificiosæ; inter alia Asinus, eodem & quasi directo intuitu astantem prætereuntemque, & in quascunque partes se vertentem aspiciens. Ibidem sub Porticu monumentum Decij, I. C. cui inscriptum, *Philippus Decius siue de Decio Mediolanensis I.C. celebri fama notissimus. Primum locum studij in Iure Canon. & Ciuili tenuit, Pisis, Senis, Patauij, & demum in Gallia; reuocatus in Italiam ab excelsa Florentinorum republica, stipendium 1500. Aureorum ex lectura in Anno consecutus est: de morte cogitans, hoc sibi monumentum fieri curauit, ne posteris crederet.* Quod in medio circuitus est terræ spatium, id nullo silice tegitur, cum terram illam sanctam affirment, in qua cadauera sepulta, 24. horarum interuallo consumuntur; inde fit vt quamuis modicū sit, tamen infinitis, qui ex omnibus totius ciuitatis partibus, omnis ætatis, sexus, & ordinis eo inferuntur, sufficiat. Templum S. Ioannis Baptistæ è regione templi Cathed. situm est: in eo columna ex marmore, cui artificio singulari incisę figurę. Item Baptisterium D. Ioannis, in cuius medio statua illius ex politissimo marmore. Chorus, vt vocant, exiguus quidem locus, vt & ipsius templi proportio exigit, tamen politissimus est, & cerostrato siue

opere

opere intessulato scitè admodum exornatus, & circumcirca variegatus. Ibidem à tergo dexterę partis chori, in venis quibusdam marmoreis conspicitur natiua monachi recumbentis effigies. Institutum dicitur Pisis vniuersale studium Anno 1309. Domus Bartholi in via S. Marię maioris, non procul à templo Cathedrali, adhuc cernitur, & restaurata, inq; vtilitatem publicã conuersa, à Ferdinando, Magno Duce, talem habet inscriptionem: *Ferdinandus Medices, Magnus Dux Hetruriæ tertius, has ædes, quas olim Bartholus iuris interpres celeberrimus incoluit; nunc reparatas & instructas, adolescentibus, qui ad philosophorum & I.C.torum scholas missi, publico vrbium atque oppidorum suorum sumptu, separatim alebantur, publicæ vtilitati consulens addixit, legesq; quibus in victu, vestitu, vitaq; simul degenda vterentur, tulit, Anno salutis 1595.* Hortus Magni Ducis medicinæ studiosorum commodo seruit: in eo quàm plurimæ herbæ, fructusque exotici & rari, optimo ordine dispositi, inter alia Ficus Indica, mirabilis visu. In ædibus horto ipsi contiguis reseruantur & monstrantur exuuiæ innumerabiles animalium exoticorum, Crocodilorum, item & Serpentum Pisciumque rarorum & admirabilium, aliaque multa quę alibi non videas. AEdibus inscripta sunt hæc: *Ferdinandus Medices, magnus Dux Hetruriæ tertius, vt adolescentes studiosi paratum habeant locum, in quo fructuum herbarumq; facultates & naturas pernoscant, Hortos instruendos curauit, domumq; sua pecunia emptam & instauratam adiunxit, per quam eis ingredi cupientibus aditum patere voluit Anno 1595.* Mediam ciuitatem scindit Arnus, tribul-

que

quæ transitur pontibus; ad eius ripam, quasi in ipsius vrbis meditullio est Palatium Ducale, quod etsi ad D. Antonium Medices, Ferdinandi ex fratre nepotem naturalem pertinet, tamen Dux Ferdinandus, cum Pisis agit, ibi diuertitur. Non procul ab hoc Palatio statua marmorea erecta est Duci Ferdinando, quæ manu sua sinistra fœminam coronatam siue reginam (imago hæc est vrbis Pisarum) à cuius vberibus infantes duo dependent, apprehendit & labascentem erigit. Basis hanc habet scripturam; *Ferdinando Medices Magno Duci Hetruriæ tertio, Pisana ciuitas amplissimis aucta commodis, Principi bene merenti posuit Anno 1595.* E regione huius Statuæ ad alteram fluminis ripam, ædicula quædam cernitur vetusta ex marmore extructa, quam olim mendicus quidam claudus, vti perhibent, eo in loco stipem colligere solitus, post mortem suam ære illo suo emendicato ædificari iussit, eius imago ibi ex marmore cernitur. Palatium Equitum S. Stephani, habet formam Amphitheatri, inscriptio eius talis: *Cosmus Medices, Florentiæ & Senarum Dux secundus, sacram D. Stephani militiam Christianæ pietatis & virtutis domicilium fundauit Anno 1561.* iuxta Palatium hoc est templum D. Stephani sumptuosissimè exornatum: itemque hortus spaciosus: dein la Piazza siue Forum, in quo statua equestris Cosmi Medices. Larsenale, locus vbi ædificantur Triremes est; non procul hinc hortus elegans, & satis magnus, habet hic hortus sylvulam densissimam aucupijs destinatam: item viuarium piscium, & Palmam arborem. La Cittadella, arx est ab Alexādro Medice cœpta, postea à Cosmo abso-

absoluta, optimeque munita ad coercendos retinendosque in officio ciues: in eam aditus non patet absente Magno Duce.

Torre 16. *Vioregia* 8. o.*Pietra santa* 4.
Simul 18.

PETRASANCTA nobile est oppidum. Fanũ Feroniæ hic vbi Petra sancta, extitisse probat Annius, oppidum hoc primo Cafronianum, posterius Feronianum, deinde Petramsanctam à Desiderio Longobardorum rege, abolendæ profanæ Deæ nominis causa, dictum: omniaq; insuper montana inter Petram sanctam & Lucam adhuc Caferonianæ appellationem seruare scribens, quamuis corruptam, quippe quia Carfenianam seu Grafignanam vulgus effert.

o.*Massa* 6. o.*Seresana* 10. Simul 16.

SARZANA, vulgo Seresana, ciuitas est propter interitum Lunæ condita. Eam Nicolaus V. Pontif. Rom. & doctus vir, & doctorum insignis Mæcenas, illustrauit, sede Lunensis Episcopatus huc translata. Non procul in alto colle est Sarzanellum, quod Castrucius Lucensium regulus primum ædificauit: Sarzanellum tanquam arx Sarzanæ dictum, vt Bernardinus Corius in historijs perhibet. Propugnaculum hic prius erat quoddam, Batisolis accolæ vocabant. Sarzanellum deinde Petrus Fregosus Genuensium Dux egregiè communiuit.

S.Remedio 8. *Borgetto* 8. *Mattatana* 6.
Bracco 6. *Sestri* 6. *Chianari* 4. *Rapallo* 4.
Recio 6. *Bogliasso* 6. *Orceri Genua* 8.
Simul 62.

GENVA nomen sumpsit à Genuo Saturni filio, vel

vel à Iano, secundum alios: alij à Iano post bellum Troianum fuisse auctam existimant. Antiquitus nobilis valdè fuit, secuta semper partes Romanorum. Primum euersa est à Magone Carthaginense: postea iterum exstructa à Cornelio Seruilio Consule, dein iterum circa annum Christi destructa à Rotario Longobardorum Rege; Carolus autem Magnus hanc ciuitatem iterum recuperauit, atque Imperio subiecit, præfecitque ei Comitem annis circiter centum. Hodie est Metropolis Liguriæ, tũ Septentrionalis, tum Meridionalis, vna ex ditissimis totius Italiæ. Admodum est populosa, ædificijs superbis splendida, locique natura munitissima. Præsidium alit Germanorum 500. qui in portis vrbis & passim in propugnaculis perpetuo excubãt. Plurima hic palatia magnificẽtissima & plus quàm regiæ structuræ, præsertim illa quæ à S. Petro in arenâ cernuntur: vbi nobiles suas habent villas (vt vocant) quæ continuo ferè duũm milliarium spacio, suburbio coniunguntur. Palatium Ducis quod nondum finitum, ex ruderibus veteris ædificij diruti, ex parte decoratum est. Iuxta est curia, vulgò Piazza del Signoria, quæ habitationibus militum Germanorum circumdatur. Ibi in publico erecta est statua marmorea arma, & Trophea sua penes se posita habens, pedibus conculcans, tria Turcarum capita. Lardasina locus dicitur. Vbi fiunt naues cõmunes & onerariæ, Larsenale dicta, domus, portui maris adiacet: in ea Triremes fabricantur. Fons hic est incredibilis pulchritudinis, ob materiam quæ tota est marina, factis quibusdam coloribus igne & arte, exprimentes varias figuras hominum, pe-

cudum, auium, instar gemmarum, quæ pannis intexuntur sericis: forma est rotunda, diuisa in quinq; lauacra, quæ singula redundant aquis dulcibus, quas certis foraminibus per ora hominum, bestiarum, montium, & volucrũ; spuunt. Pogio, vicus est, in maris littore in quo Palatium centurionis Adami, ciuis Genuensis, & latissimus hortus, cum admirabili fonte, aquas lacunis circumcirca, ad formam Liliorum effundens; & prædium, cuius situs ne pulchrior quidem cogitari posset. Laterna, Turris est excelsa, lumen præbens nocturnum nauigãtibus, cuius limini inscriptum: *Anno à Christo nato 1543. restituta libertatis anno 16. instaurata Turris hæc, olim structa à maioribus nostris, & 1512. in oppugnatione arcis Laternæ diruta.* Portui olim castellũ à Ludouico 12. Galliæ rege, anno 1507. eo loco, vbi nunc lupanar est, fuit impositum, Briglia dictum, cuius præsidio ciuitas in officio contineretur; sed frenum hoc infestum equus ferox & temerarius non ferens, Antoniottus Adurnius eius Dux, libertatis conseruandæ gratia, ad fundamenta deiecit: opus alias admirabile, & ingenti sumptu factum. Parochiæ hic sunt 32. In Ecclesia Cathedrali Tabula pendet de tholo ænea, ad Apennini radices in valle (quæ vulgo Porcafera dicitur) Anno 1507. mense Februar. effossa, continens instrumentum terminorum inter Genuenses & Viturios, incisa literis Romanis antiquissimis minutè; longa palmas duas, & paulò amplius, lata sesqui palmam. Chorus Templi insignis est marmoreis Euangelistarum statuis, & Sacello, in quo cineres D. Ioannis Baptistæ conseruari dicuntur, vetitus sexui muliebri,

bri, propterea quod is ob preces muliebres necatus sit Diui Mathiæ fanum, in choro marmoreis simulacris sacrarum historiarum, Patriarcharum, Sybillarum, natiuitatis & passionis Christi, pulcherrime à Ioanne Angelo de monte Vrseolo exsculptis, celebre est. Ibidem monumentum Comitis Philippi de Oria, & coniugis. Murus exterior Templi multas habet inscriptiones victoriarum familiæ Doriensis. Ante fores Templi forum illorum de Oria circumcirca pulcherrimis ædificijs septum. Dependet etiam ex muro portio quædam catenæ ferreæ, sicut & in portis publicis, disruptæ à Genuensibus, cum Galli portum Corsicum interclusissent.

Sestri 5. *Pegli* 5. *Voltri* *Arenzano* 8. *Cogureto* 3. *Varase* 4. *Celle* 2. *Arbizola* 2. o. *Sauona* 2. Simul 31.

SAVONA, Sabatia, vrbs vetusta, à Gallis Senonibus condita, circuitu 1 oo. passuum, & magnificis ædibus ornata, in primis nobilissima domo Iulij secundi Pontif. Rom. qui cum Sixto IIII. & Gregorio VII. Pontif. Rom. ex ea originem traxit. Variorum Principum ditionis superioribus seculis fuit, modò à solis Genuensibus tenetur, qui portum ipsius occuparunt. Hic Alpes incipiunt, & perpetuis iugis porrò consurgunt, in ora pagi aliquod exigui & vici. Solum qualecunque, ob colles, saxa, iuga, & eiusmodi, quæ sterilitatem inducunt.

Vai 5. *Spontorno* 5. *Forcie* 3. *Final* 4. Simul 17.

FINARIVM, vulgo Final, nobile est oppidū; iacet id in faucibus vallis, vbi modica imposita colli

Lago di Vico *Lago di Viterbo* o.*Viterbo* 8.

Viterbum, vulgo Viterbo, vrbs Faliscorum, olim Longida dicta, vel vt alij volunt Vetulonia, sita est in montis Cymini radice, loco plano & irriguo, lapideque quadrato ædificata. Fontes in publico habet duos, abundatque frugibus & fluminibus, fontibusque tã medicatis quã dulcibus, inter quos sunt aquæ Caiæ, ab antiquis scriptoribus laudatæ.

o.*Montefiascone* 8.

MONSFALISCORVM, vulgo Montefiasconi, Ptolemæo Falenium, quondam Faliscorum caput, situm arduo loco, nobilitatur vino Muscatelli, Lino, & fructibus quamplurimis. Cato arcem Iti vocat, & ab Argis conditam refert Plinius. Venit hic notanda Historia de quodam Prælato, nimia vini ingurgitatione mortuo; is dum iter faceret, famulum præmittere solebat, qui hospitia quæreret, vinis melioribus instructa: ex eo adueniente quæsiuit Episcopus, an esset bonum vinum. Famulus, vt bonitatem vini eo magis exprimeret, respõdit, Est Est & vocem duplicauit. Mortuo itaque Episcopo, famulus posuit Epitaphium: *propter Est Est, Dominus meus mortuus est.*

Atiena o.*Bolsena* 8.

VVLSINA vulgo Bolsena, ex duodecim capitibus Etruriæ vna, nunc deleta est, & in villam propemodum conuersa: amplissimo lacui Vulsinensi adiacet, cuius ager Olea est feracissimus, & primo anno fructum facit. In lacu à montibus habitatur Insula, in qua Amanicus OstroGothorum Rex, Almasundam genitricem occidi passus est, quæ adeo eloquens & docta fuisse scribitur, vt extremo affi-

ciendam supplicio eam orantem audientes, mortem planè contempserint.

o. *Aquapendente* 8.

AQVAPENDENS, olim Aquula, oppidum est oblongum, in monte situm, inter lacum Vulsinensem, & amnem Prilam, qui lapideo pōte sex fornicum status est.

Ponte centeno 4. *Paglia* 8. *Lorza* 2. *Socorzo* 3. *Hosp. Scala* 3. *S. Quirico* 5. Simul 25.

S. QVIRICVS oppidum est cum Arce, iuxta Osenuam montem.

Torrenire 4. o. *Bonconuento* 4. *Cuna* 8. *Rosia* 6. *Menzano* 9. o. *Volterra* 13. Simul 44.

VOLATERRAE, vulgo Volterra ciuitas est antiquissima, difficillimo asperrimoque iugo imposita; ex primis Hetrurię XII. Iano conditore insignis. Murorum forma humanæ manus speciem sequitur. Mōtis enim in quo sita fastigium, quinis assurgit modicis collibus, inter se paruis item vallibus dissociatis; omnes clausi muro haud sunt, sed aliqui tantum. Mœnia ipsa quadrato lapide longitudinis senum pedum, tam affabrè absque bitumine composito, vt elegantiam habeāt insignem, maiori ex parte constant. Quinis in vrbem portis aditus datur; ꝑ ijs similis fons eximius, aquas nitidissimas iacit; intꝰ in vrbe bini alij ingerētes. Vndiq; veterrimas ex marmore statuas cernere est, quasdā integras, plerasq; fractas, magna varietate, vti & Epitaphia multa, Tabulis marmoreis insignibus inscripta. Fuit inter hęc antiquitatis monumēta caput ex marmore, lauro redimitū, quondā in arcis vetustæ, quæ maximo quinq; collium erat imposita, funda-

mentis repertum. Vrbis in medio vestigia maximi Theatri supersunt, & in via quam Cursum Martium vocant, Martis signum pernobile marmoreum, cum vrnis aliquot ex Alabastrite, toreumatis insigni opere cælatis, in quibus & ignotæ quædam literæ. Hetruscas quidam asserunt. Iacet hic item Statua ex marmore, muliebri amictu, puerum inuolutum vlnis tenens, in cuius Pallæ manicis prægrandibus, minutæ admodum incisæ literæ sunt, vt ferunt, Hetruscæ. Multæ insuper inscriptiones eiusmodi, ac item Latinæ cernuntur, quæ nisi longa narratione commemorari omnes haud possent, & apertè vrbis vetustatem docent. Anno 1529. Florentiam obsidente Philiberto Auraniæ Principe, Caroli V. Imp. legato, vnà cum Clementis VII. Pontif. Roman. exercitu, vt Alexander Medices, aliique multi exules reducerentur, Volaterræ, Cortona, & Arerium, Philiberto se dediderunt; ipsaque deinde Florentia subacta, in Alexandriæ Medices, Florentiæ postea Ducis, imperio Volaterræ permanserunt, cui successit Cosmus, Magnus Hetruriæ postea Dux.

Orciatico 10. *Garbo* 6. o. *Liuorno* 8.
Simul 24.

LABRO, vulgo Liuorno portus est, cui adiunctum eius nominis oppidum. Arx in insula forma triangulari rebus necessarijs ad defensionem militeque præsidiario instructa est. Vnaquæque nauis soluit in portu tres coronatos, pro portu vnum, pro lumine alterum, pro tota accessione tertium. Portus aduersus impetum aquarum bene munitus, & recipiendis nauibus onerarijs etiam maximis,
ac-

accommodatus. Triremes hic ſunt more Italo instructæ captiuis catenatiſque, tum Turcis, tum Italis, ad triremes condemnatis, qui interdiu omnis generis opera facere coguntur, lapides coquere, calcem præparare; quidam fabri ſunt, conficiuntq; instrumenta nautica, alij reſtiones; qui nullam artem norunt, baiulos agunt, in compedibus tamen. Ædificia hinc inde noua conſtruuntur non pauca habitatoribus contiguis, quæ aduenis paruo locantur, infinita ferè & vicina ſibi admodum hypocauſta ſiue Fumaria habent, quorum tamen nullum alteri ſimile, ſed ſingula formæ ſunt ſingularis. Iuxta Portum quatuor in mari Turres conſpiciuntur, quarum altiſſima eſt Pharus, nautis noctu lumen præbens, ex reliquis tribus, vna ſemidiruta, aliæ propugnacula ſunt, & naues appellentes prætermauigare eas coguntur. E regione ab altera parte, in littore, Mola pneumatica ſiue alata eſt, quod genus per Italiam infrequens eſt. Labronis munitio incœpta eſt à Coſmo Medice Magno Hetruriæ Duce, perficiturque inſigniter à Ferdinando Magno Duce.

ITER ROMA SENAS, PISAS, PETRAMſanctam, Sarſanam, Genuam, Sauonam, Finarium, Albingaunum, Tabiam, Albinimium, Niceam.

Bonconuento in præcedenti itinere numerantur milliaria 93.

Ponte di rena 4. *Lucignano* 2. *Monterone*
S. Angelo 0. *Siena* 10. Simul 109.

SENAE vulgo Siena, Hetruriæ vrbs nobiliſſima, clariſſima & amœniſſima ad Arbiam fluui-

um, edito in loco sita, flexu sinuoso, propter montis dorsum, lateribus angustior ac procliuior, tria quasi cornua habet, quorum illud quod Meridiem spectat, latius est ijs, quæ sunt ad Ortum & Occasum: nam ea vrbis pars, quæ ad Septentrionem, exigua præ cæteris & plana est: valles intermediæ ferè hortis occupantur. Cœlum noxijs infestum est ventis, ager inter sterilem & feracem medius. Stratæ sunt Senę latere coctili, ædificia eius splendida, turres altæ, plateæ rectæ & oblongæ: formis puellarum insignibus, ciuiumque humanitate erga exteros laudantur Senæ, domesticis tamen factionibus dissentiẽtes. Forum hic amplum, & multorum laterum, adeo vt propter angulorum inæqualitatem, forma eius certa dici nõ possit: in medio profundum, erectum è lateribus, vt pensile videatur; ei dignitatis haud parũ addit fons Brandus ex marmore, cùm multorum Sanctorum imaginibus; patet 12. accessibus, Turrimque habet, quam vulgo Roccabruna dicũt. Palatium tali vrbe dignum est, in quo Prætor vrbis, cũ Optimatibus habitat; in eo est Globus Geometricus magnus & excellens: Cõclaue historijs Rom. & Senensium ornatur. Ex Palatio in Turrim illi adiunctam adscensus est per gradus CCXIIX. vsque ad campanas, inde ad summum alij gradus sunt L. Academia, à Pio secundo Pontif. Rom. hic instituta. Is quoque Porticum fastigiatam suæ genti Senis statuit, & parentibus splẽdidum Epitaphium è marmore posuit, cum inscriptione. AEdes maxima diuę Virgini sacra, splendidis ac sumptuosis, quæ in tota Europa sunt, Fanis annumeranda est, siue precium marmoreis, siue excel-

cellentiam operis ac artificij,quo facta spectes. Est etiam hic amplissima domus hospitalis, miserorum insigne ac periucundum refugium: Distincta sunt loca virorum, vbi lecti circiter CXXXV.& mulierum, vbi lecti circiter CXXXIII. in altiore parte,conclauia numero XLVI.sacerdotibus,& ijs qui infirmis seruiunt,destinantur: Cellæ penuariæ & vinariæ hic admirabiles; in his vas vnum,tot viniCadorum capax,quot dies habet annus, Artifices hic & mercenarij omnis generis sunt. Non solum hic infirmi & qui eorum curam gerunt, aluntur, (quorum numerus DCC. fertur) sed & quotidie Monachis alijsque hominibus dantur eleëmosynæ, pueri expositítij aluntur, fœminæ cùm adoleuere,viris cum dote elocantur,masculi ad artificia traduntur. Hoc præclarum & omni prædicatione dignum opus, à sutore inchoatum aiunt, auctumque deinde aliorum hominum collatione & liberalitate, adeo vt ipsius Reditus ad 80. ducatorum millia ascendere fama sit. Collegium,quod Sapientiam vocant, ab Andrea Galerano, ciue Senensi initium sumpsit; in eo certis personis præter cubiculum, panis, vinum, caro & obsonia dantur, ea conditione,vt in annos 4.aureos 70. numerent;diebus quibus carnium esus interdictus, obsonium datur. Admittuntur omnis generis homines, Itali, Hispani,Germani,quibus hæc ciuitas valdè placet, propter situm,aëris temperiem ipsis cōmodam,ciuium hospitalitatem,& fœminas placidas,doctas, lectas,& vt pudicitia fert,benignas & facetas. Delitiæ Italûm.

Stag-

Staggia 9. *Pogibonzi* 3. *Certaldo* 6. *Castel Florentino* 7. *Pontel del Arno* *Scala* *S. Maria de monte Cuculi* *Ponte à Eta* 21. *Cascina* 4. o. *Pisa* 6. Simul 56.

PISAE, vulgo Pisa, vrbs est Hetruriæ antiquissima, à Pelope Græco ante Troianum bellum condita; primum Alphæa dicta. Sitæ sunt Pisę loco plano; & Tyrrheni maris littori propemodum insertæ, frugum copia, saxorum operibus, serenitate & salubritate cœli clarent. Olim florens & felix ciuitas, nunc infrequens & deserta, tantum pene hortorum, quantum ædificiorum intra mœnia est. Virorum fortium altrix, & Saracenis olim inimica, de quibus insignes victorias adepta, tantæ quidē potentiæ, vt centum eius familiæ, centum naues rostratas, priuato sumptu ædificarint, & ad bellum maritimum exornarint. Templum Cathedrale, quod anno 1595. conflagrauit, fuit, vt etiamnum videre est, preciosissimum, & penè totum marmoreū fultumque in parte interiori columnis ingentibus 48. quæ ex spolijs Hierosolymitanis apportatæ esse dicuntur, sed nunc omnes conquassatæ & ruptæ sunt. Præ foribus templi columna est, cui vrna imposita, in qua tributum colligi Iulius Cæsar iussit: Charactere peruetusto inscripta sunt hæc verba: *Quest è il vas ch'il messer Iulio Cæsare, si faceva tributare*. Iuxta hoc templum, spatio tamen intermedio, sita est Turris pensilis, *il Campanile*, artificio insignis & marmore illustris, nulla est alibi similis, excepta turri Bononiensi, Garisendi dicta, quæ tamen Pisanæ illius magnificentiam nulla ex parte assequitur: illa enim ex cocto tantum lapide, hęc ex

ex solido marmore facta; illa mutila atque imperfecta, hæc perfectissima & marmoreis columnis suffulta, & vndique septem ambulacris siue peristylijs pulcro ordine circumdata est. Ab altera parte templi Cathed. est Cœmiterium, vulgo *il Campo santo* dictum, visu dignissimum: longitudine & latitudine Arcæ Noe respondere dicitur. Picturæ ibi in parte interiore per circuitum sunt, veteres quidem, sed artificiosæ; inter alia Asinus, eodem & quasi directo intuitu astantem prætereuntemque, & in quascunque partes se vertentem aspiciens. Ibidem sub Porticu monumentum Decij, I. C. cui inscriptum, *Philippus Decius siue de Decio Mediolanensis I.C. celebri fama notissimus Primum locum studij in Iure Canon. & Ciuili tenuit, Pisis, Senis, Patauij, & demum in Gallia; reuocatus in Italiam ab excelsa Florentinorum republica, stipendium 1500. Aureorum ex lectura in anno consecutus est: de morte cogitans, hoc sibi monumentum fieri curauit, ne posteris crederet.* Quod in medio circuitus est terræ spatium, id nullo silice tegitur, cùm terram illam sanctam affirment, in qua cadauera sepulta, 24. horarum interuallo consumuntur; inde fit vt quamuis modicũ sit, tamen infinitis, qui ex omnibus totius ciuitatis partibus, omnis ætatis, sexus, & ordinis eo inferuntur, sufficiat. Templum S. Ioannis Baptistæ e regione templi Cathed. situm est: in eo columna ex marmore, cui artificio singulari incisę figurę. Item Baptisterium D. Ioannis, in cuius medio statua illius ex politissimo marmore. Chorus, vt vocant, exiguus quidem locus, vt & ipsius templi proportio exigit, tamen politissimus est, & cerostrato siue

opere

opere intessulato scitè admodum exornatus, & circumcirca variegatus. Ibidem à tergo dexterę partis chori, in venis quibusdam marmoreis conspicitur natiua monachi recumbentis effigies. Institutum dicitur Pisis vniuersale studium Anno 1309. Domus Bartholi in via S. Marię maioris, non procul à templo Cathedrali, adhuc cernitur, & restaurata, inq; vtilitatem publicā conuersa, à Ferdinando, Magno Duce, talem habet inscriptionem: *Ferdinandus Medices, Magnus Dux Hetruriæ tertius, has ædes, quas olim Bartholus iuris interpres celeberrimus incoluit, nunc reparatas & instructas, adolescentibus, qui ad philosophorum & I.C.torum scholas missi, publico vrbium atque oppidorum suorum sumptu, separatim alebantur, publicæ vtilitati consulens addixit, legesq; quibus in victu, vestitu, vitaq; simul degenda vterentur, tulit, Anno salutis 1595.* Hortus Magni Ducis medicinæ studiosorum commodo seruit: in eo quàm plurimæ herbæ, fructusque exotici & rari, optimo ordine dispositi, inter alia Ficus Indica, mirabilis visu. In ædibus horto ipsi contiguis referuantur & monstrantur exuuiæ innumerabiles animalium exoticorum, Crocodilorum, item & Serpentum Pisciumque rarorum & admirabilium, aliaque multa quę alibi non videas. AEdibus inscripta sunt hæc: *Ferdinandus Medices, magnus Dux Hetruriæ tertius, vt adolescentes studiosi paratum habeant locum, in quo fructuum herbarumq; facultates & naturas pernoscant, Hortos instruendos curauit, domumque sua pecunia emptam & instauratam adiunxit, per quam eis ingredi cupientibus aditum patere voluit Anno 1595.* Mediam ciuitatem scindit Arnus, tribul-

que

quæ transitur pontibus; ad eius ripam, quasi in ipsius vrbis meditullio est Palatium Ducale, quod etsi ad D. Antonium Medices, Ferdinandi ex fratre nepotem naturalem pertinet, tamen Dux Ferdinandus, cum Pisis agit, ibi diuertitur. Non procul ab hoc Palatio statua marmorea erecta est Duci Ferdinando, quæ manu sua sinistra fœminam coronatam siue reginam (imago hæc est vrbis Pisarum) à cuius vberibus infantes duo dependent, apprehendit & labascentem erigit. Basis hanc habet scripturam; *Ferdinando Medices Magno Duci Hetruriæ tertio, Pisana ciuitas amplissimis aucta commodis, Principi bene merenti posuit Anno 1595.* E regione huius Statuæ ad alteram fluminis ripam, ædicula quædam cernitur vetusta ex marmore extructa, quam olim mendicus quidam claudus, vti perhibent, eo in loco stipem colligere solitus, post mortem suam ære illo suo emendicato ædificari iussit, eius imago ibi ex marmore cernitur. Palatium Equitum S. Stephani, habet formam Amphitheatri, inscriptio eius talis: *Cosmus Medices, Florentiæ & Senarum Dux secundus, sacram D. Stephani militiam Christianæ pietatis & virtutis domicilium fundauit Anno 1561.* iuxta Palatium hoc est templum D. Stephani sumptuosissimè exornatum: itemque hortus spaciosus: dein la Piazza siue Forum, in quo statua equestris Cosmi Medices. Larsenale, locus vbi ædificantur Triremes est; non procul hinc hortus elegans, & satis magnus, habet hic hortus syluulam densissimam aucupijs destinatam: item viuarium piscium, & Palmam arborem. La Cittadella, arx est ab Alexãdro Medice cœpta, postea à Cosmo abso-

absoluta, optimeque munita ad coercendos retinendosque in officio ciues: in eam aditus non patet absente Magno Duce.

Torre 16. *Vioregia* 8. o.*Pietra sancta* 4. Simul 18.

PETRASANCTA nobile est oppidum. Fanū Feroniæ hic vbi Petra sancta, extitisse probat Annius, oppidum hoc primo Cafronianum, posterius Feronianum, deinde Petramsanctam à Desiderio Longobardorum rege, abolendæ profanæ Deæ nominis causa, dictum: omniaq; insuper montana inter Petram sanctam & Lucam adhuc Caferonianæ appellationem seruare scribens, quamuis corruptam, quippe quia Carfenianam seu Grafignanam vulgus effert.

o.*Massa* 6. o.*Seresana* 10. Simul 16.

SARZANA, vulgo Seresana, ciuitas est propter interitum Lunæ condita. Eam Nicolaus V. Pontif. Rom. & doctus vir, & doctorum insignis Mæcenas, illustrauit, sede Lunensis Episcopatus huc translata. Non procul in alto colle est Sarzanellum, quod Castrucius Lucensium regulus primum ædificauit: Sarzanellum tanquam arx Sarzanæ dictum, vt Bernardinus Corius in historijs perhibet. Propugnaculum hic prius erat quoddam, Batisolis accolæ vocabant. Sarzanellum deinde Petrus Fregosus Genuensium Dux egregiè communiuit.

S. Remedio 8. *Borgetto* 8. *Mattatana* 6. *Bracco* 6. *Sestri* 6. *Chianari* 4. *Rapallo* 4. *Recio* 6. *Bogliasto* 6. *Orceri Genua* 8. Simul 62.

GENVA nomen sumpsit à Genuo Saturni filio, vel

vel à Iano, secundum alios: alij à Iano post bellum Troianum fuisse auctam existimant. Antiquitus nobilis valdè fuit, secuta semper partes Romanorum. Primum euersa est à Magone Carthaginense: postea iterum exstructa à Cornelio Seruilio Consule, dein iterum circa annum Christi destructa à Rotario Longobardorum Rege; Carolus autem Magnus hanc ciuitatem iterum recuperauit, atque Imperio subiecit, præfecitque ei Comitem annis circiter centum. Hodie est Metropolis Liguriæ, tũ Septentrionalis, tum Meridionalis, vna ex ditissimis totius Italiæ. Admodum est populosa, ædificijs superbis splendida, locique natura munitissima. Præsidium alit Germanorum 500. qui in portis vrbis & passim in propugnaculis perpetuo excubãt. Plurima hic palatia magnificẽtissima & plus quàm regiæ structuræ, præsertim illa quæ à S. Petro in arena cernuntur: vbi nobiles suas habent villas (vt vocant) quæ continuo ferè duũm milliarium spacio, suburbio coniunguntur. Palatium Ducis quod, nondum finitum, ex ruderibus veteris ædificij diruti, ex parte decoratum est. Iuxta est curia, vulgò Piazza del Signoria, quæ habitationibus militum Germanorum circumdatur. Ibi in publico erecta est statua marmorea arma, & Trophea sua penes se posita habens, pedibus conculcans, tria Turcarum capita. Lardasina locus dicitur. Vbi fiunt naues cõmunes & onerariæ, Larsenale dicta, domus, portui maris adiacet: in ea Triremes fabricantur. Fons hic est incredibilis pulchritudinis, ob materiam quæ tota est marina, factis quibusdam coloribus igne & arte, exprimentes varias figuras hominum, pe-

bri, propterea quod is ob preces muliebres necatus sit. Diui Mathiæ fanum, in choro marmoreis simulacris sacrarum historiarum, Patriarcharum, Sybillarum, natiuitatis & passionis Christi, pulcherrime à Ioanne Angelo de monte Vrsolo exsculptis, celebre est. Ibidem monumentum Comitis Philippi de Oria, & coniugis. Murus exterior Templi multas habet inscriptiones victoriarum familiæ Doriensis. Ante fores Templi forum illorum de Oria circumcirca pulcherrimis ædificijs septum. Dependet etiam ex muro portio quædam catenæ ferreæ, sicut & in portis publicis, disruptæ à Genuensibus, cum Galli portum Corsicum interclusissent.

Sestri 5. *Pegli* 5. *Voltri* *Arenzano* 8. *Coguretto* 3. *Varase* 4. *Celle* 2. *Arbizola* 2. o. *Sauona* 2. Simul 31.

SAVONA, Sabatia, vrbs vetusta, à Gallis Senonibus condita, circuitu 1000. passuum, & magnificis ædibus ornata, in primis nobilissima domo Iulij secundi Pontif. Rom. qui cum Sixto IIII. & Gregorio VII. Pontif. Rom. ex ea originem traxit. Variorum Principum ditionis superioribus seculis fuit, modò à solis Genuensibus tenetur, qui portum ipsius occuparunt. Hic Alpes incipiunt, & perpetuis iugis porrò consurgunt, in ora pagi aliquod exigui & vici. Solum qualecunque, ob colles, saxa, iuga, & eiusmodi, quæ sterilitatem inducunt.

Vai 5. *Spontorno* 5. *Fonie* 3. *Final* 4. Simul 17.

FINARIVM, vulgo Final, nobile est oppidũ; iacet id in faucibus vallis, vbi modica imposita colli

Arx munitissima tutelam eius tenet. Finarium ab aëris temperie & excellentia dictum putat Blondus. Olim à Genuensibus euersum, historiæ perhibent, eiecta nobili familia Carretorum, quod ex ea, loci Marchio Galeottus, Philippi Mariæ Vicecomitis, Mediolani Ducis partes, aduersus ipsos fouisset. Eum tamen Dux Philippus in ditionem postea restituit, & in Principatu secutus filius, prudentia virtuteque animi summa præditus fuit, à quo diligẽtissimè refici oppidum cœptum, ac dein ad insignem nitorem perductum.

Perto 3. *Leoan* 8. *Ceria* 3. *Arbenga* 3.
Simul 17.

ALBINGAVNVM, vulgo Arbenga, ciuitas sitæ est plano, ædificata lautè, sed graui cœlo, præsertim ijs anni temporibus, quũ in flumine vicino Cẽta, maceratur Cannabis. Id enim tum odorem effundit teterrimum, vnde vitium aëris contractum, humana corpora morbis perniciosis infestat, hinc vulgi dictum, *Albingana plana, si esset sana, diceretur stella Diana.* Ciuitas est opulenta, rebusque cunctis ad vitam mortalium vtilibus affluens.

Arasso 4. *Benguelia* 5. *Serno* 2. *Dyan* 3.
Onegle 5. *Porto Mauritio* 5. *S.Lorenzo* 3.
o.*Taggia* 5. Simul 32.

TABIA vulgo Taggia, castellum vinis Apianis inclytum, ambitu quidem exiguo, sed nomine celeberrimum, ob generositatem succi, nec Maluatico Cretæ, nec Cyprio, vel vlli tum Italico tum exotico vino suauitate cedentis.

S.Remo 5. *Bordignera* 3. o.*Vintimilia* 4.
Simul 12.

AL-

ALBINIMIUM, vulgo Vintimilia, oppidum est. Orientale latus eius flumen alluit Rutaba. Mōs hac parte mille hinc passibus assurgit Appius, vlteriusque paulo arx cernitur, à qua non procul Apennini primum iugum incipit.

Menton 4. Turbia 7. o.Niza 6. Simul 17.

Nicea, vulgo Niza, ciuitas est quondam à Massiliensibus condita, dorso Alpibus innitens, partim in iuga, partim in planitiem porrecta. Hac tempestate munitissimam & inuictam Arcem habet in colle, ditionis Reguli Sabaudi. Venit huc Anno post Christum natum 1538. Româ Paulus tertius, pacis inter Imp. Carolum quintum, & Franciscum primum Galliæ Regem conciliandæ gratia, qui tum hic congressi, nouennales inducias pepigêre.

ITER ROMA CEVAM.

Sauonam in itinere Roma Niceam numerantur mill. 276.

Carchero 10. Prunei 8. ACeua 8.
Simul 102.

CEVA nobile castrum est, extra angustias faucium montium, claræ gentis Marchionum Ceuarum, qui imperium Garezij quoque tenuerunt.

ITER ROMA AVENIONEM.

Sauonam vsque in præcedenti itinere numerantur mill. 276.

Carchero 10. Prunei 8. Lesegna 9. o.Mondeui 9. Margerita 6. o.Cuni 8. Roccasparuieras

Demone 5 *Vinai* 5. *Sambucco* 8. *Barceis* 7.
Simul 270.

Hic est initium montis Argenteræ vulgo dicti.

Huc vsq; numerantur milliaria Italica: sequentia sunt Gallica.

Catellart 8. o.*Barcelonette* 9. *Meiolans* 6.
Loset 7. *La Briolede* *Proueno* 7. *Bellefarce* 10.
La Motte 7. *Nozzeri* 7 o.*Cisteron* 8.
Malcfogace 9. *S.Estienne* 9. *Lhostar nouo* 2.
Hosp Verrera 2. *Hosp.Gmach* 3. *Zatte* 3.
Bommetto 3. *Bastida* 3. *Chateauneuf* 3.
o.*Auignon* 3. Simul 105.

ITER ROMA ALEXANDRIAM, ASTAM, Taurinum, indeque Aueni onem.

Genuam vsque numerantur mill. 245.
Ponte decimo 15. *Preallana sacra* *Ficon*
Voltagio 9. *Gauio* 5. *Tessarel* *Francavilla* 3.
Basalrisio 3. *Bosco* 4. *Figarolo* o.*Alessandria* 6.
Simul 290.

ALEXANDRIA, vulgo Alessandria delle Paglia, dicta, eo quod Impp. Rom. vt quidã fabulosè tradiderunt, ibidem coronabantur paleæ. Est vrbs fossis, altis propugnaculis & vallo satis munita, ędificata anno 1178. à Mediolanẽsibus, Placentinis & Cremonensibus, eo loci vbi vicus Roueredo, vt comm odius Papiensibus hostibus obesse possent. Et quo nouæ vrbi maior authoritas accederet, ab Alexandro tertio Pontif. Rom. Alexandria appellata fuit. Solum Alexandria habet fertile, homines ingeniosos & animosos, vnde in

in eorum sigillo sculptum inuenitur:

Deprimit elatos, leuat Alexandria stratos.

Obsedit eam Barbarossa ad sex menses eamque funditus delere conatus est, sed cùm animum incolarum videret inuictum, re infecta recessit.

Filzam 9. o. *Aste* 10. Simul 19.

ASTA, vulgo Aste, ciuitas est peruetus, nobilis, lauta, diues, frequens, splendideque ædificata, bono & fœcundo agro, frumentique ac vini, cæterarumque rerum, ad vsum mortalium opportunarũ fertili. Primum in Vicecomitum potestatem, Luchini temporibus anno 1348. deuenit, & post in illorum, Mediolani quoque Principum ditione mansit, donec à Ioanne Galeatio primo Mediolanensium Duce, nomine dotis, Valentinæ filiæ, Duci Aureliano Gallo nuptæ, data est. Deinde penes Gallos stetit vsque ad annum 1529. quo per conditiones pacis Cameraci factæ, ab Francisco primo Gallorum rege, Carolo quinto Imp. Aug. tradita est, qui eam Sabaudiæ Duci sanguine sibi iunctæ, donec viueret concessit, postque, cùm illa decessisset, Emanueli Philiberto filio ex Carolo Duce, eam condonauit. Calamitates maximas ex contentionibus odijsque ciuilibus est passa.

Blot 6. *Panarol* 16. o. *Turino* 6.
Simul 28.

TAVRINVM, vulgo Turino, ad ostium in Pado Durie, vetus est ciuitas. Conditam tradiderunt nónulli ab Eridano seu Phaëthõte, qui ad maris Ligustici oram, ex AEgypto cum magno comitatu delatus, filium genuinum cis Alpes reliquerit, ipse trás

montes profectus vrbem hanc ædificauerit, Eridanum à se dixerit, & post tempus aliquod hinc decedens, Liguri filio tradiderit incolendam. Alij Lamisonem vnum ex Noë nepotibus auctorem loci asserunt, qui tractum inter Padum & Ticinum amnes vniuersum, eiectis primis habitatoribus, tenuerit, & a se Lamsonem appellauerit, qua voce gentis lingua Taurus significabatur, vnde postea Taurini nomen profectum. Stephanus Grammaticus Taurinum à Tauro, Massiliensium (cuius gentis colonia sit) insigni, dictum auctor est. Vtcumque tñ hęc se habeat, priscis tẽporibus nobilẽ vrbẽ fuisse, vel hinc intelligere licet, quod colonia Romanorũ erat. Iacet ad montiũ radices, forma quadrata, cũ portis quatuor: nobilitate ciuium maximè clara, splendidis etiam ædificijs ornata, inter quę summũ templum. Gymnasium habet omnium disciplinarum: mirificeque rebus omnibus ad vsum vitæ necessarijs & vtilibus abundat. Agro est perbono ac fertili, maximè verò versus Orientem & Austrum, cum vallibus ferri copia fœcundis. Taurino memorat Liuius Annibalem petitum. Id Longobardicorum Ducum sedem fuisse Paulus Diaconus, Blõdus, Sabellicusque perhibent. His vsque ad captum bello Caroli Magni Desiderium Regem paruit. Dein aut in Italiæ Regũ, Imp. Montisferrati Marchionum, & Sabaudię regulorum ditione fuit, vsque ad annum 1536. quo à Francisco primo Franciæ rege subactum, & cùm ab illo, tum ab Henrico Rege filio successoreque deinceps possessum, donec hic Emanueli Philiberto, sororem Margaritam in vxorem dans, oppidum totamque prouinciam à parente occupatam reddidit. Riuolę

Riuoli 6. *S.Antonio* 2. *Auiglano* 2. *S.Michel*
S.Ambrosio 2. *S.Georgio* 7. *Bosolengo* 3. o.*Susa* 5.
Simul 27.

SVSA oppidum est iuxta Montis Cinisij radices Supra Susam Alpes gemina via patent in Galliam, vna quæ ad dexteram, in Sabaudiam; altera quæ ad læuam, Gratianopolim ducit.

Sequentia sunt milliaria Gallica.

Esilles 3. *Vrzes* 4. *Sexane* 3. o.*Briancon* 4.
S.Martin 2. S.*Crespin* 3. o.*Ambrun* 4.
Torses 4. o.*Talart* 4. *Saulces* 1. *S.Lazare* 3.
Empura 3. *Sadoron* 3. *Sault* 3. *Mormeron* 3.
o.*Carpentras* 3. *Treague* 2. o.*Auignon* 2.
Simul 54.

AVENIO, vulgo Auignon, ciuitas est insignis, de ea dictum in libello deliciæ Galliæ inscripto, quem consule Lector.

ITER ROMA CHAMBERIACVM, vulgo Chambery.

Susan in itinere præcedenti numerantur mill. 36½.
Noua lese 1. Scande montem *Ferriera* 1.
Adhuc scandendum vsque ad insigne Crucis, in montis fastigio, *distat ab hospitio Ferriera mil.* ½.
Inde via æquali pergitur ad domum dictam *Tauernette aut La Poste itinere mill.* ½.
Inde iter est planum vsque ad domum in qua seruantur arborum rami, quibus insidentes viatores se è monte demittunt, *distat hæc domus ab La Poste mill* ½. Simul 367½.

Hinc numerantur milliaria Gallica.

Luneborgo 1. *Dresinon* 2 *Soliers* 1. *Braine* 1.
Bourget 1. *S. Andre* 1. o.*S. Iehan de Morienne* 1.
Pont Armilloy ½. *Pont regnart* 2. o.*La Chambre* 1.
Argentine 1. *Aiguebelle* *Chamenis* 1. *Rebaut* 1.
o.*Montmelian* ½. o.*Cambery* 3.
Simul 17½.

CHAMBERIACVM, vulgo Chambery, Sabaudiæ est Metropolis, sita in regione antiquorum Antuatum. Præ alijs Sabaudiæ vrbibus excellit, in eaque Sabaudiæ Principes fere degunt, qui sedem Tribunalis totius Sabaudię (vulgo Parlamētum vocant) in ea collocarunt.

ITER ROMA LVCAM.

Pisas vsque in itinere præcedenti numerantur mill. 165.
S. Piero 8. o.*Luca* 2. Simul 175.

LVCA vrbs est Hetruriæ ornatissima, antiquitus Lucomodia, atque etiam Aringia nominata, Romanorum colonia, tota plana, & collibus vndique circumdata, quadrato silice strata, spatio parua, sed populosa & negociationum plena, templis magnifica & splēdida. A clypeis quibus turres eius ornatæ erant, Luca dicta putatur. Inter Italiæ ciuitates sola libertatem tuetur, protegente eam Hispaniarum Rege. Aedificijs est elegans, tormentis bellicis, & munitionibus, veluti aggeribus, fossis & mœnibus fortissima instructissimaq;. Portas habet tres, S. Petri, S. Donati, & Burgi. Porta S. Petri exteri omnes ingredi egrediq́ue coguntur, nec intromittuntur nisi professi sua nomina, quo facto ipsis datur Tessera, quam excubias sub porta agentibus exeuntes reddunt. Excubiæ si vspiam, hac

hac certè in ciuitate exactiſſimè interdiu noctuq; à 300. armatis habentur, ſinguli centeni defenſioni Curiæ, portarum, mœniorumque deſtinantur. Palatium ſiue Curia noua inſignis eſt Fabricæ; in ea Antiani ſiue Conſules & Senatores continuo commorantur nouem noctes dieſque, ibique ſumptibus publicis aluntur, vt pro libertate excubent eamque conſeruent; duobus tamen, quos ordo tangit, domi pernoctare conceditur. Conſeſſui eorum deputata eſt aula maior ſub ſigno Pardalis, cui ſubiuncta eſt ſcriptura quædam, ſed vel ipſis ciuibus nedum exteris, propius accedere, velut ad locum ſacrum haud permittitur. Ab alia parte, vbi eorum cubicula ſunt, lapidi inſculptum eſt: *Perlege quiſquis ædes libertatis fautor, vt ſcias, qualis fuerit in Republica noſtra Podiorum familia horum opera Petrus Zenanus vnus ex Antianis interemptus fuit. Anno deinde 1522. animo libertatis opprimendæ Hieronymum Velutellum vexilliferum Iuſtitiæ fœdiſſimè trucidarunt, &c.* Non procul à Curia ædes eſt priuata, antequam pictura equitis veſte rubra, & iuxta imago Serpentis puerum deglutientis, cum ſubſcriptione: *Nicolao Picinino ductori clariſſimo, Lucenſis Senatus ob patriam iuſſu Mediolanenſis Ducis longiſſima obſidione liberatam, picturā hanc vetuſtate collapſam renouari curauit.* Iuxta vrbis mœnia ædificiū eſt ſic ſatis magnum, quod Cittadella appellant, coquendo pani deſtinatum eſt, præcauendi incendij cauſa, quod perſæpe cauſa Piſtorum ſparſim per ciuitates habitantium, incendia exoriatur. Hi igitur nouem furnis ibi, nec alio loco panem coquere coguntur, co-

coctumque domum deferunt, aut in tabernis vendunt, Via regia Portulus est Lucensis, quem Præsidiarij milites duabus tuentur Turribus, vt piratis Turcicis obuiam eant.

ITER ROMA PLACENTIAM, TICINAM, Vercellas, Iuream, & Augustam Prætoriam.

Sarzanam in itinere Roma Genuam versus numerantur mill. 99.

Lausa	10	*Villa franca*	4.	*Pontremoli*	7.
Busso	8.	*Belforte*	7.	*Spechio*	12.
Lauevalto	7.	*Riua*	10.	*o. Piacenza*	8.

Simul 172.

PLACENTIA, vulgo Piacenza, vrbs, situ est amœnissimo, pulcherrimaque ædificijs semper fuit, vti plures nominatam à placendo Placentiam autument. Posita est iuxta Padum loco periucundo, campis & agris collibusque cincta fertilissimis, vino, oleo, frumento, fructuumque omnis generis optimorum copia abundantibus. Plana pratis & pascuis fœcundissimis beantur, manufactis vicinorum fluminum ductibus irrigua: ex quibus pecuariæ rei summa opportunitas, & quæstus vberrimus vrbi est. Cui idcirco famam non ignobilem vbique terrarum, Casei ibidem confecti præstantia parit: qui tanta copia, & tam boni saporis hinc exportantur, vt qui summum commendationis gradum Caseo quærunt, cum Placentinum esse dicant. Habet idem ager salsos fontes, ex quorum liquore Sal coquitur candidissimus. Habet ferri fodinas, nec desunt Syluæ saltusque venationibus apti: igitur ob tantam situs commoditatem, rerumque

que omnium abundantiam, vrbs assiduè nobilibus ciuium familijs multis excolitur, & mercatoribus frequens est. Templa hic & ciuium ædificia magnifica sunt. Fons vrbis vetustus est, & præclarus, ab Augusto Cæsare nomen adhuc habens. Monasteriū quoque hic nouum sumptuosè exstructum nuper à Philippo Hispaniarum Rege Catholico. Vrbis muri noui, propugnacula amplissima, & munitiones insignes, quibus nunc vrbs hæc, inter Italiæ tutissimas habetur, quæ prius varijs bellis afflicta, vi sæpius expugnata, incensa ac direpta, pluribus annis fœdè vastata iacuerat. Arx in ea est, cuius aggeres, fossæ, muri, Turres ac propugnacula ingentis sumptus & operis, ingeniosi, pro huius æui solertia: munitiones ac structuræ ad vrbem coërcendam hostilesque impetus propulsandos accommodatæ sunt.

Rotofredi 8.	*C.S.Ioanni* 7.	*La Vale*	13.
o.*Pauia* 4.			Simul 32.

TICINVM vel Papiam, vulgo Pauia, condidisse Leuos & Mauicos Ligures, ad amnem eiusdem nominis, non procul à Pado, Plinius auctor est. Alij à Gallis Boijs & Cenomannis côditam volunt: quos Eutropius & Paulus Diaconus sequi vidētur. Vrbs illa Romano succumbente imperio, primum à Hūnis Atila Duce, mox ab Odoacro Herulorum rege vi expugnata, direpta, & muris complanatis incensa fuit. Postea Longebardi eam tenuere, ac sedem regni fecere, multisque præclaris ædificijs excoluere, quorum Paulus Diaconus meminit. Fuit ex ijs D. Claræ monasterium à Peterito conditum, à Theodorina regina D. Mariæ Perticalis ædes; à Luitpran-

Luitprando rege, D. Petri cæli aurei cœnobium, In quo D. Augustini corpus, ab eodem rege è Sardinia deportatum, seruatur. Hic castrum Galeatij primi Ducis Mediolanensis est, & statua celebris ac peruetusta ex ære, quam Antonini Pij quidam esse colligunt, ex vultus lineamentis, ac barbæ forma. In itinere Ticino Mediolanum apparent viuarij capacissimi septa, murus lateritius, sed magna ex parte nunc dirutus & deiectus, qui millia passuum 20. in quadrum circumductus, concludebat arua, syluas & prata feris enutriendis destinata, in quibus olim Apri, Cerui, Damæ, Capreoli, Lepores & id genus animalia ad venationem continebantur. Autor eius operis Ioannes Galeatius. In ijsdem septis castra sua metatus erat Franciscus primus Galliæ Rex, Ticinum obsidione premens, cùm à Caroli quinti Imp. Ducibus Lannoio & Borbonio, victus prælio, caperetur, cum rege Nauarro, & præcipuis Galliarum Principibus, anno post Christum natum 1525.

Mirabello 12 *Mortara* 12 *Palastro* 12 o. *Vercelli* 8.
Simul 44.

VERCELLI ciuitas antiqua, Episcopalis, ad fluuium Senciam vel Scesiam sita, perhonesta nobilisque est, ac rebus omnibus ad vsum hominum vtilibus affluens, vberrimo agro, & frumenti, vini, cæterarumque frugum maximè fertili. Cùm prius rudiorum seculorum more, non satis luculenter esset ædificata, superioribus annis in meliorem est redacta formam, nuncque ornata splendidaque satis apparet. Bis quotannis nundinarum conuentibus frequentatur, varijsque ex partibus huc merca-

cato-

ctatores negociandi causa, maximè verò qui re pecuaria lanificioque quæstum faciunt, confluunt. Diu quondam miserè ciuium intestinis contentionibus afflicta fuit, partibus diuisa, videlicet Aduocatorum & Titionum, quæ sæpenumero inter se dimicantes, ciuitatem in summas calamitates adduxere, sicut scribit Merula, tandemque Principatum rapuerunt Aduocati, circa Annum à Christo nato, vt Corius autor est, 1310. dein in ditione Marchionum Montisferrati, nominatim Bonifacij tertij fuit, ac item Vicecomitum Mediolani regulorum, ab Mathæo, vsque ad Philippum Ducem, à quo Amedeo primo Sabaudiæ Duci, cum Maria filia, dotis nomine tradita est Anno 1429. deinceps: à Sabaudiæ Ducibus stetit.

o.*Santia* 8 o.*Vaßigne* 12 *Brole* 4 o.*Inurea* 4.
Simul 28.

TIVREA vulgo Inurea ciuitas (ab alijs Lamporegium, dicta, sed Straboni Eporedia) situ est edito, inter duos altos colles, qui valles Augustæ Prætoriæ fauces efficiunt, arcè ab læua munitissima imminente, vbi templum summum peruetus, Virgini matri sacrum, in quo D. Bessi quondam vrbis Antistitis ossa conseruantur. Intercurrit mediam amnis Duria, per quem celsissimò ponte ciuitas iungitur. Agrum ab Austro non infructiferum habet, à Septentrionali plaga perasperū, vsque adeo, vt vix castaneas ferat: pascuorum tamen oportunitate, cū anni tempus, est ad rem pecuriam vtilis; vnde cum vellerum abundantia, tum lactis copia, figurando caseo calasso, sic vt olim, & hac etiam memoria, percipitur.

Ponte

Ponte di S.Martino 12. *Bard* 5. *Mongiovet* 6.
Castillon .7. o. *Aosta* 12. Simul 47.

AVGVSTA PRAETORIA, vulgo Aosta, vrbs est Salassiorum. In eam colonos Romanos hominum tria millia Cæsarem Augustum collocauisse, cùm prius hic castra habuisset Varro, à quo reliquiæ Salassorum erant deletæ; scribit Strabo. Hinc Augustæ nomen accepit locus; quanquam id alij natum dicant ab alio prius Augustali Prætore; quippe quem Augustus miserat: Iacet ad geminas Alpium fauces, Graias atque Peninas. Inscriptioné hic in Alpium Tropheo extitisse, idem quoque Plinius memorat huiusmodi: *Imperatori Cæsari, Diui Filio, August. Pontif. Max: Imp. XIV. Tribunitiæ potestatis XVII.* S.P.Q.R: *Quod eius ductu auspicijsq; gentes Alpinæ omnes; quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium Pop.Rom. sunt redactæ.*

ITER ROMA VIGEVANVM ET NOVARIAM.

Ticinum vsque numerantur in itinere præcedenti mill. 204.

Tordisola 5. *Zerbolo* 5. *La Sforcbescha* 5.
o. *Vigeuano* 3. Simul 222.

VIGEVANVM, vulgo Vigeuono, ciuitas est honesta lautaque, copia rerum ad vitam vtilium affluens, agro perbono ac vbere, frumenti, cęterarumque frugum fertili, gnauis & industrijs colonis, prçsertim negociatione textiliũ ex lana, quę mirifica hic copia fiunt. A Ducibus Mediolanensibus decorem quo iam nitet, est adepta, maximè à Caleatro, & Ludouico Sforcia, qui tum alia ædifici-

cia

cia præclara, tum arcem sumptuosissimam adiecerunt, & habitare frequenter hic erant soliti.

Cerone 5 *Sozago* 3 o. *Nouara* 7.
Simul 15.

NOVARIA, vulgo Nouara, vrbs est modico in colle sita, partim plano agro, amœno ac fertili, partim montoso sterilique. Diu sub Mediolanensium Principum ditione fuit, primum Turrianorum, deinde Vicecomitum, postea Sfortiarum, itē que Franciæ regum, vti ipsum imperij caput Mediolanum. Ad Nouariam Ludouicus Sfortia Dux, Ab Heluetijs proditus venditusque Gallis est Anno 1500. posteaque Anno 1513. cùm Maximilianum Sfortiam Ludouici filium Ioannes Iacobus Triuultius strenuus militiæ Præfectus, itemque Palissa Regis Galliæ Duces in ea obsiderent, ab eadem gēte, iam tum superioris temporis, aduersus Ludouicum iniuriam & labem sarcire ac eluere cupiente, tantis animis, tantaque vi, pugna ad Riotam, haud procul ipsa vrbe petiti sunt, vt planè funderentur fugarenturque Galli, ac obsidio Nouariæ solueretur.

ITER ROMA MEDIOLANVM, SEXTIVM, Aronam, Domodoscellam, Sedunum, vulgo Sitten.

Ticinum vsque numerantur in præcedenti itinere mill. 204. *Certosa* 5. Simul 209.

CERTOSA nobile & famosissimum est monasterium Carthusianorum. Huius templum marmore mira arte elaborato incrustatum vndiq; est: Altare verò summum solido ex ebore, figuris

exilibus, & operis admirandi. Fons itidem hic pulcherrimus & marmoreus. Fundauit id Ioannes Galeatius Mediolan. Dux, & multis auxit reditibus, adeo vt 25. millia aureorum in censu habere iudicetur. In templo Ducis effigies, cum superbo & eximio eius & vxoris marmoreo monumento.

Binasco 7. o. *Milano* 10.

Simul 17.

MEDIOLANVM, vulgo Milano, vrbs est antiquissima, post Romam maxima. Eius fora spatiosa, plateæ amplissimæ, ædificia pulchra. Ager Mediolanensis, tam cœli temperie, quàm soli fertilitate, & affluenti rerum copia ditissimus. Vndè ciuitas ipsa populosa ob Alpium vicinitatem, & proprijs fulta viribus. Insubrum caput semper est habita, quamuis autem frequenter internecinis attrita bellis, funditus excisa, ad extremum etiam hostili aratro sulcata fuerit: floridior tamen vsque resuscitata adeo mox creuit in altum, vt inter potentes vrbes Italiæ nunquam postrema fuisse videatur, Vix dici posset quantis diuitijs, rerumque omnium copia nunc abundet: item quàm plena sit omnium artium opificiorumque scholis & officinis: adeo vt iam vulgato prouerbio dicatur, Mediolanum destruendo, Italiam instrui posse, nimirum quorũuis artificum copia. Hic regium Portæ Iouiæ castrum, quo in Europa nullum est famà celebrius, ob eius magnitudinem, operum ac munimentorum amplitudinem. Iustæ enim vrbis capacitate, vicos, plateas, fora, palatia, fabrũ omnis generis mechanicorũ artificũ tabernas operarias, in se cõplectitur, nullius opis indigẽs externæ: sed com-

commeatu, annona, rerumque omnia copia, bello paceque necessarium abundans. Effundit, oppidorum instar, vndique vasta propugnacula; circumambiunt fossæ latissimæ, profundis amnibus perfluæ, & vtrinque parietibus lateritijs euectæ. Muri crassitudine stupendi, fulciunt aggeres latissimos, & meatibus concameratis peruios. Ex quotum pinnis & fenestellis, per castri totius & propugnaculorum circuitum exerunt ampla capita Tubi ænei ingentes, Tormentorum bellicorum prægrauia pondera, rotis ferratis imposita: qui sulphureo puluere inflammati, globos ferreos pondo D. CCC. vel amplius, euomere in hostem, vel aduersam molem possunt, atque obstacula quæque maximo cum fragore prosternere. Armamentarium Arcis capacissimum amplitudine, & armorum telorumque omnis generis ornatissimorum infinita copia refertum. Templum D. Virginis Gratiarum, Arci vicinum est, in eo est ædicula maximi sumptus & artificij marmorea, quam ibidem olim Dux Ludouicus Sfortia magnificentissimè iussit excitari cum Sepulchro, & ad viuum exsculptis imaginibus ipsius ac Beatricis vxoris suæ: sed vt rerum humanarum exitus incerti sunt, fefellit consilium eius fortuna, nec conditam splendido in tumulo potuit, sed hostium dolo captus, ac in vlteriorem Galliam deductus carceri fœdo inclusus obijt. Vnde & imperfectum monumenti opus adhuc iacet. Ad forum est summum Templum, Domum appellant, Basilica est perangusta, sumptus immensi, ac amplitudinis, artificijque tanti, vt pauca prorsus quæ in orbe Christiano nunc extant

Templa, huic conferri possint, siue magnitudinem, ac architecturam ædificij spectes, siue precia materiarum æstimas: resplendet etenim non solum intus forisque crustis marmoreis intecta, verum etiam artificiosarum ex marmore Pario statuarum incredibili multitudine circumquaque adeo perornata est, vt integros dies spectatorum oculos artium ac historiarum varitate detinere possit. In sacrario sunt rara donaria Archiepiscoporũ, Vicecomitũ, ac Ducũ, vasa ac vestes, ex auro, & argẽto, gẽmis ac margaritis preciosissimis expolitæ; itẽq; reliquiæ diuorum in perornatis ac inæstimabilibus conditorijs positæ. Turris editissimæ moles altissima est. Ex eius ambitu inferiore, cerni potest vrbis suburbiorumque situs planus, regionisq; circumuicinæ spacium ac conditio, prouinciaque non vrbs videtur: est enim Mediolanũ oportuno admodum loco, inter fluuiorum riuos positum, vt præter vberrimas, quas habent agri vicini, fruges, è Gallia Cisalpina, & Alpibus etiam, rerum omnium copia, tam ad vsum, quam ad delicias, eo comportari facilè queat. Suburbia habet longa lataque, quorum nonnulla, cùm magnis ciuitatibus certare possunt: quæ latis aquarum foueis vndique, non secus atque vrbs ipsa, cinguntur. Ductuum commoditate vndique nauigijs lauta annonæ copia in vrbem defertur quotidie, vt nihil non ibi precio vili venundetur. In æde D. Ambrosij in nemore; est gemmis decoratum ac laminis aureis vestitum altare, æstimationis XXVIII. aureorum. Item liber vetustissimus in papyro, scriptus manu (vt fertur) D. Ambrosij. Suburbanum

Xe-

Xenodochium vel Nosocomium, iugerum aliquot spatio amplissimum, via Bergomati, quadrata forma, à Sfortijs Ducibus inchoatum impensa maxima fuit, sed neutiquam absolutum. In eo tradunt tot habitationes ægrorum conceptas ac designatas fuisse, quót dies annus vertens complectitur. D. Laurentij Fanum ingens est, in ruinis templi Herculis excitatum, quod Maximianus Herculeus, Diocletiani in Imperio collega, ibidem in patria (vt tradunt quidam) sua, sumptuosissimum extruxerat, cum Thermis eiusdem nominis Herculeis. Extant adhuc sedecim striatę columnæ peraltæ, operis magnificentissimi vestigium; porticus olim siue propylęi Theomatism, aut Templi dicti reliquiæ. In Stabulo regio videntur per equilia diuersa, Hispanorum, Campanorum, Sarmaticorum, Turcicorum, Thessalicorum ac Peloponesiacorum equorum speciosa corpora. Palatium Gubernatoris fabricæ est antiquæ, amplissimumque: in eius foribus milites aliquot Hispani semper excubât. Germani autem aliquot subseruiunt tutelę ipsius Gubernatoris. In Aula prima, qua ad ipsius conclaue itur, infinita insignia sunt depicta, prouincias & terras ditioni Regis Hispaniarum subiectas designantia. In altera, ipse Rex in solio sedet depictus, cum hac inscriptione: *Philippus secundus Rex Hispaniarum & Max. Prouinciarum Catholicæ fidei defensor.* Sub pedibus eius bestia conculcata iacet, circumcirca depicti videntur 10. Impp. ex Austriaca domo oriundi. Inibi quoque pictura est expeditionis Burgundicæ, & victoriarum aduersus Regem Galliæ obtentarum.

Monzon 11. *Busto* 10. o.*Sesto* 14
Simul 31.

Sextium, vulgo Sesto, oppidum ad Ticini fluminis è Verbano lacu exitum, *Sexto Calendas* aliqui nominandum asserunt, quoniam eo cuiusque mensis die, quondam huc ad nundinas vel sacra finitimorum agrorum coloni conuenire solerent, vnde nomen enatum loco putant, id verò, etiam vetustissimis quibusdam literis doceri, quibus apertè significetur, olim agrestem huius situs multitudinem, Herculi, Mercurio, Syluano, ac etiam Pantheo sacrificasse.

o.*Arona* 8.

ARONA, nobile & munitissimum est castrum in ripa Lacus Verbani (qui nunc vulgo Lago Maiore dicitur) cùm portu, infra maximè tuto. Difficili etiam & præcelso in monte, qui lacum spectat, arx eminet, tam ab natura loci, quàm operib' inuicta, nimirum si res ad tutelam necessariæ defensoresque non desint, compertum id Anno post Christum natum 1522. cùm ab exercitu Gallico 15. ingentibus tormentis instructo, dierum 37. spatio, nequicquã obsessa, & grauiter oppugnata est.

Bugira 8. *Ene* 8. *Margoso* 3. o.*Domo* 6.
Simul 25.

DOMO DOSCELLA, vulgo Domo, honestum & frequens est oppidum, cum Arce munitissima, media in valle montibus vndiq; consepta. Tschudus libro de gentibus Alpinis Domodoscellam ab æde collegiali, quam Itali vulgo domum vocant, tanquam domum Oscellæ dictam scribit. Tota vallis ab ipso etiam oppido Domodoscellia nominatur.

Fron-

Frontino 16. *Denedro* 13. *Sampione* 8.
Sequentia sunt mill. Heluetica.
Brig 3. *Leug* 3. o.*Sitten* 3.

SEDVNVM, Germanicè Sitten, Gallicè Sion, pro patriæ more elegans est ciuitas, crescitque indies splendor ædificiorum. Adiacet vrbs monti, qui in media planicie, inter altissimos montes, vallem claudentes, sensim versus Ortum consurgit, bifurcaturque in duo petrosa fastigia, seu emigentes colles, qui dextram tenet, alluitur in subiecta valle Rhodano, vocaturque Valeria, quæ olim fuit Arx munita. A sinistra ciuitatis, & à domo Episcopi, ascendit leniter mons petrosus; & valde angustus, fitque gradatim multo sublmior quàm sit Valeria. Habet vtrinque præcipitia profunda, quæ non facilè humano labore & sudore conscendi possunt, præsertim à latere Septentrionali, duratque hic adscensus ad spacium iactus Bombardæ, in cuius summa extremitate Arx constructa valdè amœna munitaque est, ea Ter Byle vocatur, habens multas elegantes & amœnas mansiones.

ITER ROMA COMVM, LVGANVM, LOcarnum.

Mediolanum vsque in præcedenti itinere numerantur mill. 226.
Berlasioa 15. o.*Como* 12. Simul 253.

COMVM vrbs est parua sed opulenta & pulchre ædificata, ab vna parte agrum habẽs fertilem & peramœnum, ab altera lacum Larium, qui ab illa Comacenus appellatur, & in longitudine XXXXII. in latitudine III. milliaria continet,

ac laudatissimis piscibus abundat, flumen Abduam è iugis Rheticis accipiens, & supermeantem, vt oculis cerni posset, ad Leucum Pado reddens: sic dictus voce Hetrusca, quod Princeps & Rex cæterorum sit, vrbs condita à Thuscis, instaurata à Gallis, cum Thuscos his sedibus eiecissent, aucta à Straboneì Magni Pompei patre, L. Portio & Catone Coss. deducta noua colonia à Iulio Cæsare, ac Nouocomum appellata, possessa à Gothis, Longobardis, Ducibus Mediolanēsibus, Regibus Galliæ, & Imp. Rom. ingentem nostra ætate calamitatem à Imp. Caroli V. Legionibus accepit, quod fusos acie Gallos intra mœnia receperat. Nam cùm illi se munitionibus hic sepsissent, eiecti mox à victoribus, vrbis diripiendæ causam præbuere. Colonos industrios habet, & in re facienda solertes, cum Ticino & Mediolano in ditione Regis Hispaniarum manet. Murum qua parte Mediolanum spectat, Ioannes Vicecomes, Archiepiscopus & princeps Mediolanensis Anno 1354. circumdedit, qui & castellum turris rotūdæ condidit. Templum Cathedrale satis magnificum; in fronte duas statuas marmoreas, quarū vna Caij Plinij cum inscriptione: *Ordo populusq; Comensis, Caium Plinium II. macte ingenio virum, dignatione clarum, doctrina admirabilem, vt qui olim Impp Cæsarum Vespasianorum amicitiam meruerit, officia maxima gesserit, ac scriptores vniuersos copia & varietate superauerit, municipem suum incomparabilem statua & elogio ornauere.*

Tantus honos, dulcisq; iuuat me fama Secundum:
At mage, conciues hos posuisse meos.

Altera Caij Plinij II. *qui consulatu, auguratu, militia,*

litia, gestis ac orandis caussis, poëmatibus & historijs conficiendis, Cæsari Traiano Augusto luculentissimè laudando afficiendoq́; immẽsa liberalitate patria sua iuuanda, eidem immortale contulit ornamentum: Ordo Comensis conciui suo desiderabili honore accepto monument. p. M.CCCC.XCVIII. Cal. Maij.

Functus eram, seddum veteri præclarus honore
Viuebam, perij, nunc quoque vita mihi est.

Extra portam fons est, quem vulgo Lo Pliniano vocant, is quotidie crescit & decrescit nouies, ad lacum Amœnis situs; vnum latus exornant castaneæ, alterum Oliuæ; diciturque Plinius ad eum scripsisse historiam naturalem.

Codilago 8 o. *Lugano* 8. Simul 16.

LVGANVM, vulgo Lugano, nobile ac opulentum est oppidum, à quo nomen lacus habet. Olim munitissima Lugani Arx erat sed excisa est.

o. *Locarno* 12

LOCARNVM, Italicè Locarno, Germanicè Luggaris appellatur. Sic autem appellatum plerique existimant, quod sit quasi locus carnium, quia ager bonis suauibus carnibus abundet. In plano situm est, inter radices montis altissimi & Verbani lacus ripam. Orientem versus ad fines agri Bellizonensis, campus est amplissimus, fœni in primis ferax, per quem Ticinus amnis delabitur. Non procul verò ab oppido inter iam dictum campum & ipsum oppidum, & inter montis radices, & Verbani ripam, prædia sunt lætissima, frumenta vinumq́; simul ferentia. Hi olim latius patebant, sed à vicino fluuio vastati sunt & abrepti. Montes verò longo tractu porrecti vitibus optimis, ordine pulcher-

cherrimo dispositis consiti sunt. Porrò oppidi amplitudo è familiarum numero cognosci potest: numerantur enim familię plus minus quadringentę. Oppidũ nullum est ad Verbanum lacum, quod Locarnum amplitudine vincat. Nobiles quoq; habet plures, quàm vllum aliud, ideoque primarium, & princeps oppidum est. Quanta autem sit loci huius amœnitas, ex iam posita descriptione satis liquet. Aëris verò temperies, clementia & salubritas tanta, quantam optare liceat. Austri non nisi refracti & retusi eo perueniunt, propter obiectos montes. Boreas & ipse sæpe clementior est, propter altitudinem montium, oppidum hoc quasi tegentium. Ab Oriente in Occidentem perflatus est liberrimus, multæ ibi stagnantes aquæ, nullæ paludes, in summa locus satis amœnus est. Habuit ante annos non ita multos amplissimam & munitissimam Arcem, turribus multis insignem & claram, magna fossa circumdatam. Sedes quondam fuit Ruscarum Comitum præcipua. Galli Arcem annis aliquot tenuerunt ab Anno Domini 1499. vsque ad Annum 1513. Comitibus Arce quidem priuatis, sed non pulsis, in ea Palatium erectum est, quod etiamnum integrum & intactum visitur, estque Prætorium, hoc est, domus Præfecti, in qua habitat ipse quoque interpres & satelles, ambo Heluetij. Portus intra Arcis muros est egregius, in quo naues armatæ olim seruabantur. Anguli eius quatuor (est enim quadrangulus) turribus totidem muniti erant, in ambitu murum habet bene firmum. Alluebatur tum temporis Verbano Lacu, ideo naues è Portu commodè exponi poterant: nunc tanta illic con-

congesta à vicino fluuio (Madia dicto) glareæ vis conspicitur, vt interuallo satis magno à lacu distet, diruta postea fuit Arx tota, præter Palatium ab Heluetijs Anno salutis 1531. Montium Locarnensium radices, & reliquij territorij bona pars, vini, eiusque generosi & optimi feracissima est. In collibus & môtibus vites palis alligantur, sub quibus fœnum nihilominus prouenit, in planitie arboribus, quos Rumpos vocant, maritantur, à quibus palmites bini & bini prælongi, mutuo implexi ad extrremos oculos colligati hinc & inde, ab vna ad aliam arborem traducuntur, satis altè, ne frumentis & frugibus alijs, quæ illic satæ succrescunt, impedimento sint. Palmites hi vberem & incredibilem vuarum prouentum exhibent, vuę grandes sunt, & vt plurimum bene maturescunt: vnde fit vt pressis calcatisque illis, musti copia exprimatur. Agri in vniuersum non adeo latè patent, ob lacū & montes proximos: sunt tamen fœcundissimi tum soli bonitate, tum agricolarum industria, crebraque stercoratione: cùm enim agri nō multi sint, oppidum verò satis populosum, summa cura, & quasi in ocio excoluntur; Vicecuplum non raro reddunt; bis in anno messis celebratur: nam mense Iunio demetunt triticum optimum, & quam vocant siliginem: secunda messis est Octobri, Milium, panicum & aliæ fruges è secunda aratione & satione colliguntur. Montes & valles carnium optimarum, hœdorum in primis, copiam mittunt, & suppeditant: dein Perdices, Phasianos, Auiculas, Lepores, Capreas, Butyrum & Caseum abundè suggerunt, Castanearum quoque

vber-

vberrimum prouentum, alendis rusticis idoneum: comedunt illas crudas, recentes, siccasque, similiter & coctas, modò elixatas, modò assatas. Ex ijs farinam quoque faciunt, & panes pinsunt, farinamque ad alios vsus multos adhibent, imo castaneæ nobilium deliciæ sunt. Proueniunt illic ficus, optima mala siue poma multorum generum valdè mitia, sic & Persica, Pira, Cerasa, & multi alij fructus non ignobiles vt Pruna multiplicia, Malogranata, Cydoniæque, Oliuę & Narancia. Lacus piscosissimus est, & multa gignit piscium optimorum genera. Mediolanum sępenumero pisces, in primis Truttæ, venum mittuntur, in summa, rerum propemodum omnium ad victum humanum necessarium abundè satis illic habetur. Solius frumenti caritate laborant non raro, ob agrorum paucitatem. Sal aliunde importatur. Regio propter vicinos montes & valles, syluis cæduis referta est, in quibus proceræ speciosæque & pretiosæ arbores, Larix inprimis, quæ etiam Agaricum gignit selectissimum, & Abies, ad ædificia cùm primis expetitæ crescunt, ex quibus Locarnenses magnum quæstum faciunt.

ITER ROMA BILITIONVM, vulgo Belinzona.

Luganum vsq; in itinere præcedenti numerantur mill. 266.

Belinzona 16. Simul 285.

BILITIONVM vulgo Belinzona oppidum, fuit Comitum Misaucorum, qui eo spoliati à Duce Mediolani, cùm denuo per insidias vendiderunt

runt illud Vrijs & Vnderwaldijs: cæterum ijsdem artibus, quibus Misaucius oppidum *Duci* ademerat, illud Heluetijs quoque ademptum, & à *Duce* recuperatum fuit. Ab eo tempore (facta autem sunt hæc circa annum *Domini* 1422.) multa bella Heluetij huius oppidi recuperandi gratia gessere, & demum anno 1500. eius possessionem adepti sunt: cũ enim inter Sfortias & Gallos assidua bella vigerẽt, ciues, vt suæ quieti consulerent, sese Vrijs dedidere, cæterum Galli Insubribus potiti, sæpe id, sed frustra, ab Vrijs & eorum socijs repetiêre. At demum eo tempore, quo Heluetijs traditæ sunt quatuor præfecturæ à Mediolanensibus *Ducibus*, Bilitionis Imperium tribus pagis confirmatum est. *Diuiditur* Bilitionis ditio in tres *Præfecturas*, Bilitionum, Vallem *Palensam*, & Riuieram. *Situm est* Bilitionum, in faucibus, montem præcelsum habens a dextera, collem in læua cum firmissimo muro, qui ab arce modica, montis alti coniuncta radicibus ad aliam maiorem in colle positam pertingit; à qua Ludouicus *Sfortia* Mediolani *Dux* murũ crassum pedes VII. in longum 16. stadia, durissimo ex *Silice* duxit per eam planitiem, non minori sumptu, quàm industria, cum opportunis etiam ad operis tutelam & munitionem turribus. Præterea quoque tutissimam Arcem in dextra Belincionis constituit Saxum Corberium. Opus eo consilio fecerat Ludouicus, vt hoc propugnaculo tanquam obice, furor Heluetiorum reprimi frangique posset, qui excursionibus hac irruere vastareque passim finitima solebant: sed postquam ab ipsa gente Gallis proditus ad Nouariam fuit, ea rursus tractũ

hunc

hunc vniuersum cœpit, & partem muri deiecit, cuius etiam deinde partem fluminis Breunij inundatio ac violentia subuertit.

Polese 16. Hinc numerantur milliaria Heluetica. *Iornico* 1. *Pfait* 1. *Ayrolum* 2. *vsque ad montem S. Gothardi* 2. *Vrseren vltra montem* 1.

ITER ROMA FLORENTIAM.

Senas vsque in itinere præcedenti numerantur mill. 109.

Stagia 9. *Poggibonzi* 4. *Tauernalle* 6. *S. Cassiano* 8. *o. Florenza* 10. Simul 146.

Aliud iter ROMA FLORENTIAM.

Montefiascone in itinere Roma Senas numerantur mill. 44.

Hosp. Caprafica 7. *Hosp. Noua* 8. *Garnaiolo* 11. *C. Pieue* 7. *Castiglion* 8. *Hosp. Lorsaia* 9. *Castiglion Aretino* 8. *Bastardo* 8. *Leuana* 9. *Fachine* 12. *Treghi* 6. *o. Florenza* 8.

Simul 145

Aliud iter ROMA OTRICVLVM, NARNIum, Interamniam, Perusiam, Florentiam, Castellumnouum, Pratum, Pistorum, vulgo Pistria dicta.

Primaporta 7. *Castelnouo* 8. *Auignano* 8. *Ciuitas Castellana* 8. *Borgetto* 4. *Ocriculi* 5.

Simul 40.

OTRICVLVM, vulgo Ocriculi, Sabinorum oppidum in monte positum. Huc vsque ex Roma nihil præterquam ruinæ cernuntur, & reliquiæ viæ Fla-

Flaminiæ. Apparent hic ædificiorum publicorum reliquiæ ingentes: templa videlicet, Thermæ, Aquæductus, & aquarum castella subterranea, item porticus, Theatrum, & Amphitheatrum, quę mole sua testantur amplitudinem & magnificentiam summam eius municipij, cùm florente adhuc imperio staret & vigeret.

o. *Narni* 8.

NARNIA, vulgo Narni, in aspero difficilique monte, & magna ex parte abrupto posita est, cuius imas radices abruptosque stipulos Nar fluuius magno cum fragore lauat, à quo Narniam appellatum putatur. Eius situm ita Martialis poëta depingit libro VII. Epigrammatum:

Narnia sulphureo quam gurgite candidus amnis
Circuit, ancipiti vix adeunda iugo.

Oppidum nunc est oblongum, ædificijs satis elegans, rerum copia lautum, ob agri fertilitatem, licet aliquando bellorum calamitatibus inuolutum, clades ingentes patrum memoria acceperit. Supra Narem fluuium admirandi ac longè conspicui pontis fornices ac minæ ingentes: qui duos præaltos & abruptos montes subterlabente flumine solebat coniungere, vt æquali via transitus ab oppido Narnia pateret in montem aduersum. Ex manubijs Sicambricis exstructum, sub Augusto, quidam autumant: & Procopius Augustum eius auctorem memorat, haud, inquam, pontis Arcus celsiores à se visos scribens. Quæ adhuc eius reliquiæ supersunt, ex lapide quadrato prægrandi, pilis vastissimis sublimes arcus impositi, demonstrant florentis imperij maximum, & insani sumptus opus hoc fuisse.

o. *Terni* 7.

INTERAMNA, vulgo Terni, sic appellata est, à veteribus, quod inter ramos Natis fluminis, velut duos inter amnes posita sit. Olim structuris & amplitudine maiorem vrbem fuisse, quàm nunc est, veterum ædificiorum ruinæ, quæ in vicinio circũquaque visuntur, docent: & decreuisse non parum intestinis odijs, atque ciuium discordijs, maiorum memoria, re compertum est. Municipium vetus Romani populi fuisse, plures antiquæ marmorum inscriptiones demonstrant, sed quando ius municipij vel ciuitatis Romanæ Interamnatibus indultum fuerit, non prorsus liquet. Interamnatium ager vt antiquitus, ita & nunc, propter situm & aquarum dulcium abundantiam summè fœcundus est, nimirum in descensu Apennini, meridiem & inferum mare versus positi eius colles & campi, perpetuis fontium ac fluminum riuis irrigui, ad Solis radios apricando, procreandorum omnium fructuum oportunam facultatem habent. Nec mẽtiri Plinium re ipsa comperitur, fœnisecia quotãnis tria vel quatuor admittere Interamnia prata, nec non postea in pabulo non minus emolumentũ dare: rapæ hic vastæ magnitudinis XXX. & dimid. librarum amplius pondo, quarum septenæ iusto pondere asinum onerare possunt. Plinius XL. librarum se vidisse affirmat libro XVIII. naturalis historiæ.

Strettura 8. *Prette* 7. *Schoratio* 8.
S. Maria degli Angeli 9. o. *Perugia* 8.
Simul 40.

PERVSIA, vulgo Perosa, vrbs Hetruriæ in Apen-

pennini parte, ab Achæis inæqualiter ædificata, cornibus quinque procurrentibus, in modum stellæ, loco fertili & amœno sita. Hæc in potestatem Augusti venit, compulso ad vltimam famem L. Antonio, Triumuiri fratre, mœnibus insuper ab eo restitutis, Augusta est appellata. Septem deinde annis obsidionem crudelissimam Totilæ passa, ad vltimum direpta est, interfecto eius Sereniss. præsule Herculano natione Germano. Sequentibus deinde temporibus sub Bonifacio octauo, cùm se Imp. Galeatio dedisset, per Vgolium Tirincium Tyrannum Fulginatem, ab eodem Pontif. missum cum exercitu, ad officium reducta est. Postmodum sæpius rebellauit: & multæ cædes in ea commissæ. Rebellis facta Paulo Tertio Pontif. Rom. maximas temeritatis pœnas luit, is Arcem in ea extruxit opere per ciues communicato, & in calce lapidibusque portandis nemo immunis extitit: sacras & profanas ædes demolitus est, vt in vtrumque forum pateret prospectus. Legitur in atrio Arcis: *Paulus tertius Pontif. Max. tyrannide eiecta, nouo ciuitatis statu constituto, bonorum quieti, & improborū freno, Arcem à solo excitatam mira celeritate muniuit, Pontificatus sui anno IX. salutis M. D. XLIII.* in Tormento maiori quod vrbi minatur & 11452. libras ponderat: *Paul. III. P. M. anno Dn. M. D. XLIII. A Perusiæ Asc. Card. Ari. legato.* Ædificia ampla & excelsa habet Perusia, estque turribus plena, adeò vt singuli vici, plures habeant. Ex nulla turri cognosci prospectu tota potest, quemadmodum Vrbinū. Fora bina sunt, Rotundum & Rimenum: in rotundo fons præclarus & Palatium. Ecclesia item Ca-

thedralis,in cuius Sacrario S.Lucæ Euangelium,in cortice aureis literis scriptum, & D. Herculani marmoreum monumentum, Statuæ æneæ quoque duæ,Leonis X.scilicet,& Iulij tertij Pontif. In altero scholæ docentium. Bina etiam habet collegia,veterem &nouam Sapientiam appellata: in veteri Studiosi XL. per annos septem, numeratis LX. coronatis aluntur,fundatum à Petro Capocio ciue Romano & Cardinale, vt testatur in Gregorio nono Platina. Nouum extruxit Benedictus de Guidalo&is Recanatensis Episcopus,in D.Dominici æde sepultus: idem sustulit iam Paulus tertius. Est & Bartholinum,in quo VIII.Perusini, II. Genuenses, & II.Lucenses aluntur,in templo Maria noua,Germani altare & sacellum habent proprium. Vrbs est infrequens,nam multæ familiæ deletæ,aliquot ciuium millia mulctati exilio. Administratur verò à Pontificis Gubernatore, cui XII. prætores vrbani, qualicunque libertatis specie,adiunguntur. Monasterium D Petri pulchrum est,in quo Aretina opera ex materia fictili multæ artis videntur. Apud S. Dominicum insignis Bibliotheca est,& turris templo adiuncta totius vrbis altissima. Apud S.Iulianum CC.moniales.

Torre 9. *Larsaia* 9. *Castiglione Aretino* 8.
Il Bastarda 1. *Leuana* 9. *Farbine* 8. *Treghi* 9.
o.Fiorenza 8. Simul 6n

FLORENTIA, vulgo Fiorenza, vel ob florentem fortunam; vel florida incolarum ingenia sic appellata, ac quod esset præfluenti arno apposita, olim Fluentia dicta, ciuitas elegans, florens, potens,ampla,& pene regia,a Syllanis militibus XC.

an-

annis ante Christum natum condita, Romanorum, vt contendunt nonnulli, colonia, à Triumuiris deducta, à Totila Gothorum rege, vt ipsius Annales loquuntur, diruta, à Carolo Magno reparata, & amplificata, ex ruinis Fesularum. Florentia à Rudolpho primo Imp. libertatem emit pecunia, & Reipub. administrandæ XII. viros creauit, cum artium Prætore, vt ipsi nominant, Iustitiæ vexillifero. Rursus à Carolo quinto, adiuuante Clemente septimo Pontif. Rom. subacta, & Alexandro Medices, cui filiam Margaretam elocauit, concessa, cum Ducis titulo, Mediam per labitur Arnus, quatuor pontibus stratus, tamque rapidè fluit, vt aduerso amne nauigari haud possit. Hospitalia hic sex maiora, minora alia XXXII. Ecclesiæ Parochiales XLIIII. Cœnobia tam virorum, quàm mulierum LXXVI. Collegia seu Fraternitates puerorum IX. totidem virorum vel etiam plura. Palatia hic infinita: Campi octo. Templum Cathedrale, cognomento S. Mariæ Floridæ magnificentissimum, & inter tria Hetruriæ nominatum, foris incrustatum marmore, albi, nigri, rufique coloris. Portæ à fronte tres sunt, ex quibus media sculpta, & cæteris ornatior est, supra tamen rudis itum aliæ duæ ab vtroque latere: quatuor lata Sacella habet, alterum alteri præeminens, adeo vt in modum crucis facta videatur, in quibus miraculo simile, quod sua dispositione sint stabilita: nullis enim pilis aut cōtignationibus sustentantur. Turri templi globus æneus deauratus, XVI. fortassis hominum capax, impositus est. Turris quadrata Templo proxima, marmore tota incrustata, alta est cubitos CCLXXX,

adſcenſus in ſummum per gradus CCCCVI. in altitudinem educta. Sacellum S. Ioannis Baptiſtæ, opus vrbis antiquiſſimum: olim Marti dicatum, non omnino rotundum, ſed potius ſexangulare, ex nigro, albo, viridique marmore. Pilas habet ſex, quibus ſingulis binæ columnæ interpoſitæ viridis marmoris; vbi Altare ſummum eſt, aliud eminet veluti Sacellum, quatuor laterum. Portæ tres æneę deauratæ, præclari operis, cum ſacris hiſtorijs & imaginibus ſanctorum. Limina item ænea, tectum marmoreum, intus in orbe poſitæ columnæ XVI, totidemque Pilæ, feneſtræ XX. Septa chori ex nigro alboque marmore teſſellata. Apud portam, quæ eſt è regione maioris Eccleſiæ ſunt binæ columnæ porphyreticæ, quas Piſani, parta de Saracenis victoria, honoris cauſa miſerunt Florentinis. La Citadella vulgo dicta, Arx eſt munitiſſima, in planicie ſita, Palagio dela ſignoria vulgo dictum, foris eam magnificentiam non habet quam interius, vbi ſtatuis & picturis artificioſiſſimis eſt ornatum, eius Turris fundamento, quod videri poſſit, non innititur, ſiquidem ſub ea ex omni parte conclauia cernuntur, & ob id in aëre pendere dicitur. Magnum Ducem tres habere Turres mirabiliter inſignes in prouerbio eſt, vnam in aëre; de qua iam dictum: alteram ſub terra: tertiam in mari, in huius Palatij conclaui, vulgo Garderoba dicto, eſt theſaurus Principis, ex varijs & innumerabilibus rebus precioſiſſimis conſtans, interque alia ſupellex menſaria ex puro puto auro. in eodem eſt horologiũ, in quo Sol annuo ſpacio, & reliqui Planetæ, quiſque ſuum curſum iuſto tempore abſol-

ſoluit: ibidem videntur Tabulæ Geographicæ omnium ferè prouinciarum, itemque multæ virorum illuſtrium effigies. Ante Palatium locus eſt, La Donana vulgo dictus vbi merces deponuntur, item Fontana antiqua, in cuius medio Gigas eſt, currui triumphali marmoreo inſidens, eiuſque quadriiuges marmorei aquas euomunt. Ante portam eſt regis Dauidis ſtatua marmorea. In Foro (vulgo La piazza dicitur) eſt inſignis ſtatua equeſtris ænea Coſmi Ducis, inſignis magnitudinis & artificij. Ex iam dicto Palatio, per contigua conclauia iri poteſt in ædificium, quod intra ſua ſepta concludit aream, in hoc ædificio habent ſuas ſtationes omnium artificiorum magiſtratus, in inferiori contignatione; in ſuperiori verò habet Princeps imagines omnium nationũ Principumq́;, & in his ſtatuã Scipionis Africani: etiam Globum cœleſtem immenſæ molis & artis. hic quoque eſt Amphitheatrum inter media conclauia, ad imitationem veterum ſumptuoſiſſimè exſtructum: circumcirca ſunt multa conclauia, in quibus monſtrãtur res, quo ad formam, tanti artificij, quo ad materiam, tanti precij, vt nihil ſupra, & quo ad numerum, extremæ infinitatis: in eorum vno, monſtratur clauus, cuius medietatem ex ferro, auream fecit arte Alchymiſtica Thurniſerus: in alio eſt effigies Magni Ducis Ferdinandi, ſupra quem eſt Speculum, in quo cernitur effigies magnæ Duciſſæ. Haud longè hinc eſt Armamentarium Principis, ſuntque in tribus diſtinctis Cameris tanti artificij arma, vt vel ingenioſiſſimus hic videat quod admiretur: in altera huius ædificij parte eſt Globus terreſtris, ſed adhuc

imperfectus. Supra hoc ædificium hortus non contemnendus, inque eius parte intrinseca, miraculi instar, conspicitur mensa Rudolphi secundi Imperat. quam artifices magno conducti, iam pluri-mis annis conficere cœperunt. Palatium vulgo de gli Pitti dictum, trans Arnum est, eius fabrica numerari potest inter Italiæ magnificentissima, habet enim cōclauia ex marmore, aureis incrustationibus & laquearibus atque picturis exornata, in huius Palatij contignationes omnes ascenditur gradu Cochlidis structuræ, quæ moles ex marmore, nulli innititur columnæ, & vel subter vel desuper intuenti apparent extremitates & circuli omnes æquissimi, quasi in puteum despiceres. Opus hoc est magni artificij & impensæ permagnæ, habetque à tergo hortum amœnum in colle, & iuxta castellū siue arcem nouam omnium munitissimam. Beluedere dicitur. Tertia Arx, extra vrbem, in colle sita est, Castello Vecchio dicitur, in ea Templum est sumptuosissimum, crustis & scalis marmoreis; suggestum vario marmore artificiosissimè intessulatum est, fenestræ marmoreæ. In Equilis Principis atrio, sunt oues Indicæ, Apri cicures, Cameli, Leones, Vrsi, Tigrides, Lupi, Aquilæ, seruantur locis ad id destinatis. La Stinca dicitur carcer publicus; Lofficio del honesta autem, locus, vbi duo ciues senes, perpetui iudices, causas cognoscunt publicorum scortorum, eorumque qui lupanaria frequentant. Colonna della iustitia vulgo dicta, notabilis est crassitudinis, marmorea: in eius fastigio est simulachrum iustitiæ. La Cassina palatium est nouum, asseruantur expoliunturq; in eo omnis ge-

ne-

aeris lapides pretiosi. Ad mœnia vrbis loco remoto aluntur complures Leopardi, omnes cicures, qui in sylvam vicinam emittuntur, vt feras, lepores præsertim, pabuli sui causa capiant, domumque revertuntur, sed non sine duce. Hortus Cardinalis Alexandri Medices spaciosus est, latus & elegans, in eo Linum Indicum complurium annorum spacio in eam excreuit altitudinem vt arborem proceram referat: iuxta eũ Sacellum est magnificæ structuræ, itemque palatium, In templo S. Laurentij sepultura est Cosmi Medices cum hac inscriptione: *Decreto publico pater patriæ.* item Sepultura Petri Medices. Supra Sacellum est Bibliotheca excellens, ex manuscriptis libris constans, instituta à Clemente septimo Pontif. Rom. qui diris devouit illum, qui vel minimam schedulam exportare nititur. monstrantur inter cæteros libros manuscriptos Comœdiæ Terentij, quæ ipsiusmet manu exaratæ affirmantur: Item Vergilij Opera, ab ipso Poeta scripta.

Castel novo 3.

CASTELLVM NOVVM Viridarium est Magni Ducis Hetruriæ, cum Palatio, vbi æstiua est statio primogeniti eius filij amœnissima, constans ex Hortis mira industria excultis: vbi videre licet fructus & plantas raras, tum omnis generis arbores, vt Cupressum, Laurum, Myrtum, Amygdalum, Citrum, &c. est denique Aquæductus insigniter artificiosus. nam primo Fons ibi est quasi triplex, altissimus, in cuius summitate collocatum est Herculis simulachrum, dextera manu puerum comprimentis, vt aquam copiosè euomat. Circumcirca

est area rotunda, aquarum aspergine insidiosa. Non procul ab hoc alius fons spectatur, cuius aquâ eo capillis statuæ fœminam veterem referentis defluit, dum ipsamet fœmina, capillos omnes manu vtraque quasi lotos siccandosque comprimit. Ibidem est rupes cauernosa, vulgo La grotta dicitur, in ea omne omnis ferarum generis effigies, vt Ceruorum, Leonum, Tigridum, Elephantorum, Volucrum, quæ item desuper, & ab omni parte, aquas euomunt: certæ quoque venæ, ipsiusque cauernæ meatus aquam profundunt tanta arte, vt imber naturalis exactissimè repræsentetur, cœlo sereno, Sole radios in cauernam immittente, Iris artificiosa in ea conspicitur, antequam ad cauernâ peruenitur, ascendendi sunt aliquot gradus, qui perturati accommodatique sunt ad madefaciendos ex insidijs scandentes. Collis quoque artificialis arboribus septis, adscensus lapillis minutis stratus, insidiosas habet aspergines, quas nec in ipso fastigio licet effugere, volente hortulano, è mensæ quoque lapideæ medio aqua prosiliens, missis in canalem certis ad eam rem factis instrumentis repræsentat (successione tamen) modò facem ardentem, modo rotundum, modo oblõgum, insignisque magnitudinis vitrum, suam intrinsecus habens cauitatem.

o. *Prato* 8.

PRATVM, vulgo Prato, vnum est ex quatuor Italię castellis celeberrimis: vt enim Barletum Apuliæ, Fabrianum Piceni, Cremona Longobardiæ, sic Pratum Hetruriæ præcipuum est castellum, tum ob magnitudinem, tum pulchritudinem ædificio-

rum

rum & platearum, tum ob munitionem, quam acceptam refert Cosmo Mediceo, primo Hetruriæ magno Duci.

o. *Pistoia* 10.

PISTORIVM, vulgo Pistoia, oppidum, situm obtinet ad radices Apennini, in valle amœnissima: mœnibus ipsam cinxit auxitque plurimum Desiderius Longobardorum Rex. Cùm Florentinorum opes augeri cœpissent, ab ijs varia ratione subacta est, & nudata mœnibus, complanatæ fossę, ager inter ipsos, & Lucenses, qui belli socij fuerāt, diuisus, posteaque discordijs enatis tota ditionis Florentinorum factum. In templi Cathedralis Sacello, iuxta portam, Ara est ex argento conflata, in eodem templo marmoreum Cyni I.C. monumentum, cùm tali Epigraphe: *Cyno eximio iuris interpreti, Bartholiq; præceptori dignißimo, populus Pistoriensis ciuium suo P.M. fecit, Obijt anno* 1331. Cæterum ipse Cynus non eo in loco, sed Bononiæ, vbi Iuris interpretem egit, sepultus est, in templo sancti Dominici. Arx hic est bene munita, quæ exteris non patet.

ITER ROMA SCARPARIAM, FIDENTIAM, & Bononiam.

Florentiam vsque in itinere per Senas numerantur mill. 146.

Fontaglia 6. *Pirasella* 6. *Scarparia* 2.

Simul 160.

SCARPARIA oppidum est in valle Mugellana, inter montes Fesulanos & Apenninum situm,

tum, à Florentinis destructo Artiano castello, quod Vbaldinæ gentis fuit, sub Clemente quinto conditum, ibi conficiuntur omnis generis cultelli, forcipes, &c. satis elegantes, à fabris incolis, qui viatoribus certatim merces suas in hospitijs venales obtrudunt.

Pogio *Firenzola* 8.

FIORENZOLA oppidum est lautum & elegans, in radicibus Apennini ad amnem quendam situm, à Florentinis, quibus paret, conditum. Sunt qui volunt olim Fidentiam dictum. Ad D. Passus hinc ad dexteram duobus locis conspicitur terra ardere. Foramina, per quæ flamma exit, non adeo magna apparêt, quasi duos pedes longa, sed, vt perhibetur, flamma satis magna concipitur quando pluit, eoque maior, quo vehementiore impetu aqua pluuia cadit.

Petramala 4 *Scarcalasino* *Loiano* 8 *Pianoua* 7 *Bologna* 7. Simul 26.

ITER ROMA VRBINVM, ARIMINVM, Cesenam, Forumliuij, Imolam, Bononiam, Mutinam, Regium, Parmam, Buxetum, Cremonam, Picelonem, Laudam, Cassanum, Leucum, Bellanum.

Inter Amiam vsque in præcedenti itinere numerantur mill. 55.

Hosp. Strettura 8. *Cast. Prette* 7. *S. Horatio* 8. *Ponte centesimo* 8. *Nocera* 7. *Gualdo* 7. *Sigillo* 7. *Scegio* 7. *Candiano* 7. o. *Caglie* 4. *Aqualagno* 4. *Firmano* 4. o. *Vrbino* 4. Simul 132.

Vrbi-

VRBINVM, vulgo Vrbino, vrbs Piceni, in edito & inæquali loco sita, amœna & salubris, splendidè satis ædificata, bono ac fœcundo agro, generosisque fructibus abundante. Arcem habuit extra vrbem munitissimam, quam Guidobaldus Dux, ne ipsius potentia inuidiæ esset & populo & finitimis demoliri fecit. Nouam, vetere diruta, intra muros a fundamentis exstruxit Fridericus Dux, magis ad ornatum loci, & magnificentiam habitãdi, quam ad defensionem. Ea ædibus Episcopi & tẽplo D. Dominici est contigua, ita ædificata vt possit equo in turres & ad tectum ipsum iri. Conclauia habet 363. ampla & magnifica. Ornat eam præcipuè Bibliotheca libris optimis & multis referta, quorum alij panno aureo, alij serico villoso obducti sunt, olim omnes argento aut auro, sed ab Alexandri VI. Pontif. Rom. filio Cæsare Borgia, Duce Valentino, omnibus ornamentis spoliata, atque etiam translata fuit, quam Iulius secundus postea restituit. Multæ in ea Græcorum autorum translationes, quæ impressæ hactenus non sunt. Ducis ipsius bina sunt Musea, inferius ornatum picturis Musarum, alterum verò superius virorum illustrium & clarorum, qui sibi virtute & doctrina famam comparârunt. Vtrumque vnicam tantum fenestellam habet, in loco superiore adiunctum ijsdem est Sacellum. Quatuor habuit Fridericus Dux res insignes, Bibliothecam, Aulæa, Aurea Argenteaque vasa, generosos Equos. In templis vrbis nihil conspicuum, præter Sacellum quoddam in honorem D. Francisci recens exædificatum.

tum, à Florentinis destructo Artiano castello, quod Vbaldinæ gentis fuit, sub Clemente quinto conditum, ibi conficiuntur omnis generis cultelli, forcipes, &c. satis elegantes, à fabris incolis, qui viatoribus certatim merces suas in hospitijs venales obtrudunt.

Pogio Firenzola 8.

FIORENZOLA oppidum est lautum & elegans, in radicibus Apennini ad amnem quendam situm, à Florentinis, quibus paret, conditum. Sunt qui volunt olim Fidentiam dictum. Ad D. Passus hinc ad dexteram duobus locis conspicitur terra ardere. Foramina, per quæ flamma exit, non adeo magna apparēt, quasi duos pedes longa, sed, vt perhibetur, flamma satis magna concipitur quando pluit, eoque maior, quo vehementiore impetu aqua pluuia cadit.

Petramala 4 *Scarcalasino* *Loiano* 8 *Pianoua* 7 *Bologna* 7. Simul 26.

ITER ROMA VRBINVM, ARIMINVM, Cesenam, Forumliuij, Imolam, Bononiam, Mutinam, Regium, Parmam, Buxetum, Cremonam, Picelonem, Laudam, Cassanum, Leucum, Bellanum.

Inter Amiam vsque in præcedenti itinere numerantur mill. 55.

Hosp. Strettura	8.	*Cast. Prette*	7.	*S. Horatio*	8.
Ponte centesimo	8.	*Nocera*	7.	*Gualdo*	7.
Sigillo 7. *Scegio*	7.	*Candiano*	7.	*o. Caglie*	4.
Aqualagno	4.	*Firmano*	4.	*o. Vrbino*	4.

Simul 132.

Vrbi-

VRBINVM, vulgo Vrbino, vrbs Piceni, in edito & inæquali loco sita, amœna & salubris, splendidè satis ædificata, bono ac fœcundo agro, generosisque fructibus abundante. Arcem habuit extra vrbem munitissimam, quam Guidobaldus Dux, ne ipsius potentia inuidiæ esset & populo & finitimis demoliri fecit. Nouam, vetere diruta, intra muros à fundamentis exstruxit Fridericus Dux, magis ad ornatum loci, & magnificentiam habitãdi, quam ad defensionem. Ea ædibus Episcopi & tẽplo D. *D*ominici est contigua, ita ædificata vt possit equo in turres & ad tectum ipsum iri. Conclauia habet 363. ampla & magnifica. Ornat eam præcipuè Bibliotheca libris optimis & multis referta, quorum alij panno aureo, alij serico villoso obducti sunt, olim omnes argento aut auro, sed ab Alexandri VI. Pontif. Rom. filio Cæsare Borgia, *D*uce Valentino, omnibus ornamentis spoliata, atque etiam translata fuit, quam Iulius secundus postea restituit. Multæ in ea Græcorum autorum translationes, quæ impressæ hactenus non sunt. *D*ucis ipsius bina sunt Musea, inferius ornatum picturis Musarum, alterum verò superius virorum illustrium & clarorum, qui sibi virtute & doctrina famam compararunt. Vtrunque vnicam tantum fenestellam habet, in loco superiore adiunctum iisdem est Sacellum. Quatuor habuit Fridericus *D*ux res insignes, Bibliothecam, Aulæa, Aurea Argenteaque vasa, generosos Equos. In templis vrbis nihil conspicuum, præter Sacellum quoddam in honorem D. Francisci recens exædificatum.

Hesp.

Hosp.Foglia 8. M.FIORE 8. *Coriano* 8.
o.*Rimini* 2. Simul 26.

ARIMINIVM, vulgo Rimini, vrbs in planicie sita, fœcundissima, ab ortu & occasu frumentarios habet campos, à meridie hortorum, oliuetorum, vinearumque plenos Apennini colles; à Septentrione Adriaticum mare; quarum rerum omniũ ad vsum hominum abundat. Ædificijs nouis est pulchra & commoda: inter quæ palatia sunt quædã sumptuosa, maiori ex partæ à Malatestis olim vrbis Principibus condita: In Foro fons est, marmoreo cratere ac parergis omnibus ornatissimus, atque siphunculis pluribus dulces ac limpidas euomens aquas. Hic quoque castrum, Curia, theatrique lateritij reliquiæ ingentes: versus mare pons quoque marmoreus, ex quadratis saxis grandibus in Arminio fluuio constructus ab Augusto, qui Flaminiam viam vrbemque suburbio iungit; in longum ducentos pedes (arcubus quinis innititur) in latum pedes 15. habet: ab vtroque latere spondis marmoreis opere Dorico pulcherrimè laboratis munitus est, in quarum vna magnis literis insculpti leguntur tituli Imp. Cæs. Augusti: in altera è regione Tiberij Cæsaris: ex quibus colligitur anno post vrbem cõditam DCCLXXXVIII. C. Caluisio, C. Lẽtulo Coss. opus hoc absolutum fuisse, quod Augusti auctoritate Flaminiam sumptuosissimè munientis, inchoatum ante fuerat. Antiqui portus vestigia, qui modicis quidem nauib⁹ aptus & arenis oppletus: sed quã splendidus & amplus olim fuerit, cognoscitur per structuram magnificentissimi templi S. Francisci, quod ex marmoribus antiqui portus Ariminensis

Si-

Sigiſmundus Malateſta, eius vrbis Princeps, quondam exſtruxit.

Sanignano 12. o.*Ceſena* 12. Simul 24.

CESENA Flaminiæ antiqua ciuitas, in pede Apennini & viæ AEmiliæ, ædificijs perhoneſtis, incolis nobilibus, ingenioque & induſtria, atque etiam opibus pollentibus, populoq; adeo frequens, vt tempore Leonis X. à Romaniolæ præſide Bernardino Rubrio ampliari cœpta ſit, ſed deſertum opus, ipſo ad Bononien. præfecturam auocato. Arcem ex colle Auſtrum verſus habet munitiſſimam, à Friderico II. Imp. conditam: ea cum ipſa vrbe iūgitur mole intercedēte, quę maiori ex parte ruinis perijt, vbi etiam nunc ædicula illa, in qua fruſtum Lardi nonnihil pręciſum catena ferrea dependet, miraculi inſtar. Abundat Ceſena rerum omnium copia, & vinum quod profert generoſum & laudatiſſimum eſt. A Britonibus olim magna clade affecta, à Bononienſibus, Ordelaphis, Malateſtis poſſeſſa, tandem Romanis Pontificibus ſubdita, in eorum fide & tutela permanens, tranquillitatemque conſecuta, incrementa ſumpſit maxima. Hoſpitale eius ſumptuoſiſſimum. In æde D. Franciſci Malateſtæ eximij artificij Bibliotheca eſt, precioſis ac rariſſimis libris manuſcriptis referta. In eius veſtibulo ſymbolum Malateſtarum legitur hoc: *Elephas Indus non curat Culicem.*

o.*Forli* 10.

FORVM LIVII, vulgo Forli, ampla eſt ciuitas, & magnitudine Bononiæ haud impar. Sita eſt inter duos amnes, Roncum & Montonum, qui ab occaſu muros alluit. Cœlum hic per bonum iucun-

dum.

dumque: ager copiosus, & frumenti viniique vbertate tam fœcundus, vt non modo sibi abunde sufficiat, sed etiam exportet, præterque cætera zeam, hordeum, oleum, rubiam, glastum, anisum, fœnum græcum, cuminum & coriandrum fert. Homines alit ingenijs præstantissimis, ad literas & ad militiam mercaturamque comprimis idoneos. Prætorium hic illud sumptuosum AEgidius Cardinalis legatus, loci opportunitate captus, in foro ædificauit, cuius etiamnum pars superest. Vrbs equidem hæc est mirè iucunda, tranquillis inter se ciuibus, qui ingeniorum amatores obseruatoresque summi sunt. In prætorio pictura est hominum manibus iunctis fœdus incuntium, atque illatam iniuriam remittentium. Picturæ adiuncta inscriptio: *Sextus Tit. Liuius Salinator Coss. S. R. iussu, Claud. Neroni collegæ reconciliatus iureiurando pollicetur, se Rempubl. contra Annibalem ac Asdrubalem fratres egregiè defensurum.* Postmodum videtur pictura concessionis regalium factæ Forliuiensibus, per Fridericum Imp. Rom. tem alia in memoriam Berengarij ciuis appicta. Fuit aliquando Forum Liuij in nobilium Ordelaphorum potestate, quibus extinctis, in Pontif. Rom. imperium peruenit, eodemque adhuc statu manet. Templum Cathedrale, S. Crucis, item S. Dominici, S. Francisci, & Mariæ del Carmine, ornatissima sunt.

6. *Faenza* 12.

FAVENTIA, vulgo Faenza, AEmiliæ ciuitas peruetusta est, eam flumen Anemo secat, vrbem à suburbijs diuidens, ponteque lapideo coniunctus perpulchro ac munito, cum duabus turribus, quo & ci-

& ciuitas suburbijs & AEmilia via sibi cohæret. A quo primum sit condita non inuenitur: antiquissimam tamen esse literarum monumenta comprobant. etenim & Liuius eius mentionem fecit, quum à Sylla Carbonem Italia pulsum, cæso illius exercitu ad Clusium, Fauentiam Fidentiamque scripsit. Agrum habet opimum, & frumenti omnis generis, ac vini fertilem. Linis quoque abundat, quæ à Plinio laudantur ob eximium candorem. Veneti Fauentiam anno à Christo nato 1509. possederunt, quo, cæsis illorum legionibus à Ludouico XII. Galliarum rege, in Glarea Abduæ, in Pontificum Rom. ditionem, tunc Iulio secundo sedem tenente, venit. Ea deinceps ciuitatis forma tranquillè stetit: quippe quia ciuium mira consensio, turbulentis etiam temporibus omnium animis ad pacem & quietem spectantib. factiones tollere caput haud est passa. Vrbs æst perhonesta splendideque ædificata: magnifica inter opera, summum templum & Prætorium in foro: populus frequens admodum, studiosus reipub. maximus hic figulorum excellentium numerus, qui tanta nunc arte in vasis, formandis coloribusque varijs depingendis pollent, vt Fauentina totius Italiæ primatum obtineant, ante hortum Equitis Maltes legitur: *Satis diues qui non indiget pane; Satis potens qui non cogitat seruire. Ciuiles curæ procul hinc abite. Sabbas Cast. solitarius seipso contentus, hos securos incolit hortulos; pauper an diues, si cordatus es, cogita.*

o. *Imola* 10.

IMOLA, veteribus Forum Cornelij dicta, condita à Romanis, & ab eo qui huc ad ius reddendum ha-

habendumque forum à Senatu missus erat sic appellata. Subuersa ab Antiocho Narsetis Præfecto, & à Clephe Longobardorum rege Alboini successore instaurata ab arcis nomine quam eminentiori & vnico in tumulo habet, Imola dicta. Adiacet Saterno amni, loco perbono & fœcundo: colles enim habet amœnos & latifundia campestria periucunda. Incolæ gnaui, & ingenio peracri. Fossa, aqua, muris satis munita ciuitas, Rom. Pontif. paret, non absimilis est VVitebergæ: Saxatellorum & Vainorum factionibus nostro seculo miserè afflicta & fœdissimè lacerata, quæ alias vniuersæ Italiæ summo ornamento esse potuisset.

S.Nicolo 10. *o.Bologna* 10. Simul 20.

BONONIA, vulgo Bologna, amplissima est vrbs ædificijs publicis atque priuatis sumptuosa & permagnifica, nam antiquitus in hanc vrbem Colonia Latina à Rom. deducta fuit, anno post Romã conditam D.LXIV. creuit admodum structuris posterioribus sæculis, quamuis hostium Barbarorum incursibus atque bellica vi sæpius destructa fuerit. Magna in ea Fora, & insignes ædes sacræ. In D.Petri templo Cardinales, Antistites, multique eruditione celebres viri habent sua monumenta. Ostenduntur hic vetusta Longobardorum ac vasta ædificia, turres quadratæ & spissæ, in summam altitudinem, Obeliscorum quasi forma, euectæ, inter quas celsissima quæ Asinellorum vulgo vocatur, & vicina Garisenda inclinata nonnihil, artene an casu dubium est. Aedes sacræ D. Stephani pluribus sanctorum reliquijs clara, D. Francisci artificio constructa nobili. Magnificum ac sumptuosum D.Petronij

tronij ex vario marmore Fanum iuxta Forum ac Palatium, animo maiore inchoatum esse videtur, quàm vt æuo nostro absolui pro temporum angustia possit. Vicina est huic Academiæ schola publica, ædificium peramplum, ante paucos annos magnis impensis exstructum, ex saxo quadrato, quod Architectonica symmetria pulcherrimum est. Scalæ, quibus ab ingressu primo scandunt ad interiora peristylia, (quæ ambitu quadrato, professionũ vel artium diuersarum auditoria circumuestiunt) spaciosæ & commodæ, mira quadam elegantia detinent & afficiunt aduenas: nec minus peristylia, cũ auditorijs concinnè pauimenta, portæ marmorum diuersorum pulchritudine conspicuæ, vt & cætera omnia, quæ palatia quæuis structuræ magnificentia & laxitate superare possunt. Extra vrbem, Apennini colles fructiferi, hortis, vineis, oliuetis, atque pomarijs circumquaque vestiti sunt In Monte visitur S. Michaëlis in sylua nuncupatum monasterium locupletissimum & nouis & vetustis ædificijs sumptuosissimum: cuius templum atque sacraria cuncta, marmorum nobilium omnis generis columnis, trabibus atque cælatura præclara nitent. Altaria reliquijs *Diuûm* raris, atque donarijs preciosis augusta, resplendent statuis, signis, tabulisque pictis artificio ad miraculum excellentibus. Sedilia & subsellia sacrificum in lateribus templi disposita, ex secamentis & scandulis variorum lignorum studiosè commissa, picturam quandam elegãtissimam repræsentant: vti castella, turres, arbores, animalia, campi, montes, ac regionũ plagæ; necnõ herbarum & florum minutiæ, suis coloribus, vix

penicillo possent à perito pictore diligentius exprimi. Hic Bibliotheca librorum & tabularum omnis generis plena: nosodochium, quod infirmarium; & cœnaculum commune, quod refectorium nunc appellant; item conclauia & cætera omnia ad vnguem facta: vt prætercam hypetras, hortos & pomaria excultissima: necnon fontes & piscinas Apennini riuulis limpidissimis exundantes, & piscium saxatilium copia scatentes. Sed inprimis iuuat ex eo monasterio veluti è specula contemplari non solum vrbis situm, fora, templa, vias, turres, ac ædificia cætera magna, verumetiam Galliæ Cisalpinæ subiacentem amœnissimam planitiem, summè laudatam à Polybio. Ostendit se à sinistris Apenninus occidentem ac Sardoum mare versus excurrens. Hinc Alpium iuga niuosa, nubium specie à cœlo dependentia, prospectantur à fronte in Septentrionem ac orientem; a dextris autem ad meridiem, nebulis obductum Adriaticum pelagus à longè videtur Alpes & Apenninum attingere, vbi Italiæ latitudinem à tergo hic oblique transcurrit, Senogalliam & Anconam vsque. Hisce tribus limitibus decem millium stadiorum conclusi Galliæ Cisalpinæ campi, regis fluuiorum Eridani amniumque plurium ramis, atque Meandris interfecti & irrigati, mirificum ex alto præbent spectaculum, præsertim cum cernuntur Ferraria, Mantua, Imola, Mirandula, aliæque circumiacentes vrbes celebres multæ, quibus subiecti campi, tanquam rosis aut floribus pulchris sparsim distinguuntur & ornantur. Vix saturari aspectus potest atque diuelli ex eo loco spectator. Abundat Bononiæ terri-

tori-

torium vino, tritico, frumento, bombycibus & serico, quorum negociatio potissima ibi est. Nobilitate valet plurima, potentia splendida, quæ à mercatura prorsus abstinet: estque vrbs populosissima & optimè ædificata, sed mœnibus vallisque parum munita. Vicelegatus ad corporis sui custodiam alit Heluetios 120. & equites Lancearios 50.

Castelfranco 14. o. *Modena* 8. Simul 22.

MVTINA, vulgo Modena, ciuitas est vetusta, celebritate perhobilis, Romanorum quippe colonia, crescente Imperio deducta, simul cum Parma Anno V.C.D.L.XX. Nec dubium quin succedentibus sæculis, Romano stante Imperio, floruerit admodum: cùm frequens eius apud Historiæ scriptores fiat mentio, doceantque hoc insuper antiquæ marmorum inscriptiones, quæ plurimæ ibidem & pulcherrimæ adhuc extant. Sed imprimis eam nobilitauit prælium ciuile cruentum, quo ante eius muros cum duobus coss. Hirtio & Pansa senatus authoritas, & populi libertas funditus concidit: cùm M. Antonius extincta C. Cæsaris tyrannide, discordiarum faces, D. Brutum obsidendo resuscitaret. Clades deinde plures easque exitiales, labascente Imperij potentia, Barbararum nationum inundatione, Mutinam esse passam constat. Opinari igitur eam à Gothis & Longobardis sæpe excisã fuisse haud est absurdum: cùm diu Longobardorum temporibus deserta iacuerit, quibus Caroli Magni victoria eiectis, atque Pipino eius filio Italorum rege constituto, tum primum hanc vrbem volunt (quæ nunc AEmiliam occupat, & nonnihil

à veteris Mutinæ in altiore loco positæ ruinis di-
stat) à fundamentis suscitatam fuisse à nobilium
ciuium reliquijs: qui sublato Barbarico metu, no-
ui oppidi mœnia ac portas, suis amicorum atque
clientum sumptibus ac labore construxere.

Mar Iaia	7.	*Rubiera*	1.	o.*Regio*	7.
				Simul	15.

REGIVM LEPIDI, vulgo Regio, vrbs est populo frequens, omnibusque rebus affluens: agro vbere fœcundissimoque cincta. Antiquitate certat cum alijs vicinis vrbibus, AEmiliæ viæ item imposita, Romanorum est colonia, cuius celebrem M. Tullius, Strabo & Corn. Tacitus alijque veteres mentionem fecere. Sed quando primum, vel quorum auspicijs deducta sit, non planè liquet. Quia tamen Regium Lepidi ab initio semper nuncupatur, plures opinantur à M. Lepido, qui AEmiliam viam anno ab V.C.DLXVII. strauerat, vel conditã, vel deductam paulo post fuisse.

La masone		*S.Orero*	9.	o.*Parma*	6.
				Simul	15.

PARMA ædificijs splendida cum primis est, opibusque florens, Principum enim ac illustrium familiarum palatia ac mansiones habet multas, ac ciuium ditium multitudine plena est. Ager nimirũ est circumquaq; fœcundissimus ac amœnissimus, omnium frugum ac fructuum abundans: optimiq; vini, olei, lactis & casei copia, terrarum vbique celebris. Itaque Parma non solum cum vicina Placentia, verumetiam cum cæteris Cisalpinæ Galliæ præclaris vrbibus certare suis opib⁹ potest: nec inter eas præteriri in quas Dia Fortuna rerum omni-
um

rum copiæ cornu suum benigniter effundere videtur. Posita quidem est in Aemilæ viæ plano, quinis ab Apennino passuum millibus flumine irrigatur eiusdem nominis, quod suburbia ad occasum vergentia separat ab ipsa ciuitate. An verò flumen vrbs nomen dederit, an ab eodem acceperit, obscurum est. A scuto vel Parma nomen habere videtur: quæ colonos ac ciues semper habuit nobiles, Martios ac animosos, ingenioque ad literarum studia & ad reipubl. gubernationem non solum, sed etiam ad rem militarem aptissimo. Vltra flumen est suburbanum Ducis castellum, portis, muris, propugnaculis atque fossis profundis sumptuosè munitum. Hic pluuia visu digna sunt, imprimis prætorium æstiuum, magnificentissimè ex quadrato ad regulã aptissimè iuncto lapide, cum portis, peristylijs & columnis marmoreis in formam Regiæ exstructũ. resplendent omnia intus picturis artificiosissimis, & operæ tectorio inaurato, statuisq; antiquis summi precij. Nec minus in adiuncto Nympheo, quod hortos respicit sacellis & ædiculis marmoreis exornato. Eius pauimentum varietate marmorum versicolorum miræ est pulchritudinis, opere musceiario tessellatum. Scalæ lapideæ duplices quibus in hortos descenditur, ab vtroque latere fontium venis gradatim scaturiunt. Rupes in medio Nympheo peralta, è pumicibus asperis, tophoque exeso atque saxis ex aquarum profluxu concretis, constructa, corallis acvnionum conchis exornata, spumantes fontium latices è specubus vndequaque profundit. Insuper mirificè delectant atque intuẽtium oculos remorantur Tritones, qui è buccinis

suis aquas euomunt, Cupidines in cygnis & delphinis vecti: multiformes hic conchæ & cochleæ marinæ, quædam crispæ & rugatæ, quædam denticulatæ aut pectinatim vndatæ, cancellatim reticulatæ; aliæ leues, aliæ colorum punctis, virgulis, ac guttis distinctę. Totum diem detinere spectatorem hæc possunt, sicut & horti spaciosi & exculti, pomaria, Labyrinthi, syluæ & Laureta.

S.Segendo 7. o.*Busseto* 15. Simul 22.

BVXETVM, vulgo Busseto, nobile est oppidum Palauicinorum, id anno à Christo nato M. D. XX. Galli diripuerunt, Christophoro Palauicino Marchione ac Domino, per bonæ existimationis viro, capto, cui Mediolani Galli caput abstulere.

Cortile 4. *Ragatiola* 3. o.*Cremona* 2. Simul 9.

CREMONA splendidis ac magnificis ædificijs, tam rei diuinæ quàm hominum habitationi dicatis, nitet, ex quibus ædes Cathedralis est, item D. Dominici, cui cœnobium sumptuosissimum: insuper Arx permunita, cum primis Italiæ propugnaculis censenda, multæque splendidissimæ priuatorum domus. Templi Cathedralis turris est altissima, vnde vulgo iactatur, *vna turris in Cremona* Quo tempore Imp. Carolus V. Bononiam profectus est, ad Clementem VII. transgressus est per hanc vrbé. Cremonenses autem, tum subiectionis, tum memoriæ ergo, portam qua ingressus fuit, itemque illam qua egressus, occluserunt, obducto muro, & ita hodie occlusæ permanent.

Arx Picighiton 15.

PICELLO, vulgo Picighiton, Castellum est na-

natura & situ loci, tum propugnaculis, fossis & mœnibus, vallis item munitissimum. Domicilia intrinsecus & plateas habet nonnullas, & præsidium Hispanicum. Hic Franciscus Gallorum Rex, eius nominis primus ad Papiam captus, custoditus aliquamdiu fuit, indéque in Hispaniam deportatus. Ipsum castellum siue oppidulum ab Arce separatum est flumine Abdua, vulgo Adda dicto.

Isella 8. o. *Lodi* 9. Simul 17.

LAVDA, vulgo Lodi, in Abduæ ripa, parua quidem sed culta est. Agrum admodum amœnum habet & fertilem, copia tritici, siliginis, milij, cæterique frumenti, item vini, aliorumque fructuum. Campis latissimis & pratis ad rem pecuariam summè oportunis felix est, ideoque casei tantam copiam suppeditat, quantam Italiæ pars nulla. Semper hic recentes herbæ propter aquarum abundantiam, quibus vniuersus situs est irriguus; vndique riui discurrunt, aluEis omnia plena, nec raro ternos quaternosve canales, alios alijs superinductos, vti locorum vel editior, vel depressior est conditio, videas, mirabili planè arte summoque cum fructu. Quamobrem euenit vt tertium quartumque fœnū his pratis secetur, nonnunquam etiam quintum. Hinc tanta lactis vbertas caseo faciendo consequitur, vt tam amplis & ingentibus eum molibus figurent, quantis haud credere queas, ni videris, singuli enim casei pondo D. complent. Summa profectò admiratione dignum est, eam lactis coagulati molem, in vasis ad figurandum necessarijs opportunè commodeque tractari posse. Populum alit Lauda non minus in armis quam mercatura parandisque diuitijs solertem.

Spin 8. o.*Caſſan* 7. Simul 15.

CASSANVM, vulgo Caſſan, olim frequens oppidum, & Arce munitiſſima tutum, ſed iniuria bellorum Caroli V. Imp. & Franciſci primi Franciæ regis, Franciſcique Sfortię ſecundi, ac Venetorum, vt finitima cætera, peſſimè affectum eſt: poſt initam tamen pacem ſatis ſe refecit. Victum hic Actiolinum nobilem tyrannum, anno ſuæ ætatis octuageſimo, vulneratumque & captum, nec diu poſt ad Soncinum, quo deductus, calamitoſum, vt promeruerat, exceſſum habuiſſe memoratur.

Trezo 10. *Brems* 8. *Bripio* 5. o.*Lecco* 10. Simul 33.

LEVCVM, vulgo Lecco, caſtrum eſt nobile ac frequens, in Mediolanenſium Principum ditione. nam cum Anno 1532. ab Antonio Leua Neapolis prorege, qui tum Caroli V. Imp. Legatus erat, Ioanni Medici Mediolanenſi præmio laborum fuiſſet donatum, is Franciſco Sfortiæ II. Mediolani Duci ius ſuum reſtituit, qui nequicquam antea diu validis copijs oppidum obſederat. Conditiones autem huiuſmodi interceſſere, vt præter alia quædam, Melignani Marchio crearetur ab Sfortia Medices.

Teolum 6. *Varena* 6. o.*Bellanum* 3. Simul 15.

BELLANVM nobile eſt oppidum, ſplendidis ædificijs ornatum, maximeque templo, ab Azone & Ioanne Vicecomitibus, olim Mediolani regulis, condito. Pontem etiam in lacu habet inſignem ex lapide quadrato.

ITER

ITER ROMA CREMAM ET BERGOMVM.

Cremonam vsque numerantur in præcedenti itinere per Vrbinum & Boniam mill. 322.
Farlengo 12. *Castellon* 8. o.*Crema* 6.
Simul 348.

CREMA oppidum est nobile, in iucunda & pulchra planicie situm, spacijs amplum, mœnibus firmissimis, & inter quatuor Italiæ munitiora numeratum, & à Venetorum milite præsidiario, qui co per fœdera sunt potiti, quæ cum Francisco Sfortia Mediolanensi bello inita sunt, custoditum. Eo est extructum loco quo fuit Fanum Dingũtinorum, atque à Friderico Barbarossa post afflictã Cremonam in eius damnum & opprobrium amplè instauratum, vt frequenti & lauto sit populo, ædificiorumque splendore, rebusque omnibus ad vitam mortalium vtilibus fulgeat & affluat. Agrum habet optimum, excultum, fertilem, aquarum riuos clarissimos, & optimorum piscium captura fœcũdos, præcipuè mustellarum & marsonorum. In foro depictus Leo Euangelista cum inscriptione tali: *Leonem Bergomo Mediolanum Galli rapuere, fidelis Crema redemit.*

Serignano 6. *Carauazo* 5. *Bregno* 4. *Azano* 8. o.*Bergamo* 6. Simul 29.

BERGOMVM, vulgo Bergamo, antiquissima vrbs, Annis D. CCC. ante natum Christum à Cidno, Liguris Hetruscorum regis filio, ex interitu Baocæ Orobiorum oppidi condita, olim veterum Gallorum, à quibus instaurata est, regalis, & Ro-

 ma-

mani Imperij cliens fidelis, aliquando etiam sui iuris, & varijs iniurijs iactata, & multorum dominatum perpessa, donec ad Venetos deuenit, sub quibus diuturnæ pacis otio fruitur & fœliciter quiescit. Posita est in montibus loco amœnissimo, cuius ambitus cum quatuor suburbijs adiacentibus, non minor est, opinione hominum, ambitu ciuitatis Mediolanensis: nitet vbique splendidis ædificijs tam rei diuinæ quàm habitationi dicatis. Iuxta Forum in æde D. Mariæ est magnificum ex marmore sepulcrum Bartholomæi Coleonei strenui olim militiæ cum Venetorum, tum aliorum Principum ducis, ornatum statua equestri inaurata, & circumcirca depictis, Papa, Imperatore, Rege Galliæ & Duce Veneto, quibus is fideliter inseruiuit. Templum ipsum magnificentissimum, ob chorum, qui àrtificio ligneo historiarum veteris & noui Testamenti ac splendido Baptisterio, Pisano tamen impari, forniceque admirabili, ad modum templi Laurentiani Mediolanensis facto, magno est precio. In cœnobio Prædicatorum presbyterium est nobile, segmentato opere factum, ex ligno tam excellenti & mirabili arte, vt depictum potius, quàm è ligno iunctum consertumque videatur, autor Damianus ejus ordinis monachus, qui in componendis ex ligno segmentis tanti ingenij fuit, quanti post hominum memoriam nemo scitur. In eodem monasterio est Bibliotheca splendida ab Alexandro Martinengo Malpaga fundata, cum cæteris clarissimis Italiæ conferenda. Palatium communitatis insigne, & pulchrè depictum est, varijs insignijs Bergomatium ciuium, vel doctrina libera-

ralium artiũ(vt Ambrosius Calepinus) vel iuris ciuilis (vt Albericus de Rosate) vel laude rei militaris (vt Bartholomæus Coleonius cuius insigni adscriptum, *Semper honos nomenq; tuum laudesq; manebunt*) illustrium. Incolæ etiamsi rustico admodum sermone vtantur, pollent tamen ingenio, & cunctarum artium apud seipsos peritissimis hominibus abundant. Agrum colunt fertilem, præterquam ad Septentrionem, qua parte totus asper, montosus rigidus & sterilis est. Ferrum tamen habet, & Cotarias, & lapidem Cadmium ex quo æs fit. Vellera quoque suppeditat, ex quibus confecta textilia per totam Italiam exportantur, atque vbiuis, etiam in Germania, cum insigni Coglıono, quibus prostant, ijs pro auleis vsuantur. Supra Bergomum Capella, munitissimo quōdam situ, propter montis cacumen, nunc autem semidiruta & deserta, in quo fundamenta Domiciani monasterij primum iacta, sacellumque conditum, vnde Capella nomen remansit.

Iter Roma Concordiam, Mantuam, Brixiam, Churiam.

Bononiam vsque numerantur in itinere breuiori per Florentiam mill. 194.
Lauino, 9. *La Crocetta* Bonporto 9. *S.Martino* 8.
o.Concordia 9. Simul 229.

Concordia castellum est in dextera Seciæ ripa. Diu imperium eius Pici Mirandulani Principes habuere, multorumque malorum in illa gente causa fuit: nam cum à Galeotto Ludouici filio teneretur, eum Ioannes Franciscus infestauit, pos-

possessionem sibi iure vendicans, vti Imp. Augusti auctoritate subnixo. Tandem cæso Ioanne Francisco, cùm Galeottus Mirandula potiretur, ab eo excisum est Anno post Christum natum 1534.

Al Po 9. *S.Benedetto* 7. o.*Mantua* 12.
Simul 28.

ITER BONONIA MIRANDVLAM, ROVERUM, Mantuam.

Bonporto in præcedenti itinere numerantur mill. 212.
S Felice 8. o.*Mirandola* 7. Simul 227.

MIRANDVLA, vulgo Mirandola, oppidum ambitu corporeque formam & amplitudinem perhonesti oppidi habet. Situm est in amœnissimo planè loco, & frumenti, vini, cæterarumq; frugum maximè fertili, populum habens lautum, humanum, venustum, liberalem, armisque tractādis strenuum: cum arce quoque munitissima, vt quę inter præcipuas Italiæ totius collocari debeat. Castrum item ipsum, peralta lataque fossa & muro duplici conseptum est.

Rouer 10.

ROVERVM, vulgo Rouer, in Padi ripa noui nominis oppidum est, è regione Ostiæ situm, cùm primis lautum ac splendidè ædificatum.

Ostia 1. *S.Benedetto* 11. o.*Mantua* 12.
Simul 24.

MANTVA vrbs vt situ est munitissima, sic & ædificijs publicis priuatisque perampla; rectis ac spaciosis plateis apparet admodum decora & venusta. Habet magnificas ædes sacras, Templa, Porticus & palatia sumptuosa, & abundat mercibus, om-

omniumque rerum necessariarum copia, propter aquarum commoditatem. Etenim populus ipse, vt ad arma, literas, artes, ita ad mercaturam, aliasque negociationes valde gnauus & promptus est. In ædibus Cæsaris Gonzagæ ostenduntur Deorum artificiosæ statuæ plures & aliquæ Imperatorum marmoreæ ad viuum factæ imagines, Corinthia signa, & ærea sigilla infinita; ornatissimæ suburbanæ villæ, quam Teiam vulgo vocant, à primo Duce Mantuanorum Friderico sumptuose constructæ, tractus est amœnissimus, vineis & hortis excultissimis ac denique Prætorio amplissimo, in quo præter picturas, incrustationes, ornamentaque cætera exquisita, est admirationi peramplum concameratum atrium in cuius cœlo Iouis & Deorum aduersus Gygantes prælia figuris ferè colosseis summo cum artificio sunt depictæ. Ibi insuper Echo tacitè ac submissè loquentium verba in parietum angulis, ita plenè vt intelligi possint reddit auscultantibus, & aurem aduersæ parieti applicantibus per passus plus minus viginti. Prætorium famosi artificis Andreæ Mantegnæ picturis decoratum est: in quo cernuntur septem eius tabulæ peramplæ, in quibus Cæsaris dictatoris triumphus Gallicus arte tam excellenti depictus est, vt inter celeberrima Italiæ pictorum opera tabulæ illæ referantur. Villæ Marmirolanæ situs est amœnissimus. Quæ quidem nobilis atque præclara, à Friderico primo Marchione magnis impensis exędificata eximioque architectorum artificio. Nam prætorium villæ, quod palatium nunc appellant, tantam habet copiam atque opportunitatem con-
cla-

clauium; vt vel rege quouis excipiendo sufficiat. Exornāt mirifice villam circumcincti, peramœni & nitentes horti fructiferarum arborum omnis generis, cum vitium pergulis pulcherrimis: item Luci & siluæ elegantes. Sunt hic Piscinæ viuaria & fontium scaturigines artificiosissimi, vbi per multiplices syringas & secretas fistulas vndique prorumpētium aquarum copia, subito, perfundere, & & astantes spectatores irrigare possunt, in Ducis palatij pulcherrimi atrijs porticu & cubiculis videntur picturæ, aulæa, sculptilia & statuæ. Musæū Ducis ac pernobilis illa crypta, exquisitis antiquitatum monumentis, rerumque nobilium, ac precij inæstimabilis cimelijs referta est. Multa hic cernuntur summi artificij vetusta signa, & deorum imagines ex marmore & ære: inter cætera eximius ille Cupido æreus, leonis exuuio indormiens, seposita facula siue arcu, ac pharetra à tergo reiecta, quod opus Praxitelis esse ferunt. Quo pulcherrimo quidem symbolo insignis artifex nobis summā atque secretam amoris vim & potentiam declarare videtur: qui facillimè & quasi nihil agens per quietem ac somnum sibi subijcit ac domat animos etiam leoninos & ferocissimos. Magnus ibidem est vasorum ex auro argentoque preciosissimorum thesaurus; item cornu Monocerotis ingens ac miræ proceritatis: Organa musica ex Alabastrite singulari artificio fabrefacta, quibus cum aptissimè suauissimeque potest: nummorum & annulorum antiquorum hic vis ingens: gemmea pocula, sigilla, & varia ex corallis, crystallis, diuersaque nobili materia supellex: hic horti sublimes ac pēsiles pa-
latio

tatio contigui, qui sanè pulcherrimi, topiarijs ac fontibus, exornatique picturis ac statuis amœnitatem & elegantiam summam repræsentant. Noui Palatij structuræ peramplæ & valdè sumptuosæ sunt. Habitationum enim omnium interiores parietes, testudines atque fornices, opere tectorio marmorato, denticulis atque figuris magna ex parte inauratis, necnon artificiosissimis picturis ad antiquorum imitationem & magnificentiam exornantur.

Petim 8. *Nonali* 8. *Montichiaro* 2. o. *Brescia* 8. Simul 26.

BRIXIA, vulgo Bressa, ad radices montis est posita ac antiquitate, amplitudineque ędificiorum cum multis vrbibus certare potest, propter dissensiones olim Gallorum ac Insubrum vicinorum iugo oppressa, varias passa calamitates: nunc tandem sub Venetorum Imperio quieta floret opibus, ac mercatura frequenti, rebus omnibus affluens, solertis ingenij populo, ac nobilitate magna frequens. Agro item olei, vini, frumentorum, fructuumque omnis generis excellentissimorum fertilissimo locuples: habetque metallorum venas fœcundas, imprimis ferri & æris: vnde maximus redit ciuitati quæstus. C. Cæsaris auspicijs simul cum alijs Transpadanis ius Romanæ ciuitatis accepit, atque sub Impp. Romanis, deinde, quamdiu Imperium in Italia stetit, admodum floruisse constat. Testimonio sunt antiquitatis monumenta varia quæ adhuc in eadem vrbe, vicinoque territorio passim reperiuntur: nimirum pulcherrimæ marmorum inscriptiones, statuæ statuarumque tituli atque illu-

illustrium hominum epitahia plurima: ex quibus vrbis illius amplitudo prisca facilè colligi poteſt. Vrbis templum ac Epiſcopi palatium ſtatuis ornamentiſque varijs opulentum, atque Forum porticibus atque prætorio ſuperbo conſpicuum eſt: in huius parietibus Impp. antiqui & illuſtres Romani collocati, addito elogio: *Fidei, pietati, fidelis Brixia collocauit.*

o. Iſſeo 15. *Piſogno* 10. *Breno* 9. *Edolo* 10. *Hoſp. Vrigo* 10. *Tiran* 8. *Puſtlaſſ* 7. *Tranſi montem Berlina dictum* *Ponte raſinas* 8. *Biuio* 10. *Tintzen* 5. *Vatz* 9. *Borpen* 6. *o. Chur* 6.

Simul 113.

CVRIA, vulgo Chur, Metropolis eſt Rhetiæ, de ea dictum in libello *Deliciæ Germaniæ* inſcripto, qui conſulendus eſt.

ITER ROMA FERRARIAM, VERONAM, Tridentum.

Bononiam vſque numerantur in præcedenti [illegible] mill. [illegible]

Funo 10. *S. Petro* 9. *Poggio* 9. *o. Ferr[illegible]* [illegible].

Simul [illegible].

Aliud Iter BONONIA FERRARIA[illegible]

Cortiſella *S. Petro* 19. *S. Zorzi* 6. *o. Ferra[illegible]* [illegible]4.

Simul 39.

FERRARIA, vulgo Ferrara, Padi ad ripam, ab Oriente & Meridie poſita, reſplendet pulchris & egregijs ædificijs, peramplis & apertis plateis: quarum præcipuas Leonellus Marchio primum coctis lateribus ſtrauit. Magna pollet nunc temporis nobi-

nobilium familiarum opulentia, atque ciuium locupletum frequentia, necnon celebris est Gymnasio literario publico disciplinarum omnium, à Friderico secundo Imp. Bononiensium in contumeliam instituto. Quamuis Ferraria non fumosis aut cariosis Troianorum Græcorum aut Romanorum imaginibus superbiat (nondum enim mille sunt anni, quod primum cingi muro cœperit, Imp. Mauritij auspicijs ab eius Exarcho Smaragdo, vti Blondus & Volaterranus asserunt) tanta tamen in hunc vsque diem incrementa, principum suorum cura sum, tantisque ornamentis expolita est, vt inter principes Italiæ ciuitates merito non postremum locum obtineat. Creuit enim mirifice, sub inclyta gente Marchionum Atestinorum, maximè Nicolao tertio, & Hercule primo, tam opibus quã ædificijs publicis. Palatij insignia atque regalia sunt ornamenta: Noui castelli structuræ magnificæ & sumptuosè: Carthusianorum cœnobium in septis sumptuosissimum est, ædificium, exstructum & dotatum à Borso Nicolai F. Atestino Marchione, Ferrariæ regulo, vbi & sepulturam sibi instituit. Templum Cathedrale pulcherrimum est Asylum hic ab Hercule Duce constitutum. Extra vrbem, vltra Padum insula est Calopsis, vulgo il Beluedere, quinque mill. spacium continens, angusta & in lõgum protensa, cuius secessu maximè delectatus fuit Dux Alphonsus: in ea rota est, qua aqua extrahitur in vas æneum, & inde in omnes partes domus deriuatur. Balineum quoque hic cum ponte, per quem incautius ambulantes in aquam decidunt: itẽ sylua arboribus in quincuncem dispositis, hortus,

vinea, ambulatio, fonticulus: alia quoque ſylua feris dicata.

Spalentone	10.	*Figarola*	3.	*Baſtion de la croſetta*	6.
Sanguene	10.	*Villa fontana*	6.	*Caſele*	4.
Bona	5.	*Tomba*	4.	*o.Verona*	4.

Simul 52.

VERONAM Veneti maximis operibus & ſumptibus, continuoque ſtudio, pro huius ſeculi ambitione contendunt inexpugnabilem reddere; immanibus aggeribus, ſpiſſiſſimis muris, turribus ac propugnaculis, tormentis bellicis armatis, foſſis profundis atque latis, quas Atheſis intromiſſus redimplet: item portis nouis, quæ non tantum artificio & operibus admodum munitæ, ſed etiam ſculpturis, ſtatuis & marmoreis columnis adornatæ. Veronæ ciuitatis origo variè prodita inuenitur, Cato à Thuſcis conditam, & Sempronius à Thuſca nobili familia nomen habere ſcribit. Atheſi amne non tam diuiditur quàm munitur. Ad forum boarium eſt vetuſtiſſima & è quadrato ſaxo peramplissima Amphitheatri moles, quam arenam ciues appellãt: cuius exterior paries quatuor Zonis pulcherrimis cinctus, totidem columnarum, arcuum ac feneſtrarum ordinibus, quadruplici opere. Dorico videlicet, Ionico, Corinthio & compoſito, ad admirandam extollebatur altitudinem: quemadmodum ex dicti parietis quatuor arcuum parte colligi poteſt, quæ ſola reliqua manet adhuc erecta. Totum enim exteriorem amphitheatri circulum, barbari poſterioris ſeculi, ſublatis ad alia ædificia marmoribus, vſque ad fundamenta ſunt demoliti; atque tantæ maieſtatis opus, non ſecus ac

for-

formosam, adornatam, ac longè conspicuam Spartam quandam, discerpta pulcherrima veste, turpiter admodum denudarunt. Ex reliquijs tamen, veluti ex vnguibus Leo, totius structuræ magnitudo facilè cognoscitur, & quanta eius ars ac pulchritudo fuerit. Ordinem enim vnumquemq; parietis exterioris LXXII. & dimid: portas vel arcus totidemq; columnas habuisse, docet ipsa circularis proportio & architectonica dimensio. Tertium autem operis Corinthiaci CXLIV. statuis colosseis, inter arcus & columnas redimitum fuisse, loculi & vestigia demonstrant, introductus viator in porticus triplices interiores concameratas, totam machinam circumambientes, admiratur viarum ac graduum labyrinthos sibi inuicem occurrentium vndequaque, quibus populus scandere in porticus superiores, & in ipsa caueæ interioris sedilia, vel descendere & exire sine turbæ obuiantis impedimēto quàm commodissimè poterat, ingressus arenam mediam, gaudet videre planitiem ouata specie extensam in longum decempedas XXXVIII. in latum verò decempedas XXII. cum dimidio: circumseptam vndique sedilium ordinibus quadraginta duobus, gradatim, decliuis tecti in modum supra porticus interiores ascendentibus in altum: quæ tantæ sunt capacitatis, vt supra viginti tria hominum millia per circuitum in ijs commodè sedere potuerint. Spoliata quidem olim fuit à Barbaris interior hæc amphitheatri cauea marmoreis suis subsellijs; sed nunc equester ordo nobilitasque Veronensi, eandem suis impensis restaurare, marmoribusq; vestire cepit, quæ festiuis quibusdam dieb*

populo venationes, ludos equestres, ac pedestria certamina publicè in eadem arena, maiorum more solet edere. Videntur præterea Veronæ Theatri veteris ruinæ, pontes lapidei in Atheisi: item porticus partim combustæ, partim directæ, necnon Iani quadri frontes, & arcus marmorei sculpturis pulcherrimis elaborati, atque titulis eorum, quibus ob merita publice fuerunt erecti, inscripti. Sita est Verona ad exitum camporum Veronensium, qui patent XX. mill. pass. loco nobili, lauto & peropportuno. Ad Septentrionem illi tellus leniter assurgit, & iuga theatralem formam exprimunt. Vallis vineta habet, & pomeria amœnissima, quæ blandè spectantibus arrident. Magnificis & splendidis ornata est ædificijs, inter quæ peruetusta ædes Cathedralis, cuius chorus columnis marmoreis fulcitus, & Numidico, Porphyretico & Pario lapide incrustatus est. Agro est optimo, frumenti, olei, cæterarumque frugum fertili, Rosmarinus in murorum ruinis sponte nascitur, & ad arboris mediocris proceritatem peruenit: horti cultissimi: Vellerum quoque nobilium copia incolæ quæstum nó leuem faciunt. Vinum Rheticum, quod producit Verona, Theodorus III. Ostrogothorum rex Athesi & mari Adriatico, ac dein iumentis Romam vsq; sibi deferri curauit: Cassiodorus Acinacium vocat, est coloris nigri, saporis regij & optimi. imminet ciuitati mons, Baldus herbis & plantarum varietate celebratus, cæteros altitudine superans, nec amœnitate & pulchritudine alijs cedens: in cum ex omnibus Europæ partibus confluunt herbarij ad radices medicas herbasque

que morbis quibuscunque maximè salutares colligendas: pluribus etiam fontibus hic ager scatet, cernuntur hic horridi & inacessi montes, saxeæque crepidines & rupes admirandæ, haud longè distat Verona lacus Benacus, hodie Lago di Garda appellatus, à castro ei incubante. Est totius Italiæ amœnissimus in longitudine XXX. in latitudine XV. mill. italica continens; pisces lautissimos subministrat, maximè Truttas & Carpiones, qui adeo suaues & delectabiles sunt, vt coloni referant eos auro nutriri. Pomorum cytrinorum, auraicorum, granatorum, amygdalorum atque aliarum frugum tanta copia, vt delicatè & minori precio hic viuatur, quàm alijs Italiæ locis. Populus Veronensis magnificus & splendidus est, & maximè ad literas idoneus abundans delitijs & voluptatibus, erga hospites & peregrinos beneficus, humanus, liberalis. Verona annuatim pendet Venetis, quibus paret 180000. Ducatorum.

Volagne 11. *Borgetto* 11. *Rouero* 11. o. *Trento* 10.
Simul 43.

Aliud Iter ROMA TRIDENTUM per PATAuium & Vicentiam.

Ferrariam vsque numerantur in itinere præcedenti mill. 232.
Francolin 6. *Racan* *Casa seluatica* *Argua* 9.
Ronigo 6. *Anguilara* 9. *Conselue* 6. o. *Padua* 14.
Simul 282.

Aliud iter Ferraria Patauium.

Sarofaio 9. *Polisella* *Passo del Pontesto* *Ronigo* 12.

Marianaga 6. Anguilara 3. S.Maria del Vlmo 0. Padua 19. Simul 49.

PATAVIVM, vulgo Padua, antiquissima est ciuitas, condita ab Antenore, Troia (quàm Græci exciderant) profugo. In Venetorum tandem ditionem peruenit, qui eam adeo muris, turribus, molibusque muniuerunt, vt expugnari nulla vi posse videatur, modò defensores, & res ad tutelam oportunæ non desint: itaque iam sub filiæ fœlicissimo vmbraculo tranquillè quiescit mater; quoniam originem ab hac illa, tanquam à matre filia traxit, coloniaque Patauinorum Venetiæ fuerunt. Sumptuosissimis ædificijs abundat Patauium, inter quæ Arx priscis temporibus munitissima, item Prætorium, Summum templum, quod veteri memoria peringenti existimatione fuit, item augustissimum nunc D. Antonij Vlysipponensis Hispani ex ordine fratrum minorum: AEdem hanc ciuitas, cum libertate sub Romani Imperij nomine frueretur, condidit, prætereaque varijs temporibus 40. Plebanicas, cùm quatuor cœnobijs mendicorum. Est quoque sumptuosissimum D. Iustinæ monasterium, cuius spacium M.D. in ambitu fossa complectitur: Curia quoque maior, Prætoris domicilium, quam Henricus Imp. eius nominis primus struxit: crematam verò Veneti longè splendidiore forma, qua nunc est refecerunt, in eaque sublimi loco T. Liuij Rom. Historij patris ossa posuere. Fora hic admodum spaciosa quorum vnum deambulationi & congressibus nobilitatis dicatum: alterum Olitorum: tertium frumentarium: quartum lignarium, postremum palearium est. Collegia sunt hic ali-

aliquot, inopiæ studiosorum iuuenum subleuandæ condita, quoniam omnium disciplinarum Gymnasium Patauini habent, à Friderico secundo in Bononiensium contumeliam, (quod fœderi contra se Rom. Pontif. coniunxissent) institutum. Ager est Patauinus amœnissimus, & frumenti, vini, reliquarumque frugum maximè fertilis, tantaque vbertate triticum effundit, vt summam omnino habeat admirationem, panisque conficitur ex eo totius Italiæ candidissimus: Vino quoque abundat generoso, quod Plinius inter nobilia celebrat optimum: in intimo sinu maris Adriatici nasci scribitur, id enim agri Patauini est, qua sinum Adriaticum nunc Venetum contingit. Nitet vndique hæc regio peramœna, nobilibus pagis vicis & villis ornatissimis, quæ ferè patritiorum Venetorum sunt, qui mensibus æstiuis ruri plerumque cum familijs agunt. Habet etiam ager Patauinus colles & montes, qui ad Apenninum non pertinent, nec item ad Alpes, qua conditione nullus alius est Italiæ totius: montes hos vites, Oleæ reliquorumque generum arbores fructiferæ vestiunt, ex quibus vina pernobilia, simulque suauissimum Oleum percipitur: iuxta sunt colles Euganei poëtis celebratissimi, qui hos Euganeæ gentis primas fuisse sedes fingunt. Sunt hoc collino situ vici, villæque ornatissimæ, nominatimque pagus celeberrimus Arquatus cognomento Montanus, Francisci Petrarchæ memoria inclytus qui hic diu habitauit, & vitam quoque posuit. Deinde vicus est Euganeus, prope quem aquæ calidæ perpetuos vapores & fumos exæstuantes, nunc Aponi

balneæ vocãtur à vico, qui iuxta eſt Apono. Virẽtes his aquis calidis innaſci herbas, etiam Plinius ſcripſit. In finibus monaſterij D. Mariæ Montis Ottonij cœnum calidum inuenitur, ad multos morbos ſalutare, quod vndique ſcaturientes aquæ calidæ efficiunt. Iuxta eſt cœnobium ampliſſimum Pralia, Benedictinorum ſodalium domus, imprimis ſumptuoſum ędificium, nobiliſſimiſque totius Italiæ conferendum.

Brentello 4. *Ruban* *Meſcom* *Arleſſega* 6. o. *Vicenza* 10. Simul 20.

VICENTIA, vulgo Vicenza, ſita eſt iuxta radices collis, duobus diuiſa amnibus nauigabilibus Bachilone & Rerone, qui ex vicinis montibus, in ipſa vrbe Bachiloni iungitur, quem optimas Italiæ totius anguillas habere perhibetur: horum amniũ beneficio Vicentia mercium rerumque omnium inferendarum, magnam commoditatem ex agro habet, abundatque maxima rerum omnium ad vitã vtilium copia, propter ſummam agri amœniſſimi vbertatem, qui frumenti, vini, cæterarum que frugum, maximè fertilis eſt. Tanta cùm in ipſa vrbe, tum in agro Mororum arborum, quarum fronde bombyces aluntur, frequentia eſt, vt ſummam habeat admirationem. Poma ferunt alba, quamobrẽ hoc Sericum non tam eſt robuſtum, ac illud quod vermes genuere folijs earum arborum nutriti, quæ Mora nigra producunt. Vberrimum hinc quæſtum Vicentini faciunt, gens ingenijs viuidis, fiduciæq; magnæ, promptiſſimi ad literas, militiam, mercaturam, lautè admodum viuit, honeſteque veſtitur, atque perpetuo in re facienda deſudat. Forum vr-

bis

bis magnificentiſſimum eſt, ſicut & Prætorium. Cuſtodia pagus Vicentini agri ſexto ab vrbe lapide, eſt ad altiſſimi montis pedes, is poſteriori ad occaſum latere, cauernas habet, inter alias vnam memorabili vaſtitate: nam vti menſura, certiſque rationibus colligi poteſt, circuitu ferè tria millia paſſ. continet; ouata eſt eius forma, nam longitudine maxima Perticis 650. patet, quæ ad 4. mill. pedũ conſtituunt; latitudine Perticis fere 490. ſeu pedibus propemodum ter mille, cauatus ita mons diuturno temporis ſpacio creditur, cæſis ad ædificia lapidibus: quoniam antiquę Patauinorum & Vicẽtinorum ædes, hoc lapide conſtare palam eſt, relictæ autem fulciendo montis tecto Pilæ cernuntur ſolidæ ex eodem lapide peringentes, quadratæ, trium fermè in ſingulis lateribus Perticarum, interuallis inter ſe imparibus, pleriſque tamen, vti mẽſura compertum Perticarum 12. Numerus columnarum in vniuerſum ad mille eſſe creditur. Latumias fuiſſe has non ſolum quadrati adhuc lapides aliquot circumciſi nec extracti docent, verum etiã orbitæ veſtigiaque rotarum, cùm iam pridem nemo currus intus fuiſſe memoria teneat. In exitu huius ampliſſimæ cauernæ lacus eſt aquæ tam claræ, vt infimum Solum perluceat, quamuis quibuidã in locis eius altitudo ſit pedum 20. quemadmodum aſſerunt accolæ, qui etiam lintribus enauigaſſe aquas multaque de lacu & eius amplitudine fabuloſa narrant. Piſces omnino nullos habet, præter Squillas minimas nec illis marinis diſſimiles, quæ vulgo Venetijs vendi ſolent. In ipſa cauerna genus aliud animalium degit nullum prętet Veſpertiliones,

nes, notas quasdam in fronte tenentes, & colore ab cætero genere diuerso. Quibusdam in locis humore superum saxum stillat, ad corrumpendum quæ contingit admodum efficaci; docent hoc stipulæ ab ijs forte relictæ, qui specus visendi causa ingressi sunt, qui breuissimo temporis spatio corruptæ cernuntur vti etiam radices arborum, & id genus alia, hic putredine absumpta videre est.

Lisola 10. *Zonoua* 5. *Trigno* 7. *Aqua* 8. o. *Trento* 6. Simul 46.

TRIDENTVM, vulgo Trento, ciuitas est, sic a veteribus etiam appellata, & à Ptolemæo Cenomanis attributa. Nominis etymon & causam variæ prodiderunt auctores. Situm est Tridentum intra montes, in profundissima valle ad ripam Athesis, spacio non magna, sed pulchra. Italis Germanisque immixtim habitata, domos habet humiles. Arx in ea pulcherrima à Bernhardo Cæsio Cardinale ad ornatum magis & splendorem, quàm ad tuendam vrbem ædificata, in qua multa conclauia picturis varijs ornata.

Neues	*S. Michel*	*Salurn*	*Numarckt*
Kasteren	*Heppen*	*Terle*	o. *Meran*
Aluderens	*Mals, aut*	*Sieben Kirchen*	
Nauders	*Finstermunz*	*Pfundz*	*Brucz*
o. *Landeck*	*Ims*	*Nazaret*	*Laryntz*
Reut	*Fuessen*	*Nesseivvang*	o. *Kempten*

CAMPIDONIA, vulgo Kempten, peruetustum Germaniæ oppidum est, de eo vide in *Delicijs Germaniæ.*

ITER

ITER ROMA POZZANVM, BRIXINAM, OEnipontem.

Tridentum vsque numerantur in itinere praecedenti mill. 327.
Neues 1. *S.Michel* 1. *Salurn* 1. *Neumarckt* 1. *Bozen* 3. Simul 334.

POZZANVM, vulgo Bozen, municipium est perlautum ac opulentum emporio: nam statis anni temporibus celebrantur ibi nundinæ ob loci opportunitatem, quibus eo confluunt mercatores ex Germania, Gallijs, Italia & Illyrico. Itali mutata nonnihil voce hoc oppidum Bolzan appellant.

Blumavv 1. *Artzvvang* 1. *Kolman* 1. *Clufe* 1. *Brixen* 2. Simul 6.

BRIXINA, vulgo Brixen, ciuitas in Comitatu Tyrolensi sita est, vbi Rientius ignobilis fluuius in Isaram influit, qui deinde auctior factus, alueo saxoso & inæquali ad Pozzanum in Athesim exoneratur. Est autem Brixina aëris temperie totius regionis præstantissima, vt quæ in vmbilico fere Comitatus sita, nec Italici cœli æstiuo caumate aduratur nec Hyberno frigore, à summis alpibus imminēti obrigescit. Aquarū fructuūq; summa est salubritas; ex quibus ille qui vulgo Virgineus vocatur, merito nominatissimus habetur. Ager Brixinensis altissimis vndique montibus cingitur, estque autumnalium aliarumque frugum vinique apprimè ferax; verùm cùm album sit mediocre, rubro tanta est præstantia, vt ad remotissima loca, ingenti sanè precio vehantur, vnisque ferè Principum mensis,

ad

ad eximium conuiuiorum decus, referuetur. Cathedralem Ecclesiam habet Brixina valde insignẽ, vnãq; Collegiatam: Episcopalem verò sedem antiquissimam. Episcopus ipse vtriusque potestatis, tã secularis quàm spiritualis ius habet, estque Imperij Roman. Princeps.

Contendendum per saltus & salebrosas Alpium cautes:

Beisser 2. *Sterzingen* 2. *Gossensas* ½.

Transcendendi vasti Pyrenæi, vulgo Brenner *saltus & scopuli, cui niuè tincta coma est, glacie rigent aspera arua,*

Lug 2. *Steinach* 1. *Matran* ½. o.*Inspruck* 2. Simul 10.

OENIPONS, vulgo Inspruck, vrbs Comitatus Tirolensis Metropolis est: de eius delicijs dictum in Libello *Deliciæ Germaniæ* inscripto, ad quem Lector remittitur.

ITER ROMA RAVENNAM, VENETIAS.

Cesenam vsque numerantur in itinere Roma Ferrariam mill. 187.

Figarolo 6. *S.Lorenzo* 4. o.*Rauenna* 5. Simul 202.

RAVENNA antiquitate magis quàm ædificiorum pulchritudine modò celebris est, à Thessalis, vti Strabo memoriæ prodidit, primum condita, sed postea ab Vmbris atque Sabinis possessa, cùm Thuscorum iniurijs vexati Græci vltro his coloniam inhabitandam cessissent in Græciam redeuntes. Vmbros postea Galli Boij, Boios demum Romani expulerunt. In quorum ditione ac fœdere

finem vſque Imperio ſtante permanſit, donec à Odouacre & Herulis illæ prouinciæ ſubiugarentur. Quem debellatū Theodoricum Oſtrogothorum rex cepit atque Rauennam ſibi ſedem regni conſtituit, Tenueruntque deinceps illam Oſtrogothi vltra annos LXX. donec à Narſete Iuſtiniani Imperatoris præfecto, Italia pellerentur. Poſt Narſetem tenuerunt vrbem Exarchi Imperatorum Byzantinorum per annos amplius C. LXX. quibus aſſidua cum Longobardis à Marſete in Italiam aduerſus Rom. Imp. accitis bella fuerunt. Quorum potentia tandem intercedit exarchatus, cùm Aiſtulphus rex Rauennam bello cepiſſet. Verum is poſtea Frãcorum viribus ac Pipini regis ductui victus, vrbe eadem, atque toto Exarchatu cedere coactus fuit. Cuius ſucceſſor Deſiderius, poſt diſceſſum Pipini ex Italia, pactorum fide ſpreta, cùm Exarchatum rurſus occupaſſet, Caroli Magni atque Francorum armis is etiam victus & captus, Italię regnum ſimul cum Rauenna & Exarchatu Langebardis vbique pulſis amiſit. Sic etiam hæc vrbs, fortunæ temporūque varietates, atque plures bellorum clades ab initio perpeſſa fuit. Necnon patrum memoria à Gallis crudeliſſimè, ſacris ædibus expilatis, direpta non ſolum, verumetiam inteſtinis factionum calamitatibus adflicta iacuit. Eam Cornelius Strabo tradit ætate ſua in medijs paludibus poſitam, ædificijſque ligneis conſtructam totam fuiſſe, aquis vbique ſubtus intercurrentibus, ideoque pontibus ac Lembis peragrari ſolere. Maris etiam auctibus cùm inundaretur hinc fluctuum, inde amnium cõcurſu; nonuunquam ciues atque inquilinos in ędiū al-

illuſtrium hominum epitahia plurima: ex quibus vrbis illius amplitudo priſca facilè colligi poteſt. Vrbis templum ac Epiſcopi palatium ſtatuis ornamentiſque varijs opulentum, atque Forum porticibus atque prætorio ſuperbo conſpicuum eſt: in huius parietibus Impp. antiqui & illuſtres Romani collocati, addito elogio: *Fidei, pietati, fidelis Brixia collocauit.*

o. Iſſeo 15. Piſogno 10. Breno 9. Edolo 10.
Hoſp. Vrigo 10. Tiran 8. Puſtlaſſ 7.
Tranſi montem Berlina dictum Ponte raſinas 8.
Biuio 10. Tintzen 5. Vatz 9. Borpen 6. o. Chur 6.
Simul 113.

CVRIA, vulgo Chur, Metropolis eſt Rhetiæ, de ea dictum in libello *Deliciæ Germaniæ* inſcripto, qui conſulendus eſt.

ITER ROMA FERRARIAM, VERONAM, Tridentum.

Bononiam vſque numerantur in præcedenti [illegible] mill. [illegible]
Funo 10. S. Petro 9. Poggio 9. o. Ferr[illegible] [illegible].
S[illegible].

Aliud Iter BONONIA FERRARI[illegible]

Cortiſella S. Petro 19. S. Zorzi 6. o. Ferra[illegible] 14.
Simul 59.

FERRARIA, vulgo Ferrara, Padi ad ripam, ab Oriente & Meridie poſita, reſplendet pulchris & egregijs ædificijs, peramplis & apertis plateis: quarum præcipuas Leonellus Marchio primum coctis lateribus ſtrauit. Magna pollet nunc temporis nobi-

nobilium familiarum opulentia,atque ciuium locupletum frequentia,necnon celebris est Gymnasio literario publico disciplinarum omnium, à Friderico secundo Imp. Bononiensium in contumeliam instituto. Quamuis Ferraria non fumosis aut cariosis Troianorum Græcorum aut Romanorum imaginibus superbiat (nondum enim mille sunt anni,quod primum cingi muro cœperit,Imp. Mauritij auspicijs ab eius Exarcho Smaragdo, vti Blondus & Volaterranus asserunt) tanta tamen in hunc vsque diem incrementa, principum suorum cura sum, tantisque ornamentis expolita est,vt inter principes Italiæ ciuitates merito non postremum locum obtineat. Creuit enim mirifice,sub inclyta gente Marchionum Atestinorum, maximè Nicolao tertio,& Hercule primo,tam opibus quã ædificijs publicis. Palatij insignia atque regalia sunt ornamenta:Noui castelli structura magnificæ & sumptuosè: Carthusianorum cœnobium in septis sumptuosissimum est,ædificium,exstructum & dotatum à Borso Nicolai F. Atestino Marchione, Ferrariæ regulo, vbi & sepulturam sibi instituit. Templum Cathedrale pulcherrimum est Asylum hic ab Hercule Duce constitutum.Extra vrbem,vltra Padum insula est Calopsis, vulgo il Beluedere, quinque mill.spacium continens,angusta & in lõgum protensa, cuius secessu maximè delectatus fuit Dux Alphonsus: in ea rota est, qua aqua extrahitur in vas æneum, & inde in omnes partes domus deriuatur. Balineum quoque hic cum ponte,per quem incautius ambulantes in aquam decidunt:itẽ sylua arboribus in quincuncem dispositis, hortus,

vinea, ambulatio, fonticulus: alia quoque sylua feris dicata.

Spalentone	10.	*Figarola*	3.	*Bastion de la crosetta*	6.
Sanguene	10.	*Villa fontana*	6.	*Casele*	4.
Bona	5.	*Tomba*	4.	*o. Verona*	4.

Simul 52.

VERONAM Veneti maximis operibus & sumptibus, continuoque studio, pro huius seculi ambitione contendunt inexpugnabilem reddere, immanibus aggeribus, spissiſſimis muris, turribus ac propugnaculis, tormentis bellicis armatis, fossis profundis atque latis, quas Athesis intromissus redimplet: item portis nouis, quæ non tantum artificio & operibus admodum munitæ, sed etiam sculpturis, statuis & marmoreis columnis adornatæ. Veronæ ciuitatis origo variè prodita inuenitur, Cato à Thuscis conditam, & Sempronius à Thusca nobili familia nomen habere scribit. Athesi amne non tam diuiditur quàm munitur. Ad forum boarium est vetustiſſima & è quadrato saxo peramplissima Amphitheatri moles, quam arenam ciues appellāt: cuius exterior paries quatuor Zonis pulcherrimis cinctus, totidem columnarum, arcuum ac fenestrarum ordinibus, quadruplici opere. Dorico videlicet, Ionico, Corinthio & composito, ad admirandam extollebatur altitudinem: quemadmodum ex dicti parietis quatuor arcuum parte colligi potest, quæ sola reliqua manet adhuc erecta. Totum enim exteriorem amphitheatri circulum, barbari posterioris seculi, sublatis ad alia ædificia marmoribus, vsque ad fundamenta funt demoliti; atque tantæ maiestatis opus, non secus ac

for-

formosam, adornatam, ac longè conspicuam Spartam quandam, discerpta pulcherrima veste, turpiter admodum denudarunt. Ex reliquijs tamen, veluti ex vnguibus Leo, totius structuræ magnitudo facilè cognoscitur, & quanta eius ars ac pulchritudo fuerit. Ordinem enim vnumquemq; parietis exterioris LXXII. & dimid: portas vel arcus totidemq; columnas habuisse, docet ipsa circularis proportio & architectonica dimensio. Tertium autem operis Corinthiaci CXLIV. statuis colosseis, inter arcus & columnas redimitum fuisse, loculi & vestigia demonstrant, introductus viator in porticus triplices interiores concameratas, totam machinam circumambientes, admiratur viarum ac graduum labyrinthos sibi inuicem occurrentium vndequaque, quibus populus scandere in porticus superiores, & in ipsa caueæ interioris sedilia, vel descendere & exire sine turbæ obuiantis impedimēto quàm commodissimè poterat, ingressus arenam mediam, gaudet videre planitiem ouata specie extensam in longum decempedas XXXVIII. in latum verò decempedas XXII. cum dimidio: circumseptam vndique sedilium ordinibus quadraginta duobus, gradatim, decliuis tecti in modum supra porticus interiores ascendentibus in altum: quæ tantæ sunt capacitatis, vt supra viginti tria hominum millia per circuitum in ijs commodè sedere potuerint. Spoliata quidem olim fuit à Barbaris interior hæc amphitheatri cauea marmoreis suis subsellijs; sed nunc equester ordo nobilitasque Veronensis, eandem suis impensis restaurare, marmoribusq; vestire cepit, quæ festiuis quibusdam dieb

populo venationes, ludos equeſtres, ac pedeſtria certamina publicè in eadem arena, maiorum more ſolet edere. Videntur præterea Veronæ Theatri veteris ruinæ, pontes lapidei in Atheſi: item porticus partim combuſtæ, partim directæ, necnon Iani quadri frontes, & arcus marmorei ſculpturis pulcherrimis elaborati, atque titulis eorum, quibus ob merita publice fuerunt erecti, inſcripti. Sita eſt Verona ad exitum camporum Veronenſium, qui patent XX. mill. paſſ. loco nobili, lauto & peropportuno. Ad Septentrionem illi tellus leniter aſſurgit, & iuga theatralem formam exprimunt. Vallis vineta habet, & pomeria amœniſſima, quæ blandè ſpectantibus arrident. Magnificis & ſplendidis ornata eſt ædificijs, inter quæ peruetuſta ædes Cathedralis, cuius chorus columnis marmoreis fulcitus, & Numidico, Porphyretico & Pario lapide incruſtatus eſt. Agro eſt optimo, frumenti, olei, cæterarumque frugum fertili, Roſmarinus in murorum ruinis ſponte naſcitur, & ad arboris mediocris proceritatem peruenit: horti cultiſſimi: Vellerum quoque nobilium copia incolæ quæſtum nó leuem faciunt. Vinum Rheticum, quod producit Verona, Theodorus III. Oſtrogothorum rex Atheſi & mari Adriatico, ac dein iumentis Romam vſq; ſibi deferri curauit: Caſſiodorus Acinacium vocat, eſt coloris nigri, ſaporis regij & optimi. imminet ciuitati mons, Baldus herbis & plantarum varietatè celebratus, cæteros altitudine ſuperans, nec amœnitate & pulchritudine alijs cedens: in eum ex omnibus Europæ partibus confluunt herbarij ad radices medicas herbaſque

que morbis quibuscunque maximè salutares colligendas: pluribus etiam fontibus hic ager scatet, cernuntur hic horridi & inaccessi montes, saxeæque crepidines & rupes admirandæ, haud longè distat Verona lacus Benacus, hodie Lago di Garda appellatus, à castro ei incubante. Est totius Italiæ amœnissimus in longitudine XXX. in latitudine XV. mill. italica continens; pisces lautissimos subministrat, maximè Truttas & Carpiones, qui adeo suaues & delectabiles sunt, vt coloni referant eos auro nutriri. Pomorum cytrinorum, auraicorum, granatorum, amygdalorum atque aliarum frugum tanta copia, vt delicatè & minori precio hic viuatur, quàm alijs Italiæ locis. Populus Veronensis magnificus & splendidus est, & maximè ad literas idoneus abundans delitijs & voluptatibus, erga hospites & peregrinos beneficus, humanus, liberalis. Verona annuatim pendet Venetis, quibus paret 180000. Ducatorum.

Volargne 11. *Borgetto* 11. *Rouero* 11. o. *Trento* 10.
Simul 43.

Aliud Iter ROMA TRIDENTVM per PATAuium & Vicentiam.

Ferrariam vsque numerantur in itinere praecedenti mill. 232.
Francolin 6. *Racan* *Casa seluatica* *Argua* 9.
Ronigo 6. *Anguilara* 9. *Conselue* 6. o. *Padua* 14.
Simul 282.

Aliud iter Ferraria Patauium.

Sarofaio 9. *Polisella* *Passo del Pontesto* *Ronigo* 12.

Marianaga 6. *Anguilara* 3. *S.Maria del Vlmo* 0. *Padua* 19. Simul 49.

PATAVIVM, vulgo Padua, antiquissima est ciuitas, condita ab Antenore, Troia (quàm Græci exciderant) profugo. In Venetorum tandem ditionem peruenit, qui eam adeo muris, turribus, molibusque muniuerunt, vt expugnari nulla vi posse videatur, modò defensores, & res ad tutelam opportunæ non desint: itaque iam sub filiæ fœlicissimo vmbraculo tranquillè quiescit mater, quoniam originem ab hac illa, tanquam à matre filia traxit, coloniaque Patauinorum Venetiæ fuerunt. Sumptuosissimis ædificijs abundat Patauium, inter quæ Arx priscis temporibus munitissima, item Prætorium, Summum templum, quod veteri memoria peringenti existimatione fuit, item augustissimum nunc D. Antonij Vlysipponensis Hispani ex ordine fratrum minorum: AEdem hanc ciuitas, cum libertate sub Romani Imperij nomine frueretur, condidit, prætereaque varijs temporibus 40. Plebanicas, cùm quatuor cœnobijs mendicorum. Est quoque sumptuosissimum D. Iustinæ monasterium, cuius spacium M.D. in ambitu fossa complectitur: Curia quoque maior, Prætoris domicilium, quam Henricus Imp. eius nominis primus struxit; crematam verò Veneti longe splendidiore forma, qua nunc est refecerunt, in eaque sublimi loco T. Liuij Rom. Historij patris ossa posuere. Fora hic admodum spaciosa quorum vnum deambulationi & congressibus nobilitatis dicatum: alterum Olitorum: tertium frumentarium: quartum lignarium, postremum palearium est. Collegia sunt hic ali-

aliquot, inopiæ studiosorum iuuenum subleuandæ condita, quoniam omnium disciplinarum Gymnasium Patauini habent, à Friderico secundo in Bononiensium contumeliam, (quod fœderi contra se Rom. Pontif. coniunxissent) institutum. Ager est Patauinus amœnissimus, & frumenti, vini, reliquarumque frugum maximè fertilis, tantaque vbertate triticum effundit, vt summam omnino habeat admirationem, panisque conficitur ex eo totius Italiæ candidissimus: Vino quoque abundat generoso, quod Plinius inter nobilia celebrat optimum: in intimo sinu maris Adriatici nasci scribitur, id enim agri Patauini est, qua sinum Adriaticum nunc Venetum contingit. Nitet vndique hæc regio peramœna, nobilibus pagis vicis & villis ornatissimis, quæ ferè patritiorum Venetorum sunt, qui mensibus æstiuis ruri plerumque cum familijs agunt. Habet etiam ager Patauinus colles & montes, qui ad Apenninum non pertinent, nec item ad Alpes, qua conditione nullus alius est Italiæ totius: montes hos vites, Oleæ reliquorumque generum arbores fructiferæ vestiunt, ex quibus vina pernobilia, simulque suauissimum Oleum percipitur: iuxta sunt colles Euganei poëtis celebratissimi, qui hos Euganeæ gentis primas fuisse sedes fingunt. Sunt hoc collino situ vici, villæque ornatissimæ, nominatimque pagus celeberrimus Arquatus cognomento Montanus, Francisci Petrarchæ memoria inclytus qui hic diu habitauit, & vitam quoque posuit. Deinde vicus est Euganeus, prope quem aquæ calidæ perpetuos vapores & fumos exæstuantes, nunc Aponi

balneæ vocātur à vico, qui iuxta eſt Apono. Virētes his aquis calidis innaſci herbas, etiam Plinius ſcripſit. In finibus monaſterij D. Mariæ Montis Ottonij cœnum calidum inuenitur, ad multos morbos ſalutare, quod vndique ſcaturientes āquæ calidæ efficiunt. Iuxta eſt cœnobium ampliſſimum Pralia, Benedictinorum ſodalium domus, imprimis ſumptuoſum ędificium, nobiliſſimiſque totius Italiæ conferendum.

Brentello 4. *Ruban Meſcom Arleſſega* 6. o. *Vicenza* 10. Simul 20.

VICENTIA, vulgo Vicenza, ſita eſt iuxta radices collis, duobus diuiſa amnibus nauigabilibus Bachilone & Rerone, qui ex vicinis montibus, in ipſa vrbe Bachiloni iungitur, quem optimas Italiæ totius anguillas habere perhibetur: horum amniū beneficio Vicentia mercium rerumque omnium inferendarum, magnam commoditatem ex agro habet, abundatque maxima rerum omnium ad vitā vtilium copia, propter ſummām agri amœniſſimi vbertatem, qui frumenti, vini, cæterarum que frugum, maximè fertilis eſt. Tanta cùm in ipſa vrbe, tum in agro Mororum arborum, quarum frondo bombyces aluntur, frequentia eſt, vt ſummam habeat admirationem. Poma ferunt alba, quamobrē hoc Sericum non tam eſt robuſtum, ac illud quod vermes genuere folijs earum arborum nutriti, quæ Mora nigra producunt. Vberrimum hinc quæſtum Vicentini faciunt, gens ingenijs viuidis, fiduciæq; magnæ, promptiſſimi ad literas, militiam, mercaturam, lautè admodum viuit, honeſteque veſtitur, atque perpetuo in re facienda deſudat. Forum vr-

bis

bis magnificentissimum est, sicut & Prætorium. Custodia pagus Vicentini agri sexto ab vrbe lapide, est ad altissimi montis pedes, is posteriori ad occasum latere, cauernas habet, inter alias vnam memorabili vastitate: nam vti mensura, certisque rationibus colligi potest, circuitu ferè tria millia pass. continet; ouata est eius forma, nam longitudine maxima Perticis 650. patet, quæ ad 4. mill. pedũ constituunt; latitudine Perticis fere 490. seu pedibus propemodum ter mille, cauatus ita mons diuturno temporis spacio creditur, cæsis ad ædificia lapidibus: quoniam antiquę Patauinorum & Vicẽtinorum ædes, hoc lapide constare palam est, relictæ autem fulciendo montis tecto Pilæ cernuntur solidæ ex eodem lapide peringentes, quadratæ, trium fermè in singulis lateribus Perticarum, interuallis inter se imparibus, plerisque tamen, vti mẽsura compertum Perticarum 12. Numerus columnarum in vniuersum ad mille esse creditur. Latumias fuisse has non solum quadrati adhuc lapides aliquot circumcisi nec extracti docent, verum etiã orbitæ vestigiaque rotarum, cùm iam pridem nemo currus intus fuisse memoria teneat. In exitu huius amplissimæ cauernæ lacus est aquæ tam claræ, vt infimum Solum perluceat, quamuis quibusdã in locis eius altitudo sit pedum 20. quemadmodum asserunt accolæ, qui etiam lintribus enauigasse aquas multaque de lacu & eius amplitudine fabulosa narrant. Pisces omnino nullos habet, præter Squillas minimas nec illis marinis dissimiles, quæ vulgo Venetijs vendi solent. In ipsa cauerna genus aliud animalium degit nullum pręter Vespertilio-

nes, notas quasdam in fronte tenentes, & colore ab cætero genere diuerso. Quibusdam in locis humore supernum saxum stillat, ad corrumpendum quæ contingit admodum efficaci; docent hoc stipulæ ab ijs fortè relictæ, qui specus visendi causa ingressi sunt, quæ breuissimo temporis spatio corruptæ cernuntur vti etiam radices arborum, & id genus alia, hic putredine absumpta videre est.

Lisola 10. Zonoua 5. Trigno 7. Aqua 8. o.Trento 6.
Simul 46.

TRIDENTVM, vulgo Trento, ciuitas est, sic à veteribus etiam appellata, & à Ptolemæo Cenomanis attributa. Nominis etymon & causam variæ prodiderunt auctores. Situm est Tridentum intra montes, in profundissima valle ad ripam Athesis, spacio non magna, sed pulchra. Italis Germanisque mixtim habitata, domos habet humiles. Arx in ea pulcherrima à Bernhardo Cæsio Cardinale ad ornatum magis & splendorem, quàm ad tuendam vrbem ædificata, in qua multa conclauia picturis varijs ornata.

Neues	*S.Michel*	*Salurn*	*Numarckt*
Kasteren	*Heppen*	*Terle*	o.*Meran*
Sluderens	*Mals, aut*	*Sieben* Kirchen	
Nauders	*Finstermunz*	*Pfundz*	*Brucz*
o.*Landeck*	*Yms*	*Nazaret*	*Larynt z*
Reut	*Fuessen*	*Nesselvvang*	o.*Kempten*

CAMPIDONIA, vulgo Kempten, peruetustum Germaniæ oppidum est, de eo vide in *Delicijs Germaniæ*.

ITER

ITER ROMA POZZANVM, BRIXINAM, OEnipontem.

Tridentum vsque numerantur in itinere præcedenti mill. 327.

Neues 1. *S.Michel* 1. *Salurn* 1. *Neumarckt* 1. *o.Bozen* 3. Simul 334.

POZZANVM, vulgo Bozen, municipium eſt perlautum ac opulentum emporio: nam ſtatis anni temporibus celebrantur ibi nundinæ ob loci opportunitatem, quibus eo confluunt mercatores ex Germania, Gallijs, Italia & Illyrico. Itali mutata nonnihil voce hoc oppidum Bolzan appellant.

Blumavv 1. *Artzvvang* 1. *Kolman* 1. *Clufe* 1. *o.Brixen* 2. Simul 6.

BRIXINA, vulgo Brixen, ciuitas in Comitatu Tyrolenſi ſita eſt, vbi Rientius ignobilis fluuius in Iſaram influit, qui deinde auctior factus, alueo ſaxoſo & inæquali ad Pozzanum in Atheſim exoneratur. Eſt autem Brixina aëris temperie totius regionis præſtantiſſima, vt quæ in vmbilico ferè Comitatus ſita, nec Italici cœli æſtiuo caumate aduratur nec Hyberno frigore, à ſummis alpibus imminēti obrigeſcit. Aquarū fructuūq; ſumma eſt ſalubritas; ex quibus ille qui vulgo Virgineus vocatur, meritò nominatiſſimus habetur. Ager Brixinenſis altiſſimis vndique montibus cingitur, eſtque autumnalium aliarumque frugum viniquе apprimè ferax; verùm cùm album ſit mediocre, rubro tanta eſt præſtantia, vt ad remotiſſima loca, ingenti ſanè precio vehantur, vniſque ferè Principum menſis,

ad

finem vſque Imperio ſtante permanſit, donec à Odouacre & Herulis illæ prouinciæ ſubiugarentur. Quem debellatũ Theodoricum Oſtrogothorum rex cepit atque Rauennam ſibi ſedem regni conſtituit, Tenueruntque deinceps illam Oſtrogothi vltra annos LXX. donec à Narſete Iuſtiniani Imperatoris præfecto, Italia pellerentur. Poſt Narſetem tenuerunt vrbem Exarchi Imperatorum Byzantinorum per annos amplius C. LXX. quibus aſſidua cum Longobardis à Narſete in Italiam aduerſus Rom. Imp. accitis bella fuerunt. Quorum potentia tandem intercedit exarchatus, cùm Aiſtulphus rex Rauennam bello cepiſſet. Verum is poſtea Frãcorum viribus ac Pipini regis ductui victus, vrbe eadem, atque toto Exarchatu cedere coactus fuit. Cuius ſucceſſor Deſiderius, poſt diſceſſum Pipini ex Italia, pactorum fide ſpreta, cùm Exarchatum rurſus occupaſſet, Caroli Magni atque Francorum armis is etiam victus & captus, Italię regnum ſimul cum Rauenna & Exarchatu Langebardis vbique pulſis amiſit. Sic etiam hæc vrbs, fortunæ temporũque varietates, atque plures bellorum clades ab initio perpeſſa fuit. Necnon patrum memoria à Gallis crudeliſſimè, ſacris ædibus expilatis, direptaque non ſolum, verumetiam inteſtinis factionum calamitatibus adflicta iacuit. Eam Cornelius Strabo tradit ætate ſua in medijs paludibus poſitam, ædificijſque ligneis conſtructam totam fuiſſe, aquis vbique ſubtus intercurrentibus, ideoque pontibus ac Lembis peragrari ſolere. Maris etiam auctibus cùm inundaretur hinc fluctuum, inde amnium cõcurſu; nonuunquam ciues atque inquilinos in ędiũ al-

altiora tabulata compelli, inferiora verò cœni lutique sordibus elui aquarum aspergine. Atque ideò fieri perhibet, vt huic vrbi, non secus ac Alexandriæ in AEgypto, summa in palustribus locis coeli fuerit salubritas. Nunc paludibus exiccatis, circumquaque patentes atque fructiferos habet campos, segetibus imprimis felices, hortis cultis, atque pascuis abũdantes optimis. Diuus Augustus cum amplissimo portu & altissima Pharo Rauennam nobilitasse scribitur, vbi & classem ad tutelam superi vel Adriatici maris constituit; adiecitque in superiore portus ac faucium cornu è regione Rauennæ, castra hyberna classiariorum: quæ in oppidi formam ædificata, mœnibusque munita, Classis Rauenas posteriore seculo nuncupari cœpit. In medio portus vertice, versus mediterranea, Cæsaream, aliud oppidulum fuisse volunt, à Longino Exarcho deinde fossa valloque septum. Itaque continuis ferè trium oppidorum ædificijs semicirculari forma portus Rauennas olim locupletissimè coronabatur. Nunc verò vix vlla visuntur portus aut ædificiorum vestigia præter quasdam ædes sacras religiosorumque cœnobia, sed omnis illa plaga maris atque stagnorum mundationibus cœno & arena plena est. Rauennam portis ac muris nouis muniuisse Claudium Imp. testatur titulus portæ marmoreæ, quam speciosam, vel auream nunc vulgus ob architecturæ vel artificij pulchritudinẽ appellat, ab antiquis insculptus. Eandem denique adamplitatam, murisque restauratam à Placidia Galla, Arcadij & Honorij Impp. sorore eiusdemque filijs Valentiniano & Tiberio, Blondus asserit.
Mox

Mox eam ſibi in regiam occupans Theodoricus Oſtrogothorum rex, exornatam varijs ædificijs, ſpolijſque prouinciam ditatam ſucceſſoribus ſuis reliquit. Horum templa, palatia, & ædificia varia adhuc ibidem cernuntur. Viſu hic dignum Archiepiſcoporũ ſedes, templum vrbis maximũ ac ſumptuoſiſſimum, 4. columnarum precioſiſſimi marmoris ordinibus ſuffultum, ſupra cuius altare ſummum viſebatur patrum noſtrorum memoria innixum pulcherrimis columnis marmoreis cœlum argenteum 36. milium aureorum, cum Limbis faſtigiorumque ſigillis, atque parergis inauratis & elegantiſſimis. In Sacelli maioris Hemiſpherica teſtudine, opere muſeiario Græcanico effigiati primi illi 12. ſancti Antiſtites, qui columbæ candidæ ſupra caput apparentis indicio, Rauennates Archiepiſcopi ſunt electi. In D. Martino prius, nunc D. Apollinari ſacrato Fano, aureum eſt cœlum Theodorici regis Oſtrogothorum, ab eo quondam ſplẽdidiſſimè ædificatum, id grandium columnatum ſolidarum rari & exotici marmoris, quas Byzantio rex adferri curauerat binis ordinibus, varijſque alijs marmoribus nobiliſſimis ditiſſimè exornatur, quæ Roma, & ex alijs Italiæ locis tranſtulerat. D. Vitalis Flauij rotundi ſumma teſtudo & tholus aræ maioris, columnis, item marmoreis nobiliſſimè ſuſtinetur, quin etiam fuit olim cum pauimento ac parietibus tabulis marmoreis, opereque teſſellato cum emblematis circumquaque veſtitum atque incruſtatum, veluti ex reliquijs operum quæ adhuc ſuperſint colligitur. Huic vicinum eſt D. Geruaſij atque Prothaſij Fanum opulentiſſimè à

Placi-

Placidia Galla constructum, & marmoribus nobilissimis exculcum: in quo etiam Gallæ, duorumque eius filiorum sepulchra marmorea, pulcherrimè exsculpta visuntur. D. Ioannis Euangelistæ Fani structura est eiusdem Placidiæ, Honorij, Arcadijq; Imp. sororis: in cuius testudine Impp. imagines opere museiario tessellato effigiatæ sunt, qui de prosapia conditricis fuêre. Hinc quoque sunt ingentis Palatij ruinæ quod Theodorici Ostrogothorum regis fuisse volunt. In cratere Fontis est Herculis horarij, vel (si mauis) Astrologi statua marmorea, qui posita claua, velut Atlas innixus genu sinistro, è terra semet erigens, ambobus lacertis, atque ceruice gestat horologium solare semirotundum & conuexum: in cuius concauitate per gnomonis seu vmbilici solis vmbram, horæ diurnæ lineis distinctis demonstrantur. Haud dissimilis Herculis Statua, est Romæ in vinea Stephani Bubalij reperta, qui non horographium sciotericon, siue vas horoscopum ceruice, sed cœli sphæram ingentem, Zodiaci atque fixarum stellarum imaginibus pulcherrimè sculptis exornatum gestabat. AEdes rotunda D. Virginis Mariæ ante Rauénam est antiquissima & pulcherrima: AEdificiũ est forma rotundum ac eximium, opere reticulato è spisso quadrati saxi muro, cuius interior circulus amplitudine per diametrum XXV. & dimid. pedũ est. Pauimentum è varij coloris lapillis ingeniosè tessellatum bellis renitet emblematis: Tectum totum ex vno saxo granoso, sed prædurο, forma hemisphærica concauo, in cuius vmbilico medio foramen rotundum diem ac Solis radios immittit.

Mi-

Miraculum apparet, & hæsitant cuncti spectatores, diuinare nequeuntes, quanam industria, quibusve instrumentis, tanta saxi moles, in ædificij illius culmen euehi potuerit: cuius amplitudo rotunda per diametrum XXXV. & dimid. plus minus pedum esse conijcitur; considerato nimirum exteriore ædis circulo, atque murorum quos tegit illa moles; & crassitudinem mensæ cum cymatio, cornicibus, zophoris atque epistylijs columnarum, quæ forinsecus ædem exornant. In fastigio tecti, supra foramen in columellis steterat olim Theodorici Ostrogothorum regis somotheca nobilis, ex lapide Numidico porphyreo leucoctito solida, longa pedes octonos, alta quaternos, cum oporculo ex ære Corinthio inaurato, signis, parergis & emblematibus elaborato quàm opulentissimè, quod monumentum, vti plures scribunt, Amala Sinuta Ostrogothorum regina, patri posuerat: sed bello Gallico Ludouici XII. Barbari milites prædæ spe sarcophagum illum tormentorum ictibus deiecere, cuius adhuc reliquiæ quædam visuntur ibidem.

Hosp. Primero 12. *Hosp Magnauaca* 9.
Hosp. Volane 14. *Goro* 16 *Porto delle Fornase* 10.
Fosson Brondolo 10. *Chioza* 3. *Malamoco* 16.
o. *Venetia* 6. Simul 96.

VENETORVM vrbs in regiones est diuisa senas, quas proinde *Sexteria* vocant, haberque in vniuersum vicos seu plebanicas congregationes 72. cœnobia 41. quorum 17. conuentus monachorum sunt, 24. Virginum, pro Templis areæ singulæ sternuntur ad ciuitatis decorem, vna D. Pauli æde ex-

G ce-

cepta. Frequentantur omnes areę nundinis, die qui Mercurij dicitur, ac Sabbato D. Marci forum maximo frequentissimoque conuentu, qui vel mercatui vrbis cuiusuis totius Italiæ comparari queat. Forum hoc vnum non est, sed coniuncta tria. In capite quod litus spectat, area quæ cæterarum postrema, columnæ periagentes binæ cernuntur, quarum vna D. Marci Leoninum alatum signum, altera D. Theodori statuam sustinet, in ipso intercolumnio, supplicia de condemnatis sumuntur. Forum hoc in longum pedes 400. in latum 120. patet, vndique nobilibus ædificijs clausum, præoccupatur sumptuosissimo ac mirabili templo D. Marci, quod alterius fori medij longitudinis pedum 500. latitudinis 130. frontem exornat: alterumque caput eius exaduersum, ædes nobili ex lapide perfecta. D. Geminiani tenet. Latera claudunt splendida è marmore ædificia, cùm eximijs Porticibus, & variorum artificum tabernis. AEdes Marciana tota, è nobilissimo pretiosissimoque marmore, nec minori artificio quàm sumptu constructa est: Pauimentum inprimis nobile habet, porphyreticis, ophiticis, alijsque pretiosissimis lapillis tessellatum cum varijs emblematis: in parietibus quoque nobili marmore crustatis. Ad lęuam binæ tabulæ sunt varij lapidis, candorem nigræ lineæ distinguunt, in quarum commissura, signum virile tàm excellenti artificio cernitur expressum, vt summam prorsus habeat admirationem: inclyto in hoc Fano, ac inter Europæ totius magnificentissima censendo, 36. columnæ stant ex marmore solido præstantissimo, crassæ diametro pedes duos, altaque conue-
nie-

pienti ſtatura. Tum ad Aræ ſummæ penetralia, gradibus aliquot nobiliſſimi lapidis aſcenſus eſt; ipſam aram teſtudo tegit, quaquauerſum in crucem fornicata, lapide ophetico, quaternis fulcita marmoreis columnis, quæ totæ ſignis integris, palmi paulo amplius magnitudine, celatæ perfectæque ſunt, & ſumptuoſiſſimo mirabilique prorſus opere, veteris ac noui Teſtamenti hiſtoriam exprimunt, poſt Aram alabaſtriticæ columnæ, paſſuum duorum, perlucidæ vitri inſtar, quatuor: ipſum delubrum vtrinque ante ſuggeſtum habet, in quorum vno feſtiuis diebus, cùm Senatus adeſſe ſolet, muſicorum chorus, ſolennia modulatur vota: in altero quotidie Diaconus Euangelium canit. Suſtinent hæc Pulpita columnæ variorum lapidum nobiliſſimæ. Summam Aram inſignis tabula decorat ex auro argentoque facta, multiſque infiniti pretij gemis & margaritis exornata dextera mox in parte Baſilicæ medio, lata ſublimiſque porta cernitur, opere teſſellato perilluſtri elaborata tota, intra portam hanc theſauros illos inclytos D. Marci procuratores ſeruant: ſunt hic coronæ maximi precij duodenæ, totidemque thoraces puro ex auro, cum mirabili gemmarum variarum multitudine: ſunt hic Carbunculi, quos Rubinos vocãt, item Smaragdi, Topazij, Chryſolithi, cæteraq; genera gemmarum, & margaritæ magnitudinis penè incredibilis: deinde bina cornua Monocerotis, eximia proceritate: tertiumque breuius, item Carbunculi, aurea vaſa, Cochleæ ex Achatis & Iaſpidibus non modicæ; Carbunculus ſeu Rubinus maximus: item Vrceolus ex precioſiſſimis gem-

mis quem olim VſumCaſſanes Perſarum rex, Venetæ reipub. dono miſit, aliaque tam multa, ingentium pretiorum vaſa, cum Thuribulis ex auro & argento: poſtremo Mitra ſeuGalerus, qui nouo Duci imponitur, vndique puro auro, per oras, perque tranſuerſum decoratus, in Zophoro nobiliſſimas gemmas, in ſummo apice Carbunculum infiniti pretij tenens. Adſunt etiam ingentia Candelabra Pateræque Aureæ, aliaque multa maximarum opum. Vt ad ædem ipſam oratio reducatur, Atrium habet ea, duo eius latera claudens, cuius auream teſtudinem opere teſſellato veteris teſtamenti hiſtoriæ depictæ nobilitant, nec pauimentum ipſi ædis interno cedit. Quaternę hic valuæ aditum in templum præbent, cum 16. columnis e nobili marmore, craſſitudinis duorum pedum, aptæque ſtaturæ: duas Portas ornant harum faciunt marmoris atri, cum niueis Onychinis maculis aſpectu iucundiſſimę. Porticus huius exterior frõs (tria quippe templi latera cum coronis prominent) 14. colũnis porphyreticis, ophoticiſq; & marmoreis alijs, altitudinis pedum quatuordecim ſuſtinetur: aliuſque ſequitur huic impoſitus ordo columnarum, non quidem pari cum inferioribus magnitudine, ſed tamen eiuſdem nobilitatis 146. quarum coronis ambulatio aperta complectitur ſupra veſtibulum templi, quæ pariter vt ipſa Porticus, frontes ædis externos cingit, Spondiſque forinſecus munitur ex marmoreis columellis. Hoc in ambulatio ſacerdotes feſto die Palmarum, Senatũ ac Principe ſuperadſtãte, certas quaſdam ceremonias peragunt. Supercilium frontis, quod maiori Portæ

(qui-

(quinas enim hæc facies æreas habet, quarum binæ aperiuntur indies, totidem non nisi quibusdam festiuis diebus, vna perpetuo clausa est) respondet, Equi ex ęre vetusti quatuor inaurati, forma magnitudineque Turcici viui, mirificè ornant. A Solo huius ambulationis vsque ad Templi fastigium omnia græcanico opere cum emblematis inaurata sunt, crebræque per ordinem eminent statuæ. Diuorum ex marmore perinsignes cum Basibus Anaglyphis opere foliaceo, item ex marmore. Tectum Fani totius quinque constat hemisphærijs plumbeo tegumento. Contra Basilicam interuallo pedum 80. turris est eminentissima tintinnabulorum, lata quaquauersum 40. pedes, alta 230. cùm alati summo in apice Genij signo ventorum Indice, quoniam versatile est, & aura quauis circumagitur. Sublime fastigium totum aureis vestitur tegulis, quarum fulgor Solis repercussu longissimè conspicuus est. Multa præterea de hoc sumptuosissimo ditissimoque templo scribi possent, vti quoque de Curia magnificentissima coniuncta, in qua Dux habitat & Consiliarij coëunt præcipuè verò de Comitio illius longè amplissimo, nobilissimisque summorum pictorum operibus exornato, cum arcano Armamentario, mirabilique Armorum itemque Spoliorum, quæ varijs è bellis relata sunt, & aliarum insuper rerum singularium copia, conferto, Vicos habet quamplurimos, totidemque propemodum Euripos vt vniuersa, tam pedibus, quàm nauiculis peragrari queat. Vicos ipsos Riui diuidunt, ac transitus vbique pontibus iungitur, vel ligneis vel lapideis, quorum in vniuersum, tam pu-

blici, quã priuati 400. censentur. Præcipuus verò est Euripus, Canale Magnum vocant, qui vrbem totam intersecat, & circa medium ligneo pont. maximis Tabernis vtrinque tanquam Spondis constipato iungitur, is propemodum pons, in vrbis vmbilico situs est, ponsque Riui Alti dicitur. Ante caput eius alterum, area modica panditur, vndique conclusa porticibus vbi Tabernæ cum venali panno, certisque diurnis horis mercatores ad negotia tractanda huc conueniunt. Euripus ille Magnus, quã vrbem permeat, longitudine ferme pass. 1300. colligit: Transmissus habet locis ter denis, ad quæ nauicularum certus numerus considet: etiam ipsi Traiectus vocant, suntque commodis inter se spatijs diuisi, maxima oportunitate: quoniam cum vnus tantum Pons Riuum hunc iungat, nisi nauiculis passim transmissio fieret, multis magno incommodo, circumeũda pontis esset via; in latum patet pedes 40. totusque splendidissimis ædibus vtrinque clausus est, quæ summum omnino ornatum delectationemque ac admirationem habent, quanquam huiusmodi magnificis ædibus vrbs conferta sit tota. Nauicularum, qua ciuitas peragratur, numerus octo mill. amplius esse putatur Gondolas vocant, quarum pleræque meritoriæ sunt, cæteræ Patritiorum aliorumque ciuium. Est etiam intra vrbis ambitum Nauale, locus P. M. duorum circuitu mœnibus vndique validis munitus, & cum opportunis ad custodiam turribus, quem Arsenale vocant. Intus 400. hominum operis, perpetuo naues ædificantur, quorum stipendia 1200. in hebdomadam aureorum nummum sunt: iuxta locus a-

lius

lius Tana, funium & rudentum intorquendorum ad naues officina. Naualis in ipso nauium longarum, quæ in pontibus ad omnem occasionem paratæ perpetuo stant, numerus ad 200. est, alia nauigia minora; maioris profecto admirationis locus spectari haud queat, vnde vires, opesque & amplitudo rei Venetæ quæ profecto Italici nominis gloria decusque sola est) facilè possunt intelligi. Officinarum quæ in hoc Nauali sunt, item apparatus artificumque plena narratio longissima profecto foret, ac propemodum infinita. Multas quotannis naues Veneti, varias in Orbis partes negociandi causa mittunt, vnde maximum reipubl. vectigal accedit, adeo vt ex Portorio Vini, Salis, Oiei, Casei, cæteræque similis annonæ millies sestertium ferè capiat, præter vrbium aliarum, quæ in ditione sunt, vectigalia. De numero Patritiorum Donatus Ianotius Florentinus in libro de Repub. Veneta, vicies mille propemodum Lares seu familias hac in vrbe esse, quarum singulæ si binos homines præstent, qui ferendis armis idonei sint, numerus efficitur 40. millium; Patritios autem ad tria milia reperiri scribit. De Reipubl. Venetæ opibus ex eo quis solum iudicare potest, quod Duci vt maiori fulgeat pompa, singulis annis 35. mille aurei nummi numerentur, quos in apparatus regios & magnificentiam expendat. Numerantur Venetijs Turres sacri 115. Organa 104. Oratoria 18. Hospitalia 17. Fora publica 54. Palatia 110. Horti 157. Fontes publici 148. Pontes publici, exceptis priuatis 450. Tot enim canales habet, quot vicos, & in æstuaria 20. flumina influunt. Singulis etiam senis horis

fit fluxus & refluxus maris, qui non patitur in tanta cœni altitudine perniciosum aliquid concrescere: Statuæ marmoreæ 164. Statuæ æneæ 23. Equi ænei 9. Portæ æneæ 10. Scholæ 7. Ab his omnib⁹ excipiũtur insulæ circumuicinæ, in quibus 12. Monasteria Monachorum, vnum Vestalium, 14. Turres & 5. Statuæ. Insularum verò omnium maxima & famosissima est Muranum, vbi insignium vitriariorum Tabernæ, ij candentem materiam è fornacibus depromptam, ferreis fistulis adhęrentem, vel vno vel altero flatu in Calices, Pateras, aut in quam velint poculi formam magnitudinemve mira dexteritate confestim reducant. Varietate tum artificio ac materia exquisita exuperant hęc Muranensia, quã longissimè cætera totius orbis vasa vitrea, atq; imitantur, tam claritate perspicua, quàm splendore crystallum naturale, vt meritò crystallina vocentur. Artifices etiam indies ornamenta noua rationesq; ad antiquitatis imitationem variè figurandi præstantiores excogitant, coloresque quoscunque mirabili industria reddunt, auro, argento, cælatura, signis ac gemmis exornant; & aquæ candentem intingendo materiam, pocula faciunt, quę prorsus ex tenerrima glacie sua sponte concreta videntur, & quæ in æstu algorem intuentibus excitant. Et tinctura quidem imitantur veterum himatina, myrrhina, obsidiania, hyacinthina ac sapphirina vasa potoria non tantum, sed & escaria omnis generis capacissima, quæ quidem historiarum encausticis tam eleganter adornant, vt Plinium ipsum, si reuiuiscens ea videret, obstupefacerẽt: meritoque is iudicaret, aureorum argenteorumque precia at-

que vſum niſi fragilia eſſent, hæc diminuere poſſe. Videtur in ijs Tabernis, imméſa ac varia vitreæ ſupellectilis copia: infinita poculorũ ac capaciũ vaſorum ſpecies, non ad menſæ tantũ delicias, ſed ad quemuis alium vſum excogitatas, nempe Pelues, Luteres, Cacabi, Matulæ, Gutti ingentes, Phaleli, atque roſtratæ, Tormenta bellica, caſtella, Turres: imo Carpenta & organa muſica ex vitro, perfecta dimenſione conflata, In inſula D. Georgij quingentis ab vrbe paſſibus è regione D. Marci poſita, ſumptuoſiſſimum eſt monaſterium, templo marmoreo, elegantiſſimaque ædificiorum ſtructura celebre, in cuius æde ſacra, Tabulæ, Statuę, Donaria ampliſſima, ſepulchra Ducum ac Principum ſpectantur; cœnobium longiſſimas habet Porticus, Atria, cœnacula, cubicula, bibliothecam inſtructam, necnõ hortos excultos & admodum ſpacioſos. Ad mare ędificium eſt ampliſſimum, in quo 32. Furni, coquẽdo pane nautico, qui fit aſſiduè die noctuque: non conuenit propter peregrinantes præterire, quod Veneti ſolent feſtum Aſcenſionis Domini maxima pompa celebrare, eaque & Natiuitatis Domini die immenſum & admirandum theſaurum D. Marci quotannis populo intuendum præbere: in eo feſto moris eſt, à longa maiorum conſuetudine, Principem cum maioribus Senatus in naui reipub. pulcherrima (Itali Bucentoro vocant) auro purpuraq; indutis, in altum tranſcendere mare, inque ipſo maris introitu propè caſtella æſtuarij multis ceremonijs ab Epiſcopo peractis, ad deſponſandum ſibi mare, in perpetuum dominium aureum annulũ inijcere, qua in ſolennitate incredibilis copia na-

ugiorum, cymbarumque multa millia adeò vt æstuarium fere tegatur, videre licet.

Margera 4. *Mestre* 2. Simul 6.

MESTRESIUM, vulgo Mestre ad Musonis fluuij ripam non procul ab eius ostio, ac Venetorum stagnis quibus illabitur. Opulentum quondam emporium, statis nundinis frequens, & celebre, excultum ædificijs publicis atque priuatis, veluti ruinæ demonstrant: sed superiorum temporum bella impésa vastarunt illud, vt iam vile stabulariorum, atque nautarum municipium quoddam esse videatur.

Treuiso 12.

TARVISIUM, vulgo Treuiso, vrbs, Totilæ regis Gothorum fuisse patria proditur, nec antiquior eius vrbis apud veteres auctores memoria reperitur. Sedes postea fuit Langebardorum Principũ, & Marchionatus titulo gaudebat. AEdificia quidem vetera demonstrant olim admodum floruisse, licet aliquando Rotharis Langebardi, Acciolini tyranni, aliorumque iniurias senserit, ędificiorum forma, fontiumque, hinc inde scaturientium copia perpulchra vrbs est. Fluminis Cataractæ hic ingeniosè factæ sunt, sicut & muri, aggeres, propugnacula & fossæ, quibus vrbem magnis impensis Veneti munierunt post vltima bella quæ cum vicinis gessere. Taruisium rebus ad vsum humanum vtilibus inprimis affluit, copia namque frumenti, vini cæterarumque frugum, & re pecuaria maximè abundat, Triticum eius agri candidissimum reddit panem, summaque vini nobilitas. Gens perhonesta lautaque, sublimibus & viuidis ingenijs,

tam

tam ad literarum disciplinas, quàm ad opes quærendas, aliaque luculenta studiorum genera promptissima.

Colato 10. *Ceneda* 6. *Seravale* 3.
Simul 19.

SERAVALLIS, vulgo Serauale, nobilissimum est castellum inter colles, armorum bellicorum celebris officina, pannorumque vini & frumenti negotiatione inclytum, & veluti emporium gentibus Germanicis ædificatum optimè lautoque populo confertum. Percurritur Imesulo amne, aquis nitente. Plurimæ castellum ipsum officinæ cingunt. Equidem hoc oppidum siue pulchritudinem & diuitias, seu lautissimi populi frequentiam spectes, cum multis Italiæ ciuitatibus certat. Agrum periucundum habet vberemque, partim campestrem, partim collinum, fertque tum frumentum & vinum, tum oleum suauissimum aliosque fructus optimos. Inter colles hic modicos, amœnissimæ conualles, & in ijs lacusculi quidam aquæ clarissimæ, summa cum delectatione spectantur.

Plasburg 12. *Lagarona* 5 *Spital*
Barauel *S. Martin* 8. *Hayder*
Gasthaus *Nidesdorf* o. *Bruneck* 24.

ITER ROMA SACILIUM.

Taruisium vsque numerantur in præcedenti itinere mill. 316.
Conciano 12. *Cauena* 7. o. *Sacil* 4.

SACILE, honestissimum ac ditissimum oppidũ est, multis Italiæ ciuitatibus, cum lautitia, tum populi frequentia non cedens; habetque ædificia splendida.

S.Vogada 11. o.*Spilimbergo* 10. Simul 21.

SPILIMBERGVM, cùm natura loci, tum mœnibus & opere munitissimum est oppidum, itemq́ue perlautum, opulentum & frequens.

S.Daniel 6.

FANVM DANIELIS, vulgo S. Daniel oppidum est nobilissimum, præcelso difficilique in monte.

Gicmona 8. o.*Venzono* 3.

VENTIONIS VICVS, vulgo Venzon, ditionis Venetorum & Ducum Austriæ, Stiriæ Carinthiæq́ue terminus.

Sclusa 12. *Pontefella* 6. (Sequentia sunt milliaria Germanica) *Mal Borgetto* 1½. *Klein.Tarvis* 1. *Terl* 2. *Arnoldstein* 1. o.*Villach* 2. Simul Germ.mil.7½.

VILLACVM, veteres Forum Vibij dixere. Duabus vijs Alpes Forum Iulij cingentes patent, vna versus Septentrionem, descensu per iuga montium amni Sôcio vicinorum, iuxta Villacum: altera versus exortum Solis, per Gertrudis Lucum, vsque ad Lupianam vel Labatum amnem, nunc Quietum.

ITER ROMA FANVM-VITI & VTINVM.

Venetias vsque numcrantur mill. 298.
Mestre 6. *Aladene* 8. *Caua* 4. *Torre de Caligo* 4.
La Motta 4. *Fratina* 6. *Brunauaca* 5. o *S.Vido* 5.

FANVM-VITI, vulgo S.Vido, perhonestum est oppidum Forij Iulij.

Codroipo 6. o.*Vdene* 12.

VTINA, vulgo Vdone vrbs est campestris situ, in colle scilicet hominum operis facto. Ad collis

cui

cui Arx permunita insidet radices, forum est spaciosissimum, in quo mercatorum certis temporibus nundinarij conuentus habeatur: aliud præterea Forum variæ cingunt artificum officinæ. Rebus ad vsum mortalium necessarijs affluit, cœlo temperato, indigenis tum summi ingenij, tum admodum magnificis ac nobilibus.

ITER ROMA TISANAM, AQVILEGIAM, Montemfalconis, Gradiscam, Goritiam.

Venetias vsque numerantur mill. 298.
Iesolo 18. *Cittanoua* 5. *Briani* 8. o. *Tisana* 12.
Simul 341.

TISANA munitissimum, nobile, frequens, ac opulentum est Fori Iulij oppidum.
Presinicho 6. o. *Aquileia* 13. Simul 19.

AQVILEGIA, vulgo Aquileia, vrbs, nūc infrequens colōnis est, quę quondam in summo splēdore summaque amplitudine fuit.
Monte Falcone 8.

MONSFACONIS, vulgo Monte Falcone, nobile frequensque & opulentum Fori Iulij oppidū, præcelso & difficili in monte est. Iuxta oppidum fontes aquæ calidæ medicatæ sunt.
Gradisca 4.

GRADISCA propugnaculum est, quondam à Venetis anno post Christum natum 1472. cum Foliana ad tutelam fluminis Lisontij conditum. Foliana deseri cœpit Turcarum metu cessante, Gradisca vero etiamnum incolitur.
Goritia 7.

GORITIA oppidum, Iulium Carnicum Ptolemæo

lemæo dictum, peropulentum ac nobile est. Loco natura munitissimo situm. Principes Goricini Archiducibus Austriæ parent.

ITER ROMA DVINVM, TERGESTEM, Mugilam, Caput Istriæ, Insulam Piranum.

Aquilegiam vsque numerantur mill. 361.
Tybein 12. *Duino* 2. Simul 375.

DVINVM ædito in iugo munitissimum, opulentum ac nobile est Castellum.

S.Paul 3. *Broseck* 4. o.*Triest* 3.
Simul 10.

TERGESTE, vulgo Triest, colonia Romanorum in decima regione Plinio dicta: Strabo scribit Aquileia stad. 180. distare, sed Plinius alter M. P. ferè XXXIII. Mentionem Tergestis Cæsar in Commentarijs facit, vnde vetus hic inscriptio superest talis. *Imp. Ces. Coss. Desig. Tert. III. Vir R.P C. iterum murum turresq. fecit.* Aliud ex veteri memoria de hac vrbe nihil inuenitur, vsque ad Henrici Danduli tempora Venetorum Ducis, à quo Tributariam effectam vna cum Mugila, quod Tergestini Mugellanique latrocinijs infestum habuerant mare, Blódus auctor est. Post in Archiducum Austriæ imperio fuit vsque ad annum 1507. quo à Venetis subacta ductu auspicijsque Bartholomæi Liuiani, in eorum potestate biennio stetit, dein autem ad Imp. Maximiliani ditionem redijt, & nunc ab Archiducibus Austriæ possidetur.

Mugila 3.

MVGILA oppidum est Fori Iulij.

Ca-

Cauo d'Istria 4.

Ciuitas CAPVT ISTRIAE, doctis Iustinopolis, vulgo Cauo d'Istria dicta, paruam insulam occupat longam passus mille, latitudine modica, trino Teli iactu ab continente diuisa, cum vetusta circa medium arce quaternis Turribus munita, marique circumfuso muniface tuta, cuius è terra trāsitus, versatilibus Pontibus est connexus; castellum vocant Leoninū, Agro est bono, haud ignobili vino, oleo Saleque fœcundum.

Isola 2.

INSVLA castellum, temporibus ijsdem quibus & Iustinopolis conditum est. Nomen Halieti quo primo nuncupatum fuit, & Aquila significatur, nō tenuit, sed Insulę, quoniam eiusmodi conditionem habuit semper. Ad continentem lapideo ponte cōnectitur.

Piran 5.

PIRANVM oppidum est luculenter ædificatum post Attilæ vastationem. Iacet ad collem, ad læuam. Sinus quem vocant Largonem.

Humago 9.

VMACVM, vulgo Humago, in scopulo maris est, vndis circūmfusum, agro ferę vniuerso plano arationibus & syluis munifico.

Cita noua 6.

CIVITAS NOVA, propter AEmoniæ, vt perhibent, interitum ædificata est.

Parenzo 13.

PARENTINVM ciuitas iacet in peninsula, mari ferè circūfusa tota; mœnibus ac turribus eximijs munita. Portum habet maximis quibusque naui-

cepta. Frequentantur omnes areę nundinis, die qui Mercurij dicitur, ac Sabbato D. Marci forum maximo frequentissimoque conuentu, qui vel mercatui vrbis cuiusuis totius Italiæ comparari queat. Forum hoc vnum non est, sed coniuncta tria. In capite quod litus spectat, area quæ cæterarum postrema, columnæ periagentes binæ cernuntur, quarum vna D. Marci Leoninum alatum signum, altera D. Theodori statuam sustinet, in ipso intercolumnio, supplicia de condemnatis sumuntur. Forum hoc in longum pedes 400. in latum 120. patet, vndique nobilibus ædificijs clausum, præoccupatur sumptuosissimo ac mirabili templo D. Marci, quod alterius fori medij longitudinis pedum 500. latitudinis 130. frontem exornat: alterumque caput eius exaduersum, ædes nobili ex lapide perfecta. D Geminiani tenet. Latera claudunt splendida è marmore ædificia, cùm eximijs Porticibus, & variorum artificum tabernis. AEdes Marciana tota, è nobilissimo preciosissimoque marmore, nec minori artificio quàm sumptu constructa est: Pauimentum inprimis nobile habet, porphyreticis, opheticis, alijsque preriosissimis lapillis tessellatum cum varijs emblematis: in parietibus quoque nobili marmore crustatis. Ad læuam binæ tabulæ sunt varij lapidis, candorem nigræ lineæ distinguunt, in quarum commissura, signum virile tàm excellenti artificio cernitur expressum, vt summam prorsus habeat admirationem: inclyto in hoc Fano, ac inter Europæ totius magnificentissima censendo, 36. columnæ stant ex marmore solido præstantissimo, crassæ diametro pedes duos, altaque conue-
ni-

pienti statura. Tum ad Aræ summæ penetralia, gradibus aliquot nobilissimi lapidis ascensus est; ipsam aram testudo tegit, quaquauersum in crucem fornicata, lapide ophetico, quaternis fulcita marmoreis columnis, quæ totæ signis integris, palmi paulo amplius magnitudine, celatæ perfectæque sunt, & sumptuosissimo mirabilique prorsus opere, veteris ac noui Testamenti historiam exprimunt, post Aram alabastriticæ columnæ, passuum duorum, perlucidæ vitri instar, quatuor: ipsum delubrum vtrinque ante suggestum habet, in quorum vno festiuis diebus, cùm Senatus adesse solet, musicorum chorus, solennia modulatur vota: in altero quotidie Diaconus Euangelium canit. Sustinent hæc Pulpita columnæ variorum lapidum nobilissimæ. Summam Aram insignis tabula decorat ex auro argentoque facta, multisque infiniti precij gēmis & margaritis exornata: dextera mox in parte Basilicæ medio, lata sublimisque porta cernitur, opere tessellato perillustri elaborata tota, intra portam hanc thesauros illos inclytos D. Marci procuratores seruant: sunt hic coronæ maximi precij duodenæ, totidemque thoraces puro ex auro, cum mirabili gemmarum variarum multitudine: sunt hic Carbunculi, quos Rubinos vocāt, item Smaragdi, Topazij, Chrysolithi, cæteraq; genera gemmarum, & margaritæ magnitudinis penè incredibilis: deinde bina cornua Monocerotis, eximia proceritate: tertiumque breuius, item Carbunculi, aurea vasa, Cochleæ ex Achatis & Iaspidibus non modicæ; Carbunculus seu Rubinus maximus: item Vrceolus ex preciosissimis gem-

mis quem olim Vſum Caſſanes Perſarum rex, Venetæ reipub. dono miſit, aliaque tam multa, ingentium preciorum vaſa, cum Thuribulis ex auro & argento: poſtremo Mitra ſeu Galerus, qui nouo Duci imponitur, vndique puro auro, per oras, perque tranſuerſum decoratus, in Zophoro nobiliſſimas gemmas, in ſummo apice Carbunculum infiniti pretij tenens. Adſunt etiam ingentia Candelabra Pateræque Aureæ, aliaque multa maximarum opum. Vt ad ædem ipſam oratio reducatur, Atrium habet ea, duo eius latera claudens, cuius auream teſtudinem opere teſſellato veteris teſtamenti hiſtoriæ depictæ nobilitant, nec pauimentum ipſi ædis interno cedit. Quaternę hic valuæ aditum in templum præbent, cum 16. columnis e nobili marmore, craſſitudinis duorum pedum, aptæque ſtaturæ: duas Portas o ſtonæ harum faciunt marmoris atri, cum niueis Onychinis maculis aſpectu iucundiſſimę. Porticus huius exterior fro: (tria quippe templi latera cum coronis prominent) 14. colūnis porphyreticis, ophoticiſq; & marmoreis alijs, altitudinis pedum quatuordecim ſuſtinetur: aliuſque ſequitur hic impoſitus ordo columnarum, non quidem pari cum inferioribus magnitudine, ſed tamen eiuſdem nobilitatis 146. quarum coronis ambulatio aperta complectitur ſupra veſtibulum templi, quæ pariter vt ipſa Porticus, frontes ædis externos cingit, Spondiſque forinſecus munitur ex marmoreis columellis. Hoc in ambulatio ſacerdotes feſto die Palmarum, Senatū ac Principe ſuperadſante, certas quaſdam ceremonias peragunt. Superciliam frontis, quod maiori Portæ

(qui-

(quinas enim hæc facies æreas habet, quarum binæ aperiuntur indies, totidem non nisi quibusdam festiuis diebus, vna perpetuo clausa est) respondet, Equi ex ęre vetusti quatuor inaurati, forma magnitudineque Turcici viui, mirificè ornant. A Solo huius ambulationis vsque ad Templi fastigium omnia græcanico opere cum emblematis inaurata sunt, crebræque per ordinem eminent statuæ. Diuorum ex marmore perinsignes cum Basibus Anaglyphis opere foliaceo, item ex marmore. Tectum Fani totius quinque constat hemisphærijs plumbeo tegumento. Contra Basilicam interuallo pedum 80. turris est eminentissima tintinnabulorum, lata quaquauersum 40. pedes, alta 230. cùm alati summo in apiceGenij signo ventorum Indice, quoniam versatile est, & aura quauis circumagitur. Sublime fastigium totum aureis vestitur tegulis, quarum fulgor Solis repercussu longissimè conspicuus est. Multa præterea de hoc sumptuosissimo ditissimoque templo scribi possent, vti quoque de Curia magnificentissima coniuncta, in qua Dux habitat & Consiliarij coëunt præcipuè verò de Comitio illius longè amplissimo, nobilissimisque summorum pictorum operibus exornato, cum arcano Armamentario, mirabilique Armorum itemque Spoliorum, quæ varijs è bellis relata sunt, & aliarum insuper rerum singularium copia, conferto, Vicos habet quamplurimos, totidemque propemodum Euripos vt vniuersa, tam pedibus, quàm nauiculis peragrari queat. Vicos ipsos Riui diuidunt, ac transitus vbique pontibus iungitur, vel ligneis vel lapideis, quorum in vniuersum, tam pu-

blici, qua priuati 400. censentur. Præcipuus verò est Euripus, Canale Magnum vocant, qui vrbem totam interfecat, & circa medium ligneo pont. maximis Tabernis vtrinque tanquam Spondis constipato iungitur, is propemodum pons, in vrbis vmbilico situs est, ponsque Riui Alti dicitur. Ante caput eius alterum, area modica panditur, vndique conclusa porticibus vbi Tabernæ cum venali panno, certisque diurnis horis mercatores ad negotia tractanda huc conueniunt. Euripus ille Magnus, qui vrbem permeat, longitudine ferme pass. 1300. colligit: Transmissus habet locis ter denis, ad quæ nauicularum certus numerus considet: etiam ipsi Traiectus vocant, suntque commodis inter se spatijs diuisi, maxima oportunitate: quoniam cum vnus tantum Pons Rivum hunc iungat, nisi nauiculis passim transmissio fieret, multis magno incommodo, circumeũda pontis esset via; in latum patet pedes 40. totusque splendidissimis ædibus vtrinque clausus est, quæ summum omnino ornatum delectationemque ac admirationem habent, quanquam huiusmodi magnificis ædibus vrbs conferta sit tota. Nauicularum, qua ciuitas peragratur, numerus octo mill. amplius esse putatur Gondolas vocant, quarum pleræque meritoriæ sunt, cæteræ Patritiorum aliorumque ciuium. Est etiam intra vrbis ambitum Nauale, locus P. M. duorum circuitu mœnibus vndique validis munitus, & cum opportunis ad custodiam turribus, quem Arsenale vocant. Intus 400. hominum operis, perpetuo naues ædificantur, quorum stipendia 1200. in hebdomadam aureorum nummum sunt: iuxta locus alius

lius Tana, funium & rudentum intorquendorum ad naues officina. Naualí in ipso nauium longarum, quæ in pontibus ad omnem occasionem paratæ perpetuo stant, numerus ad 200. est, alia nauigia minora; maioris profecto admirationis locus spectari haud queat, vnde vires, opesque & amplitudo rei Venetæ quæ profecto Italici nominis gloria decusque sola est) facilè possunt intelligi. Officinarum quæ in hoc Nauali sunt, item apparatus artificumque plena narratio longissima profecto foret, ac propemodum infinita. Multas quotannis naues Veneti, varias in Orbis partes negociandi caussa mittunt, vnde maximum reipubl. vectigal accedit, adeo vt ex Portorio Vini, Salis, Olei, Casei, cæteræque similis annonæ millies sestertium ferè capiat, præter vrbium aliarum, quæ in ditione sunt, vectigalia. De numero Patritiorum Donatus Ianotius Florentinus in libro de Repub. Veneta, vicies mille propemodum Lares seu familias hac in vrbe esse, quarum singulæ si binos homines præstent, qui ferendis armis idonei sint, numerus efficitur 40. millium; Patritios autem ad tria millia reperiri scribit. De Reipubl. Venetæ opibus ex eo quis solum iudicare potest, quod Duci vt maiori fulgeat pompa, singulis annis 35. mille aurei nummi numerentur, quos in apparatus regios & magnificentiam expendat. Numerantur Venetijs Turres sacri 115. Organa 104. Oratoria 18. Hospitalia 17. Fora publica 54. Palatia 110. Horti 157. Fontes publici 148. Pontes publici, exceptis priuatis 450. Tot enim canales habet, quot vicos, & in æstuaria 20. flumina influunt. Singulis etiam senis horis

fit fluxus & refluxus maris,qui non patitur in tanta cœni altitudine perniciosum aliquid concrescere: Statuæ marmoreæ 164. Statuæ æneæ 23. Equi ænei 9. Portæ æneæ 10. Scholæ 7. Ab his omnib⁹ excipiũtur insulæ circumuicinæ, in quibus 12. Monasteria Monachorum, vnum Vestalium, 14. Turres & 5. Statuæ. Insularum verò omnium maxima & famosissima est Muranum, vbi insignium vitriariorum Tabernæ, ij candentem materiam è fornacibus depromptam, ferreis fistulis adhęrentem, vel vno vel altero flatu in Calices, Pateras, aut in quam velint poculi formam magnitudinemve mira dexteritate confestim reducant. Varietate tum artificio ac materia exquisita exuperant hęc Muranensia, quã longissimè cætera totius orbis vasa vitrea, atq; imitantur, tam claritate perspicua, quàm splendore crystallum naturale, vt meritò crystallina vocentur. Artifices etiam indies ornamenta noua rationesq; ad antiquitatis imitationem variè figurandi præstantiores excogitant, coloresque quoscunque mirabili industria reddunt, auro, argento, cælatura, signis ac gemmis exornant; & aquæ candentem intingendo materiam, pocula faciunt, quę prorsus ex tenerrima glacie sua sponte concreta videntur, & quæ in æstu algorem intuentibus excitant. Et tinctura quidem imitantur veterum himatina, myrrhina, obsidiania, hyacinthina ac sapphirina vasa potoria non tantum, sed & escaria omnis generis capacissima, quæ quidem historiarum encausticis tam eleganter adornant, vt Plinium ipsum, si reuiuiscens ea videret, obstupefacerẽt: meritoque is iudicaret, aureorum argenteorumque precia at-
que

que vſum niſi fragilia eſſent, hæc diminuere poſſe. Videtur in ijs Tabernis, imméſa ac varia vitreæ ſupellectilis copia: infinita poculorũ ac capaciũ vaſorum ſpecies, non ad menſæ tantũ delicias, ſed ad quemuis alium vſum excogitatas, nempe Pelues, Luteres, Cacabi, Matulæ, Gutti ingentes, Phaſeli, atque roſtratæ, Tormenta bellica, caſtella, Turres: imo Carpenta & organa muſica ex vitro, perfecta dimenſione conflata, In inſula D. Georgij qungentis ab vrbe paſſibus è regione D. Marci poſita, ſumptuoſiſſimum eſt monaſterium, templo marmoreo, elegantiſſimaque ædificiorum ſtructura celebre, in cuius æde ſacra, Tabulæ, Statuę, Donaria ampliſſima, ſepulchra Ducum ac Principum ſpectantur; cœnobium longiſſimas habet Porticus, Atria, cœnacula, cubicula, bibliothecam inſtructam, necnó hortos excultos & admodum ſpacioſos. Ad mare ędificium eſt ampliſſimum, in quo 32. Furni, coquẽdo pane nautico, qui fit aſſiduè die noctuque: non conuenit propter peregrinantes præterire, quod Veneti ſolent feſtum Aſcenſionis *Domini* maxima pompa celebrare, eaque & Natiuitatis Domini die immenſum & admirandum theſaurum D. Marci quotannis populo intuendum præbere: in eo feſto moris eſt, à longa maiorum conſuetudine, Principem cum maioribus Senatus in naui reipub. pulcherrima (Itali Bucentoro vocant) auro purpuraq; indutis, in altum tranſcendere mare, inque ipſo maris introitu propè caſtella æſtuarij multis ceremonijs ab Epiſcopo peractis, ad deſponſandum ſibi mare, in perpetuum dominium aureum annulũ inijcere, qua in ſolennitate incredibilis copia na-

ugiorum, cymbarumque multa millia adeò vt æstuarium fere tegatur, videre licet.

Margera 4. *Mestre* 2. Simul 6.

MESTRESIUM, vulgo Mestre ad Musonis fluuij ripam non procul ab eius ostio, ac Venetorum æstuarijs quibus illabitur. Opulentum quondam emporium, statis nundinis frequens, & celebre, excultum ædificijs publicis atque priuatis, veluti ruinæ demonstrant: sed superiorum temporum bella impensa vastarunt illud, vt iam vile stabulariorum, atque nautarum municipium quoddam esse videatur.

Treuiso 12.

TARVISIUM, vulgo Treuiso, vrbs, Totilæ regis Gothorum fuisse patria proditur, nec antiquior eius vrbis apud veteres auctores memoria reperitur. Sedes postea fuit Langebardorum Principũ, & Marchionatus titulo gaudebat. AEdificia quidem vetera demonstrant olim admodum floruisse, licet aliquando Rotharis Langebardi, Acciolini tyranni, aliorumque iniurias senserit, ędificiorum forma, fontiumque, hinc inde scaturientium copia perpulchra vrbs est. Fluminis Cataractæ hic ingeniosè factæ sunt, sicut & muri, aggeres, propugnacula & fossæ, quibus vrbem magnis impensis Veneti munierunt post vltima bella quæ cum Vicinis gessere. Taruisium rebus ad vsum humanum vtilibus imprimis affluit, copia namque frumenti, vini cæterarumque frugum, & re pecuaria maximè abundat, Triticum eius agri candidissimũ reddit panem, summaque vini nobilitas. Gens perhonesta lautaque, sublimibus & viuidis ingenijs,

tam

tam ad literarum disciplinas, quàm ad opes quærendas, aliaque luculenta studiorum genera promptissima.

Colato 10. *Ceneda* 6. *Seravale* 3.
Simul 19.

SERAVALLIS, vulgo Serauale, nobilissimum est castellum inter colles, armorum bellicorum celebris officina, pannorumque vini & frumenti negotiatione inclytum, & veluti emporium gentibus Germanicis ædificatum optimè lautoque populo confertum. Percurritur Imesulo amne, aquis nitente. Plurimæ castellum ipsum officinæ cingunt. Equidem hoc oppidum siue pulchritudinem & diuitias, seu lautissimi populi frequentiam spectes, cum multis Italiæ ciuitatibus certat. Agrum periucundum habet vberemque, partim campestrem, partim collinum, fertque tum frumentum & vinum, tum oleum suauissimum aliosque fructus optimos. Inter colles hic modicos, amœnissimæ conualles, & in ijs lacusculi quidam aquæ clarissimæ, summa cum delectatione spectantur.

Plasburg 12. *Lagarona* 5 *Spital*
Barauel *S. Martin* 8. *Hayder*
Gasthaus *Nidesdorf* 0. *Bruneck* 24.

ITER ROMA SACILIVM.

Taruisium vsque numerantur in præcedenti itinere mill. 316.

Conciano 12. *Cauena* 7. 0. *Sacil* 4.

SACILE, honestissimum ac ditissimum oppidū est, multis Italiæ ciuitatibus, cum lautitia, cum populi frequentia non cedens; habetque ædificia splendida.

S. Vo-

S.Vogada 11. o.*Spilmbergo* 10. Simul 21.

SPILIMBERGVM, cùm natura loci, tum mœnibus & opere munitissimum est oppidum, itemque perlautum, opulentum & frequens.

S.Daniel 6.

FANVM DANIELIS, vulgo S. Daniel oppidum est nobilissimum, præcelso difficilique in monte.

Giemona 8. o.*Venzono* 3.

VENTIONIS VICVS, vulgo Venzon, ditionis Venetorum & Ducum Austriæ, Stiriæ Carinthiæque terminus.

Sclusa 12. *Pontefella* 6. (Sequentia sunt milliaria Germanica) *Mal Borgetto* 1½. *Klein Taruis* 1. *Terl* 2. *Arnoldstein* 1. o.*Villach* 2. Simul Germ. mil. 7½.

VILLACVM, veteres Forum Vibij dixere. Duabus vijs Alpes Forum Iulij cingentes patent, vna versus Septentrionem, descensu per iuga montium amni Sõtio vicinorum, iuxta Villacum: altera versus exortum Solis, per Gertrudis Lucum, vsque ad Lupianam vel Labatum amnem, nunc Quietum.

ITER ROMA FANVM-VITI & VTINVM.

Venetias vsque numerantur mill. 298.
Mestre 6. *Aladene* 8. *Caua* 4. *Torre de Caligo* 4.
La Motta 4. *Fratina* 6. *Brunauaca* 5. o *S.Vido* 5.

FANVM-VITI, vulgo S. Vido, perhonestum est oppidum Forij Iulij.

Codroipo 6. o.*Vdene* 12.

VTINA, vulgo Vdone vrbs est campestris situ, in colle scilicet hominum operis facto. Ad collis

cui Arx permunita insidet radices, forum est spaciosissimum, in quo mercatorum certis temporibus nundinarij conuentus habentur: aliud præterea Forum variæ cingunt artificum officinæ. Rebus ad vsum mortalium necessarijs affluit, cœlo temperato, indigenis tum summi ingenij, tum admodum magnificis ac nobilibus.

ITER ROMA TISANAM, AQVILEGIAM, Montemfalconis, Gradiscam, Goritiam.

Venetias vsque numerantur mill. 298.
Iesolo 18. *Cittanoua* 5. *Briani* 8. o. *Tisana* 12.
Simul 341.

TISANA munitissimum, nobile, frequens, ac opulentum est Fori Iulij oppidum.

Presinicho 6. o. *Aquileia* 13. Simul 19.

AQVILEGIA, vulgo Aquileia, vrbs, nūc infrequens colonis est, quę quondam in summo splédore summaque amplitudine fuit.

Monte Falcone 8.

MONS FACONIS, vulgo Monte Falcone, nobile frequensque & opulentum Fori Iulij oppidū, præcelso & difficili in monte est. Iuxta oppidum fontes aquæ calidæ medicatæ sunt.

Gradisca 4.

GRADISCA propugnaculum est, quondam à Venetis anno post Christum natum 1472. cum Foliana ad tutelam fluminis Lisontij conditum. Folianā deseri cœpit Turcarum metu cessante, Gradisca vero etiamnum incolitur.

Goritia 7.

GORITIA oppidum, Iulium Carnicum Ptolemæo

Cauo d'Istria 4.

Ciuitas CAPVT ISTRIAE, doctis Iustinopolis, vulgo Cauo d'Istria dicta, paruam insulam occupat longam passus mille, latitudine modica, trino Teli iactu ab continente diuisa, cum vetusta circa medium arce quaternis Turribus munita, marique circumfuso mirificè tuta, cuius è terra trãsitus, versatilibus Pontibus est connexus; castellum vocant Leoninũ. Agro est bono, haud ignobili vino, oleo Saleque fœcundum.

Isola 2.

INSVLA castellum, temporibus ijsdem quibus & Iustinopolis conditum est. Nomen Halieti quo primo nuncupatum fuit, & Aquila significatur, nõ tenuit, sed Insulę, quoniam eiusmodi conditionem habuit semper. Ad continentem lapideo ponte cõnectitur.

Piran 5.

PIRANVM oppidum est luculenter ædificatum post Attilæ vastationem. Iacet ad collem, ad læuam. Sinus quem vocant Largonem.

Humago 9.

VMACVM, vulgo Humago, in scopulo maris est, vndis circũmfusum, agro ferè vniuerso plano arationibus & syluis munifico.

Cita noua 6.

CIVITAS NOVA, propter AEmoniæ, vt perhibent, interitum ædificata est.

Parenzo 13.

PARENTINVM ciuitas iacet in peninsula, mari ferè circũfusa tota; mœnibus ac turribus eximijs munita. Portum habet maximis quibusque

nauibus excipiendis opportunum, obiectum insulæ D. Nicolai, in qua cœnobium, & Turris antiquissima rotunda, quondam vsu luminis, quod nauigantibus iter in portum præmonstrabat, celebrata.

Rouigno

ROVINIVM oppidum est in insula cuius altissimo cacumini D. Euphemiæ templum insidet. Insula circuitu P.M. complectitur, & continenti lapideo ponte connexa est. Portus habet duos Rouinium; vnus vallis Boreę dicitur; alter in Austrum Africumque conuersus est, quem insulæ creant, vna earum D. Catharinæ dicta quingentis ferè pass. altera D. Andreæ bis mille pass. à Rouinio disiúctæ, cũ alia D. Ioannis Pelagici, duobus item pass. millibus à D. Andreę insula. Tribus in his insulis minus graue est cœlum. In Rouiniensi agro marmor cæditur, quod Italia tota in precio habet, Istricumque vocat.

Pola 14.

POLA peruetusta munitaque ciuitas, Tergeste mill. centum abest; Ancona, traiectu maris 220. Sita est in monte, cuius celsissimum cacumen, vrbis medio elatum, permunitam arcem habuit quondã, vt nunc ruinæ testantur, vbi etiamnum ingens cisterna pluuijs aquis seruandis superest. Prisca quædam adhuc opera summam loci antiquitatem indicant, vti Amphitheatrum ex lapide quadrato, superioribus annis Sedilibus perpulchris spoliatum; item aliud amplissimum ædificium semirutũ, nunc Zadrum vocant, quæ extra muros sunt: cum antiquis monumentis complurimis, vt marmoribus,

bus,porphyreticis,opheticisque ac marmoris preciosis columnis & sepulchris, tum intra muros, tum extra permultis.

ITER ROMA CERVIAM.

Cesenam vsque numerantur mill. 187.
o.*Ceruia* 9. Simul 196.

CERVIA, quondam dicta *Phylocolis*, ciuitas est infrequens, loco palustri, cœloque graui, instar illarum priscæ memoriæ videtur habere, quũ, vt Halycarnasseus scribit, aggeribus tantum arborũmque truncis casæ aliquot, leui materia, vel arũdine, vel stramento excitatæ, quibus homines habitabant, circundabantur. Cathedrale templum habet ædis rusticanæ forma, quanquam magno opimoq; reditu dotatũ sit. Prope Fanũ vetus apparet sepulcrũ ex candido marmore, forma pyramidali, longitudine pedum senum, in quod eleganter sculpti sunt duo pueri stantes mœrentesque, manu vna facem accensam ad pedes conuersam, altera coronam tenentes cum inscriptione media; M. AVR. MACE. VET. NAT. DELIN. *ex sub opt. sibi & anno Victoriæ Liberatæ, Viuus posuit. Si quis hãc arc. P ex F. S. S. S. S. a. D. F. C.* Opus est admodũ vetus, vt literæ vix legi possint. Aliud antiquitatis vestigiũ hic inuenitur nullum. Sal æstiuis mensibus ex aqua marina, concreta, solisq; ardore qui his in locis est excocta, mirabili ac tanta copia fit, vt Romandiolæ ac Marchiæ Anconitanæ, maiorique Lombardiæ parti sufficiat, vnde vectigal immensum Pontif. Roman. quotannis, nempe supra LX. mill. aureorum nummum percipit.

ITER ROMA GRADARIAM, & CATHOlicam.

Vrbinum vsque numerantur mill. 137.
Hosp.Foglia 8. o.*Gradaro* 8. Simul 153.

GRADARIA, vulgo *Gradaro*, splendidum ac munitum est Palatium; ab amœnitate iucunditateque tanquam *gratus aër* ita nuncupatum. Collis ipse vitibus arboribusque fructiferis est cinctus. Ad pedem aquula nascitur, quæ viam dein ipsam & agrum Pisaurienfem ab Ariminensi diuidit, ponteque lapideo iuncta, mox in mare præcipitat.

Catholica 4.

CATHOLICA vicus est, Tabernis diuersorijs constans, cum Arce satis firma. Spectantur hic sub aquis mari quieto atque consistente, mœnia, turriumque aliorumque ædificiorum fastigia, pridem demersæ vrbis Concæ.

ITER ROMA PISAVRVM.

Vrbinum vsque numerantur mill. 137.
Ballo 5. *Capo* 2. *Poacium* 3. o.*Pesaro* 5.
Simul 152.

PISAVRVM, vulgo Pesaro, ædificijs atque plateis perelegans mercimonijs diues, emporiumque Italiæ celebre, ad cuius nundinas frequens mercatorum fit concursus ex varijs prouincijs statis anni temporibus. Portus tamen vrbis illius, propter vada & arenas, onusta & maiora nauigia non admittit: vt ab Agasonibus ac mulionibus, qui merces inuehunt, magis quàm à nautis vrbs frequentetur.

Hic

Hic est Armamentarium Ducis, bellicorum instrumentorum, armorumque elegantissimorum copia & varietate instructissimum. Territorium vrbis fertilissimum vini, olei, & ficuum præsertim tanta ibi copia, vt exsiccentur, & in remota loca exportentur.

ITER ROMA FANVM.

Vrbinum vsque numerantur mill. 137.
Caregnan 12. *o. Fano* 4. Simul 153.

FANVM, à celebri quondam Fortunæ templo nominatum oppidum, non ignobile est, in via Flaminia positum; in agro bono fertilique; oleo persuaui, frumento vinoque præstantissimo abundanti. Coloniam eo deductam ab Augusto colligunt plures, cùm is, vt Suetonius scribit, duodetriginta colonias deduxerit; & ab ipsius nomine hanc coloniam Iuliam Fauestrem appellatam antiquitus fuisse, Pomponius Mela; & plures antiquæ inscriptiones testentur, quæ ibidem repertæ sunt. Eandem ab Augusto cinctam muro, & à Constantini Magni filijs Constantio & Constante restauratã fuisse; demonstrant muri vetusti, reliquiæ & arcus marmoreus portæ, qua per Flaminiam Roma venientes intrant, pulcherrimè & magnificentissimè cum suis titulis elaboratus; qui integer ferè ad Pij secundi Pontif. Rom. tempora permanserat; sed bello contra Fanenses, tormentis ferè dirutus, cuius tamen effigies in proximo sacello D. Michaelis ad rei memoriam insculpta parieti est; impensã publica Fanensium. Apparent item in oppido marmora cum titulis vetustæ ædis Fortunæ, alio-

rumque publicorum ædificiorum veſtigia multa, quamuis Gothicis varijſque cladibus alijs ſæpius deſtructum fuerit.

ITER ROMA SPOLETIVM, CAMERINVM.

Interamniam, vulgo Terni, numerantur in itinere Roma Vrbinum, &c. mill. 55.
Hoſp. Strettura 8. o. *Spoleto* 8. Simul 71.

SPOLETIVM, vulgo Spoleto, vrbs eſt ſplendida & rerum copia imprimis abundans, quæ Langebardorum Principum diu ſedes fuit, Ducatus Vmbriæ titulo inſignis. Atqui multis ante ætatibus fuerat illuſtris, & firma colonia Latina, velut Cicero in Balbiana teſtatur: quam vmbris deuictis populus Rom. deduxit triennio poſt Brundiſium. Quæ poſt cladem ad Thraſimemum acceptam, Annibalem victorem, auſa repellere, eundē docuit, ex vnius coloniæ viribus conijcere, quanta moles Romanæ vrbis eſſet: quum plurimis ſuorum amiſſis, inde ſigna vertere, moxque in Picentinorū fines traducere exercitum cogeretur. Floruiſſe admodum ſtante Romano Imperio, vetera ædificia, & antiquitates adhuc reſiduæ demonſtrant. Ampliſſimum nempe Theodorici Gothorum regis palatium, ab ipſis tamen Gothis poſt cum regia deſtructum, ſed à Narſete Iuſtiniani Imp. Legato reſtauratum. Item Theatri fundamenta. Concordiæ Fanum: Formæ extra vrbem ſublimes ac ſolidæ Aquæductuum, ex Apennini coſtis, partim exciſæ, partim opere lateritio ex ima valle Fornicibus in altū ſubductis. Atqui imprimis ſuſpiciūt hoſpites

ma-

maioris Basilicæ ardua tecta, marmoreosque parietes: arcem in Amphitheatro constructam: pontemque lapideum, qui magno ingenio factus, pilis grãdibus XXIIII. sustinetur, & vrbis editiorem partẽ, arci, vel Amphitheatro, in alio colle posito coniungi. Fontes habet Spoletium nõnullos, aquarum puritate & opere insignes, præsertim eum qui in foro est.

Passò di Spoleto 8. *Camera* 4. *Varchiano* 6.
Serauallè 10. Simul 28.

SERAVALLIS, vulgo Serauale, castellum est in strictissimis Apennini faucibus situm.

Varano 6. *Sentino* 8. o *Camerino* 4.
Simul 18.

CAMERINVM vetus & frequens est ciuitas in Apennini iugo, munitissimo loco sita, Camerini Dux à Paulo Tertio Pontif. Rom. creatus fuit circa annum 1539. Octauius nepos, ex Petro Aloysio filio, Castri Duce.

Burgano 8. *S. Seuerino* 6. *Montechio* 12.
Stauolo 6. *Beluedere* 11. *M. Albeto* 4.
o. *Senegalia* 4. Simul 51.

SENEGALLIA, vulgo Senagalia est oppidum celebre & peruetustum, Sena prius à conditoribus Gallis Senonibus, dein ad differentiam alterius eiusdem nominis quæ in Etruria est, Sena Galliæ nuncupatum, cùm adhuc AEsis fluuius Italiam à Gallia Cisalpina discerneret. Hinc P. Dolobella consule Senonibus ad internecionem extinctis, eorumque agris occupatis, Romanorum est colonia facta, simul cum castro & Hadria: quo ferè tempore inclusis Vmbris, Italiæ limes, ab AEsi ad Rubico-

Ancona 10.

ANCONA vrbs est ædificijs nitida & opulenta, mercatura & negociantium inquilinorum frequentia copiosa. Quæ opposita promontorio Cumero, mari atque oportunissimo Portu à Septentrione clauditur, portis, propugnaculis atque muris vndique munitissima Pontif. Rom. industria, portus quidem ille capacissimus, cum natura ac promontorij situ, tum opere atque arte veterum clausus atque adeo tutus est, vt inter primos atque pulcherrimos orbis terrarum adhuc celebretur, quamuis horum atque superiorum temporum supina negligentia, turpique auaritia quibusdam in locis oppleatur. Extant adhuc magna ex parte marmorea Septa, quibus vndique vestitus fuit; item suis interstitijs columnę ad quas naues alligabantur; gradus etiam perampli, per quos ad aquas descenditur, necnon onera ac merces extrahi è nauibus euehique in terram solent, habuisse spaciosas porticus multis columnis innixas cognoscitur ex nummis antiquis in honorem Traiani excusis in quibus portus eiusdem forma effigiatus visitur, & qualis olim fuerit, cum Neptuni signo, arundine coronati, in vndis ante fauces decumbentis iuxta delphinum, cum nauis gubernaculo in dextra. Apparent catenæ duplices quibus fauces occludebantur, & in ipso Portu quinqueremis prætoria, celoces, triremes, phaseli, antiquæ naues multæ. In eius medio inter porticus noscitur arcus ille sublimis quadrigis & tropheis in fastigio onustus, à Senatu Populoque Romano in eius beneficij memoriam Traiano ibidem erectus, & adhuc temporis extās;

qui licet quadrigis,trophæis,imaginibus,signis,literisque æneis inauratis, omnibusque suis ornamentis sit spoliatus(quemadmodum ex vestigijs in quibus ænea signa, literæ, parerga, aliaque sigilla marmoreo operi suis locis plumbo ferroque infixa fuere,colligi potest)non minus tamen,quasi nudæ Veneris simulachrum quoddam eximium, spectantium oculos in admirationem rapit atque detinet:dum scilicet accuratè considerant eius molis artificium, pulchritudinem ac iustam symmetriā partium. Quandoquidem numeris omnibus absolutissimum corpus illud marmoreum, paucis immanium lapidum corijs,id est,ordinibus, in altum æqua cassitudine euehitur;atque tam frontis,quàm laterum vndique scenographiam perfectissimam venusta cum quadam eurythmia repræsentat. Idq; inprimis eximium videtur, architectique summā peritiam atque securitatem ostentat; quod arcus ipsius partes & ornamentorum membra quæque, nimirum stylobatæ, atque spinæ, columnarum itē, capitulorum abaci, plutei, echini, flores ac tæniæ, nec non fastigij & apsidum proiecturæ, fasciæ, coronæ, Zophori, triglyphi, cimatia, lunæ sic & titulorum tabulæ & quicquid est appendicum, quibus arcus similis exornari solet, non foris adiuncta, sed ex vastris marmorum quadris, quibus totum opus constat,sint simul exsculpta, & artifice manu ad amussim expolita, coagmentataque tam concinnè,vt inter quadrorum commissuras ne cultelli mucronem quis inserere possit, & ex vno Parij montis saxo totus Arcus excisus à longè videatur. Elogium quod detractis æreis inauratis literis

in arcus fronte super absidem extat, causam declarat, cur eo loci Traiano Aug. eiusdemque coniugi Plotinæ, & sorori Martianæ, iam tum inter Diuos relatæ, in honorem exstructus fuerit, nempe quod accessum Italiæ, hoc etiam addito, ex pecunia sua, portum tutiorem nauigantibus reddiderit. Hic etiam visuntur Arx, Portæ ac propugnacula, quibus aduersus piratarum Turcarum impetus ac insidias vrbs illa munita pridem fuit; primum Clementis VII. dein Pauli Tertij ac successorum Pontif. Rom. auspicijs atque maximis impensis, in Cumero promontorio (montem Anconitanum appellat Plinius) est cathedrale D. Cyriaci fanum antiquum, marmoribus raris atque structura sumptuosa peramplum & eximium, in cuius templi Sacrarijs quamplurimæ Diuorum reliquiæ ac pretiosa donaria conseruantur. Non procul inde, in promontorio Veneris ædem fuisse, ex Iuuenalis poetæ versibus palam fit, cuius nullæ nunc visuntur reliquię. Ex alto ibidem volupe fit contemplari spaciosa maris æquora, vrbis ac portus curuaturam ac situm per continentem Apennini iuga (cui promontorium hoc ita cohæret, vt nõnulli eum illic finiri memoriæ prodiderint) monstrantur & huic vicinæ ciuitates, ac circumiacentia castella, & oppida; sub promontorio ad littus Sirolum nobili nunc etiam vino celebre; inter Apennini montes Vrbini & Auximi, aliorumque oppidorum situs, Cingulum T. Labieni, ad Mulonis fluenta in colle positum, qui C. Cæsaris procos. Legatus in Gallijs longo bello tantum sibi corraserat ex prædis diuitiarum, vt oppidum hoc priuata impensa condide-

ris, cuius oppidi imago nummis argenteis expressa cùm eius titulo extat. Inuidiosas eius opes taxant Cicero, & Valer. Max, Silius & Dio Nicæus, alijque.

ITER ROMA RECINETVM.

Maceratam vsque numerantur in præcedenti itinere mill. 117.
o. *Recanati* *11.* Simul 128.

RECINETVM, vulgo Recanati, emporium est recens ex vetustæ vrbis Heluiæ reliquijs excitatum, ex cuius interitu ac ruinis etiam Maceratam exurrexisse volunt. Cuius vrbis ab Heluio Pertinace Aug. perampliter olim restitutæ lateritium Amphitheatrum ingens, in ripa fluminis Potentiæ aliaque ædificiorum magnorum vestigia in itinere per agros monstrantur. Certis anni temporibus huc ad mercatum negotiatorores ex omnibus propemodum Europæ, multisque etiam Asiæ partibus conueniunt. Agrum habet Recinetum perbonum ac nitidum totumque collinum, vitibus, oleis alijsque fructiferis arboribus abundantem. Inter Recinetum & mare, haud procul à Musone, inclytum toto Christianorum orbe Fanum, in colle, D. Mariæ Lauretanæ iacet, fortissimo muro cinctum, cum vico, quem ferè caupones stabularijque ac diuersorias tabernas exercentes incolunt, ad eos qui ex omni Europa quotidie, præcipuâ tamen frequentiâ primi veris & autumni temporibus, huc votorum causa veniunt, excipiendos.

ITER

ITER ROMA FIRMVM.

Valcimaram in præcedenti itinere vsque numerantur mill. 97.

Fiastra 6. S. Mario in Giergio 6. Monte Falcone 7. Monte Verde 8. Monte Gnidone 3. o. Fermo 4.

Simul 131.

FIRMVM, vulgo Fermo vrbs tanta apud finitimos existimatione fuisse reperitur, vt vulgo prouerbium decantaretur huiusmodi: *Quando Firmum vult firmare, totam Marchiam facit contremere.* Dictum porrò istud à mirifica omnium castellorum pagorumque agri eius cum vrbe ipsa consensione proficiscebatur, quod cùm aduersus patriæ communis hostes quicquam incidisset agendum, coloni oppidorum pagorumque, mox præsto esse ciuibus, parique ac eadem voluntate expeditionem suscipere solerent, quo fiebat vt vel numerosissimos exercitus contemnere possent. Sed ante annos aliquot ciuium in Comitatenses (ita castellorum habitatores vocant) exortum odium, armis ipsis, quæ prius coniuncta patriæ communes iniurias magna cum gloria vindicare consueuerant, in se mutuo conuersis, tantas calamitates & vrbi & diœcesi importauit, vt vtramque pene deleuerit. Ager pulchritudine, bonitate & fructiferarum arborũ, vtpote medicarum, ficuum, olearum, vbertatis summæ vitium etiam generosi succi frequentia nobilis: breuiter, vrbs est omnibus rebus ad vitam necessarijs affatim naturæ munere dotata. Multos illustres & claros viros edidit, præcipueque Lactãtiũm, vt quidam volunt, Firmianum à patria cognominatum.

ITER ROMA TIBVR, AQVILAM, CANtalupum.

C.S.Siluestro 6. *Torr* 4. o *Tiuoli* 6.
Simul 16.

TYBVR, vulgo Tiuoli, venusta Latij vrbs est olim Herculea vocitata, quod Herculem præcipuè Tyburtes colerent, eoque certa quotannis festa die, maxima populorum multitudo conflueret. Quæ etiam Cataracta nuncupata legitur, ob vicinas loci angustias, vnde fluuius Anio præcipitat, vbi primum nauigabilis esse incipit. Cœlum habet tẽperatissimum, quapropter superioribus sæculis aulæ Romanæ primores hic æstatis feruentissima tempora soliti sunt exigere. Famã Tyburis, Sibylla Albunea Tyburtina cognominata, quod iuxta fontem Albuneam prope Tybur esset nata, plurimum illustrauit. Eam ad Anienem diuinis honoribus cultam fuisse reperitur, in quo amne postea simulachrum eius, librum manu tenens, inuentum est. Infra Tybur haud procul multa vetustatis inueniuntur monumenta, interque cætera marmor insigne, in quo Leo cum Equo tam apertè commissus exprimitur, vt vera viuaq; pugna videatur. In læua, propinquo loco, iuxta pedem montis ruinæ apparent mirificæ ac peringentes, villæ Tyburtinæ, quàm Adrianus Imperator immensis sumptibus ædificauerat, ita vt Prouinciarum & locorum celeberrimus nominibus inscriptis, veluti Lyciũ, Academiam, Pritanium, Canopum, Pœcile ac Tẽpe partes vocaret. Circa Tybur Latomiæ sunt, vbi lapis Tyburtinus cæditur: ex hoc & ex Sabio, maior

ior splendidorum ædificiorum pars vrbis Romæ constitit. Subiecta Tyburi planicies, propter Anienem, plurimis aquulis gelidis scaturit, quas Albulas vocant, multa medica virtute cum potæ tum balneo adhibitæ pollentes. Ad viam qua Tybure Romam itur, quibusdam locis candentes generantur Lapilli, dulciarijs condituris, velut Amygdalarum, Coriandri, Anisi, Cinamomi, ac id genus alijs simillimi, adeo quidem vt non nisi à prudentibus discerni queant.

Nomento 10. *Riofreddo* 6. *Melari* 12. *Coruaro* 6
o. *Aquila* 8. Simul [illegible]

AQVILA ciuitas in alto monte est. Recentem esse non ambigitur; de tempore quo [illegible] pta certi omnino nihil inuenitur. Sita est in regni Neapolitani finibus, quamobrem persæpe se in Rom. Pontif. Gallorumve in Italiam irrumpentiũ potestatem dedere conata est, vnde ingentes sæpe calamitates sibi ipsa acciuit. Ager vrbis, cùm aliarũ aliarum rerum, tum maximè Croci mira copia fœcundus est, ex quo prouentus (vt refertur) quotannis ferme XL. millium aureorum nummum capitur.

Carapello 6. *Raiano* 6. *Vettorito* 7. *Populai* 7.
Tocco 4. o. *Cantalupo* 6. Simul 36.

CANTALVPVM exiguum est oppidum, circa montis pedem, sub quo mirabilis scatebra laticis, quod *Oleum petronicum* vocatua, ac diligentissimè colli ob virtutem facultatemque medicam solet.

Lico 4. *Torre* 4. *Petrauico* 7. *Alardo* 8.
Mosculo 9. o. *Thieti* 4. Simul 36.

THIETI, Straboni Theate dicta, ciuitas est edito

to

to in colle, à mari P.M.VII. in Pelignis. Dirutum Theate à Pipino Caroli magni patre legitur, quod rebus Longobardicis perpetuo studuisset: restauratum verò post, adeo Normannis ob loci amœnitatem placuit, vt præ cæteris omnibus Aprutij vrbibus sedem hic potissimè collocarent.

ITER ROMA PRENESTE, ALBAM, AVsidenam, Triuentum, Montem-Derisium, & Guastum Aimonium.

Casal di S.Lorenzo 8. *S:Siluestro* 8. *Zagarolo* 10.
o.*Pilastorina* 5. Simul 31.

PRENESTE, vulgo Pilastrina, in supercilio montis antiquissima sedes Aboriginum, tantæ est antiquitatis, vt de eius exordio & conditore nõ consentiant auctores, & diuersi diuersa tradant. A coronis nomẽ hoc oppidum accepisse constat tam ex oraculo & occasione sui ortus, quàm propter votiuas multorum coronas; quibus inclytum ibi antiquissima sortium religione templum Fortunæ frequentabatur: quod quidem florente Romano Imperio fuit admodum celebre, sumptuósaque structura permagnificum, sicut ex reliquijs adhuc colligi potest. Videntur ibi Fortunarum signa & imagines plurimæ, tam ex ære quàm ex marmore, ac etiam ex terra cocta fictiles pulcherrimę, diuersisque symbolis multiformes. Sic etiam coronæ varij generis, ac nummi ære grandes, characteribus ac notis sortium multiplicibus efformati. Item Aræ, Tabulæ, ac cippi marmorei, cum suis elogijs & inscriptionibus, ex voto ibidem Fortunæ, Ioui puero, Spei, Cupidinibus, alijsque dijs consecratæ.

Quod

Quod initium habuerit antiquissima hæc sortium superstitio pulchrè explicat ex Prenestinorum ipsis monumentis Cicero de diuinatione libro secundo. N. Suffucium nobilem Prenestinum somnijs crebris ac minacibus iussum, certo loco Silicem ciuibus ridentibus excidisse: vbi perfracto saxo, sortes eruperunt, in robore sculptæ, priscarum literarum notis, quarum occasione Fortuna ibidem coli cœpit. Septum deinde locum fuisse religiosè, propter Iouis pueri simulachrum qui lactens cum Iunone in gremio Fortunę sedens, mammam appetens ibi castissimè colebatur à matribus. Eodem tempore vbi post Fortunæ templum conditum est, mel ex olea fluxisse; & haruspicum iussu ex eâdem arbore factam Arcam, in eaque conditas sortes illas, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miscebantur educebanturque. Fani pulchritudo & vetustas non tantum Ciceronis tempore, verùm etiã ad extrema ferè Romani Imperij tempora sortium illarum oracula celebrarunt: atque originem habuisse antiquissimam, tam ex ipso Cicerone, quàm ex alijs colligitur. Libera & fœderata primum Romanis ciuitas Preneste fuit, Prætoremque suum habuit, vt ex Liuio cognoscitur, quam Festus municipium sui iuris vocat. Appianus Italico bello cum Tiburtinis in ciuitatem acceptos Prenestinos disertè scribit. Non tamen diu post L. Sylla victor, quantum ex Tullij Agraria & Catilinaria colligitur, oppido cædibus atq; proscriptionibus exhausto, colonos imposuit, agrum eorũq; omnem diuisit. At apud A. Gellium legitur Prenestinos à Tiberio Aug. denique impetrasse, vt ex colonia in

pri-

priſtinum municipij ſtatum redigerentur. Quæ cæteris vrbibus commoditati bonoque eſſe ſolent, loci munitiſſimi natura, mœniorumque firmitas, ea huic oppido calamitati exitioque fuêre, propter ciuilia Romanorum bella: confugientibus enim huc factioſis hominibus, obſidioneque poſtea victis, & vrbem deuaſtari, & agrum eius alienari contigit. Sed & poſteriori æuo euerſum fuit à Bonifacio VIII. Pontif. Rom. quod in gentis Columnæ ditione eſſet, quam odio proſequebatur Bonifacius. Iterum tamen inſtauratum eſt: cumque poſt ibi ſe Poncelotus & Nicolaus Fortebracius Romano nomini infenſi muniuiſſent, denuo à Romanis æquatum ſolo fuit. Nunc reſtitutum quidem eſt, eodem in loco, ſed nec vt prius munitum eſt, nec amplitudinem habet veterem, quod murorum ingentia veſtigia demonſtrant, quæ locis vndique circumiectis etiamnum apparent. Situs eius olim longè fuit & amœniſſimus & iucundiſſimus, ideoque florente re Romana, frequenter Imperatores Aug. huc animi cauſa ſeceſſiſſe reperimus.

Rocca S. Stephano 6. *Lauſta* 4. *Camerata* 3. *Paterno* 9. o. *Alba* 5. Simul 27.

ALBA ciuitas, ad exitum camporum Palentinorum, tribus à lacu Geilano milliaribus, in colle ad Apenninum, verſus eſt, colonia Romanorum ſimul cùm Sora facta. Ager vrbis non æquè frumentarius eſt, ac vbertate pomorum fructuoſus. Populus Rom. florente Repub. locum hunc ijs qui cuſtodiendi erant, tanquam carceres aſſignauit, quod altiſſimis circumiectorum montium rupibus vndique, ceu Vallo ceptus clauſuſque ſit, nunc ruinis tota pro-

propemodum collapsa iacet, vixque paucos, vti desolata vrbs, colonos retinet. Mœniorum ex lapide quadrato partes quædam supersunt, vnde de veterum ædificiorum amplitudine coniectura fieri non difficulter potest.

Marsica 8. *Valregia* 4. o.*Aufidena* 4.
Simul 16.

Avfidena vrbs est antiquissima Taracenorum, vt Ptolemæus indicat, cuius etiam Liuius in C.Fuluij Consulis fœlici ad Bouianum pugna meminit, post eam ipsum Bouianum oppugnatum, breuique vi captam Aufidenam narrans.

S.Maria de 5.Milibus 10. *Lunacello* 8.
S.Petro de Auellana 8. *Palumbaro* 11.
Tripallo 4. o.*Trigno* 6. *Bagnado* 6.
Fossa secca 5. *Salceta* 6. o.*Triuento* 4.
Simul 68.

Trivemtvm nobile est oppidum Comitatus titulo insigne.

Polutio 3. *Borno* 3. o.*Monte Dorize* 5.
Simul 11.

Mons Doricvs modicum castellum, insigne tamen est nomine Comitatus.

Luparelle 2. *Guasto de Amone* 5. Simul 7.

Gvastvm Aimonivm oppidũ est pernobile, Histonium etiam Ptole. & Mela vocant, idq; hoc esse tum Blondus Russanusq; censent, tum etiam antiquorum operum vestigia, quæ hic supersunt, maximeque sumptuosi prętorij ac perpulchri Theatri, præterea locus ipse comprobãt. AEdes hic admodum magnificas eximius belli Dux Antonius Caldora loci Marchio, quæ etiamnum apparẽt,

ædificauit: quarum in Atrio peringens & prodigiosæ vastitatis Os ex piscis capite cernitur, litore vicino repertum, instar crassissimæ arboris trunci. Dominus peropulenti & frequentissimi castelli superioribus annis fuit Alfonsus Daualus Aquinas Marchio, summus belli Dux Caroli V. Imper. Aug. rerum præclarè gestarum fama, non solum Italiæ, sed vniuersæ Europæ Africæque notissimus.

ITER ROMA CELANVM.

Paterno vsq; numerantur in præcedēti itinere mill. 22.
S. Iona 3. *S. Apetito* 2. o. *Celano* 3.
Simul 30.

CELANVM, vulgo Celano, alia oppida omnia vicina cū populi frequentia, tum opibus lōgè vincit, iuxta montium altissimorum radices situm modico in colle Meridiem versus, Fucino lacui vulgatum, hac memoria nomen Celani præbuit, Lacus is interdum adeo redundare fertur, vt ad montium radices occupata planicie vniuersa diffundatur, nonnunquam subsidere ac siccari, ita vt ea loca coli queant, id accidere quoniam abditis quibusdam & subterraneis meatibus aquæ dilabātur atque dimanent. Piscem in eo reperiri pinnis octo, cùm cæteri quatuor tantum habeant, etiam à Plinio inter miracula commemoratur. Idem per Fucinum aquam Martiam transijsse prodidit, omnium in vrbem adductarum saluberrimam, & in hodiernum diem à Fuccino Romam vsque eius Aquæductus structi Fornices, ac ingentium operum quibus aqua perducebatur ruinæ, magna cum admiratione conspiciuntur, in campis Palentinis

qui

qui ad lacum Fucinum pertingunt, cæsæ sunt Legiones Gorradini Siciliæ regis à Carolo Andegauēsi, rege Neapolitano, qui ad perpetuam eius pugnæ memoriam cœnobium ibi cum templo sumptuosi operis ex lapide quadrato, summa arte pefecto, D. Mariæ Victrici constituit, prædijs etiam amplis additis, ad sacerdotum alimenta. Nunc id ædificium terræ motibus frequentibus conquassatum iacet, adeoque nullam formam nisi ruinarum ingentium habet, quarum aspectu simulq; recordatione splendoris antiqui, nemo hercule non maximè commoueri queat.

ITER ROMA TVSCVLVM.

Borgetto 11. Grottaferrata 3. Molaro 2. o. Tusculo 2.
Simul 19.

TVSCVLVM, vulgo Tusculo, oppidum olim multis nominibus insigne fuit, splendidissimis item ædificijs, & vinetis circumcirca cultissimis, præsertim qua parte agri Romam spectabant, exornatum. Ager Thusculanus paulatim in altum porrigitur, ac inde descendentibus aquis irrigatur: quamobrem & cum primis amœnus & fructuosus est. Strabo ætate sua villas in eo sumptuosissimas vndique fuisse prodidit. Plinius exemplum fortunæ varietatis insigne de L. Furio Tusculano refert, qui suæ ciuitatis consul, ea, aduersus Romanos arma parante, Romam transfugit, ibique Consul designatus, vno eodemque anno, Romæ Thusculiq; magistratum illum adeptus est, & de Tusculanis quoq; triūphauit. Inclinata verò iacēteq; post

Imperij Romani fortuna, Tusculanorum opes ac potentia adeo creuerunt, vt præter alias insignes victorias; illam ex Romanis obtinuerit memorabilem, qua Raynonis Tyranni ductu cùm Imperatoris Friderici AEnobarbi legionibus coniuncti, non minorem Romanorum stragem edidere quam olim ad Cannas acciderat. Ea tamen res exitiò illis fuit, quippe post annum septimum memores iniuriæ Romani, viribus omnibus repente Tusculanos obruerunt, & vrbem flamma ferroque vastatã æquarũt solo, ex eo tempore paulatim in hodiernũ vsque diem instaurari quidem cœpit, sed amplitudine multis partibus minori.

Caua del Aglieri Hospitium 3. *La Torre* 5.
Ponte di Saccò 10 o. *Anagnà* 3. Simul 21.

ANAGNIA, vulgo Anagna, fuit olim longè potentissima, bellúmque contra populum Rom. diu sustinuit, vti à Liuio traditur, itemque Dionysio, sigillatim maximas eius res gestas perscribente, in ea Antonius Augusti sorore Fuluia contẽpta, Cleopatrã in vxorem accepit, nummũmq; percuti iussit. Non modo florente Rom. Imperio, sed etiam posteriori memoria perhonesta fuit. Patria Bonifacij VIII. Pontif. Rom. qui hic iussu Philippi Pulchri Galliarum regis ab Sciarra Columna quem in exilium egerat, captus, Romamque ductus ibi vitã misere finiuit. Nunc Anagnia vrbs antiquissima semirutã prope ac desoluta iacet.

Sambuco 7. *Pestrono* 6. *Capistrello* 4. *Chiaueno* 7.
Atino 3. *Casino* 5. *S. Petro* 6. *Venafro* 8.
S. Angelo 6. *Gallo* 5. *Pretoria* 8. *Valentino* 11.
Marcone 7. o. *Sepino* 4. Simul 87.

SE-

SEPINVM ciuitas est in Apennino, à Ptolemæo descripta. Sed & Plin. in quarta regione Sepinates memorat. Liuius Papyrium graui apud Sepinum conflictu victorem, ex hostibus 7. millia 300. cæcidisse, 3000. cœpisse, passim etiam eorum agro vastato scribit. Vrbem hanc Ferdinandi primi Neapolitani regis temporibus Angelus Sepinas excellens Philosophus & medicus plurimum illustrauit, qui apud Neapolitanos diu summo in honore vixit.

Altauilla 2.

ALTAVILLA Principatus titulo clara est.

o. *Montella* 8. *Bonalbergo* 11. o. *Luceria* 12.

Simul 31.

LVCERIA exiguo in colle, planis insidenti campis sita est. Strabonis temporibus, diruta quidem iacebat. Mineruæ tamen Fano donis antiquissimis prædiuite summâ adhuc indicabat vetustatē. Vestigia illa in hodiernum vsq; diem vrbis amplitudinem priscam docent. Nec solum hoc in loco, sed etiam alijs vndique circumiectis ingentium operum Diomedis indicia conspiciuntur, summæ nimirum illius potentiæ monumenta: restitutam dein ex veteribus ruinis Luceriam, iterum Constantius II. Constantini Imperatoris filius cum Longobardicis præsidijs occuparetur excidit; captam enim per vim atque direptam cæsis oppidanis omnibus etiam cremauit. Instaurata verò & post hanc cladem, quanquam haud ea magnitudine qua prius, cùm Imp. Friderici temporibus infrequens habitatoribus esset, ab illo migrare primum iussis Christianis, præter Episcopum & viros duo-

denos, omnibus Saracenis ex Africa deductis concessa est: quamobrem Luceria Saracenorum cognominata. Maximis hic illa gens incrementis breui spacio coaluit, adeo vt huius vrbis Imperio non contenta, finitimos etiam agros populationibus incendioque vastaret, nullis prohibere audentibus, quod Imp. Friderici, eiusque filij Manfredi, quos Pontifices Roman. inimicos habebant, gratia niterentur. Sed Manfredo à Carolo Andegauensi, Regis Galliæ Ludouici noni fratre occiso, Carolus regno Siciliæ cis & vltra Pharum potitus est. Eius autem filius Carolus ingentibus copijs contractis bellum Ioanni Pipino, præstantissimo duci, mandat, qui admotis ad Luceriam castris, eã vi cepit, trucidatisq; Saracenis omnibus nouũ oppido nomen dedit, vt D. Mariæ ciuitas appellaretur quanquã totus aboleri minimè potuerit, remanẽte in hunc vsq; diem Luceriç. Ager vrbis vino, tritico, hordeo, cæterisque frugibus abundat. coloni, si Rassano creditur perastuti varijq; sunt, vt si advirtutes & gloriã ingeniũ cõferrent, quod calliditati ac militiæ dant, insignes excellentesque in genere studiorum quouis euadere possent. Mercatus hic bini quotannis, conuentu negociatorum ex Italia, Grçcia, Sicilia, Illyrico alijsque partibus, frequentissimi habentur.

Pietra di Motta 10. *Castelluzo* 10. *Casalnouo* 10. 6. *Manfredonia* 8. Simul 38.

MANFREDONIA ciuitas in ripa sinus marini, quem Gargani montis flexus efficit, sita est. Cõdidit Manfredus Rex, Friderici II. Imp. filius Anno

post

post natum Christum 1260. Manfredoniamq́ue à se denominauit. AEdificatam ob Siponti interitum constat, translataq́ue huc Archiepiscopalis Sipontia sedes, vt Sipontini Antistitis nomen adhuc Manfredoniano manet. Vrbs est Manfredonia cum lauta, tum populo frequens & honesta. Inuictam ad litus Arcem habet, quam Lautrechius Frãcisci primi Galliarum regis Legatus, annis superioribus multis Apuliæ locis expugnatis, nulla ratione capere potuit. Moles extra muros in mari iacta, magnæ artis opus, securam nauibus stationem creat. A Manfredonia per oram mille passus ad Gargani montis radices in rupe, Siponti ruinæ cernuntur: conditam à Diomede Strabo prodit. Nunc planè collapsa iacet, vt vestigia tamen ædificiorum eiusmodi supersint, ex quibus cognosci manifesto queat, nobilem olim & magnificam fuisse. Summũ quoq; ciuitatis templum adhuc omnibus ferè partibus integrum apparet, vbi principia sumptuosissimi Sacelli ex lapide quadrato: quæ postea deserta sunt. Circa litus inter ædificiorum ruinas fons exilit aquæ purissimę, summè copiosus, ad mare decurrens, olim oppidanorum vsui percommodus. Garganus mons præcelsus valdè est, & ascensu difficillimo, quo sylua quædam peramœnæ reperiuntur, etsi quoque multis in locis arboribus planè careat, vbi tamē diuersa salutiferarum & medicarum herbarum genera nascuntur. Latere quo mare spectat vt Strabo demonstrauit, promontorium habet in exortum spatio CCC. stadiorum procurrens. Incipit ab Apennino, ex cuius radicibus iugum enascitur editissimum, latitudine P. M. duorum,

longitudine XX. post quod ita paulatim mons ipse assurgit, vt in summam (fructifer tamen) altitudinem, vastitatem amplitudinemque desinat, In mare tam longè protenditur, vt ambitu radicum, quas planities excipit, ad CC. P M. contineat, quanquam Plinius spatium hoc CXXXIIII. esse prodiderit. Multis in locis præceps & abruptus est, qua mare spectat, & promontorium paulò superius ex Strabone commemoratum emittit, quod, vt ille auctor est, Diomedem fossa ad mare deducta diuidere, & à continenti auellere conatum ferunt. Etsi domum accersitus, cùm hoc, tum alia varia opera nec absoluta reliquerit, Loca montis dicenda hęc sunt. Primum lacus aliquot piscosi, in eo reperiuntur inter cæteros Varanus, ambitu P. M. XXX. circum quem oppida Caprinum, Cognatium, Iscitella. Tũ in fronte promontorij Bestia est ciuitas, ita vulgo dicta, pro Vesta, quod nimirum hic olim ædes esset Vestæ, sicut Raffanus existimat. Post X. millia Vesticæ castellum sequitur, flexuque illo promontorij toto emenso, Rode ciuitas, Vrieum Straboni vocata, modicum illius temporibus oppidum. Sunt qui Italica lingua Rore potius quàm Rode dici debuisse censeant, quod hic summa roris temperies agros mirè fœcundet, ac optimos arborum suauissimosque fructus efficiat. In montis Gargani vertice præcelsáque rupe oppidum est D. Angeli, ita nominatum à specu D. Michaëli Archangelo sacra. Oppidum est frequens naturaque munitum loci, rebus ad vitam necessarijs, quæ montano hoc situ proueniunt, abundans: ideoque diu Saracenorum cum summa Christiani nominis contumelia sedes fuit.

fuit. Inter agri dotes cæteras, vinum optimum vermiculatum habet. Crypta eſt haud quicquam hominum ingenio vel arte, ſed alia vi conſilioque in viuum montis ſaxum excauata: in quam deorſum per portam ingentem marmoream, quæ meridiem ſpectat, à regni Principibus ingreſſus 55. graduum ad Septentrionem verſus patet; qua deſcendi abſque face nullo modo poſſet, ni plurimis in ſaxum exciſis ſpiraculis ac feneſtris lumen diurnum in marmoreas admitteretur ſcalas. Earum ad finem Sepulcretum eſt, in plano apertum, cum ſacellis monumentiſque multis, inter quæ, ad læuam, priuſquã in Specum ingrediare, pulcherrimum apparet quoddam, cum nobilis familiæ Neapolitanæ Pudericorum, quondam huius loci dominorum, inſignibus. Prope Sacellũ hoc per aliam portam ex ære ſummo artificio perfectã, quæ ad occaſum reſpicit, in Specum ipſam aditus datur, quo nemini ante ſolis exortum ingredi fas eſt. Ad dexteram Crypta mirabilis apparet, in orientem explicata, tota ex viuo ſaxo ſolidoque lapide, purum liquorem perpetuò ſtillante, horrida, profunda & obſcura. In medio delubrum eſt exiguum, aſcenſu graduum 4. Ara paulo editior, in qua Miſſæ quotidianæ celebrari plerunque ſolent, minimeque in hæc penetralia paſſim omnes admittuntur. Non procul inde fons perennis ac modicus laticè ſcatens, quo ſibi propemodum in omnibus morbis oppidani medicinam faciunt. Ad læuam deinde Aræ, Sacella, ſimileſque loci abditi, celebrandis miſſis. Quæ ſupra ſunt oratoria, non conſilio effecta, ſed in ſaxo ſic natura creata putantur. Pauimentum ſpecus,

ITER ROMA TIBVR, AQVILAM, CANtalupum.

C.S.Silueſtro 6. *Torr* 4. o.*Tiuoli* 6.
Simul 16.

TYBVR, vulgo Tiuoli, venuſta Latij vrbs eſt. olim Herculea vocitata, quod Herculem præcipuè Tyburtes colerent, eoque certa quotannis feſta die, maxima populorum multitudo confluerent. Quæ etiam Cataracta nuncupata legitur, ob vicinas loci anguſtias, vnde fluuius Anio præcipitat, vbi primum nauigabilis eſſe incipit. Cœlum habet tẽperatiſſimum, quapropter ſuperioribus ſæculis aulæ Romanæ primores hic æſtatis feruentiſſima tempora ſoliti ſunt exigere. Famã Tyburis, Sibylla Albumea Tyburtina cognominata, quod iuxta fontem Albuneam prope Tybur eſſet nata, plurimum illuſtrauit. Eam ad Anienem diuinis honoribus cultam fuiſſe reperitur, in quo amne poſtea ſimulachrum eius, librum manu tenens, inuentum eſt. Infra Tybur haud procul multa vetuſtatis inueniuntur monumenta, interque cætera marmor inſigne, in quo Leo cum Equo tàm apertè commiſſus exprimitur, vt vera viuaq; pugna videatur. In læua, propinquo loco, iuxta pedem montis ruinæ apparent mirificæ ac peringentes, villæ Tyburtinæ, quàm Adrianus Imperator immenſis ſumptibus ædificauerat, ita vt Prouinciarum & locorum celeberrimus nominibus inſcriptis, veluti Lyciũ, Academiam, Pritanium, Canopum, Pœcile ac Tẽpe partes vocaret. Circa Tybur Latomiæ ſunt, vbi lapis Tyburtinus cæditur: ex hoc & ex Sabio, maior

ior splendidorum ædificiorum pars vrbis Romæ constitit. Subiecta Tyburi planicies, propter Anienem, plurimis aqulis gelidis scaturit, quas Albulas vocant, multa medica virtute cum potæ tum balneo adhibitæ pollentes. Ad viam qua Tybure Romam itur, quibusdam locis candentes generantur Lapilli, dulciarijs condituris, velut Amygdalarum, Coriandri, Anisi, Cinamomi, ac id genus alijs simillimi, adeo quidem vt non nisi à prudentibus discerni queant.

Nomento 10. *Rio freddo* 6. *Melari* 12. *Coruaro* 6.
o. *Aquila* 8. Simul [illegible]

AQVILA ciuitas in alto monte est. Recentem esse non ambigitur; de tempore quo incepta certi omnino nihil inuenitur. Sita est in regni Neapolitani finibus, quamobrem persæpe se in Rom. Pontif. Gallorumve in Italiam irrumpentiũ potestatem dedere conata est, vnde ingentes sæpe calamitates sibi ipsa acciuit. Ager vrbis, cùm aliarũ aliarum rerum, tum maximè Croci mira copia fœcundus est, ex quo prouentus (vt refertur) quotannis ferme XL. millium aureorum nummum capitur.

Carapello 6. *Raiano* 6. *Vettorito* 7. *Populai* 7.
Tocco 4. o. *Cantalupo* 6. Simul 36.

CANTALVPVM exiguum est oppidum, circa montis pedem, sub quo mirabilis scatebra laticis, quod *Oleum petronicum* vocatur, ac diligentissimè colli ob virtutem facultatemque medicam solet.

Luco 4. *Torre* 4. *Petrauico* 7. *Alardo* 8.
Mosciulo 9. o. *Thieti* 4. Simul 36.

THIETI, Straboni Theate dicta, ciuitas est edito

to in colle, à mari P.M.VII. in Pelignis. Dirutum Theate à Pipino Caroli magni patre legitur, quod rebus Longobardicis perpetuo studuisset: restauratum verò post, adeo Normannis ob loci amœnitatem placuit, vt præ cæteris omnibus Aprutij vrbibus sedem hic potissimè collocarent.

ITER ROMA PRENESTE, ALBAM, AVEfidenam, Triuentum, Montem-Dorisium, & Guastum Aimonium.

Casal di S.Lorenzo 8. *S.Siluestro* 8. *Zagarolo* 10.
0.*Pilastorina* 5. Simul 31.

PRENESTE, vulgo Pilastrina, in supercilio montis antiquissima sedes Aboriginum, tantæ est antiquitatis, vt de eius exordio & conditore nō consentiant auctores, & diuersi diuersa tradant. A coronis nomē hoc oppidum accepisse constat tam ex oraculo & occasione sui ortus, quàm propter votiuas multorum coronas; quibus inclytum ibi antiquissima sortium religione templum Fortunæ frequentabatur: quod quidem florente Romano Imperio fuit admodum celebre, sumptuósaque structura permagnificum, sicut ex reliquijs adhuc colligi potest. Videntur ibi Fortunarum signa & imagines plurimæ, tam ex ære quàm ex marmore, ac etiam ex terra cōcta fictiles pulcherrimę, diuersisque symbolis multiformes. Sic etiam coronæ varij generis, ac nummi ære grandes, characteribus ac notis sortium multiplicibus efformati. Item Aræ, Tabulæ, ac cippi marmorei, cum suis elogijs & inscriptionibus, ex voto ibidem Fortunæ, Ioui puero, Spei, Cupidinibus, alijsque dijs consecratæ.

Quod

Quod initium habuerit antiquissima hæc sortium superstitio pulchrè explicat ex Prenestinorum ipsis monumentis Cicero de diuinatione libro secundo. N. Suffucium nobilem Prenestinum somnijs crebris ac minacibus iussum, certo loco Silicem ciuibus ridentibus excidisse: vbi perfracto saxo, sortes eruperunt, in robore sculptæ, priscarum literarum notis, quarum occasione Fortuna ibidem coli cœpit. Septum deinde locum fuisse religiosè, propter Iouis pueri simulachrum qui lactens cum Iunone in gremio Fortunę sedens, mammam appetens ibi castissimè colebatur à matribus. Eodem tempore vbi post Fortunæ templum conditum est, mel ex olea fluxisse; & haruspicum iussu ex eadem arbore factam Arcam, in eaque conditas sortes illas, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miscebantur educebanturque. Fani pulchritudo & vetustas non tantum Ciceronis tempore, verùm etiã ad extrema ferè Romani Imperij tempora sortium illarum oracula celebrarunt: atque originem habuisse antiquissimam, tam ex ipso Cicerone, quàm ex alijs colligitur. Libera & fœderata primum Romanis ciuitas Prenefte fuit, Prætoremque suum habuit, vt ex Liuio cognoscitur, quam Festus municipium sui iuris vocat: Appianus Italico bello cum Tiburtinis in ciuitatem acceptos Prenestinos disertè scribit. Non tamen diu post L. Sylla victor, quantum ex Tullij Agraria & Catilinaria colligitur, oppido cædibus atq; proscriptionibus exhausto colonos imposuit, agrum eorũq; omnem diuisit. At apud A. Gelliũ legitur Prenestinos a Tiberio Aug. denique impetrasse, vt ex colonia in

pri-

pristinum municipij statum redigerentur. Quæ cæteris vrbibus commoditati bonoque esse solent, loci munitissimi natura, mœniorumque firmitas, ea huic oppido calamitati exitioque fuêre, propter ciuilia Romanorum bella: confugientibus enim huc factiosis hominibus, obsidioneque postea victis, & vrbem deuastari, & agrum eius alienari contigit. Sed & posteriori æuo euersum fuit à Bonifacio VIII. Pontif. Rom. quod in gentis Columnæ ditione esset, quam odio prosequebatur Bonifacius. Iterum tamen instauratum est: cumque post ibi se Poncelotus & Nicolaus Fortebracius Romano nomini infensi muniuissent, denuo à Romanis æquatum solo fuit. Nunc restitutum quidem est, eodem in loco, sed nec vt prius munitum est, nec amplitudinem habet veterem, quod murorum ingentia vestigia demonstrant, quæ locis vndique circumiectis etiamnum apparent. Situs eius olim longè fuit & amœnissimus & iucundissimus, ideoque florente re Romana, frequenter Imperatores Aug. huc animi causa secessisse reperimus.

Rocca S. Stephano 6. *Laufta* 4. *Camerata* 3.
Paterno 9. 0. *Alba* 5. .. Simul 27.

ALBA ciuitas, ad exitum camporum Palentinorum, tribus à lacu Geilano milliaribus, in colle ad Apenninum, versus est, colonia Romanorum simul cùm Sora facta. Ager vrbis non æquè frumentarius est, ac vbertate pomorum fructuosus. Populus Rom. florente Repub. locum hunc ijs qui custodiendi erant, tanquam carceres assignauit, quod altissimis circumiectorum montium rupibus vndique ceu Vallo ceptus claususque sit, nunc ruinis tota

pro-

propemodum collapsa iacet, vixque paucos, vti desolata vrbs, colonos retinet. Mœniorum ex lapide quadrato partes quædam supersunt, vnde de veterum ædificiorum amplitudine coniectura fieri non difficulter potest.

Marsica 8.	*Valregia* 4.	o.*Aufidena* 4.

Simul 16.

AVFIDENA vrbs est antiquissima Taracenorum, vt Ptolemæus indicat, cuius etiam Liuius in C. Fuluij Consulis fœlici ad Bouianum pugna meminit, post eam ipsum Bouianum oppugnatum, breuique vi captam Aufidenam narrans.

S. Maria de 5. Milibus 10.	*Lunacello* 8.	
S Petro de Auellana 8.	*Palumbaro* 11.	
Tripallo 4.	o.*Trigno* 6.	*Bagnado* 6.
Fossasecca 5.	*Salceta* 6.	o.*Triuento* 4.

Simul 68.

TRIVENTVM nobile est oppidum Comitatus titulo insigne.

Polutio 3.	*Borno* 3.	o.*Monte Dorize* 5.

Simul 11.

MONS DORICVS modicum castellum, insigne tamen est nomine Comitatus.

Luparelle 2. *Guasto de Amnone* 5. Simul 7.

GVASTVM AIMONIVM oppidũ est pernobile, Histonium etiam Ptole. & Mela vocant, idq; hoc esse tum Blondus Russanusq; censent, tum etiam antiquorum operum vestigia, quæ hic supersunt, maximeque sumptuosi prętorij ac perpulchri Theatri, præterea locus ipse comprobãt. AEdes hic admodum magnificas eximius belli Dux Antonius Caldora loci Marchio, quæ etiamnum apparẽt,

ædificauit: quarum in Atrio peringens & prodigiosæ vastitatis Os ex piscis capite cernitur, litore vicino repertum, instar crassissimæ arboris trunci. Dominus peropulenti & frequentissimi castelli superioribus annis fuit Alfonsus Daualus Aquinas Marchio, summus belli Dux Caroli V. Imper. Aug. rerum præclarè gestarum fama, non solum Italiæ, sed vniuersæ Europæ Africæque notissimus.

ITER ROMA CELANVM.

Paterno vsq; numerantur in præcedēti itinere mill.22.
S.Iona 3. *S.Apetito* 2. o.*Celano* 3.
Simul 30.

CELANVM, vulgo Celano, alia oppida omnia vicina cū populi frequentia, tum opibus lōgè vincit, iuxta montium altissimorum radices situm modico in colle Meridiem versus, Fucino lacui vulgatum, hac memoria nomen Celani præbuit, Lacus is interdum adeo redundare fertur, vt ad montium radices occupata planicie vniuersa diffundatur, nonnunquam subsidere ac siccari, ita vt ea loca coli queant, id accidere quoniam abditis quibusdam & subterraneis meatibus aquæ dilabātur atque dimanent. Piscem in eo reperiri pinnis octo, cùm cæteri quatuor tantum habeant, etiam à Plinio inter miracula commemoratur. Idem per Fucinum aquam Martiam transijsse prodidit, omnium in vrbem adductarum saluberrimam, & in hodiernum diem à Fuccino Romam vsque eius Aquæductus structi Fornices, ac ingentium operum quibus aqua perducebatur ruinæ, magna cum admiratione conspiciuntur, in campis Palentinis

qui

qui ad lacum Fucinum pertingunt, cæsæ sunt Legiones Gorradini Siciliæ regis à Carolo Andegauēsi, rege Neapolitano, qui ad perpetuam eius pugnæ memoriam cœnobium ibi cum templo sumptuosi operis ex lapide quadrato, summa arte pefecto, D. Mariæ Victrici constituit, prædijs etiam amplis additis, ad sacerdotum alimenta. Nunc id ædificium terræ motibus frequentibus conquassatum iacet, adeoque nullam formam nisi ruinarum ingentium habet, quarum aspectu simulq; recordatione splendoris antiqui, nemo hercule non maximè commoueri queat.

ITER ROMA TVSCVLVM.

Borgetto 11. Grottaferrata 3. Molaro 2. o. Tusculo 2.
Simul 19.

TVSCVLVM, vulgo Tusculo, oppidum olim multis nominibus insigne fuit, splendidissimis item ædificijs, & vinetis circumcirca cultissimis, præsertim qua parte agri Romam spectabant, exornatum. Ager Thusculanus paulatim in altum porrigitur, ac inde descendentibus aquis irrigatur: quamobrem & cum primis amœnus & fructuosus est. Strabo ætate sua villas in eo sumptuosissimas vndique fuisse prodidit. Plinius exemplum fortunæ varietatis insigne de L. Furio Tusculano refert, qui suæ ciuitatis consul, ea, aduersus Romanos arma parante, Romam transfugit, ibique Consul designatus, vno eodemque anno, Romæ Thusculiq; magistratum illum adeptus est, & de Tusculanis quoq; triūphauit. Inclinata verò iacēteq; post

Imperij Romani fortuna, Tusculanorum opes ac potentia adeo creuerunt, vt præter alias insignes victorias, illam ex Romanis obtinuerit memorabilem, qua Raynonis Tyranni ductu cum Imperatoris Friderici AEnobarbi legionibus coniuncti, non minorem Romanorum stragem edidere quam olim ad Cannas acciderat. Ea tamen res exitio illis fuit, quippe post annum septimum memores iniuriæ Romani, viribus omnibus repente Tusculanos obruerunt, & vrbem flamma ferroque vastatã æquarũt solo, ex eo tempore paulatim in hodiernũ vsque diem instaurari quidem cœpit, sed amplitudine multis partibus minori.

Caua del Aglieri Hospitium 3. La Torre 5.
Ponte di Saccò 10 o. Anagnà 3. Simul 21.

ANAGNIA, vulgo Anagna, fuit olim longè potentissima, bellumque contra populum Rom. diu sustinuit, vti à Liuio traditur, itemque Dionysio, sigillatim maximas eius res gestas perscribente, in ea Antonius Augusti sorore Fuluia contẽpta, Cleopatrã in vxorem accepit, nummumq; percuti iussit. Non modo florente Rom. Imperio, sed etiam posteriori memoria perhonesta fuit. Patria Bonifacij VIII. Pontif. Rom. qui hic iussu Philippi Pulchri Galliarum regis ab Sciarra Columna quem in exilium egerat, captus, Romamque ductus ibi vitã misere finiuit. Nunc Anagnia vrbs antiquissima semirutã prope ac desoluta iacet.

Sambuco 7. Pestrono 6. Capistrello 4. Chiaueno 7.
Atino 3. Casino 5. S. Petro 6. Venafro 8.
S. Angelo 6 Gallo 5. Pretoria 8. Valentino 11.
Marcone 7. o. Sepino 4. Simul 87.

SE-

SEPINVM ciuitas est in Apennino, à Ptolemæo descripta. Sed & Plin. in quarta regione Sepinates memorat. Liuius Papyrium graui apud Sepinum conflictu victorem, ex hostibus 7. millia 300. cæcidisse, 3000. cœpisse, passim etiam eorum agro vastato scribit. Vrbem hanc Ferdinandi primi Neapolitani regis temporibus Angelus Sepinas excellens Philosophus & medicus plurimum illustrauit, qui apud Neapolitanos diu summo in honore vixit.

Altauilla 2.

ALTAVILLA Principatus titulo clara est.

o. *Montella* 8. *Bonalbergo* 11. o. *Luceria* 12.

Simul 31.

LVCERIA exiguo in colle, planis insidenti campis sita est. Strabonis temporibus, diruta quidem iacebat. Mineruæ tamen Fano donis antiquissimis prædiuite summâ adhuc indicabat vetustatẽ. Vestigia illa in hodiernum vsq; diem vrbis amplitudinem priscam docent. Nec solum hoc in loco, sed etiam alijs vndique circumiectis ingentium operum Diomedis indicia conspiciuntur, summæ nimirum illius potentiæ monumenta: restitutam dein ex veteribus ruinis Luceriam, iterum Constantius II. Constantini Imperatoris filius cum Longobardicis præsidijs occuparetur excidit; captam enim per vim atque direptam cæsis oppidanis omnibus etiam cremauit. Instaurata verò & post hanc cladem, quanquam haud ea magnitudine qua prius, cùm Imp. Friderici temporibus infrequens habitatoribus esset, ab illo migrare primum iussis Christianis, præter Episcopum & viros duo-

denos, omnibus Saracenis ex Africa deductis concessa est: quamobrem Luceria Saracenorum cognominata. Maximis hic illa gens incrementis breui spacio coaluit, adeo vt huius vrbis Imperio non contenta, finitimos etiam agros populationibus incendioque vastaret, nullis prohibere audentibus, quod Imp. Friderici, eiusque filij Manfredi, quos Pontifices Roman. inimicos habebant, gratia niterentur. Sed Manfredo à Carolo Andegauensi, Regis Galliæ Ludouici noni fratre occiso, Carolus regno Siciliæ cis & vltra Pharum potitus est. Eius autem filius Carolus ingentibus copijs contractis bellum Ioanni Pipino, præstantissimo duci, mandat, qui admotis ad Luceriam castris, eã vi cepit, trucidatisq; Saracenis omnibus nouũ oppido nomen dedit, vt D. Mariæ ciuitas appellaretur quanquã totus aboleri minimè potuerit, remanẽte in hunc vsq; diem Lucerię. Ager vrbis vino, tritico, hordeo, cæterisque frugibus abundat. coloni, si Rassano creditur perastuti varijq; sunt, vt si advirtutes & gloriã ingeniũ cõferrent, quod calliditati ac militiæ dant, insignes excellentesque in genere studiorum quouis euadere possent. Mercatus hic bini quotannis, conuentu negociatorum ex Italia, Gręcia, Sicilia, Illyrico alijsque partibus, frequentissimi habentur.

Pietra di Motta 10. *Castelluzo* 10. *Casalnouo* 10. 6. *Manfredonia* 8. Simul 38.

MANFREDONIA ciuitas in ripa sinus marini, quem Gargani montis flexus efficit, sita est. Cõdidit Manfredus Rex, Friderici II. Imp. filius Anno

post

post natum Christum 1260. Manfredoniamque à se denominauit. AEdificatam ob Siponti interitum constat, translataque huc Archiepiscopalis Sipon-ti sedes, vt Sipontini Antistitis nomen adhuc Manfredoniano manet. Vrbs est Manfredonia cum lauta, tum populo frequens & honesta. Inui-ctam ad litus Arcem habet, quam Lautrechius Frã-cisci primi Galliarum regis Legatus, annis superi-oribus multis Apuliæ locis expugnatis, nulla rati-one capere potuit. Moles extra muros in mari ia-cta, magnæ artis opus, securam nauibus stationem creat. A Manfredonia per oram mille passus ad Gar-gani montis radices in rupe, Siponti ruinæ cernun-tur: conditam à Diomede Strabo prodit. Nunc pla-nè collapsa iacet, vt vestigia tamen ædificiorum e-iusmodi supersint, ex quibus cognosci manifesto queat, nobilem olim & magnificam fuisse. Summũ quoq; ciuitatis templum adhuc omnibus ferè par-tibus integrum apparet, vbi principia sumptuosis-simi Sacelli ex lapide quadrato: quæ postea deserta sunt. Circa litus inter ædificiorum ruinas fons exi-lit aquæ purissimę, summè copiosus, ad mare decur-rens, olim oppidanorum vsui percommodus. Gar-ganus mons præcelsus valdè est, & ascensu difficil-limo, quo syluæ quædam peramœnæ reperiuntur, etsi quoque multis in locis arboribus planè careat, vbi tamẽ diuersa salutiferarum & medicarum her-barum genera nascuntur. Latere quo mare spectat vt Strabo demonstrauit, promontorium habet in exortum spatio CCC. stadiorum procurrens. In-cipit ab Apennino, ex cuius radicibus iugum ena-scitur editissimum, latitudine P. M. duorum,

fuit. Inter agri dotes cæteras, vinum optimum verniculatum habet. Crypta est haud quaquam hominum ingenio vel arte, sed alia vi consilioque in viuum montis saxum excauata: in quam deorsum per portam ingentem marmoream, quæ meridiem spectat, a regni Principibus ingressus 55. graduum ad Septentrionem versus patet; qua descendi absque face nullo modo posset, ni plurimis in saxum excisis spiraculis ac fenestris lumen diurnum in marmoreas admitteretur scalas. Earum ad finem Sepulcretum est, in plano apertum, cum sacellis monumentisque multis, inter quæ, ad læuam, priusquã in Specum ingrediare, pulcherrimum apparet quoddam, cum nobilis familiæ Neapolitanæ Pudericorum, quondam huius loci dominorum, insignibus. Prope Sacellũ hoc per aliam portam ex ære summo artificio perfectã, quæ ad occasum respicit, in Specum ipsam aditus datur, quo nemini ante solis exortum ingredi fas est. Ad dexteram Crypta mirabilis apparet, in orientem explicata, tota ex viuo saxo solidoque lapide, purum liquorem perpetuo stillante, horrida, profunda & obscura. In medio delubrum est exiguum, ascensu graduum 4. Ara paulo editior, in qua Missæ quotidianæ celebrari plerunque solent, minimeque in hæc penetralia passim omnes admittuntur. Non procul inde fons perennis ac modicus laticè scatens, quo sibi propemodum in omnibus morbis oppidani medicinam faciunt. Ad læuam deinde Aræ, Sacella, similesque loci abditi, celebrandis missis. Quæ supra sunt oratoria, non consilio effecta, sed in saxo sic natura creata putantur. Pauimentum specus,

marmore candido rubroque variè stratum. Exteriora Cryptæ, id est, supremum eius tectum, virens densusque Lucus altissimis arboribus operit, è quibus multitudo maxima lapidum pendet, quos voti causa peregrinantes collo alligatos sursum in montis iugum baiulant, ibique suspensos relinquunt. Admirationem summam hæc habet Silua, quod magno circumcirca spatio, nullus ne frutex quidem appareat alius, quapropter miraculum potius, quàm res naturalis habetur, tot & tam ingentes arbores hic in viuum saxum radicatas. Videtur in specu insignis Crux ex purissimo Crystallo, longa ferè dodrantem & semis, quam loci sacerdotes hic inuentam aiebant, quo tempore Crypta ipsa mirabiliter primum cognita est. Medio deinde montis, vbi planities amœna, prataque lætissima, castellum est D. Ioannis rotundi, quo finitimæ gentes 5. Idus Iunij quotannis conueniunt, & messis annonæque conditione, vel vbertate & angustia perpensa, communi omnium voluntate assensuque, certum frumento pretium eius anni decernunt, quod excedere nemini licet. Ad montis latera passim antiquorum operum vestigia conspiciuntur, quæ planè deserta sunt. Iuxta radices eius meridiem versus, prope planitiem inter Sanseuerum & Manfredoniam, D. Viti oppidum est, ædificijs haud infrequens, at propter multitudinem serpentium omnino desolatum.

ITER ROMA TROIAM, SALPE, & BARVLum,

Mon-

Montellam vſque in præcedenti itinere numerantur mill. 137.

Bonalbergo 11. *M. Malo* 4. *Crepa cuore* 6. o. *Troia* 7.
Simul 165.

TROIA ciuitas eſt opulentiſſima, fœcundo agro: Condidit Troiam Babugianus Michaëlis Imperatoris Conſtantinopolitani præfectus, munimento nimirum præſidijs, quibus Apulia Calabriaque tenebatur, proximaque Romam loca infeſtabantur. Vrbs titulo Comitatus inſignis eſt.

Fogia 13. *Barſetino* 6. *Treſanti* 9. o. *Salpe* 5.
Simul 33.

SALPE oppidum, loco veteris Salapiæ eſt, quæ deſerta fuit ob cœli grauitatem, etenim quotannis incidente peſtilētia M. Hoſtilianus à Senatu Romano petijt vt vrbem quaternis P. M. propter ſalubritatem introrſum in continentem transferre liceret; quo impetrato, oppidum in mediterraneis cōdi cœptum, quod etiamnum extat Salpæ, deſolatumque vetus.

S. Euſtace 6. *Ponte cauo* 9 o. *Barleta* 5.
Simul 20.

BARVLVM, vulgo Barleta, oppidum eſt nobile ac frequens opulentumque, quod ſi Raſſano creditur, Fridericus alter Imp. condidit. Collenutius autem ab ijs qui Canuſium deſeruerant, ædificatum ait. Hi auctores ita conciliari poſſe videntur, vt à Canuſinis incœptum, à Friderico auctum exiſtimetur. Medio oppido foro ſtatua ex ære armati Regis, X. pedum altitudine conſpicitur: incolæ dicunt Imperat. Heraclij eſſe, quis poſuerit ignorant. Barulum inter quatuor Italiæ nobiliſſima præ-

præcipuaque castella censetur, quæ communi omnium voce hæc sunt, *Fabrianum Piceni*, *Pratum Thuſciæ*, *Crema Longobardiæ*, *Barulum Apuliæ*. Litus hic vadosum, & abſque vllo ſinu eſt. Non ceſſant quidem Barulani molem omni ratione fluctibus obijcere, quo modicis ibi nauigijs tuta poſſit eſſe ſtatio, verum non queunt ita locum operibus munire, ut Septentriones, cùm maximè ſæuiunt, etiam exiguis nauigijs valdè infeſti ſint. Hoc in oppido conſaluus Ferdinandus Cordua, Ferdinãdi Aragonum regis præfectus, ab initio cùm modica manu ſe continuit, vnde principium ruinę rerum Gallicarum in italia profectum. etenim cum Ludouicus XII. Gallus, & Ferdinandus Aragonum rex, Neapolitanum regnum inter ſe partiti eſſent, paulatim oborientibus vtrinque ſuſpicionibus Conſaluum portioni Gallorum inhiare, illos viciſſim Ferdinandi; tandem ad arma res redijt & præliari cœptum: rerumque proceſſus huiuſmodi fuit, vt non ante quieſceret Aragonius, quàm exactis è regno Gallis.

ITER ROMA ANDRIVM, TRANVM, ET Vigilias, vulgo Biſegli.

Troiam vſque numerantur mill.							*165.*
Peliceto	*10.*	*Nocera*	*8.*	*S.Clerico*	*8.*	*Cirignola*	*8.*
Cannuſio	*8.*	*Andria*	*12.*			*Simul*	*119*

ANDRIVM, vulgo Andria, ciuitas, titulo ac dignitate Ducatus inclyta. Eam longo tẽpore nobilis Balciorum familia tenuit. Ex ea poſtremus Pyrrhus Altemuranus Princeps filiam hęredem habuit Iſabellam, matrimonio iunctam Fe-

de-

derico Aragonio, qui postea Rex Neapolis, rebus suis diffidens, cùm Ludouicus XII. Franciæ Rex, bello Neapolitanum regnum peteret, ad eum in Galliam profectus ibi obijt, relictis liberis quinque; maribus tribus, fœminis duabus, cum vxore vidua. Andrij vasa fictilia, sunt ob operis elegantiã in summa apud gentes finitimas existimatione. Vrbis incolæ inprimis studiosè negociantur, quà ex re quæstum maximum faciunt. Ager æquè ac aliarum, quæ iuxta sunt, vrbium optimos nobilissimosque fructus, vinum, oleum, amygdalam, pomum medicum, summa vbertate producit, ac insuper vndique cultissimos & amœnissimos habet hortos.

o. *Tranum* 6.

TRANVM vulgo Trane ciuitas, Plinio Triniũ est, Auctorem eius inscriptio supra portam indicat huiusmodi, Tranum à Tyrrheno, filio Diomedis conditum, & à Traiano instauratum, quapropter (vt Collenutius refert) Traianopolis, & contractione vocis Tranum dictum. Arcem eius Fredericus alter ædificauit. Vrbs est ædificiorum descriptione pulcherrima, sed maiori ex parte propemodum deserta. Causam incolæ dicunt, quod cum superioribus annis in ditione potestateque Venetorum esset, Iudæis & Maranis Hispania eiectis plena, ob eorum negociationes amplissimas, conuentu quoque maximo Christiani nominis mercatorum, frequentabatur; at post Venetã cladem ad Abduam à Ludouico XII. Franciæ Rege factam, vrbe à Ferdinando Aragonio regeque Neapolitano recepta, Iudæi Maraniq; pulsi fuere, quorum

ITER ROMA VALMONTONIVM, Ferentinum, Aquinum, Beneuentum, Tripaltam, Arianum, Marsetam, Iuuenatium, Bitontum, Bariumo, Molam, & Samuitum.

Torre a meza via d'Albano 8. *Marino* 5.
Cana del aglieri 8. *Arx Valmontone* 5.
Simul 26.

VALMONTONIVM, castellum in colle est, Labicum Strboni dictum. Liuius expugnatū à Q. Sulpitio prisco dictatore, direptumq; scribit, & colonis eo Roma ex S. C. missis bina iugera singulis data. Labicanus ager olim ab vuæ præstantia nomen habuit, cuius tres & viginti libras vno prādio Claudium Albinum absumpsisse Capitolinus auctor est.

Castel Mnte 9. o. *Ferentino* 8. Simul 17.

FERENTINVM olim Romanorum colonia fuit. Dionysius in foro Ferentino concilium habitum scribit.

Torrice 5. o. *Sora* 6. o. *Arpino* 4. *S. Elia* 4.
S. Benedetto 4. o. *Aquino* 3. Simul 26.

AQVINVM ciuitas ita à veteribus dicta, nunc collapsa ferè iacet, vt tamen antiqua morientis vestigia superiorem eius amplitudinem haud obscurè testentur, hac in vrbe Robertum Guiscardum Normannum à Gregorio Pontif. Rom. cum magna solennitate Ducem Apuliæ Calabriæque dictum, Blondus & Platina scribunt. Aquinum etsi totum ferè nunc ruinis conciderit, tamen Comitatus habet titulum.

Theano 13. Fondechupo 13. Altauilla 6. o.Thelese 6. Simul 38.

THELESIA, vulgo Thelese, vetus est ciuitas. Amnis in hac vrbe nascitur tantæ frigiditatis, vt nullum generet piscem.

Taburno 4. Serra 3. Solepaca 6. Tarsara 4. o.Beneuento 5. Simul 22.

BENEVENTVM coloniam ciuium Romanorum deductam, quo tempore & Ariminum, auctor est est Liuius. Antea Maleuentum appellatum fuerat, sed cum colonia eo deduceretur, boni ominis gratia Beneuentum dictum est. Olim rebus Samnitum florentibus, quanquam gentis caput non esset, maximæ tamen existimationis præ cæteris vrbibus fuit, cùm ob situs opportunitatem, auctoritatemque ciuium, tum ob amœnitatem, bonitatemque agrorum: cæterosque etiam Samnitum populos Beneuentani consilijs ac disciplina militari superabant. Totilam Beneuentum euertisse, atque omnia deuastasse. Blondus auctor est. Refecere Longobardi, tota Italia occupata, sedibusque atque imperij sui domicilio, cum Beneuentani Ducatus nomine hic constituto. Sublata illorum à Carolo Magno dominatione, cum post multos annos in Italiá Saraceni appulissent, & è Gargano, in quo se munitionibus sepserant, finitimas latè regiones excursionibus vastarent, ab ijs quoque Beneuentum direptum incensumque, & ad fundamenta deiectum est, nec prius quàm istis fœdis ac rabidis canibus omnino tota Italia pulsis, instauratum. Redijt tum ad pristinas sedes paucorum ciuium, qui per tempora bellorum passim fuerant dispersi, numerus

cœ-

cœpitque vrbem instaurare, quæ post annos etiam aliquot ab Othone II. Imp. de improuiso capta direptaque ac incensa est. Instauratum deinde Beneuentum à Guilielmo Normanno, consignatumque Adriano IIII. Pontif. Rom. in æde D. Martini, quæ haud procul eadem ab vrbe est, vbi à Pontif. Siciliæ rex fuit dictus. Fridericus II. ab vrbe Roma iniquo animo digressus, partim fraude, partim vi cum Beneuento potitus fuisset, id euertit. A quo postea refectum sit, non inuenitur. Impositum est colli, cui perpulchra planities, amœna riuulis nitentium aquarum, magna cum voluptate spectantium, passim discurrentibus, subiacet. Vicini sunt alij nitidi apricique colles, optimè domicilijs exculti. Ager finitimus Beneuentana vallis appellatur, & à quibusdam districtus Beneuenti, qui longissimo spacio millium multorum, ad Silari fontes vsque pertinet, pulchritudine, fertilitate, amœnitate, ac oppidorum quondam celebrium frequentia nobilis.

Tripalta 10.

Tripalta nobile oppidum ferrarijs officinis notum, ornatumque Marchionatus titulo.

Beneto 4. *Frumaro* 5. o. *Ariano* 5.
Simul 14.

ARIANVM ciuitas in aspero ac difficili colle est; veteribus *Ara Iani* dicta, quamquam nullo antiquitatis vestigio notabilis. Titulum nunc sustinet Comitatus.

C. Franco 10. *Ascolo* 13. *Corneto* 9. *Lauello* 6.
Camusto 14. *C. del monte* 14. *Quarata* 5.
Riuo 4. o. *Marseta* 6. Simul 81.

MARFETA, quibusdam MORFITTA MELFATTAQVE dicta ciuitas, in maris ora, pari cũ finitimis vbertate agri est.

o. *Iurenazo* 4.

IVVENATIVM ciuitas, in agro non minus quàm aliarum vrbium vini, olei, frumenti, amygdalæ, cæterarumque rerum fertili sita est.

o. *Bitonto* 8.

BITONTVM Bitonto dicitur, incolis etymon, vt Raffanus ait, huiusmodi fingentibus, quasi *bonum totum*, leui literarum traiectione diceretur. Vrbs nobilis & frequens, agro rerum omnium, tam ad necessitatem mortalium, quàm ad voluptatem abundantissimo, summaque frumenti, vini, olei, amygdalæ, pomi medici, aliorumq; nobilium fructuum vbertate.

o. *Bari* 10.

BARIVM vrbs est, pulchritudine, lautitia, populique frequentia nobilis, vt merito regionis vniuersæ teneat principatum, eique nomen abs se Terræ Barianæ præbeat. Insignis etiam Archiepiscopali sede est. Solebant hic reges Neapolis & Siciliæ coronam sumere, seruanturque in hodiernũ diem vestes aliaque regiæ inunctionis insignia. Templum Barij celeberrimum ac sumptuosissimũ est D. Nicolai Mireani Antistitis. Cernitur in hoc fano Thesaurus ditissimus, aureaque vasa plurima, cum signis ingentium pretiorum, & vestibus Pontificijs. Ora hic importuosa quoque est. nulli enim littoris sunt recessus, etsi quædam forma portus, sed opere facti appareat. Barium captum direptũq; oppidanos partim occisos, partim Byzantium relegatos

gatos à Basilio Constantinoque Orientis Impp. exercitu in Italiam ducto, circa Benedicti VII. Pontif. Rom. tempora Blondus memoriæ prodidit. Sed ex eo tempore, cùm populo tum opibus denuo satis instauratum est, incrementisque maximis adeò auctum, vt nunc regionis caput habeatur. Ager Barianus oleum, vinum, frumentum, amygdalam, gossipium, aliosque fructus vbertate quadam & abundantia propemodum incredibili fundit.

Mola 8.

MOLA castellum est in maris litore, frequens quidem ædificijs, cæterum colonis agrestibus. Arcem ibi superioribus amnis mirabilem atque inuictam Marchio Polinianus huius oræ præsidio condidit. Ager vti finitimorum etiam oppidorum, olei frumentique perquam fertilis est.

S.Vito 3.

D.VITI ædes perantiqua & nobilis est, vbi quædam portus species, quanquam à Brundusio hucusque vadosum litus, & absque vllo sinu sit, per quem ad terram naues appellere possint, quibus ea propter, in alto procul standum in ancoris est.

ITER ROMA CONVERSANUM, POLIGNANUM, MONOPOLIM.

Bitontum vsque numerantur mill. 246.
Caporzo 10. *o.Conuersano* 10. Simul 266.

CONVERSANVM ciuitas in collis dorso est. Principium huius saxosi, multis tamen insignibus, & fructiferis arboribus ornati collis,

inter Molam & Conersanum est, à Bario P. M. XV vnde versus exortum, spatio plurimorum miliarium extenditur. In iugis eius vici oppidaque varia. Conuersani Imperium Dux Atrinus tenet, idemq; Conuersani Comes. Ager vrbis frumentum, vinum, oleum, aliosque fructus abunde fert.

o. *Polignano* 8.

POLINIANVM ciuitas est, edita præruptaq; & saxosa in rupe, sed lauta populoq; satis freques. Cauernę sub ea plurimæ apparent, in quas vndæ magno cum impetu irruentes, lenique cursu rursus exeuntes, periucundas quasdam voces maximi murmuris & susurri perpetuitatem audientibus, edunt. Ager eius vinum affatim, oleumque præstantissimnm & amygdalas generat, cernunturque hic passim nemora olearum & amygdalarum. Pisces quoque circa litus hoc optimi capiuntur.

o. *Monopolis* 5.

MONOPOLIS vrbs noua est, cuius mentio nullis adhuc scriptorum monumentis facta reperitur, præterquam Volaterrani, qui conditam ob Egnatiæ propinquæ interitum scribit. Vrbs est pulchritudine, splendore, ciuilitate ac magnificentia nobilis cæterum non magna, habet inter alia memoratu digna sacellum summo in templo, decoratum statuis signisque marmore, tam admirabili arte perfectis à Ludouico Florentino, vt cum veterum illorum, à Plinio cæterisque priscis scriptoribus tantopere celebratorum operibus, non indignè conferri queant. Ager Monopolitanus frumentum oleumque mirabili fertilitate fundit, affirmantque ciuitatis incolæ, cùm olearum est tem-

pus,

pus, annatim olei plus quàm vicena millia amphorarum ib: colligi: quod incredibile ijs videri posset, qui siluas olearum his in locis totaque regione vastissimas non viderint.

ITER ROMA VVLTVRARIAM, AQVAVIuam, Ioiam, Cilium & Brundusium.

Beneuentum vsque numerantur mill. 129.
M. Fuscolo 5. *Chiancatella* 4. *Serpito* 8. *o. Vulturata* 8.
Simul 156.

VVLTVRARIA, vulgo *Vulturata*, altissimis ac difficillimis in montibus Tremulis ciuitas est.

Candida 5. o. *Aquauiua* 8. Simul 13.

AQVAVIVA oppidum est nobile, & illustri Aquauiuana familia inclytum, è qua multi Adriæ Duces extitere.

Callieri 10. *Mazania* 10. *M. Mellore* 4.
Spinacola 9. *Cancelara* 13. *Leuzano* 10.
Alta mura 16. *S. Heremo* 9. o. *Giria* 11.
Simul 92.

IOIA, vulgo *Gioia*, castellum est frumento abũdans, in cuius agro præter amœnissimos campos, opaca quoque nemora sunt, ad venatum percommoda. pulcherrimam hic, vt illis temporibus, arcẽ Fridericus II. Imp. locorum iucunditate ac venationis opportunitate ductus extruxit.

Putiliano 11. *Loco rotundo* 10. o. *Cilium* 10.
Simul 31.

CILIVM, Ptolemæo *Celia* dicta, vulgo *Celio*, antiqua ciuitas est in fine collis eius in agro crocũ affatim nascitur. Multæ hic syluæ ferarum copia sca-

ſcatentes,ad venatum peropportunæ ſunt.
Caſterino 8. *S. Anna* 3. *a. Brundiſi* 11.
Simul 22.

BRVNDVSIVM, vulgo *Brindiſi*, in Apulis AEtoli condidere, qui Diomedem ſecuti erant, pulſi autem ab Apulis cùm Oracula conſuluiſſent, data dictio eſt, locum quem repererant perpetuo poſſeſſuros. hac de cauſa, cùm per legatos ſub belli comminatione reſtitui ſibi vrbem poſtularent, Apuli cognitis deorum reſponſis, legatos eorum interfectos in vrbe ſepelierunt, perpetuas illic habituros ſedes: quamobrem ita defuncti Oraculo, in poſterum vrbem retinuere. Coloniam populi Ro. Brunduſium deductam, Liuius auctor eſt. Quondam vrbem hanc opibus & potentia tantum valuiſſe Florus prodidit, vt Salentinorum haberetur caput, nunc & deſerta propemodum, & collapſa iacet, quod inteſtinis odijs & contentionibus eueniſſe Raſſanus ait: ciues enim ipſos, inter ſe diu cædibus & ædificiorum demolitionibus incendijſque pluſquam hoſtili immanitate ſęuijſſe. Permunitam habet arcem, & Portum toto orbe cum primis celeberrimum. Conditio eius, quemadmodum & Strabo deſcribit, eiuſmodi eſt, vt plurimi vno oſtio portus includantur, ideoque nulla fluctuum agitatione turbari poſſint, intus ſinuoſo receſſu vim ventorum excludente: formam quippe ceruinis cornibus perquam ſimilem obtinet, vti's ipſa capitis: vnde & appellatio Brunduſium, quoniam ea voce Meſſapiorum lingua ceruinum caput ſignificatur. Tribus P. M. in mari directo contra primi portus oſtium apparet Scopulus, longitudi-

ne paſſ. mille, latitudine quingentorum. in eius fronte, qua vrbem proſpectat, Arx eſt munitiſſima Caſtellum Inſulæ vocant, Ferrandi Aragonij primi regis Neapolitani opus, amborum portuum admirabile præſidium. Brundiſium olim mirè frequentatum fuit, quod ex Aſia, Græciaque Romam proficiſcentibus, aut dein in eas regiones cogitantibus, aditu, tum terreno itinere, tum mari peropportunum habeatur, omnes omnium hiſtoriæ memorãt. Archiepiſcopali ſede nobilitatum eſt Brũdiſium, habetque agrum omnibus rebus ad vſum humanæ vitæ abundantiſſimum ac vberrimum, olei præſertim tanta copia, vt cui olearum his in locis ingentia nemora viſa non ſint, incredibile planè videri poſſit.

ITER ROMA ABELLINVM, VENVSIAM, Grauinam, Materam, Motalam, Aletium, Hydruntum.

Thelaſiam vſque numerantur mill.					*106.*
Collis pacis	*6.*	*S. Martino*	*12.*	*Monte fiore*	*5.*
o. Auellino	*4.*			Simul	133.

ABELLINVM, vulgo *Auellino*, vetus eſt ciuitas. Supra Abellinum mons eſt Saticulus, à quo haud longè diſtat oppidum Harpadium, vulgo *Arbaico*, vicinum Furcis Caudinis, inſigni Romanorum ignominia, quorum legiones hic ſub iugũ miſere Samnites, inclytis. Furcarum hæc natura eſt: Saltus duo alti ſyluoſique ſunt, montibus circa ſe perpetuis inter ſe iuncti. Iacet inter eos ſatis patens clauſus in medio campus, Herbidus aquoſuſque: per quem medium iter eſt: ſed antequam venias ad eum, intrandæ primæ anguſtiæ ſunt, &

aut eadem qua te insinuaueris, retro via repetenda, aut si ire porrò pergas, per alium Saltum arctiorem impeditioremque euadendum.

Bocluent 10. *Archangel* 7. *Lione* 18.
Melfi 10. *Rapola* 5. o.*Venosa* 8.
Simul 58.

VENVSIA siue Venusium distat à Canusio P. M. XV. In hanc vrbem victis ab Annibale Romanis ad Cannas, Terentius, Varro Consul, L. Paulo AEmilio collega in acie cæso, cũ equitibus 50. fugit. A Venusia XV. lapide ad Aufidum versus, Cannarum seu Canusij deleti vestigia reperiũtur exigua. Vrbs hæc ad amnem Aufidum, qui nunc vulgo *Lofantus*, amœna in planitie sita fuit, veteribus Canusium vocata. Locus hic nobilis insigni clade Romana.

Moneruio 8. *Vietro* 6. o.*Chirosa* 14.
Montepeloso 11. *Grauina* 5. Simul 44.

GRAVINA ciuitas est inter montes, dignitate tituloque Ducatus insignis.

Matera 10.

MATERA vrbs frequens inprimis, & opulenta, quondam Acherontia vocata. Situm habet huiusmodi. Partim in duabus profundissimis conuallibus, partim editissimis in locis, quæ vallibus imminent, posita suspensaque est, quamobrem cum ita libet, incolæ cœli sereni lucentibusque stellis pleni formam & imaginem quandam aptissime ludere ac efficere hic queunt. Optimatium imperio per præconem omnes in imis conuallibus oppidani post Solis occasum, ad signum consuetum repentè lumen ante fores ostendere iubentur, vnde fit vt

tum

tum è ſuperno ciuitatis faſtigio deorſum ſpectantibus cœlum tanquam ſub pedibus appareat lucidiſſimis refectum diſtinctumque ſyderibus, inſtar Septentrionum, Sucularum, Virgiliarum, Coronæ, cæterorumque id genus, quæ Aſtrologorum diſciplinā confingit, vrbs Archiepiſcopatus titulum obtinet. Agrum optimum, & abundantia rerum vberem habet.

Colubrano 10. *Caſtellaneto* 8. *Motala* 8.
Simul 26.

MOTALA ciuitas, Tarento 12. paſſ. mill. diſtat.

Caruſino 14. *Orca* 13. *Caſal nouo* 6.
S.Gaiazo 6. *Saleſe* 4. *Maliono* 9. o.*Leze* 9.
Simul 61.

ALETIVM, vulgo *Leze*, vrbs eſt honeſtiſſima regioniſque totius præcipua, tam ſi elegantiam, ac deſcriptionem ędificiorū, quàm ſi populi frequentiam ciuilitatem, opeſque ſpectes. Conſilium in ea regium Apuliæ totius, & forum perpetuum agitur. Agrum habet optimum, frumento, vino, oleo, amygdalo, mediciſque malis ac id generis nobiliſſimis fructibus vberem.

Camperga 5. *Sigliano* 8. o.*Otranto* 10.
Simul 23.

HYDRVNTVM, vulgo *Otranto*, ciuitas, ætate Strabonis vrbs erat modica, nunc perhoneſta caputque regionis eſt, cui nomen etiam à ſe præbet Hydruntinæ terræ. Iacet prope Leuce promontorium in altiſſimis oræ rupibus, Epirum ſpectans. Arcem habet eximiam, in ſaxo mari imminenti, quapropter ſi nihil rerum neceſſariarum ad tutelā

aut eadem qua te insinuaueris, retro via repetenda, aut si ire porrò pergas, per alium Saltum arctiorem impeditioremque euadendum.

Bocluent 10. *Archangel* 7. *Lione* 18.
Melsi 10. *Rapola* 5. o.*Venosa* 8.
Simul 58.

VENVSIA siue Venusium distat à Canusio P. M. XV. In hanc vrbem victis ab Annibale Romanis ad Cannas, Terentius, Varro Consul, L. Paulo AEmilio collega in acie cæso, cũ equitibus 50. fugit. A Venusia XV. lapide ad Aufidum versus, Cannarum seu Canusij deleti vestigia reperiũtur exigua. Vrbs hæc ad amnem Aufidum, qui nunc vulgo *Losantus*, amœna in planitie sita fuit, veteribus Canusium vocata. Locus hic nobilis insigni clade Romana.

Moneruio 8. *Vietro* 6. o.*Chirosa* 14.
Montepeloso 11. *Grauina* 5. Simul 44.

GRAVINA ciuites est inter montes, dignitate tituloque Ducatus insignis.

Matera 10.

MATERA vrbs frequens inprimis, & opulenta, quondam Acherontia vocata. Situm habet huiusmodi. Partim in duabus profundissimis conuallibus, partim editissimis in locis, quæ vallibus imminent, posita suspensaque est, quamobrem cùm ita libet, incolæ cœli sereni lucentibusque stellis pleni formam & imaginem quandam aptissimè ludere ac efficere hic queunt. Optimatium imperio per præconem omnes in imis conuallibus oppidani post Solis occasum, ad signum consuetum repentè lumen ante fores ostendere iubentur, vnde fit ve-

tum

tum è ſuperno ciuitatis faſtigio deorſum ſpectantibus cœlum tanquam ſub pedibus appareat lucidiſſimis refectum diſtinctumque ſyderibus, inſtar Septentrionum, Sucularum, Virgiliarum, Coronæ, cæterorumque id genus, quæ Aſtrologorum diſciplinâ confingit, vrbs Archiepiſcopatus titulum obtinet. Agrum optimum, & abundantia rerum vberem habet.

Colubrano 10. *Caſtellaneto* 8. *Motala* 8.
Simul 26.

MOTALA ciuitas, Tarento 12. paſſ. mill. diſtat.

Caruſino 14. *Orca* 13. *Caſal nouo* 6.
S. Gaiazo 6. *Saleſe* 4. *Maliono* 9. o.*Leze* 9.
Simul 61.

ALETIVM, vulgo *Leze*, vrbs eſt honeſtiſſima regioniſque totius præcipua, tam ſi elegantiam, ac deſcriptionem ędificiorũ, quàm ſi populi frequentiam ciuilitatem, opeſque ſpectes. Conſilium in ea regium Apuliæ totius, & forum perpetuum agitur. Agrum habet optimum, frumento, vino, oleo, amygdalo, mediciſque malis ac id generis nobiliſſimis fructibus vberem.

Camperga 5. *Sigliano* 8. o.*Otranto* 10.
Simul 23.

HYDRVNTVM, vulgo *Otranto*, ciuitas, ætate Strabonis vrbs erat modica, nunc perhoneſta caputque regionis eſt, cui nomen etiam à ſe præbet Hydruntinæ terræ. Iacet prope Leuce promontorium in altiſſimis oræ rupibus, Epirum ſpectans. Arcem habet eximiam, in ſaxo mari iminenti, quapropter ſi nihil rerum neceſſariarum ad tutelã

deficiat, omnino ab omni vi inuicta creditur. Opus id Alfonsus Aragonius alter, rex Neapolis fecit, post vrbem de Turcis receptam, qui anno à Christo nato MCCCCLXXXI. ductu cuiusdam regaliū classium præfecti, huc ex Epiro traiecerant, vrbeq; aduentu repentino capta, viros omnes trucidarūt, ad seruilia ministeria pueris tantum ac mulieribus conseruatis, postquam receptum de Turcis Hydruntum est, ita paulatim & mœnibus instaurari, & colonis diuersorum locorum nouis impleri cœpit, vt nunc munitionibus operibusque; populi item frequentia ac ciuilitate, perhonesta rursum vrbs sit, opibus etiam indies incolarum negociatione plurimum augeatur. Agrum habet, cum pulchrum, tum vberem & fructuum optimorum fertilem, horti passim cultissimis amœnissimisque, citris medicis, Limonibus, alijsque similibus arboribus pleni sunt.

ITER ROMA TARENTVM.

Motalam vsque numerantur in itinere præcedenti mil. 271. Lepurana 9. o. Tarento 5.

Simul 185.

TARENTVM, vulgo Tarento, in ora maris antiquissima nobilissimaque ciuitas est, in eius aditu primum portus conspicitur, longè celeberrimus scriptorum monumentis præcipueque Strabonis, à quo ferè in hanc sententiam describitur. *Portus Tarentinus maximus atque pulcherrimus ingenti ponte includitur, amplitudine stadijs centenis patet. Isthmo inter sinus vndas exteriores, & ipsius portus internas, recessu interiore Chersonesum creat, in qua vrbs posita, facillimo nauium accessu opportuna,*

quod

quòd in littore, colles vtrinque sint modici, verùm vrbs ipsa se per loca depressa explicet, arce tamen in editiori parte sita. Murus ciuitatis antiquus, ingenti omnino circuitu patet, cæterum, qua Isthmum spectat, maiori nunc ex parte concidit, ea vero pars, quæ portus ostio propinquior est, & arcem etiamnum habet, non mediocris magnitudinis vrbem explet, stadiumq; luculentissimum amplectitur, itemq; forum amplissimum, in quo Iouis colossus ex ære cum mirabili opere summa parte, tum post Rhodium præcipue magnitudinis et vastitatis. Inter forum portusq; Arx eminet, perpaucas nunc veterum monumentorum reliquias habens. nam cum prius multitudine statuarum & signorum excellētium abūdaret, plurima Carthaginenses vrbe potiti, diripuerut, quædam etiam postea Romani vrbe capta, per vim spoliorum nomine sibi vendicarūt, e quibus Herculis ex ære signum ingens, in Capitolio defixum Lysippi, quod a Fabio Max. Romam delatum est. hactenus Strabo. Primordiū eius in diuersa trahūt auctores. Superſunt quæ veterem amplitudinem testantur, vrbis antiquæ vestigia, Theatri item & multorum insignium ædificiorum, ostijque peramplı ac tutissimi portus, quanquam id nunc saxis ingētibus obstructum sit, adeo vt paruis tantum nauigijs, non etiam magnis pateat. Sunt tamen ijs saxorū molibus arcus aliquot impositi, per quos haud secus ac ostio fluminis æstus aduenientes, in portum admittuntur, emittunturque reciprocantes. Eo fit vt ingentem vim piscium omnis generis pro anni tempore mare huc importet. & memorabile sanè est, quod auratas palmorum duorum, palatoque gratissimas hic capiunt. Tanta verò piscium vbertas hoc in

per-

portu est, vt non solum vrbi ipsi, sed etiam plurimis Calabriæ, Apuliæ, Lucaniæque atque aliarum partium gentibus sufficiat, Septum ostij portus,ipsum portum ab sinu Tarentino diuidere videtur, hac ætate tam nobilis olim portus,quæ separata est pars,vulgo *Mare paruum*, dicitur. In circuitu M. P. XXX. in longum VIII. in latum II. colligit, vt piscatores affirmant. Ostium portus in sinum emittit Tarentinum,quem accolę nunc vulgo *Mare magnu* vocant. Eo in digito continentis,quique inter portum & sinum procurrit,vrbs ipsa sita est admodum exigua, si ad veteris amplitudinem & spatia conferatur. extremam obtinet antiquę partem longaque multo magis quàm lata, nec iam ædificijs decora sed habitationes admodum rudes habens, quippe quæ fere piscatorum nunc sint, vbi quondam tanta nobilissimorum hominum multitudo incoluit. Postrema in parte qua continentem spectat, vbi prisca vrbs erat,arx est munitissima,cinctaque marinis aquis, pridem à Ferrando Aragonis primo Neapolis rege refecta. Tarentinus agér opimus est & omnium rerum,ad vitam vtilium fertilis, itemque Salem generans,quem Plinius vti suauissimum candidissimumque præ cæteris generibus commendat. A Varrone mel Tarentinum laudatur, Macrobius nucem Tarentinam adeo fragili esse putamine, ac ita mollem scribit, vt vix attrectata rumpatur.

Lozano	11.	*Vsana*	8.	*Vetrina*	8.	*Garano*	8.		
Cormiano	8.	*Sternatio*	16.	*Coregliano*	5.				

Simul 63.

CORLIANVM nobile ac munitum est oppidum

dum, in dorso modici collis situm, locisque circũiectis mire imminens. Arx hic situ naturaque loci & mœnibus crassissimis tam munita vt expugnari nulla vi posse videatur, si rerum necessariarum desit nihil. Ea inter præcipuas Italiæ habenda, quanquam non pari forte cum alijs amplitudine sit, horti hic perelegantes & amœnissimi, citris medicis ac id genus fructiferis arboribus pleni, Trunci Caulis altitudine pedali, crassitudine exteriori amplius trium palmorum conspiciuntur. Plurimi sunt hoc tractu interHydruntem & Corlianum pagi, incolæ Græca gens. Ager vniuersus periucũdus, & optimorum fructuum fertilissimus, passim enim horti Limonibus, citris, medicis, & similibus arboribus pleni conspiciuntur.

Bosardo 9. *Castro* 9. Simul 18.

CASTRVM ciuitas frequẽs est, negociatorum conuentibus, præsertim olei coemendi gratia, quod propter loci oportunitatem ex circumiectis agris eo deportatur. Cladem anno post Christum natum XXXVII. memorabilem accepit, cùm à præfecto quodam Solymanicæ classis, quæ ad Aulorum nauale mittebatur, ingentibus copijs in terram expositis, oppidani metu perculsi, eo se pacto hosti dedissent, ne quid hominum vitę pecunijsque damni daretur, etenim nec seruata conditionum fide, hostis vrbem diripuit, & trucidatis omnibus inualidis, reliquam multitudinem captiuam abduxit. Solymanus tamen Imperator re intellecta, non solum id in ducem classis capitali supplicio vindicauit, sed etiam abductos mortales domum vna cum rebus suis remisit.

Puli-

Pulizano 8. *S.Pietro* 9. *Stdio* 19. o.*Galipole* 8.

Simul 4..

GALLIPOLIS, vulgo Galipoli, in magna Græcia, mirabili constitutione sita est, in ambitu mille Italicum cum dimidio continet, & habitationes vltra mille octingentas, rupi & immobili Saxo insidet, muris tam ad defensionem idoneis, quã ad ornatum & magnificentiam conspicuis circumdata: aëre saluberrimo gaudet, Peninsulæque formam repræsentat. locus instar est fori, & negotiatoribus accessu, tam mari, quàm terra peropportunus, quapropter toto anni tempore, mercatoribus frequentatur, maximè Genuatibus. Ager Galipolitanus optimus & fertilissimus est oleo, vino, croco cæterisque fructibus ad vsum humanæ vitæ cum primis abundans, mare valde pisculentum habet. In aditu vrbis, qui vnius tantum pontis castrum est, valdè munitum, Fons nouus, statuis elegantissimis decoratus, quinque Tubis præstantem aquam ciuium vsibus affatim eructat. Aquæductus quoque operis vetusti, partim conspicuus, partim per occultos terræ meatus, procul deriuatus.

Nardo 10.

NARDVM ciuitas est antiquissima, Ptolomæo *Neritum* dicta, populo frequens ac lauta. Agrum habet amœnum, pulchrum ac vberem, arboribus medicis, Limonijs, vastissimis Olearum nemoribus vitibusque refertum.

Vgenti 11.

VXENTVM, vulgo *Vgenti*, ciuitas est in colle. Ea satis ampla olim fuit, vt antiquorum ædificiorum vestigia demonstrant, nunc perexigua est. Agrum

habet

habet optimum, olei, vini, cæterorumque fructuum fertilem.

ITER ROMA S. GERMANVM.

Ferentinum in itinere Roma Valmontonium numerantur mill. *26.*

Rippi *5.* *Babuco* *5.* *Torre* *7.* *Cast. S. Germano* *5.*

Simul 48.

D. GERMANI castrum in radicibus Cassini montis, ab illo Sancto Abbate qui condidit, ita dictum, pernitidis fontibus, tum in ipso oppido, tum extra passim exilientibus abundans, quos amnis in propinquo fluens omnis colligit. D. Germani incolæ maiori ex parte fabri sunt acuum, quę tanta hic varietate fiunt, vt artificum ingenia tam multiplicia, pro miraculo planè habeantur. Eas, qui non solùm apud vicinas gentes, verum etiam in alijs Italiæ regionibus longinquis culmen bonitatis & æstimationis obtinent, quàm longissime mercatores exportant. Infra D. Germani ad alterum lapidem ingentes ædificiorum ruinæ cernũtur, veteris Interamniæ.

Theanum *10.*

ITER ROMA SVESSAM, CAPVAM, SVESsulam, Acerram, Nolam, Sarnum, Sanseuerinum, Dianium, Padulam, Casale Nouum, Corlianum, Rosanum.

Ferentinum vsque numerantur mill. *26.*

Frazelono	*6.*	*Fabrica*	*5.*	*Ceperano*	*9.*
Ponte coruo	*8.*	*Fratte*	*10.*	*Sessa*	*7.*

Simul 71.

SVES-

SVESSA POMETIA, ab antiquis *Sueſſa Aruncorum, & Sedicinorum, & Volſcorum, & Veſtinorum* cognominata, vulgo nunc *Seſſa*, ciuitas eſt hoc æuo modica, titulo tamen Ducatus honeſtata.

Caianello · u. o. *Capua* 6. Simul 17.

CAPVA NOVA eſt ad Vulturni ripam, altero lapide ab antiquæ ruinis, quæ ingentes adhuc cernuntur iuxta D. Mariæ gratiarum ædem, vtpote portarum vrbis, Theatri, Aquæductuum, aliæque moles immenſæ templorum, porticum, thermarũ atque ædium ampliſſimarum. Item ſubterraneæ cõcamerationes vaſtæ, & aquarum caſtella, viſunturque in vepribus ac dumis columnarum ac marmorum omnis generis infinita fragmenta, ex quibus potentia ac ſuperbia veteris Capuę colligi poteſt quamuis magnas eius reliquias noua Capua, vicinæque vrbes inde diſtraxerint. Strabo Capuam appellatam tradit, ab agro campeſtri, eademque ratione P. Maro Campanam vrbem, & Tullius Liuiuſque frequenter eius ciues & incolas Campanos nominare videtur à camporum vberrimorum cultu. Poëtæ tamen, Marò iam dictus, Lucanus & Silius, aliique, Capin Troianum AEneæ ſocium vrbi colonos, mœnia ac nomen dediſſe canunt. Eam, auctore Strabone, prius Opici & Auſones tenuere, dein Oſci Thuſcorum gens, à quibus Oſca dicta, hos eiecere Cumani poſteaque iiſdem pulſis Etruſci eam ampliatam caput vndecim vrbium aliarum inſtituere, Vulturnumque etiam dixere a vicino flumine vt Liuius teſtatur. Potentem atque vicinam in Italiæ meditullio, necnon inimicam ſemper atque æmulam Imperij, non minus quàm ipſa

Car-

Carthago, ferocemque præsentis Annibalis amicitia atque societate, Romani maximis operibus circumuallata in & obsessam fame demum subiugarunt, Senatuque securi percusso, ciuibus reliquaque multitudine sub hasta venditis vrbem atq; agrum omnem publicarunt. Nec in posterum ciuitatis vllum corpus, non concilium publicum, nō magistratus aut Senatum vrbi permisere, vel vlla insignia reipubl. sed ædificia sedes aratorum esse iusserunt, vtique dumtaxat vrbs à Libertinis, & institoribus, viliique operaria plebe frequentaretur, permissum fuit. In hunc itaque modum Capua adflicta iacuit, vltra annos centum triginta, atque ager Campanus populi Romani publicus fuit, vsq; ad C. Cæsaris consulatum. Qui lege Iulia contra Senatus optimatumque sententiam lata, militibus agrum eum viritim diuisit Capuamque, muro ductam, vti fragmenta Iulij Frontini demonstrant, primis coloniam fecit. Quæ ex eo quidem tempore resurgens auspicijs Imperatorum, floruit sub populi Romani potestate donec à Genserico Vandalorum rege capta subuersaque ab Ostrogothis dein occupata, atq; his pulsis à Narsete restaurata, tādem à Longobardis iterum excisa fuit atque deleta. Cæterum quo tempore hæc noua Capua ex ipsius ruinis excitata, quoue auctore ad secundum ab altera lapidem traducta fuerit non satis constat. Est quidem verisimile, quod vi metuque Barbarorum pulsi, atque dispersi ciues, tandem confluxerint, atque sensim extra desertæ Capuæ ruinas sedes fixerint, ibidem ad Vulturni ripam vbi nunc nouam Capuam, in vrbem peramplam atque potentem e-

merſiſſe videmus, Caſtrum hic eſt propugnaculórum operibus ſumptuoſis, foſſis, muris, ac turribus Speluncisque ſubterraneis munitiſſima.

Tremola 6. *Sueſſula* 7. Simul 13.

SVESSVLA, vulgo *Seſſula*, vrbs plenè collapſa nunc iacet.

Acerra 4.

ACERRA pene deſertum eſt oppidum, ac potius infrequens pagus, quàm vrbs videtur.

Marigliano 3. *Caſaria* 3. o. *Nolá* 3.
Simul 9.

NOLA vrbs eſt vetus in planicie, quondam ambitu maximo fuit, mœnibus eum II. Mill. XVII. paſſ. amplectebatur forma rotunda, cum portis duodenis & habebat amphitheatra bina, vnum marmore, alterum lateribus coctis ſtructum, item Auguſti, Mercurij, Iouiſque templa. Reperiuntur autem etiamnum in eo circuitu multa veterum ædificiorum ingentium veſtigia, plurimaque fodiendo antiquitatis monumenta. Cæterum vrbs veteri illa collapſa, nunc admodum exigua eſt, nec amplius C. M. XXIIII. paſſuum ambitu colligit cum portis ſolum quinis.

Sarno 10.

SAERNVM oppidulum eſt ab amne Sarno denominatum.

S. Seuerino 12.

SANSEVERINVM oppidum eſt In conualle, ad collis lat⁹ vnde clariſſimę nobiliſſimęq; familię Sanſeuerinatum origo, quæ tot illuſtres militiæ proceres & Duces edidit, collis ad cuius latus eſt Sanſeuerinum radices, vicis villiſque plurimis ni-
tens

tent: amœna hæc fœcundaque vallis fructus perjucundos ac optimos generat, vinumque item gratissimum vermiculum, Sanseuerinate dictum, maximo in pretio Romæ, ad finem huius amœnæ vallis castellum est, *Aquamalorum* dictus eruditis, prope id est amnis, qui à fonte miliaribus aliquot decursis, terra se condens ita per abditos meatus spatio pass. C.emenso, rursus eadem qua deperijt copia claritateque erumpit.

M. Coruino 7. *S. Licandro* 13. *Pola* 4. *Petina* 4. *o. Diano* 12. Simul 40.

DIANVM, vulgo *Diano*, oppidum Ptolemæo memoratum, in Apennini colle opulentum est ac nobile, à quo vallis Diania nomen habet. Eius forma nauiculæ conuenientissima, puppe proraque diductiore, ventre verò capaci, panditur enim in longum XX. P. M. in latum IIII. tam amœna frumentique ac fructuum omnis generis fertilis, vt inter vberrimos lætissimosque regionis huius & vniuersi regni agros merito numerari queat. Colles vndique fructiferos atque iucundissimos habet, ad quos vici castellaque magno numero apparent magis vnius ac perpetui pagi instar, quàm distinctarum habitationum. Ad dexteram aditus stagnum illud apparet, seu palus vt accolę vocant, vnde aquæ proficiscuntur, quæ per specum erumpentes Nigro flumini principium dant. Eam paludem amnis Botta Picerma creat, ita cognominat⁹, quod propter Picernum oppidum fluat, inde namque altos inter montes, demum arctis faucibus in vallem Dianiam fertur, qua media decursa, stagnum hoc ad caput efficit altitudinis ferè P. M. duorum,

id tamen & alij fontes augent, qui è circumiectis collibus orti, hic tanquam in Lacuna, propter locum densiorem corriuantur. Exonerat se per abditum cuniculum in speluncam.

Sala 4. *Padulla* 3. Simul 7.

PADVLA nobile est oppidum. Subter lautissimum est Carthusianorum cœnobium in collis pede.

Casale nouum 7.

CASALE NOVVM, in exitu vallis Dianiæ est extra eius fauces. Excipit eas Peregrinalis sylua, densitate arborum, præsertim Ilicum, tantæ altitudinis, vt cœlum cacuminibus attingere videantur, per obscura, qua dein iter P. M. octo peragitur, & ob horridas rupes, asperum & ab latronibus infestum. Præcelsi hic difficilesque Lucaniæ montes incipiunt, antiquis nominatissimi. Per eos, perque nemorum saltus, illa via miliariorum octo confecta, Lacus niger occurrit oppidum.

Saponera 8. *S. Clerico* 8. *Lationico* 7. *Lespinazo* 5. *Murano* 18. o. *Cassano* 10. *Noia* 10. o. *Corliano* 19. Simul 76

CORLIANVM oppidum agro est perbono quo passim horti cernuntur cultissimi, medicis aliisque id generis fructiferis arboribus ordine bellè positis conferti, cum septis ex Myrto, Gelsamino, Rosa, Buxo, Rosmarino, Lauro, similibusque fruticibus odoriferis ac perpetuò virentibus, item cum pergulis variarum nobiliumque vitium. Inprimis elegans est & mirabile hic Principis pomarium, alijs sanè cunctis nobilissimarum arborum varietate cæterisque rebus omnibus excellentius

Rosano 5.

ROSANVM ciuitas Sedem habet Archiepiscopalem,&agrum amœnum fœcundumque, vitibus, olea, medicis ac alijs huiusmodi fructiferis arboribus nitentem. Arbustulas etiam fert, quæ piper gignunt.

ITER ROMA MARINVM, VELITRAS, Terracinam, Fundos, Itrum, Formias, Auersam.

Torre à meza via d'Albano hosp. 8. *Marino* 5.
Simul 13.

MARINVM muro recenti cinctum, in Lanij, oppidi Larij solo ædificatum est: nam alterius antiquioris vestigia extra hanc apparent: in publico sunt bina marmora antiqua forma puellari, quarum altera, cornu copiæ tenet.

Belletri 8.

VELITRAE, vulgo *Belletri*, Volscorum olim oppidum, antiquitate & potentia clarum est. Antiquitatum hic pauca visuntur vestigia, quamuis amplum & frequens sit oppidum, & ædificijs excultũ satis. Ager eius fructuum omnis generis nunc etiã ferax est, vt olim propter vrbis Romę vicinitatem, villis & hortis nobilium expolitus haud dubiè fuit, nominat quidem inter generosa sui temporis vina Veliterna Plinius, quæ tamen nunc degenerarunt, ac auctoritatem amisere suam: quia propter cruditatem, austeritatemve coqui aheno debent. Quapropter haud falso palam esse contendit idem, sua quibusque terris tempora esse, sicut suus rerum prouentus & occasus. Extra portam sunt Fossæ angustis foraminibus, in profundum amplæ,

quales ſunt, in quibus condi & conſeruari ſolet frumentum.

Ciſterna 6, *Arx Sermoneta* 5. *Aqua puza* 1. *Segio* 5. *Caſe nouo* 2. *Abbadia* 8. *Terracina* 9. Simul 36.

TARRACINA vetus fuit Romanorum colonia, Volſcorum, *Anxur* primum appellatum, vel ipſorum lingua, vt quidam volunt, vel Græca potius, vt plures opinantur, à Iouis Anxuri fano celeberrimo & antiquiſſimo, quod ibidem conſtituiſſe Spartanos tradunt, vt & Feroniæ Deæ in Promptinis campis, apud Circeios & Rutilos: cum ob duras Licurgi Leges, exceſſiſſent patria, & poſt longos errores, in his Italiæ maritimis oris, ſedem fixiſſent. Ad tertium miliare à Feroniæ fano, inter Appiam & Circeium promontorium poſita Tarracina eſt, quàm mari circumfuſam olim fuiſſe, teſtatur Solinus, nunc oppidum eſt frequens ſed exiguum. Ager latere maritimo fœcundus & amœnus admodum eſt, olim ditium Romanorum pretorijs, villis, prædijs, ac hortis frequentibus excultiſſimus: quorum multæ ſparſim viſuntur adhuc reliquiæ atque ruinæ, quemadmodum & celebris illius portus ab Antonino Pio ſumptuoſiſſimè refecti. Appia via, ſilice ſtrata, per quam Fundos tendens peregrinus viator incedit, ibi eum detinet, ſtructura ſua eximia, & conſideratione reliquiarum antiquarum: atque imprimis, vbi in planum ac rectum ſcalpris ferreis ad littus in Tarracinenſi promontorio exciſa eſt ex duriſſima caute. Stupet ſpectator admirabundus rectæ viæ planum vnius ſaxi pamentum ſub pedibus porrectum, per paſſus plus mi-

minus viginti in longitudinem, ac trinis ferè passibus in latitudinem: munitum quidē (vt Appia tota fuit) ab vtroque latere limbis bipedali latitudine eminentioribus, qui viatori pediti semitam siccam præstabant. Quibus adiecti lapides eminentiores, veluti bases quædam per decimum quemque pedem: è queis in vehicula', vel equos scansio fieret commodior. Quis non miretur solidum ex eadem candenti rupe parietem explanatum, in summam altitudinem quam per pedum decades multas characteribus numerorum magnis singularum decempedarum distantia sculptis, curiosa vetustas posteris demonstrare voluit. Quem non delectatione adficeret graphicotera characterum illa symmetria, proportioque, qui æquè magni à longè, in altissimi parietis summitate, ac in imo intuentium oculis occurrunt. Quis non marmorū ornatissimis vestibus suis nuda nunc atque spoliata templa, mausolæa, prætoria doleat: quæ transeuntibus sparsim vtrimque in Appia, sicut & in alijs Italiæ publicis vijs per viros triumphales munitis occurrunt? Sic visum maioribus, maiestatem ac auctoritatem Imperij Romani per terrarum orbem propagare summisque laboribus ac impensis efficere, vt eius magnitudinem & potentiam timerent exteri populi, quorum principes ac Legati è transmarinis transalpinisque prouincijs, Romam sæpius commeantes, vrbis atque Italiæ maximum cultum atque splendorem attoniti non poterant non admirari. Delectant igitur atque morantur nunc etiam temporis aduenas quoscumque, nec non exercent ingenia magna Romanorum operum ruinæ

immensæ, passim itinerantibus obuiæ, quamuis admodum deformatæ.

Fundi 10.

FVNDI, nunc Fondi, oppidum quidem paruum sed situ iucundum ad Appiam in planitie positum, ex ruinis antiquæ eiusdem nominis præfecturæ surrexit, cuius adhuc cernuntur in vicinis paludibus vestigia prope lacum Fundanum: ab ortu & Septentrione montes, à meridie & occasu mare habet. Vina eius celebrata sed ætatem non ferunt. Cecubus mons, cuius vina multis in locis ab Horatio laudantur, Fundis adiacet. Nostro sæculo hoc oppidum insigni est clade adflictum per archipiratam Caradinum Barbarossam, Turcicæ classis præfectum: qui illud subita incursione cepit, ac ciuibus omnibus in seruitutem abductis, & ædibus sacris profanatis diripuit.

Cast. Itro 5.

ITRO, vulgo *Itri*, oppidum Campaniæ, quod alij Atrium vocant. Est longè inter montes extensum.

Mola 5.

FORMIAE, vulgo *Mola*, vetus Læstrigonum sedes, à Laconibus conditum, ab hormi porta primũ Hormiæ postea Formiæ appellatum. Locus est peramœnus, horti vndique cultissimi, Citris, Limonibus alijsque nobilibus arboribus consiti. Omnia quoque riuuli purissimarum aquarum grato murmure perfundunt, & passim habitationes, magna cum voluptate ducuntur.

Hosp. Cariglano 8. *Vbi transmittitur fluuius Liris, vulgo dictus Carigliano.* *Hosp. Bagni* 8.

Ca-

Castello 8. *Hosp. Patria* 8. *Auersa* 6.
Simul 38.

Aliud Iter Roma AVERSAM, NEAPOLIM, Ebolum, Bisinianum, Cutrum, Crotonem, Besidiam siue Castellam.

Formias, vulgo Mola, numerantur mill. 72.
Hosp. Cariglano ad Lirum fluuium, vulgo Carigliano, qui hic transmittitur, mill. 8.
Hosp. Bagni 8. *Castello* 8. *Hosp. Patria* 8.
o. Auersa 6. Simul 110.

AVERSAM oppidum illustrium Virorum aliquot Palatijs atque Prætorijs suburbanis excultum. Aduersa prius appellatum fuit, eo quod ibidem olim Normanni castra in ruinis Atellæ veteris muniuerunt, aduersus Capuam Neapolimq;, medio itinere, noui huius oppidi mœnia firmantes vt duarum potentium vrbium vires ex eo loco diuellerent. Fuit quidem Atella vetus ab antiquissimis Oscorum populis conditum, famosumque imprimis ac celebre quondam, Satyricis fabulis, lasciuis, ridiculis atque dicacibus, quæ ab ipso dicuntur Atellanæ, & hæ quidem iocis ac salibus ridiculis eam auctoritatem nactæ sunt postmodum, vt è municipalibus ludicris irrepserint etiam in Theatra Romana.

o. *Neapoli* 9.

NEAPOLITANA vrbs spatium complectitur magnum, posita inter amœnissimos colles à Septentrione & Oriente, & Maris sinum à Meridie & Occidente, è cuius portu Misenus, Mineruæque promontoria, celebresque antiquitus

insulæ Capreæ, Ischiæ & Prochytæ sereno cœlo conspicua sunt. Eam Cumanos vicinos primum condidisse, & Parthenopen à Syrenarum vna ibidem sepulta nominasse, Strabo Virgilius alijque auctores consentiunt. Subuersam deinde fuisse volunt ab ipsis conditoribus, cùm nimium efflorescere & augeri, propter agri vbertatem, matremque vicinam Cumas, sensim supplantatura videretur. Sunt tamen aliorum opiniones diuersæ. Omnium tamen vna est opinio, eam antiquissimam esse, & ante Romana tempora celebrem, inter præcipuas vrbes Græcas Italiæ floruisse Pythagorica philosophia. Cæterum crescente per Italiam Imperio Romano, quod se facilius submisisset ea ciuitas, cùm Campania subigeretur, inter liberas atque fœderatas est recepta: quæ deinde in amicitia fideque populi Romani constanter permansit. Quin etiam adflictis Annabalico bello rebus, contra Capuam vicinam, & alias perfidas vrbes, illa Romanis adhærere non solum non dubitauit, verum etiã Legatos per Romam mittere, pateras aureas 40. magni ponderis: imo vires, opes, & quicquid à maioribus thesauri relictum, ad Imperij vrbisqueRomæ subsidium in curia Senatui liberaliter & ingenuè præsentare voluit. Quibus tum actæ sunt gratiæ pro munificentia curaque, atque vna duntaxat patera, quæ minimi ponderis fuit, accepta est. Itaque propter fidem singularem atque perpetuam, inter ciuitates Italiæ liberas & fœderatas Neapolis amicissimè semper est habita cultaque, tam Consulum quàm Imperatorum temporibus. In hanc etiam vrbem, studiorum causa iuuentus, aut

ætate confecta seniores, quietis & ocij causa plerumque secedere ab vrbe Roma sola solent. Cœlū enim nusquam est mollius aut clementius in Italia, bis floribus annuè vernans; ager vndecumque fertilissimus,& varietate nobilium fructuum,fontium,aquarumque salubrium copia,nec non naturæ multiplicibus miraculis abundans, & prorsus inæstimabilis est, vt non immerito Paradisus Italiæ dici possit. Quæ tam præclaræ dotes in causa fuere vti hæc semper vrbs,ab Imperatoribus, regibus, Principibusque maximis, atque etiam nobilibus ingenijs frequentata semper fuerit. Quemadmodum & nostra hac ætate multi reguli illustres atque potentes viri sua ibidem habent magnifica palatia,& splendidas ædes:in quibus plerumq; pro anni maiore parte degunt. Ea nunc temporis ciuium & incolarum nobilitate magnificentiaque nō minus quàm structuræ sumptibus atque ædificiorum omnis generis splendore celebris est. Etenim Caroli V. Aug. ac deinde Regis Hispaniarum Philippi auspicijs, hanc mirum in modum adampliarunt, muros, propugnaculis, fossis, turribus atque castellis munierunt, & quasi inexpugnabilem fecerunt,eorum principum Legati,qui proximis annis regni Neapolitani prouinciam obtinuere. Sacris etiam ædibus & collegijs, item curijs atque principum hominumque illustrium palatijs mirificè vbique locorum est exornata. Extant & antiquorum ædificiorum priscæ reliquię plures,epitaphia,statuæ,cippi,colūnę,arę,marmoraq; sculpturis artificiosis preciosa,quæ longum esset recēsere, inter quæ vehementer spectatori placent quadrati

templi Castorum magnæ illæ ruinæ, licet incendijs deformatæ: cuius ex præclaro propylæo columnæ sex priores marmoreæ, cum imposito fastigio visuntur adhuc erectæ, symmetria Corinthia pulcherrima conspicuæ, necnon amplitudine & artificio suspiciendæ. Quarum capitula calathorum in effigiem efformata volutis floribus atque reflexis acanthi folijs eleganter vestiuntur. D. Claræ templum cum parthenone sacro, peramplum est, liberaliter extructum ab Hispana Sanctia regina, Roberti regis coniuge, quam Agnetem alij vocant. Excomptum est atque celebre regum veterum ex illustri Dyrrachina domo sepulchris eximijs: sicut in D. Dominici & Oliueti montis, alijsque sacris delubris Hispanorum regum, heroum aliorumque Principum ditissima monumenta, statuæque marmoreæ ad viuum factæ. Annunciatæ Virginis Mariæ ædes donarijs locuples est. Huic iunctum est pauperum hospitium magnitudine atque structura municipij perampli instar, in quo supra duo millia pauperum omnis generis, ægroti, senes, debiles, & ad operandum impotentes aluntur, atque curantur, pro cuiusque conditione, ætate atque valetudine. Plusquam octingenti vtriusque sexus orphani & exposititij in eodem ab infantia & vnguiculis primis educantur, literis imbuuntur, ac artibus pro ingenio & indole cuiusque diligenter instituuntur ad ætatis vsque maturitatem. Horum exercitia atque studia diuersa in suas classes distributa, diligenter animaduertere & perlustrare iucundũ est. Castrum nouum, vt nunc appellant, ante trecẽtos amplius annos extructum est à fratre D. Ludo-
uici

uici Francorum Regis Carulo primo Neapolitanorum rege, & Andium Comite, vt vrbi & portui aduersus maritimos hostium insultus esset præsidio. Instaurauit auorum memoria Rex Aragonum Alphonsus primus, Gallis expulsis, regnoque subiugato, maximisque operibus ampliatum adeo muniuit, vt inter Italiæ firmissimas arces nunc celebretur. In ea armorum atque instrumenti militaris copia militaris copia multiplex, summaque varietas ad miraculum vsque visitur in armamentarijs, in vallis & vbique locorum. Verum in medio castri amplissimi vmbilico, refulget instar Palatij prætorium ingens refertum regia suppellectile, in quo Rex quispiam vel etiam Imperator cum aulico comitatu suo hospitari commodè posset. Stupēt aduenæ machinas, vasta tormenta, globorum ferreorum cumulos magnos, auro argentoque fulgentes, galeas, clypeos, gladios, lanceas & reliquum Martium apparatum, sed in prætorio perstringunt intuentium oculos aulea holoserica, gemmis auroque intexta, sculpturæ, statuæ, atque picturæ artificiosæ, variusque splendor supellectilis planè regiæ. Oui castellum, propter formā oualem, scopuli, marinis vndis, insulæ in modum circumfusi, in quo positum est, illud nomen accepit. Condita est hæc arx e Guilielmo III. Normanno, & inde Normannicam appellatam diu fuit, restaurauit hanc item Alphonsus primus Arragonum rex, ornauitque plurimum. Scopulum veteres Græca voce Myagram vocitasse ferunt, vel à plantæ siluestris nomine, vel ob loci atque situs conditionē, difficilesque elapsus, quasi captorum muscipulum

in eo sunt excisa in cautibus antra, viæ angustæ. atque exstructa in saxis præruptis munimenta, simulque armorum telorumque vis maxima hic est. Portus amplissimus Neapolitanus, à tempestatibus præmunitus est, aggero latissimo per quingentos plus minus à littore passus, in mare brachij incurui forma, procurrente. Is quidem vestitur, atque in altum euehitur è mari quadrato saxo immani. Per medium aggerem fons aquæ dulcis ab vrbe Tubis subterraneis deductus in capite molis solet erumpere, cuius crater marmoreus ibidem adhuc extat. Molem, ex re nunc vulgo quoque Latina voce nominant aggerem istum, cuius initia posita fuisse constat ante annos ducentos octoginta, à rege Gallo Carulo secundo. Adampliauit maiorem in modum operibus maximis adiectis Alphonsus primus Hispanus, qui rex eius vrbis ædificia publica magnificentissimè prouexit & exornauit, sicuti etiam nostri sæculi Reges Carulus V. Imperator, & eiusdem filius successor Philippus splendidissimè muniunt, excolunt & adaugent. Sumptuosissima extra vrbem, regia sunt equidia, in quibus generosorum equorum armenta selecta stabulantur atque domantur. CASTRVM SANTERMENSE longè est munitissimum, quod in vertice vicini montis positum, despectat ac deregit vrbem, littora, portum atque maris insulas. Exstruxit autem illud Tarui secundi filius Robertus Rex, ante annos ducentos quinquaginta. Auxit propugnaculis magnis reddiditque quasi inexpugnabile Carulus V. Aug. atque rex. At verò Philippus eius filius his annis præterlapsis ampliato po-

pomœrio coniunxit vrbi, eamque prolatis mœnibus atque castellis; magno spatio, nouis ædificijs suppleto, adauxit. Medio cliuo in adscensu montis occurrit pulcherrimum atque sumptuosissimum templum cum cœnobio Carthusianorum peramplo. Qui prius castrum non viderunt peregrini, non satis possunt admirari summis impensis atque laboribus opera è saxo viuo excisa, plura nimirum propugnacula atque castella, cuniculi, viæ scalæque iumentis æque atque hominibus commoda. Machinarum item atque armorum vis vbique magna, necnon annonæ copia inæstimabilis; tormenta bellica prægrandia ex ære & ferro hic monstrantur. In agro circumque fertili, præsertim littoreo, reperiuntur vt amœnissima situ sic ædificijs villarum splendidis, hortorumque pulcherrimorum sumptuosa cultura, per principes viros exornata omnia. Quis narret singulatim Fontium ædiculas; antra Nympharum atque piscinas, coralliis atque vnionum ostreis, omnique conchyliorum varietate renitentes? Quis laudet dignè porticus ambulacra scenas frondibus concameratas, florum fructuumque multiplici colore distinctas? parietes malorum punicorum tapetis vestitos; peristylia & exedras picturis, signis, statuis, & marmorum antiquitatumque preciosis decoratas, quibus horti magnatum varijs in locis resplendent? Ex his sunt pulcherrimi, atque celebriores Marchionis Vicensis, aliorumque Principum, vt in littore maris Veturum versus Bernardini Martizani villa varijs antiquitatum decorata reliquijs, item secessus regalis amœnissimum palatium exstructum
olim

olim à Rege Ferdinando Arragonio, quod vulgari voce Pogium vocant Itali. Eo namque se recipere Rex solebat, quiescere è laboribus animumque recreare cupiens: tanquàm è negotiorum fluctibus in portum tranquillum. Quatuor quadratæ turres totidem porticibus peramplis in quadrum coniūctæ Palatium statuunt, quod in longum duplici latitudine patet, Singulæ turres infra supraque cœnaculis & cubiculis splendidis commodissimæ sunt, è quibus patet transitus ab vna in aliam, per porticus illas tectas. In area media gradibus descenditur paucis ad fontem atque piscinam limpidam, vbi per pauimentum circumquaque pro nutu domini aquarum vberes venæ subterraneæ per infinitas ac tenues fistulas artificio ductæ tàm erumpunt è latebris copiosæ, vt incautos spectatores subito conspergant, & largissimè contra calores æstiuos refrigerent. Aquarum enim dulcium copia fœlix & fœcundus is ager est propter vicinum Vesuuium, cuius circum radices interna incendia non possunt non expellere frequentes dulcium aquarum scaturigines affatim purgatas & percollatas. E quibus Sebethus item in alueum collectus, & aquarum castellum, inde per aquæductus subterraneos totam Neapolim vicatim fontibus irrigat abundanter. adeo vti per palatia, diuersoria & ædes etiam priuatas diuisæ in plurimos digitos fonticulorum venæ distribuāntur, quæ vbique locorum in atrijs & cœnaculis videntur erumpere. In Neapolitani territorij tractu, ab vrbe vix 4. millia distans, est pulcherrimus atque vini Græci largitor Veseuus, vel Vesuuius mons. Nam AEtnarum flammarum imitato

tator est, & assecla, ex terræmotibus atque incendijs natus, quorum materiam in intimis visceribus perpetuo fouet. Quæ cùm annorum plurium spacio maturescens inualuerit, atque superabundauerit, accensus, spiritibus subterraneis ignis montium claustra rumpit, intimaque terræ viscera cum saxis, flammis, fumis atque cineribus eructat in altum summo cum fragore. Constat experimentis multis, item Vitruuij, Strabonis, pluriumque veterum auctorum testimonijs, esse sub Veseuo, & alijs oræ maritimæ montibus atque insulis ex sulphure, bitumine atque alumine maximos ignes ardentes, vti ostendunt etiam sudatoria sulphureique fontes bullientes, hinc Veseuus cum ignibus redundat accenditur aliquando, nonnunquam terræmotus & clades ingentes concitare solet. Exurgit Vesuuius in altum è planitie fertilissimorum agrorum & vicini littoris ab alijs montibus separatus. Itaque cineres eius flammis dispersi per agros proximos, item saxa, glebæque ignibus excoctæ, pluuijsque dissolutæ, mirifica stercoratione lætificant & fœcundant omnia, vt nunc apposité vulgus agrum atque montem ipsum *Summanum*, ac oppidum quoque quod vnum monti suppositum est, *Summam* appellet, à summa vini nobilissimi, atque optimorum fructuum abundantia. Vestitus est enim maiore ex parte circumcirca Veseuus pulcherrimis vineis, vti colles, agerque vicinus. Vertex tamen eius ex omni memoria temporum, ætatum, historiarumque semper adustis saxis sterilis ac veluti flammis depastus manet. In medio verticis vasta patet vorago rotunda, velut ingentis amphi-

M phi-

phitheatri quædam cauea, craterem vocāt à forma cuius tamen fundus in intima terræ viſcera penetraſſe conſtat cùm ignium irruptio per illam olim fieret. Nunc tamen friget nec quippiam caloris aut fumi videtur emittere. Nam in barathrum illud aliqui descenderunt quouſque non impediebant præcipitia, vel locorum obſcuritas. Superius enim crateris labrum non ſecus ac amphitheatri ſedilia decliue terra, cineribuſque ſuperfuſis fertile eſt & viret abietibus magniſque arboribus, vbi ſolis calor penetrat, atque cœleſtibus pluuijs irrigatur. Inferiora verò, quæ ſicut fauces contrahuntur in maiores anguſtias, rupium & ſaxorum fragmenta immania, necnon trabes & trunci prolapſarum arborum obſtruxerunt. Quas tamen obſtaculorum moles ignium materia interiore ſuperante tanquā leues palearum faſciculos funium flammarumque vis illa præpotens, facilè exturbat & in cœlum euehit. Certum eſt etiam, non ſolum per craterem, ſed prout caſus aliquando poſtulat, alibi quoque vel per ima montis latebras ſibi viam incendium apperire. Sicut ante ducentos nonaginta & duos annos contigiſſe tradunt Italorum annales, cùm ingens flammarum flumen è latere montis erupit, atque igne liquido in mare profluxit; cuius alueum, ſcrobiumque veſtigia videri etiamnum poſſe ferunt. Atqui præter craterem habuiſſe meatus alios exituſque flammarum antiquiſſimis etiam temporibus ex hiſtoria Romana colligitur. Nam Spartacus gladiator cùm bellum fugitiuorum in Campania Romanis concitare cœpiſſet, montemque Veſeuum cum ſua cohorte velut arcem ac ſedem bell

belli primam ac tutam occupasset, obsidionem Romanorum, qua circumuallatus erat, rara via fefellit. Nam per fauces caui montis, vitigineis delapsus catenis, ad imas eius radices cum suis delacendit, & elapsus exitu inuiso, nihil tale opinantis Clodij obsidentium ducis castra subito impetu diripuit. Nunc verò temporis, an per latera montis reperiantur in vineis meatus aut cuniculi vergentes in craterem, incertum est. meminerunt tamen aliqui, in cacumine circa craterem, plura se vidisse spiracula calorem cõtinuum exhalantia vulpium foueis haud absimilia, in quibus cũ insererent manus facilè calores emergentes sentiebant, tenues tamen ac sine fumo vel vapore.

Portici	*Torre del Greco*	7.	*Barbazona*	8.	
Vietri	7.	*Sere*	7.	o.*Euoli*	11.

Simul 40.

EBOLVM, vulgo Euoli, perhonestum & opulentum est oppidum, haud procul ab amne Silaro.

La Duchessa	9.	*Cilento*	4.	*Rofranco*	10.
Casal nuouo	15.	*Rouere negro*	8.	*Luria*	12.
Castellucio	10.	o.*Rotunda*	5.	Simul 73.	

ROTVNDA oppidum ita constructum est, vt in formam rotundam ædificia coeant, vnde fortè oppido nomen inditum, post hoc est vallis D. Martini peramœna, fontibusque peramœnarum aquarum scatens, de cætero in montium iugis & silua, & ad eius finem iucunda planities, *Campus Temesis* dicta. Longitudine multo amplius, quàm in latum patet, vndique vallata montibus, aditum exitumque tantum apertum, instar aluei fluminis

habens, vtrinque rupibus altiſſimis natura diuulſis. Tota culta fructiferaque eſt, hibernis menſibus haud abſque vllo diſcrimine tranſitur, contrarijs quippe ventis in collium editiſſimorum ſepto cõcluſis, nullo niſi per introitum egreſſumque exitu patente, niues tam ſolo iacentes, quàm decidentes ita contingit agitari turbinibus, vt qui iter illa agunt, obruantur, protinuſque ſuffocentur; quamobrem gnari locorum hyeme non ſolent hac proficiſci niſi tempore cœloque liquido ac puro. In exitu Campi, fauces præruptiſſimis vtrinque rupibus, vt valuarum poſtes, opere in ſaxum inciſæ videantur, quæ tamen partim natura, partim arte factæ ſunt. Exhinc peranguſta confragoſaq; ac præcipiti via, Scalam Morani vocant, inter æditiſſimas rupes deſcenditur, cuius ad initium dexterà fons apparet aquulam emittens, quæ Cochilis amnis, Straboni Syllaris dictus, principium efficit, & per horridas iſtas rupes præcipitans, ad pedem Scalæ delabitur, vbi Moranum eſt oppidulum, à quo Viæ cognomentum,

Moranum distat rotunda mill. 10.

MORANUM oppidulum agrum vndique habet peramœnum cultiſſimumque.

Seracena 4.

SERACENUM oppidum aliqui Seſtum olim fuiſſe opinantur. In huius oppidi agro naſcuntur vina generoſa, & Olea nobilia. legitur hic Manna fit goſſipium, effoditur plumbum, ſunt & Auri fodinæ, eximitur gypſum, cuius duo ſunt genera, alterum è lapide coquitur, alterum è terra effoditur. Coquitur è lapide non diſſimili alabaſtrite aut

mar-

marmoroſo,fimo bubulo, vt celerius vratur. Omnium autem optimum fieri compertum è lapide ſpeculiari ſquamam vitalem habente; ſcinditur in tenuiſſimas cruſtas. Eſt & in agro hoc Charitonus, id eſt, gratiæ mons Apennini, herbis, medendi arti commodis oppletus, ſunt & ſyluæ glandi feræ fiuntque in ijs venationes, ſtabulantur & Lynces.

Altomonte 4.

ALTIMONTIVM oppidum vetuſtum, edito loco, *Balbia* olim dictum fuit, vnde vinum Balbinum bonitate præcipuum nomen habet, quod ſemper ſeipſo melius fieri ſcribit Athenæus, hinc vitis Balbina, alias *Hyblina* in Siciliam allata eſt, hic emporium bis annis ſingulis celebratur, Eſt in hoc agro Beatæ Mariæ Aqua formoſa cognomine Ciſtercienſium monachorum cœnobium, non longè ab hoc Fano eſt vallis ingens medio riuus labitur, & in altera parte Caſtaneæ, in altera Cirrhi naſcuntur, ita vt in hac nulla Caſtanea, in illa Cirrhus nullus oriatur, vt naturæ miraculum ſit. In hoc Balbino agro ſunt montes natiui Salis candidiſſimi, quod Lapicidinarum more cæditur, eſt pellucidus, denſus, concretione ſua æqualis nec lapidoſus, intus eſt gemma ſalis candidi ac tranſlucidi. Eſt hic etiam Alabaſtrites. Extant Aurifodinæ duobus locis, Argenti & ferri fodinæ & lapis cyaneus. In huius agri Apennino reperitur Chriſtallus excinditurque Gypſum. Eſt & Balbinus ager frumenti & aliarum frugum ferax, & pabulis aptus, quem Crondus fluuius irrigat Torrentinis & anguillis vber, vbi & Lutræ ſunt. In Siluis ſtabulantur ſilueſtres quadrupedes, fiuntque aucupia

 Phaſi-

Bernalda 15.

VERNAVDA oppidum, à Vernante aëre dictum, olim *Targines* nomen habuit. Ager hic frugifer est, & pascuis commodus. Fiunt vina, olea & mella præclara, fit quoque gossipium, & Sesamæ nascitur Sal fossile. Non procul est Clibanus mons Visardum vocant accolæ.

Cutro 7.

CVTRVM castrum est. Hic lina vulgaria. Ager pascuus est, ac tritici & aliarum frugum ferax. Hic opera figlina.

Crotono 9.

CROTONO oppidum, præstantissimorum hominum multitudine quadám prodigiosa rataque claruit, septem vno die victores Olympiaco certamine habuit, vnde prouerbium ortum: *Qui Crotoniatum postremus, is aliorum Græcorum primus.* Eam verò firmitatem corporis, & virium huius vrbis incolis, cœli optima constitutio salubritasque creabat: ideoque nec terræmotus hic vnquam contigere nec pestilentia, vnde vetus prouerbium: *Crotone salubrius.* Itaque nobilium Olympionicarum Croto frequentissimum olim seminarium fuit: & quanquam illa cum locris infœlici pugna ad Sagram tota ferè præstantium virorum multitudo caderet adeo vt vrbs propemodum habitatoribus vastata iacuerit, paulatim tamen iterum creuit, præsertim propter Pythagoram, qui philosophorum doctrinæque studijs deditorum hominum gymnasium hic instituit, vnde celebritas & splendor vrbi restitutus. Inprimis Milo Pythagoræ discipulus robore corporis omnium athleta-

rum longè præcipuus illuſtrauit, qui cùm alia innumera vix credendæ fortitudinis exempla dedit tum illud ſingulare, quando columnæ domus in quam coetus philoſophorum conuenerat, ruina vacillansis & inclinatæ aſſiſtens, viribuſque obnitens, labantes ædes tamdiu ſuſtinuit, dum omnes ſalui exirent, quæ mox ipſo quoque poſtremum effugiente conciderunt. Idem ictu nudæ manus interemit Taurum & ſublatum in humeros integro ſtadio geſtauit, eodemque die totum abſumpſit. Exitum autem miſerabilem nimia virium fiducia ſibi comparauit, nam cùm aliquando per vaſtiſſimos atque inuios oberraret Saltus, ingentem truncũ cuneis adactis findi coeptũ videns, inſertis in hiatum ligni manibus pedibuſque totum dirumpere conatus eſt; ſed cuneis elapſis iterum coëunte ligno manus viro incluſæ reſtiterunt, qui ſic tum ſe feris laniandum præbuit. Aetate noſtra non tam vt olim frequens vrbs eſt, nec eiuſdem etiam amplitudinis, quanquam nomen celebre titulumque Marchiouatus habeat. Anno 1543. Carolus V. Aug. hic iuxta littus arcem munitiſſimam inchoauit ad oræ maritimæ tutelam, quia Caradinum Solymannæ claſſis præfectum Franciſco primo Galliarum regi auxilio venientem, circa hæc littora conſtitiſſe locorum ſitum naturamque ſpeculatum eſſe conſtabat.

o. *Caſtella* 4.

CASTELLA oppidum eſt cum portu nobili, qui caſtra Annibalis appellatur, qui hic claſſem habebat, qua cùm opus erat, exercitum quo vellet, traijciebat. In hoc mari Corallium piſcatur, huius

oppidi ager est frugifer, & pabulis aptus, nascuntur vina clara; exciditur lapis molaris, frumentarius & olearius. A Castellis oppido, ad sextũ lapidẽ occurrit Lacinium promontorium, abest ab Cocyntho promontorio M.P. circiter 70. A Crothone 18. habet ab Occidua parte stationem, ab altera verò portum. In hoc promontorio nascuntur sponte Cedri.

ITER ROMA BELICASTRVM, ET ISVLAM.

Vernaudam in præcedenti itinere numerantur mill.
328. o. *Belicastro* 14. Simul 342.

BELICASTRVM ciuitas est Episcopalis, edito loco sita. Hæc Chona esse putatur, quam Lycophoron appellat opulentam. Strabo ipsam Philoctetem, circa Peteliam à qua abest M.P. decem, condidisse ait. Ager hic frumenti & aliarum frugum ferax est, nascunturque in eo vina nobilissima, fiuntque olea & mella optima. Non caret vrbs fontium scaturiginibus, extat & fons nobilis Charia dictus, quod gratiosum significat, alius fons salsam aquam manans, ex qua fit muries, nascuntur hic cappares. Fitgossipium & Sesama: prouenit terebinthus, gypsum speculare, & marmorosum & alabastrite simile; nascitur etiam Rubrica fabrilis, & terræ genus quoddam, ex qua fit color giluus, item Silex; legiturque Manna, quocirca non abs re Bellicastri nomen ei inditum est.

Isola 8.

ISVLA ciuitas est Episcopalis, cuius meminit Abbas Ioachimus, licet mendosè pro *Isulensis*, *Gesulensis* legatur.

ITER ROMA SEBIRENAM, vulgo SANT Seuerina.

Bochilerum in praecedenti itinere numerantur milli ria 31

o. *S. Seuerina* 20. Simul 33

SEBIRENA ciuitas est nobilis ac vetustissim sedes Archiepiscopalis, celso eoque saxeo lo sita, natura validissimum propugnaculum, ingen bus saxeis rupibus cautibusque vndique cinct imperitum vulgus eam S. Seuerinam appellat: h emporium haud ignobile quotannis celebratu Nascuntur hic vina generosa; Fit & oleum opt mum, oliuae ad amygdalarum magnitudine crassae & carnosae, conditae in doliolis optim sunt, viridaria Citrorum, Limorum & maloru aureorum arboribus instructa hic spectantu Fit gossipium & sesama, prouenit terebinthu Ab vrbe ad secundum lapidem Nethus fluuius n uigabilis & piscosus labitur, est & eodem nomi castrum. Hic montes natiui salis cādidissimi sun quod lapidum modo excinditur, intus gemma salis habet.

Cropano 11.

CROPANVM oppidum est. Ager eius camp stris & frugifer. Hic Amygdalarum copia, Gossi ac Sesamae. Scaturit fons salsus, legitur Manna, n cuntur Vina, Olea, Mella & Serica optima.

ITER ROMA TABETNAM, CATAZANV & Scyllaceum.

Besignano vsque numerantur mill. 2

Felino 12. *Seuera* 9. o.*Tauerna* 8.
Simul 311.

TABERNA ciuitas est nobilis iuxta Silam syluam (hic enim incipit Sila) Trischenes vrbis reliquiæ quæ fuit ciuitas nobilis, magna ac populosa, ciuitas Episcopalis. Incolæ plurimum Latinam linguam vsurpant, liberalibusque disciplinis & iuri ciuili nauant operam, atque ob gratam cœli temperiem, præclara ingenia hic gignuntur. Affluit optimarum aquarum scaturiginibus. Nascuntur hic vina clara & calcanthum, & lapis specularis hic effoditur. Extant syluæ glandiferæ & castaneta saginandis porcis commoda.

Cantazaro 9.

CATAZANVM ciuitas nobilis, edito salubrique loco sita est loci natura & inde manu munita, sedes episcopalis, Nouum opus: fuit enim à Fagitio Nicephori Imperatoris in Italia procuratore condita, post vastitatem eam quam vniuersa Calabria, Lucania & Apulia perpessa est. Dicta autem est Catazanum à *Catizo* verbo græco, quod significat sedeo, quod hoc condendæ vrbis loco delecto, hic consederint, vel à *Cata*, id est, super, & *Zao*, hoc est viuo. & *oros*, adest mons, quod super hunc montem aëris temperie cœlique amœnitate præstantem, condita sit vrbs; vnde *Catazanum* esset appellanda. Adeo coaluit vt hac tempestate inter primas Calabriæ vrbes annumeretur, hic omnis generis, & versicolores serici panni, & ij optimi texuntur, quibus conficiendis textores adsunt plurimi, telariaque plurima in ea sunt. In vrbis huius agro sunt clara vina, gypsum speculare, & color cyaneus;

us, prouenit terebinthus vitex & oleander; fit go
fipium, fesama & oriza.
o. *Squillaci* 14.
SCYLLACEVM ciuitas eſt nobilis & vetuſti
ſſima ſedes Epiſcopalis, edito ac natura munito l
co ſita, vndique rupibus vallata, inter duos am
nes, qui ſubtus vrbem, in vnum coëunt, hæc ciuit
in modum Botrionis pendet in collibus, non quo
difficile aſcenſione turgeſcat, ſed voluptuosè can
pos virentes, & cærulea maris terga reſpiciat, h
naſcentem ſolem ab ipſis incunabilis intuetur, i
ventura dies, non præmittit auroram, ſed mox
oriri cœperit, lampadem ſuã vibrans, fulgor oſt
dit. Gaudentem reſpicit Phœbum, propria ill
luminis claritate reſplendet, vt ipſa magis Sol
putetur eſſe patria, Rhodique opinione ſupera
fruitur luce perſpicua. Aëris temperatione dotat
apricas hyemes, refrigeratas ſentit æſtates, & ſi
aliquo mœrore tranſigitur, vbi infecta tempo
non timentur. Fruitur marinis quoque copioſa d
licijs, dum poſſidet vicina clauſtra Neptunia. A
pedem ſiquidem Moſcij montis, ſaxorum viſce
bus excauatis, fluenta Nerei gurgitis immiſſa ſu
vbi agmen piſcium ſub libera câptiuitate ludent
um, & delectatione reficit animos, & admiratio
mulcet obtutus, currũt auidi ad manus hominu
& antequam cibi fiant, eſcas expetunt, paſcit h
mo delicias ſuas, & dum habet in poteſtate qu
capiat, frequenter euenit, vt repletus omnia de
linquat. Spectaculum quoque pulchrè admiran
non adimitur in ciuitate ſedentibus. Cernunt
affatim copioſæ vindemiæ arearum pinguis tri

ra conspicitur, oliuarum quoque virentium vultus aperitur, non eget aliquis agrorum amœnitate, cui datum est de vrbe cuncta conspicere. Celebratur hic nobile emporium annuatim. Fiunt hic figlina opera insignia, vtpote patinæ, lances, disci, & alia id genus. Fiunt & vina, olea, mella & lina optima; sunt aurifodinæ argenti marmorisque. effoditur gypsum trigenium, speculare, marmorosum & alabastrite simile, siue vti quibusdam placet Alumen scissile. Fit gossipium, Sesama, & oriza, cum liber, nascitur & triticum laudatissimum, terebinthus, vitex, & oleander. Sunt in hoc agro pagi STALARUM, à stalizo stillo, & mons siue promontorium eodem nomine MOSCIUS olim dictus, hic Tubera producuntur & Asparagi omnibus mensibus anni, intyborum campestrium fimbriæ dulces sunt.

ITER ROMA SALERNUM, CONSENTIam, Matiranum, Neocastrum, Sorianum, Stylum.

Neapolim vsque numerantur mill. 119.
Portici Torre del Greco 6. Barbazona 8. o *Salerno* 10
Simul 143.

SALERNUM nomen ab amne *Silare* traxisse commutata I litera in A scribitur. Coloniam eo deductam, quo tempore Buxentum quoque, Liuius auctor est. incrementa sub Roberti Guiscardi eiusque fratrum ac liberorum imperio maxima cœpit, quando plurimæ magnificæ domus, ad collis radices, cui ciuitas insidet, iuxta littus ædificatæ sunt, instar

instar honesti ac elegantis vici, qui postea mœn
bus veteri vrbi coniunctus, vti nunc apparet. Tem
plum etiam illud nobile D. Matthæo Apostolo, c
ues illis temporibus erexerunt. Intra muros i
collis latere, qua meridiem prospectat ad mar
cultissimi amœnissimique sunt horti, quod etiar
Strabo testatur, aquulis passim gratissimo cum
murmure labentibus irrigui. Malorum medico
rum hic omnia genera cernuntur, communium in
gentium, paruorum, dulcium, acrium, saporis me
dij, quorum arbores item perpetuo ac simul flore
pomaque tam matura, quàm agrestia ferunt. Ne
minor est Limonum abundantia, varietas item ma
xima magni crassique tanquam citria, vulgares or
biculati, fastigiatique peponum instar, acidi, cum
anima vel sine, spongiosi vel densi, præterea qui
dam in arboribus adhuc admodum exigui, quibu
peculiare amplius in magnitudinem non augeri
Quid mala Citria? quanta horum formæ varieta
rotunda, longa, fastigiata, bifurca, trifurcaqu
sunt, quædam ingenti magnitudine, cætera medio
cri, multæ præterea diuersæ species ab artifice na
tura progenitæ. Dependent etiam hic suo ann
tempore nobilissimis ex arboribus punica perin
gentia, quæ regionis incolæ vocant Alofilia, sapo
re dulcia, acria, media, cum Persicis procopijs, tan
ta plerumque crassitudinis, vt vulgares Pepones æ
quent. Cætera fructuum genera, prunorum diuer
sissimorum, poma, pyraque ac ficus aliaque simili
consulto prætereuntur. Vitium elegantia, genei o
so succo nobilium, oratione vix exprimi queat
breuiter cùm intra muros vrbis, tum circumiecti

in agro, tam amœna lætaque loca vndique sunt, vt inter præcipua celeberrimaq; totius Italiæ haberi debeant. Nec minor ingeniorum vbertas hac in vrbe semper fuit. Gymnasium quoque disciplinarum omnium hic est. Vrbs Principatus titulum sustinet.

Hosp.Tauerna Pinta 10. *Euoli* 9.
Hosp.La Duchessa 9. *Cilento* 4. *Rofranco* 10.
Casele 15. *Roccagloriosa* 11. *Semonda* 9.
o.*Tartore* 10. Simul 87.

TVRTVRA oppidum est edito loco. Eius ager pabulis & venationis & aucupio aptus: Sunt & in eo syluosa loca: legitur Manna: Fit Saccharum, nascitur Oriza, & ficus optimæ: hic optima quoque vina sunt: prætereaque effoditur chalybs & ferrum.

Bernicàro 10.

VERNICARIVM oppidum est, à vernante aëre ita dictum, fortè *Aplustrum* Plinio. In eius agro sunt syluæ, ad domorum tigna, & nauium fabricam aptæ; prouenit hic Terebinthus, reperiunturque testudines terrestres.

Montealto 15.

MONS ALTVS ciuitas est in monte. Agrum colit vna cum finitimis vini fructuumque reliquorum fertilem, Moris item arboribus abundantem, quarum fronde vermiculi, qui Sericum faciunt enutriuntur. Incolæ regionis plerunque fortunis inopes, moribus agrestes sunt: Speluncis ferè rudi admodum opere in montes excauatis habitant, absque Caminis, itemque Cloacis ad sordes alui exonerandas: nec eiusmodi Secessibus in vicis oppi-

pi-

pidiſque ſolum , ſed etiam in præcipuis vrbibu
vulgo carent. Maximarum tamne ciuitatum hac i
re quædam eſt vrbanitas , vt vaſis fictilibus , qu
Cantharos vocant, onus ventris excipiatur: qua
quam ea rurſum alia inciuilitate non ſoleant eu
cuare niſi plena, medijſque in vijs publicis, vt i
tolerabili propc faſtidio putor ſit eorum odoru
inſolentibus . Quinetiam oſtiorum Seræ & cl
ues in illis antris , vti plerumque ſunt vicoru
& oppidorum habitationes, è ligno fabricantu
Duæ huius rei rationes eſſe poſſunt , vna quod l
partes minimè frequententur aduenis , præte
quam negociatoribus, ijſque paucis, qui ad Vinu
Sericum, Mannam, cæteroſque fructus hic naſce
tes exportandos , commeare iſthuc ſolent. Alte
cauſa eſt ſumma hominum egeſtas , paganoru
maximè, quorum inopia, cùm ferri ſumptum no
fert , tum clauſtra fortia non requirit. Perex
les equidem prædas facturus hic eſſet miles , c
inopiam & tenuitatem incolarum ſingularem
quando in aliquibus domibus, vltra vini ſeriolam
lectulum ex ſtramento , menſam nudam , pau
quędam vaſa fictilia , fructuumque pro diurn
victu modicum, omnia cætera deſiderare pleru
que liceat. Caminis in domibus non vtuntur, pr
pter frigoris in hac regione, quemadmodum &
Sicilia mediocritatem. Enimverò cùm ignis n
ceſſaria de cauſa ſuccenditur , fumus vniuerſa
domum occupans , ingentem exhibet moleſti
inaſſuetis, & aut per feneſtras, aut per oſtium eg
ditur. Aliquibus tamen in locis paulo maius
lautitiæ ſtudium , & vel in coquinis quandoq

vel in conclauibus ſpiracula fumi conſpiciuntur. Cùm ægrotantibus igne opus eſt, carbones in vaſis aëreis accenduntur, ita neceſſitati fit ſatis. Sex ſupra Montealtum milliaribus Pandoſiæ veſtigia cernuntur, antiquæ vrbis in monte. Eſt hæc illa Pandoſia prope quam Alexander Epirota, fatali caſu miſerrimè perijt, vti à Liuio perſcriptum eſt.

Renda 4. *Coſenza.* 7. Simul 11.

COSENTIA ciuitas nobilis, diuitijs pollens & vetuſtiſſima, inter Crathim & Baſentum amnes ab Auſonijs, aut certè ab Œnotrijs condita, ſita eſt decliui loco. Ab vrbe ad orientale fretum vallis eſt amœniſſima ad XL. P. M. longitudine. Crathi fluuio nobili & piſculeno, alijſque plurimis fluuijs qui Crathi miſcentur irrigata, ac crebris oppidis in Speculis collibuſque ſitis ac villis vndique cincta, Quę vallis rerum omnium vbertate refecta eſt, nam frumenti & alicubi ſiliginis & aliarum frugum ferax eſt, in ea omnis generis fructus optimi, in quibus caſtaneæ laudantur, non quæ ex natiuis, ſed ex inſitis caſtaneis proueniunt, vnde & inſertas caſtaneas vulgus appellat, hic item hortenſia nõ vulgaria, ac vina, Olea, Mella, Lina, Cannabis, Goſſipiũ, Seſama clara, legitur paſſim Mãna. Extãt & læta pabula, in planis aucupia, in mõtibus venationes perpulchræ fiunt. Sunt & ſiluæ glandiferæ & ſilueſtres. Fluuij omnes, quibus planicies hæc ex vtraque parte irrigatur piſcoſi ſunt, in quibus præter cæteros piſces Torrentinæ capiuntur. Eſt Conſentia ſedes Archiepiſcopi cui Montaltina ſedes coniuncta. Fuit Conſentia, ait Strabo, Botio-

rum metropolis, quam Annibal capta petelia ex pugnauit, quæ ante annum cum multis circumuici nis vrbibus in fidem Pop. Rom. rediјt, vt scribi Liuius. In Basenti alueo sepultus est Alaricus Gothorum Rex, qui Radageso fuerat suffectus. Cosentia depopulata & combusta est ab Agarenis anno virgineo partu DCCCCLXX. hic nobile empori um quinto quoque anno celebratur, fiunt opera f glina, & præter reliqua ferramenta, cultri. Quo hæc ciuitas in vmbilico ferè Calabriæ sit, & reru vbertate polleat regiones præses residet hic. In Cōsentino agro Pomus biferra erat, scribit Varro r rusticæ libro primo, quam Plinius libro 15. trif ram fuisse ait. Nascitur in hoc agro vinum bonit te mirificum. Laudantur præter cætera hortens Intubi satiui, & Brassicæ. Fit hic Coriandrum, fœnogræcum, nascuntur Castaneæ, quas infert vocant, quod ex insitis Castaneis fiant, sunt eni crassæ & oblongæ. Secundum Consentinam a cem, quæ imminet vrbi, Aurum, Argentum & Pl bum effoditur. Est in hoc agro Sila silua, pice ter binthina nobilis, est & crebris & ijs pellucent fluuijs frequens, quorum Torrentina laudatissi sunt. Arborū mira est frequentia ac varietas, na alicubi Pinastri frequentes tantum nascuntur, al cubi Tædæ crebræ alibi aliud arborum genus, A que ita tam vasta silua arborum varietate distinc est, vt id naturæ opus mortalium solertia distrib tum videatur. Est & silua hæc venationi & pabu mirificè accommodata. In loco Miliano dicto, S fossile, in loco cui *Machia germana* nomen, Auru & plumbum in colle nigro, dicto *Lapis molaris*, n

ti fertur. In hac quoque Silua frutex Rubo minori similis, fructus fert similes fragis, paulo minores, gustu suaues, *Frabosos* vocant. Nascitur & arbor (cacomalum vocant) fructus ferens similes prunis, colore electri. Sunt in Consentino agro pagi circiter centum, quorum plerique sunt oppidis magnitudine pares: Omnes autem in XXII. Prætorias siue totidem corpora distincti.

Chamseda 7. o. *Marturano* 9. Simul 16.

MARTIRANVM ciuitas est vetusta, sedes Episcopalis. Fuere Mamertini viri bellicosi, Romanisque amici & socij fidelissimi. Qui primi ac soli absque Romano duce aut milite Pyrrho ex Sicilia à Tarentinis aduersus Romanos accito occurrerunt, vt Plutarchus scribit. In Mamertino agro vinum generosum nascitur, fit & mel & Sericum optimum; nascitur & lapis molaris, & lapis Phrygius; calcanthum; rubrica fabrilis, & color cyaneus.

o. *Nicastro* 10.

NEOCASTRVM ciuitas, sedes est Episcopalis cum emporio nobili, edito pensilique loco sita; fontibus riuisque affluens. Eius ager est frumenti & aliarum frugum ferax; & pascuus: sunt hic perpulchra Limonum, citronum, & malorum aureorum nemora, abundat & omnis generis fructibus; etiam optimi olei vbertate, vino & melle, nascitur quoq; rubrica fabrilis; prouenit & iuniperus. Fiunt multarum auium pulchra aucupia. Extat & silua glandifera, ad porcos alendos opportuna.

o. *Suriano* 10.

SORIANVM oppidum pensili loco situm est;

Hic figlina opera fiunt haud ignobilia, variaq; vasorum genera, humani generis vsui accommodata. In hoc agro gypsum è terra foditur, quo vtuntur figuli, exciditur & lapis molaris frumentarius & olearius, sunt & syluæ glandiferæ alendis porcis, & pabulo venationi atque aucupio commoda, in agro pagi Basilium & Barbar.

Belaero 6. Montsanto 5. Francauilla 6. Stillo Simul

STYLVM, oppidum est nobile, cum annuo emporio, edito loco super saxum, à *Stylon*, hoc est, *columna* dictum, quod Stylarum flumen adlabitur, à quo oppidum nomen sumpsit, cui mons iminin celsus. Consulinum olim dictum fuit. In hoc agro fit Gossipium & Sesama; fiunt & lina clara, nascuntur hic cappares, crocus, & siliqua siluestris, terebinthus, nascuntur & herbæ medicinales, vt pan trigena, astrolochia, centaureum, chameleon, da cus, sticas, hipocystus, turbit, pencedanum, pyr trum, hypericon, chametreos, ameos, cyperus, st physagria, & aliæ multæ, Effoditur æs calcanthu rubrica fabrilis, & lapis ophytes optimus eius g neris, quo columnæ, quæ in Romano pantheo e tant: argentum & ferrum tribus locis; conflatur nunc hic ferrum. In hoc agro pagi sunt PATI NVM, vbi aurum, argentum & cyaneus color r peritur, hic quoque ferri fodinæ. CAMENV vbi Tubera nascuntur: STENIANVM, vbi la molar s, frumentarius & olearius reperitur: REATINVM, oppido par.

ITER ROMA CAVLONIAM.

Sorianum in itinere præcedenti numerantur mill. 302. Beloaro 6. M.santo 5. Motta gotosa 10. Sagriano 4. Caulonia 5. Simul 332.

CAVLONIA vrbs fuit olim nobilissima; nam hanc & Phegium, Locrum, & Crotonem clarissimas vrbes fuisse tradit Polybius, *Caulonia* dicta est, quod ob loci salubritatem rerumque opulentiam præcellat, Vina hic bonitate mirifica, olea & mella clara, Caseus & hippaces laudatissimi. Figlina hic fiunt non vulgaria, nascuntur hic gossipium, Sesama, Cappares, terebinthus, prouenit gypsum, magnesia lapis, rubrica fabrilis, Sal natiuum, plumbum & aurum. Extant siluæ, in quibus venationes aprorum aliorumque siluestrium animalium fiunt. Sunt hic etiam testudines & Erinacei. A Caulonia ad quatuor lapides est Pacanica oppidum, quasi *Panaca*, id est, salutaris; hic fit xylon & Sesama, nascunturque Cappares & hæmatites. Inde est Monestereacum tenue castellum, vbi caseus probatissimus, lina quoque clara; nascitur quoque Gossipium, Sesama, & Cappares.

ITER ROMA CASTROVETVM ET AROchellam.

Sorianum in itinere præcedenti numerantur mill. 302. Beloaro 6. C.Vetro 13. Simul 321.

CASTROVETVM oppidum, edito salubriq; loco situm est, inter Alarum & Musam amnes, Torrentinis & anguillis fœcundos, vndique rupibus septum.

Motta Subalina 9. Arochella 14. Simul 23.

N 3 ARO-

AROCHELLA oppidum eſt ad mare, edit loco eoque natura munito ſitum, Amphiſſa oli dictum fuit, mare hic aliquibus locis ſaxoſum e Piſcatur hic Corallium. Fit in eius agro xylon, S ſama, proueniuntque ibi Cappares. Secundum fl men naſcitur Aurum.

ITER ROMA ARENAM, FRANCIÇAM, E Cripteriam, vulgo Grotariam.

Neocaſtrum vſque numerantur mill. 29

o. *Arena* 10. Simul 3

ARENA oppidum edito loco ſitum eſt. In ius agro olearum ingens eſt numerus, vt ſ uæ prope videantur vnde & magna olei copia f Extant & caſtaneta ingentia; & ſiluæ ad domoru tigna & nauigiorum fabricam apta; fit & ſericu optimum; naſcitur ſaxifragia, lapis molaris, &c.

o. *Franciça* 5.

FRANCIÇA oppidum eſt & emporium n bile, ſerici laudatiſſimi: optimis lymphis fœcu dum. Ager Francicanus pene totus campeſtris, pulla tellure frumenti & aliarum frugum fera Fiunt in hoc agro olea & vina non vulgaria, ite phaſianorum, externarum, palumborum, phaſ rum, (*torquatos* vocant incolæ) ruſticolarum (*R uerſiones* appellant) & gallianigenum & ficedul rum & cornicum aucupia. Naſcitur hic radix du cis, radix tinctoria, raphanus & phiſon herba e quam annonium vocant, & aliæ medicinales he bæ nonnullæ, hic circiter Annum Chriſti M.D.V magna ſtrages Gallorum edita eſt.

Pregezzano 10. o. *Grotaria* 10. Simul 2

CR

CRIPTERIA, vulgo *Grotaria* oppidum, edito ac pensili loco super saxum conditum, olim castrum Mineruæ dictum fuit, hic emporium in singulos annos celebratur, Fiunt olea, mella & Serica clara & fructus optimi, & amygdalarum copia; extant & horti nemorosi Limonum, citriorum & malorum aureorum arboribus instructi. Sunt & siluæ glandiferæ ad porcos alendos oportunæ, nascitur marmor, & plumbum, & aurum. Prouenit terebinthus & Siliqua siluestris. In hoc agro pagi sunt: Mammola vbi fiunt figlina opera, hoc est Pilæ & huiusmodi è terra subrufa; item Ioanum pagus, cum fluuio, & Mariotonum.

ITER ROMA BELIFORTVM, HIERACIum, Brancaleonem.

Neocastrum vsque numerantur mill. *292.*
Laconia *8.* o *Belforte* *12.* Simul 312.

BELIFORTVM, vulgo *Belforte*, oppidulum edito loco, Subicinum Antonino Pio in Itinerario dictum, Medana fluuio adlabitur. Secundum ædem Carthusianorum, nascitur lapis obsidianus, ex quo fit vitrum optimum. In agro monasterij lapis Ophites cæditur, *granitum* vocant Scalptores, non longè à monasterio lapis Specularis nascitur.

Panaria *5.* o *Gierazo* *16.* Simul 21.

HIERACIVM, vulgo *Gierazo*, vetustissima ac nobilissima est ciuitas. Exuberat aquarum scaturiginibus, & ijs optimis. Est & fons Francica dictus, cuius aqua est bonitate præcipua. Extãt & Balnea clara: sunt etiam sulphureæ aquæ & salsæ, mul-

tis morbis vtiles; conferunt & mulierum ſteri
tati. Fiunt hic figlina opera nobilia, patinæ,gut
capſares, amphoræ, lances, diſci, cannæ, & alia
genus. Fit & Sericum, & oleum nobile; legit
manna; oriuntur cappares, naſcitur rubrica fab
lis,& lapis molaris frumentarius & olearius; ite
magneſia, ſilex, & lapis giluus, quo figuli vtuntu
prouenit rheuponticum, fit goſſipium & Seſama

o.*Bianco* 20.

BIANCVM oppidum edito loco ſitum eſt,
ſtat à freto milliario cum dimidio, à Zephyr
promontorio M. P. tribus hic vinum bonitate m
rificum naſcitur,album & auſterum,ſemper ſeip
melius,cuius & magna fit copia. Sunt in hoc ag
ſiluæ glandiferæ alendis porcis commodæ, n
cuntur Cappares; reperitur cos aquaria probati
ma. Eſt & Caſignana pagus.Inde eſt Potamia op
dulum cum melle ſpectato, abeſt à freto P.M.
hic tubera naſcuntur & lapis phrygius.

o.*Brancalione* 7.

BRANCALEONVM puſillum eſt caſtellu
in montis ſupercilio, hic eſt mel optimum, go
pium & Seſama. Fiunt hic aprorum & aliaru
quadrupedum venationes, & minutarum auiu
aucupia, naſcuntur Tubera, prouenit terebinthi
effoditurque lapis molaris frumentarius & ole
rius,item Magneſia lapis quo vtuntur figuli.

ITER ROMA POSSIDONIAM, PISC
ottam, Policaſtrum, Dinum, Scaleam, Ceril
Blandam,Sanbonifatium,Cetrarium,Vardia
Paulam,Amantheam, Saneuphemiam,Maida

Polyſtenam, Crepacorium, & Bouam.

Salernum vſque numerantur mill. 143.

Capacia 7. o.*Preſto* 11. Simul 161.

POSSIDONIA, alias Peſtum, vulgo *Pieſto*, ciuitas eſt vetuſta à Sibaritis condita, de ea Liuius plurimis in locis memorat præcipuè Alexandri Epirotarum regis iter referens. Tanta hic cœli clementia, vt biferæ hic Roſæ arboreſque cæteræ ſunt. Nunc extincta prope tota iacet, veſtigiaque tantum partibus quibuſdam ſuperſunt antiquorum ædificiorum.

Giropoli 7. *Caſtello del Abbate* 4.

Torre di mare di rueca 8. o.*Piſciota* 11.

Simul 30.

PISCIOTA oppidum eſt in maris Tyrrheni littore, quod Buxentum à Plinio, Mela, Silio, Ptolemæoque deſcriptum eſſe putatur, dictum id fuit à Buxo, cuius hic vbertas eſt mirifica.

Gioia 10. *Centola* 10. *Policaſtro* 8.

Simul 28.

POLICASTRVM nobilis eſt vrbs, Ducatus titulo inſignis.

(Hic tranſmittitur Sinus Policaſtri, nauigaturq; Dinum, diſtans Policaſtro mill.) 13.

DINVS portus eſt & eiuſdem nominis inſula, paulum à continenti diſtans, in qua cuniculi ſtabulantur, & circum Corallium piſcatur; fit hic quoq; Trichiarum & halecum captura ſaleque in cadis condiuntur. Sunt & retia Thynnaria.

o.*Scalea* 5.

SCALEA oppidum, *Talaus* olim dictũ fuit. Ad Sinon eſt. Scaleanus ager frugifer & venationi, au-

cupio ac pabulis aptus est. Extant hic sylux glan-
feræ, & ad fabricandas naues, domorumque t-
commodæ. Fit & in hoc agro Saccharum &
lon; nascitur plumbum, vinumque præcipua bo-
tate.

o. *Cirella* 8.

CERILLI ad mare situm, oppidum est ve-
stum. In Cerillensi agro vinum bonitate mirific-
nascitur, quod Romæ habetur in precio: subel
oleum clarum, ex oleribus cepæ laudantur. M
hic piscosum est, vbi Thinni & alij nobiles pi
capiuntur.

o. *Belueder* 5.

BLANDA oppidum est ad mare, edito loco
re blando salubrique Belueder vulgo dictum.
Blandinensi agro fit Saccharum, gossipium, & f
generosa; nascuntur & vina, olea præclara, & t
ra fit Sericum nobile.

S. Bonifacio 1.

SANBONIFACIVM oppidum, Hyela ciu
fuisse putatur. hic fit caseus laudatissimus. Sunt
quoque pulchri ouium greges, vinum, sericum
bile, ac ficus optimæ.

o. *Cetraro* 8.

CETRARIVM oppidum est edito loco, s
saxum mari incumbens; Lampetia olim dictum
it. Hic nauale est, vbi Triremes fabricantur. Fit
olei optimi magna copia, nascunturque ficus
datissimæ, coquitur hic Gypsum è lapide pro
nitque Vitex & feniculus marinus.

A. Guardia 4.

VARDIA castellum est in montis vertice p
lu

Julum à mari semotum, cum balneis non vulgaribus, à transmontanis habitatum. Hi bilinges sunt nam sua & Latina lingua vtuntur. Sed cùm nuper Lutheri doctrinam amplexi essent, omnes ferè suspensi fuerunt. In hoc agro gypsum nascitur, Extant & syluæ glandiferæ.

o. *Paula* 6.

PAVLA oppidum *Patycis* olim dictum fuit, incolæ *Patycitæ.* Fons hic nobilis est, fiunt hic vina clara, & dulcia; vernatica dicuntur, austera quoque, laudanturque cepuria. Figulina opera præsertim Phialæ & ollæ hic factæ laudantur. In hoc agro lapis molaris excinditur frumentarius & olearius. Mare hic pisculentum est, in quo verriculis ingens piscium copia, necnon & Corallium capitur.

S. Lucido 5.

SANLVCIDVM castrum est generoso vino inclytum.

o. *Freddo* 5.

FLIGIDIVM, vulgo *Freddo,* oppidum est freto imminens, quod eiusdem nominis fluuius alluit, hic optimi Serici numerus immodicus fit, nascitur & vinum haud vulgare. Sunt in hoc agro siluæ glandiferæ, porcis alendis commodæ.

o. *Belmonte* 4.

BELLIMONTIVM oppidum à loci amœnitate ita dictum in tumulo situm est, miliario a mari, hic excinditur marmor. Sunt & hic horti nemorosi Citriorum & Malorum aureorum; prætérea fructus omnis generis & hi præcores.

o. *Manthia* 4.

AMAN-

AMANTHEA munitissima est ciuitas cum
signi arce. Manthianorum inclyta constantia fi
queinArragoniam domum est, quoniam quo t
pore Carolus VIII. itemque Ludouicus XII. Ga
arum Reges vniuersum ferè Neapolitanum re
ceperant. & Arragonij reges tres Alphonsus al
Ferrandinus, & postea Federicus quoque profi
rant, quamdiu vel minima de reditu eorum
fuit, nulla se adduci ratione passi sunt, vt Arrag
nominis signa demolirentur, & in alienum im
rium ac potestatem concederent. Atenim ijs om
bus extinctis in dictionem Ferdinandi regis A
goniorum transiere, per quem demum in Ca
quinti Imperatoris Augusti potestatem sunt tr
lati.

Canscelloni 5. *Nocera* 6. o. *S. Euphemia*

Simu

SANCTEVPHEMIA oppidum, propin
mari cognomen dedit. Sinus enim hic Sancteu
mianus appellatur, inter Promontorium, q
Caput Suberum vocant, & agri Tropiani fines
gens hic maris tractus est. Littore maris, à P
oppido vsque ad Sancteuphemiam probatissim
coralium inuenitur. Planities dein ad hunc Si
peramœna sternitur, tota culta consitaque fr
feris arboribus, inter Sácteuphemiam, Nicastr
Maidam, & Laconiam.

Aquadella Sicha 8. *Burello* 11. o. *Maida*

Sinu

MAIDA oppidum edito eoque amœno loc
tum, nobile, frequens & honestum est, iuxta c
modicum sub Appennini radicibus, hic vin

mella laudata fiunt. Ager hic totus prope in planitie est, frumenti & aliarum frugum vber, pabulo, aucupio & venationi commodus. Nascitur gypsum marmorosum. Est & fons salsa manans aqua, ex qua muries fit.

Polistena 10.

POLYSTINA oppidum Cherapotamus fluuius torrentinis & anguillis vber influit, & iuxta Bracalis fluuius alter labitur. Affluit bonarum aquarum scaturiginibus, hicque fit optimi serici copia, fiunt quoque ceparia clara, ac lina laudata; vina item optima hic nascuntur, Nundinæ bis annis singulis celebrantur. Laudantur huius oppidi sepatiæ candelæ & telæ. Fiunt in hoc agro phasianorum & externarum, & coturnicum auium aucupia.

Crepacore 16.

CREPACORIVM castellum est, edito loco cum melle spectato, fortasse olim Samos dictum fuit; per hæc enim loca Samij condiderunt Samum vrbem. In eius agro vicus est Agatha, vbi cos aquaria eximitur.

Castitio 18. *Merolit* 6. o. *Bona* 5.
Simul 29.

BOVA in montis cacumine sita Episcopalis est ciuitas, in hoc agro est Africum pagus. Fit hic caseus laudatissimus, item vina, olea & mella præclara. Extant & siluæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ, hic accipitres multigeni. Fiunt & coturnicum aucupia non vulgaria.

ITER

ITER ROMA MONTILEONVM, MI[illegible]
tum, Sangeorgium, Quinquefrondium, Ter[illegible]
nouam, Opedum.

SanEuphemiam vsque numerantur in itinere R[illegible]
Poßidoniam, &c. mill.

Aquanea 8. o.M *Leone* 9. Simul[illegible]

MONTILEONVM oppidum HIPPO[illegible] VM olim dictum, ab Hippone hero[illegible] vult Stephanus. Fuit hæc vrbs olim opibus sc[illegible] ria, vel portu inclyta, hanc & Rhegium, inter [illegible] tem illustriores & opulentiores Italiæ ciuita[illegible] quæ substantia & domorum pulchritudine p[illegible] mentisque præstabant, scribit Appianus. Fuit q[illegible] que Romanis amica, socia, coloniaque Roma[illegible] ium ciuium perillustris, ad quam mille septing[illegible] ti pedites & trecenti equites iuere, In bellis ciu[illegible] bus Hipponium Cæsaris partes est sequuta, c[illegible] naues hic à Pompeianis combustæ sunt; vt Ca[illegible] ipse prodidit libro bellorum ciuilium quarto. [illegible] rat Hipponi magnificentissimum Proserpinæ [illegible] num, plurimis marmoreis columnis ornat[illegible] quas Rogerius Guiscardus Calabriæ Princeps [illegible] letum transtulit. Celebratur Hipponij nobile [illegible] porium ter in annos singulos. Ager hic frumen[illegible] aliarum frugum ferax est. Fit Saccharum & Sesa[illegible] & oleum clarum, hic fiunt Perdicum & Phasia[illegible] rum aucupia, extant hic verricula tynnaria. Su[illegible] hoc agro pagi: Piscopium, Gregorianum, Vena [illegible] iuxta vena iterum Treparinum, vbi lapis spec[illegible] ris reperitur, Longoburgum cum Linis non vu[illegible] ribus.

Melito 5.

MILETVS, ciuitas vetusta, inter duos amnes édito loco est, è Milesijs Asiæ populis condita, hic Rogerius Guiscardus, Roberti ex fratre nepos Calabriæ Princeps, nobile templum Diuo Nicolaó extruxit ornauitque marmoreis columnis, quas ex Hipponio apportauit. Anno humanæ salutis M. CLXXXXV. Gregorius huius nominis septimus Pontif. Rom. Hipponio & Taurino ab Agarenis erutis, in episcopatum euexit, & magnis prouentibus ditauit. Condidit etiam Rogerius Guiscardus anno Virginei partus M.C.II. in Mileti suburbijs, in specula, magnificẽtissimum sanctę Trinitatis tẽplum, quod marmoreis columnis ex Hipponio allatis sustentatur, hic Rogerij corpus in nobili marmoreo sarcophago conditum est; mercatus annuatim celebratur Mileti. Fiunt hic Lagenæ, concinnanturque boum coria. Est Miletensis ager frumẽti & aliarum frugum ferax; fit olei copia: excinditur gypsum marmorosum; & Speculare nascitur Sison, quam Aromatarij & herbarij Amomum esse opinantur.

S. Georgio 15.

GEORGETVM oppidum est in Apennini radicibus, celso tamen salubrique loco. Morgetum siue Morgetia olim dictum, à Morgete conditore.

Cinquefrondi 4.

QVINQVE FRONDIVM castellum est in Apennini radicibus. A Cheropotamo flumine, quod anguillis vber est alluitur, crescunt hic vina non vulgaria, fructuique optimi. Extant hic horti nemorosi Limonum & Malorum aureorum. Scaturiunt Sulphureæ aquæ; Fiunt venationes.

Na-

Nascitur in siluis Laburnum arbor.

Terra noua 6.

TERRA NOVA oppidum nobile est, e
loco quaquauersum rupibus septū, in Apennin
dicibus, quod Marnus fluuius adlabitur, torent
vber, vbi Lutræ sunt, oppidum vetustum est,
post Calabriæ vastitatem ab hinc annis sexcen
nouis colonis susceptis sic appellatum, hic em
rium nobile in annos singulos celebratur &
ptimi Serici ingens numerus, hoc oppidum in
cula existens, magna planitie gaudet, quæ, frum
ti & aliarum frugum ferax est, & pabulis apta
vina præclara nascuntur & fiunt lina laudatis
duum generum, quæ indigenæ mascula & fœr
vocant fit & Cannabis. Fiunt & pulchra auc
Phasianorum, externarum Perdicum, & aliaru
litum; in montibus venationes siluestrum an
lium.

Oppido 4.

OPEDVM, vulgo *Oppido*, ciuitas sedes est
scopalis in radicibus Apennini edito salubr
loco posita, quasi opem incolis dans, inter du
mnes Trecotium & Madam, Torrentinis & an
lis fœcundos. Vallis vndiq; cinctum est Ope
hic nobiles nundinæ quotannis celebrantur,
cuncta incolis suggerit necessaria, nam frum
& aliarum frugum ferax est, & pascendis greg
aptus & irriguus, vbi regia equorum armenta
uo tempore pabulantur. Fiunt quoque hic vin
lea & serica nobilia.

ITER ROMA ANGITVLAM, PICIVM, Philocasam, Synopolim, Calannam, & Sanagatham.

San Euphemiam vsque numerantur mill. 306.
o. *Angitula* 5. Simul 311.

ANGITVLA oppidum edito loco situm est ad eiusdem nominis fluuium nauigabilem & piscosum, Torrentinisque & anguillis vberem. hic nobile emporium annuatim celebratur. Fit in eius agro gossipium & sesama, excinditur marmor, intusque Smiris lapis reperitur, prouenit vitex, est & fons aquam salsam scaturiens ex qua fit muries, fiunt aucupia & venationes vberes.

Pizzo 5.

PICIVM oppidum ad mare est, nouum opus. Conditum est hoc oppidum vt piratis deprædandi hac transfretantia nauigia facultas interciperetur, nam hic secessus est, in quo Piratæ latebant. Oppidani piscationi & nauigationi dant operam, merces hominesque Lembis vltro citroque traijcientes. Mare hic piscosum est, Sũt hic rhetia Tynnaria quibus eorum ingens copia capitur, quos cætarij membratim cæsos, Sale in cadis condiunt. Fit & magna Trichiarum piscatio, quibus sale conditis cados implent. Est Picij aqua ferrea, quæ tamen bibi potest. In eius agro excinditur marmor, reperiturque intus Smiris. Fit quoque Gossipium; sunt ibi Limonum & Citrorum nemora.

Philocaso 5.

PHILOCASA tenue est castellum. Ager eius frugifer, feraxque frumenti aliarumque frugum;

pabulis quoque aptus. Fiunt in eo olea & vina r
vulgaria: prouenit Nardus montana. Est in eiu
gro Stephanunculum vicus, vbi mel optimum.
untque in eius agro Phasianorum & externarur
litum aucupia pulchra, caprarum quoque & le
rum venationes. Philocasiæ contermina est Pa
gia exiguum castellum. Exin est Vallonga, cas
lum tenue vbi caseus probatissimus; syluæ glar
feræ & castaneta porcis alendis opportuna. Sun
bi quoque pulchra pabula, venationes & aucu
proueniuntque vbertim fraga. In hoc agro est
zonum pagus, vbi fit charta, erumpitque hic sq
la.

Rosa 8. *Sinopoli* 16. Simul

SYNOPOLIS oppidum in Apennini rad
bus, edito pensilique est loco, quod Vadus torr
tinis anguillisque vber fluuius alluit. In eius a
sunt castaneta & pagi Euphemia, Præcopum, Sy
polis, Græcus pagus cum mercatu annuo, Aqu
um. Nascitur his locis vinum nobile, optimi c
copia; Oliuæ enim ad amygalarum magnitu
nem crassæ & carnosæ sunt, quæ conditæ in C
optimæ sunt esu.

Muro 4. *Callana* .10. Simul

CALANNA oppidum est in radicibus Aper
ni. Hic Sericum & oleum nobile. In eius agro
pagi Messium & Stephanum. Intus est Apenr
sylua, nobilis, miræ longitudinis proceriisque
boribus, aquifque recentibus referta, ac picis
rax optimæ: vberemque ad domorum tigna, r
quamque vtensilia opera, & ad nauigiorum fa
cam, materiam suggerens. Sunt & glandiferę ar

res alendis porcis opportunæ. Proueniunt & frugiferæ arbores, sponteque erumpunt herbæ nobiles medicinales. Lata ibi ac diffusa planities, montibus virentibus, herbisque coronatis cincta: valles ibi amœnæ susurrantibus riuis irrigatæ: Pascua pabulaque læta ac florida. Frequens hic & varia venatio: est enim ferarum lustrum; nam in Apennino Calabriæ varia siluestrium animalium genera stabulantur, congerunt & accipitres multigeri: in planis verò multarum auium genera sunt, quare in vtraque Calabriæ ora, aucupia & venationes vberes, nascitur passim lapis phrygius, prouenitque Anisum, Cuminum, Crocus siluestris, fraga, cythisus: Vberes fontes perspicuique in ea manant: Amnes prope innumeri pisculenti Torrentinis anguillisque fœcundi hic oriuntur, qui vtramque Calabriæ oram vbertim irrigant. In loco dicto Petrona agri Synopolitani, exciditur marmor.

S. Agatha 5.

SANAGATHA Græcum oppidum est, quod bonum significat, edito est loco, naturaque satis munitum; vndique enim rupibus clauditur, alluiturque eiusdem nominis fluuio Torrentinis & anguillis fœcundo. Ab Ausonijs conditum creditur. Hic serica & olea optima fiunt, nascunturque Capпares. Sunt in hoc agro Corditum & Misoripha. Incolę in communi sermone Latina & Gręca lingua vtuntur, sacra verò fiunt Græca lingua, Græcoque more.

ITER ROMA ROSARNVM, CHRISTINAM, & Seminariam.

Picium vsque numerantur mill.

o. *Rosarno* 10. Simul

ROSARNVM oppidum Metaurus fluuius nauigabilis alluit. Inter huius oppidi cep... pepones laudantur, inter Legumina verò cice... sunt enim crassi & coctibiles. Fit hic ingens Ph... orum copia. Extant Testudines aqueæ. In hoc a... sylua est nobilibus herbis medelæ aptis referta... bi præter cæteras, crocus syluestris, Reupontic... Tragium & Sison, quæ Amomum Pharmacop... dicitur, erumpunt.

cast. Christina 17.

CHRISTINA castellum est humili loco si... In radicibus Apennini. In eius agro sunt syluæ ... diferæ porcis saginandis aptę; necnon syluæ ad ... morum tigna ac supellectilia; & ad nauigio... fabricam aptæ, in ijs fiunt venationes. Fit hic ... um nobile, Oliuæ quæ amygdalarum instar cr... carnosæque, in doliolis conditæ esui optimæ f...

Seminara 5.

SEMINARIA ciuitas, Tauriani reliquiæ ... cliui loco est. Post Tauriani vastationem po... lus ea clade superstes cum suo Pontifice huc se c... tulit, perstetitque hic Episcopalis sedes plur... annis. Rogerius Guiscardus autem, & hanc & ... poniatem sedem transtulit Miletum. Fit Semina... serici & olei probatissimi copia; ex oliuis cra... Fiunt & Telæ nobiles: nascitur vinũ haud vulga... & gypsum speculare: Aucupia Phasianorum, ex... narum, & aliarum alitum vigent.

ITER ROMA CALIMERAM, BRIAT... cum, Tropeam, Nicoteram, Iopolim, Parma...

Balneariam, Scylleum, & Rhegium.

Pictum vsque in præcedenti itinere numerantur milliaria 316.

cast. Calimera 8. Simul 324.

CALIMERA castellum mercatum annuum habet. Eius ager bonus ficus & Philocastri aquisque arriguus est. Sunt hic horti nemorosi Limonium, Citrorum, & Malorum aureorum, fiunt hic quoque laudatissima Olea, gignunturque fructus optimi. Fons est salsam aquam manans, ex qua fit muries, haud longè est Calocerum pusillum castellum, in cuius agro gypsum est marmorosum & speculare excinditurque in ripis Latromi fluuij.

o. *Briatico* 7.

BRIATICVM oppidum loco est edito, miliario à mari distans. In eius agro fiunt & olera clara, item xylon & sesama, est hic quoque Amygdalarũ copia, & varij generis fructuum optimorum, laudatur & Apiana vua, Extant hic viridaria Citrorũ, Limonium & Malorum aureorum. Nascitur hic sponte vbertimque in collibus locisque aridis, vbi aliud nec seri aut nasci potest, herba augusta longa duos cubitos ad Fiscorum, sportarum, restium, vinculorumque vsum, & vinearum ligamenta apta, præbet & bobus pabula. Votumum vocant incolæ, spartum esse autumant aliqui.

Tropea 5.

TROPEA ciuitas mari incumbit. Ora hæc vinetis, Oliuetis alijsque arboribus haud impendio commoda, absque habitatoribus frequentibusque

villis. Ab Ausonijs, & inde ab OEnotrijs, alijs G
cis destituta fuit. Est sedes Episcopalis antiqua,
mercatus quotannis celebratur. Fiunt hic pa
gossipini nobiles. In eius agro prouenit Staphy
gria, & ingens votumi copia.

Nicodro 6.

NICOTERA ciuitas est Episcopalis, edito
lubrique loco sita mari imminens. Medama d
fuit Domitiani Imp. ætate. Fuit Medama vrb
Medama fonte appellata, quæ nobile Empori
habuit, Fiunt hic Serica & Lina clara, non long
vrbe statio est nauigijs fida. Intus est Philocastr
oppidum, edito amœnoque loco situm. hic fer
vina & olea clara optimique fructûs sunt.

Gioia 9.

IOPOLIS, exiguũ est castellum edito salub
que loco situm, quasi *Diospolis*, hoc est, Iouis ciui
haud nimium à mari semotum est, hic magna fi
lei copia; Amygdala laudatissima sunt, ac præ
cæteros fructus, nobilissima pira, & pepones op
mi. Fit & hic Sericum nobile. Extant & horti
morosorum Citrorum, Limonum & Malorum
reorum, nasciturque hoc agro Votumi copia.

Parma 8.

PARMA oppidum est ad mare, vbi nobile o
um inuenitur, hic retia thynnaria sunt; est en
mare hic piscosum capiunturque thynni, Xyph
murenæ, auratæ, Congij alijque pisces nobiles,
peritur quoque hic Corallium. Supra oppidum
mons sublimis mari imminens; in monte aure
sp

ſpecūs in quo Helias Abbas ſolitariam vitam degere ſolebat.

Bagnara 3.

Balnearia oppidum eſt edito loco ſitum, quod mare alluit, cuius hic ſtatio.

Siglio 6.

SCYLLEVM oppidum mari incumbit, ſupra Scilleum promontorium, ſaxum ſublime quod humilem à tergo tellurem abluentibus vndis habet, in Cherſoneſi faciem, quam Rheginorum Tyrannus Anaxillaus ædificato muniuit muro, vt Thuſcis nauale ſtrueretur, & prædonibus nauigandi per Euripum facultatem interciperet. Dictum eſt Scyllæum, à Scylla monſtro, vt Poetæ fingunt, in ſuperiori enim parte, promontorium id humanam effigiem, in inferiori verò plures reſectos ſcopulos, ſub radicibus cauernoſis habet, intra quos dum æſtuoſum mare ingreditur, ab ijs refractum tumultuando canum latratum, & luporum vlulatum ſonat ac repræſentat, hinc poetæ fabulantur monſtrum eſſe, virgineam faciem, pube tenus, reliquam verò corporis partem piſcium vel canum atque Luporum habens. In Scyllæo agro nobile vinum naſcitur Meluaſium dictum, quale naſcitur in Creta inſula. In hoc mari piſcium præſertim Galeatarum, Xyphiarum magna fit piſcatio; quæ referente Strabone hoc modo inſtituitur: manentibus in ſtatione frequentibus remorum duorum ſcaphis, ſpeculator quidē communis, ſupernè inſtat, duos ſingulæ ſcaphæ tenent, alter nauigat, alter haſtam habens ſedet in prora. Cùm primum verò ſpeculator ſupereminentiam Galea-

tæ ſigno indicat, belluæ verò ſupra mare,pars te
tia èminens fertur. Scapha propius appellitur, c
inde iacto manu telo vulnus incutitur. Tum euul
ſine cuſpide de corpore haſta (quod telum ſanè
hamatum vt educi facilè queat , apteque infixo
funiculo,appenſum) ſauciata acclinat bellua, d
nec agitata ſuffugienſque laſſatur . Tunc in terra
deducunt,aut intra ſcapham accipiunt.

Colonnella de Mori 6. Carona : 4. o.Rhezo

Simul

RHECIVM vrbs eſt longè nobiliſſima & vet
ſtiſſima , totius Calabriæ Metropolis, vtpote q
prima in Calabria , imò in Italia (Roma except
Chriſti fidem ſit complexa , primaque à Diluu
condita vt aſſerit Gabriel Barrius Franciſcanus
libello de antiquitate & ſitu Calabriæ;quæ mult
Colonias in Calabria deduxit:nam ante OEnotr
rum in Calabriam aduentum ; qui è Græcis prin
in eam aduentaſſe dicuntur , Rhegium Aſchen
prius à conditore dicta , colonos per totam regi
nem,etſi raro emiſit,Quos Græci Auxones,& re
onem Auxoniam ab auxo,id eſt augeo quod reru
prouentibus ibi ſemper augeatur,appellauere. F
it autem condita non multo poſt Diluuium N
ab Aſchenaz ipſius Noe pronepote, filio Gomer,
quo Aſchenaz in Italiam ad habitandum directu
cùm is ſibi primus locus eſſet oblatus, loci amœn
tate captus, hic conſedit , vrbemque hanc ſtatu
quam à ſuo nomine Aſchenam , atque incolas ap
pellauit Aſchenezeos . Viget in hac ora beata fœ
lixque quædam amœnitas, vbi ver perpetuum,a
borum frondes perennes,hic horti nemoroſi,om

r

ni optimorum fructuum genere referti, nemora insuper Malorum aureorum, Citronum & Limoniû arborib⁹ oppleta, vt totus Rheginus ager, iam irriguus Pomariû videatur, hic Palmæ ob gratam cœli temperiem dactylos ferebant, quæ ad maturam frugem perueniebant, sed à Turcis excisæ sunt post Virgineum partum Anno 1544. & deinde anno 1552. Rhegij visa fuit planta. Musam vocant, & Paradisi Malum, quæ folia habet cubitali longitudine, lata Palmo prope, eius caulis haud diu perdurat, crescit enim pullulatque rursus, fructus fert digitali longitudine, crassos & gibosos, dulcis saporis; maturescunt mense Nouembri. Fit Rhegij sericum laudatissimum vbertim nascitur & vinum praestantissimum, quod cùm Surrentino pinguius sit & vsque ad annum quintum decimum vtile est. Sunt Rhegij Figlinæ, vbi Ollæ coquinariæ laudatissimæ fiunt. Fiebant etiam olim Patinæ nobiles, hic nundinæ nobiles in annos singulos celebrantur. In Rhegino littore, post Cænidem prom. M.P. quatuor vsque ad Leucopetram, simulatque mare exieris, pede vno & interim eo minus terra effossa, aquæ dulces scatent. In hoc agro Vitex, siliqua silueſtris, & Absinthium sponte proueniunt, reperitur hic molaris lapis frumentarius & olearius. Palladiæ arbores, id est, Oliuæ, nascuntur affatim. Oliuę ad magnitudinem amygdalarum crassæ & carnosæ conditæ in Doliolis sunt esu optimæ.

ITER ROMA RIVELLVM ET AMALphim.

Neapolim vsque numerantur mill. 119.

Torre del Greco 6. *Pimonte* 8. o.*Ruello*

Simul

RIVELLVM oppidum in monte noua dem est ciuitas, sed elegantia splendore ædificiorum cum primis totius regni certat.De tero in littore sub montibus ciuitates sunt cùm ob ædificiorum magnificẽtiam, tum ob a rum amœnitatem haud spernendæ. Maior mi que vocantur.

Amalfi 3.

AMALPHIS iuxta litus maris, nobilis lautaque est vrbs, à qua circumiecti tractus ap latio fluxit. Olim quàm splendida potensque rit, ex eius ædificijs amplissimis atque sumptu simis, ac item nauium multitudine; quibus A phitanos latissimè negotiatos intelligitur. Ma tis vsum nauigantibus interdiu noctuque fam rem adeoque necessarium reperisse ferunt A phitanos, inuentum certè præstantissimum. N quanquam Amalphitani non ijs, quibus olim bus abundent, latè tamen & amplè negociant varijs orbis partibus, neque segniter vrbis su cus, splendoremque pristinum tuentur.

ITER ROMA VICVM, SVRRENTVM, M sam.

Neapolim vsque numerantur mill.

Torre del Greco 6. *Torre del annunata* 3. *Stab*

Vico 5. Simu

VICVS exigua est ciuitas, eaque propte dicta, quod à primis auctoribus, qui var locis conuenerant, elegantis vici specie co specie.

Surrento 4.

SVRRENTVM antiqua est ciuitas, Monti insidens. Eandem non habet amplitudinem, quam olim, vt veterum ædificiorum circumiectis in locis vestigia demonstrant. Ager iucundissimus, ac item vberrimus est, vitibus, citris, alijsque nobilibus arboribus abundans. Plinius vina Surrétina celebrat, in vineis tantum nascentia, conualescentibus maximè probata propter tenuitatem atque salubritatem, ideoque Tiberium Cæsarem ait dicere solitum, conuenisse medicos vt nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum.

Massa 1.

MASSA noui nominis est vrbs. Eius ager abundat vino quod vulgo Massicanum vocant. Quanquam autem vna cum Vico non admodum hoc tempore frequententur, ambo tamen ciuitates sunt, & Episcopos habent Archiepiscopo Surrentino attributos.

ITER ROMA CVMAS, BAIAS, PVTEOLOS.

CVMARVM vrbis nunc penitus desertæ videntur ruinæ ingentes, nempe Templorum, Turrium, Aquæductuum, atque operum amplissimorum magnæ moles, sed ruinis horridæ atque indiscretæ. Necnon in alto montis vertice, templi Apollinis longè conspicui celeberrimique sunt vestigia. Arcum Felicem nunc vocant altitudinis stupendæ fornices, è cocto latere euectos in sublime; vti per eos via plana, inter duos montium vertices pateret. Condiderant vrbem hanc Græci ex

ITER ROMA MONTILEONVM, MII
tum, Sangeorgium, Quinquefrondium, Ter
nouam, Opedum.

SanEuphemiam vsque numerantur in itinere Ro
Posidoniam, &c. mill.

Aquanea 8. o. *M Leone* 9. Simul

MONTILEONVM oppidum HIPPO
VM olim dictum, ab Hippone hero
vult Stephanus. Fuit hæc vrbs olim opibus sc
ria, vel portu inclyta, hanc & Rhegium, inter
tem illustriores & opulentiores Italiæ ciuita
quæ substantia & domorum pulchritudine p
mentisque præstabant, scribit Appianus. Fuit q
que Romanis amica, socia, coloniaque Roma
rum ciuium perillustris, ad quam mille septing
ti pedites & trecenti equites iuere, In bellis ciu
bus Hipponium Cæsaris partes est sequuta, c
naues hic à Pompeianis combustæ sunt; vt Ca
ipse prodidit libro bellorum ciuilium quarto.
rat Hipponi magnificentissimum Proserpina
num, plurimis marmoreis columnis ornat
quas Rogerius Guiscardus Calabriæ Princeps
letum transtulit. Celebratur Hipponij nobile
porium ter in annos singulos. Ager hic frumen
aliarum frugum ferax est. Fit Saccharum & Sesa
& oleum clarum, hic fiunt Perdicum & Phasia
rum aucupia, extant hic verricula tynnaria. Su
hoc agro pagi: Piscopium, Gregorianum, Vena
iuxta vena iterum Treparinum, vbi lapis spec
ris reperitur, Longoburgum cum Linis non vu
ribus.

Melito 5.

MILETVS, ciuitas vetusta, inter duos amnes edito loco est, è Milesijs Asiæ populis condita, hic Rogerius Guiscardus, Roberti ex fratre nepos Calabriæ Princeps, nobile templum Diuo Nicolao extruxit ornauitque marmoreis columnis, quas ex Hipponio apportauit. Anno humanæ salutis M. CLXXXXV. Gregorius huius nominis septimus Pontif. Rom. Hipponio & Taurino ab Agarenis erutis, in episcopatum euexit; & magnis prouentibus ditauit. Condidit etiam Rogerius Guiscardus anno Virginei partus M. C. II. in Mileti suburbijs, in specula, magnificētissimum sanctę Trinitatis tēplum, quod marmoreis columnis ex Hipponio allatis sustentatur, hic Rogerij corpus in nobili marmoreo sarcophago conditum est; mercatus annuatim celebratur Mileti. Fiunt hic Lagenæ, concinnanturque boum coria. Est Miletensis ager frumēti & aliarum frugum ferax; fit olei copia: excinditur gypsum marmorosum; & Speculare nascitur Sison, quam Aromatarij & herbarij Amomum esse opinantur.

S. Georgio 15.

GEORGETVM oppidum est in Apennini radicibus, celso tamen salubrique loco. Morgetum siue Morgetia olim dictum, à Morgete conditore.

Cinquefrondi 4.

QVINQVE FRONDIVM castellum est in Apennini radicibus. A Cheropotamo flumine, quod anguillis vber est alluitur; crescunt hic vina non vulgaria, fructuśque optimi. Extant hic horti nemorosi Limonum & Malorum aureorum. Scaturiunt Sulphureæ aquæ; Fiunt venationes.

Na-

Nascitur in siluis Laburnum arbor.

Terra noua 6.

TERRA NOVA oppidum nobile est, c
loco quaquauersum rupibus septũ, in Apennin
dicibus, quod Marnus fluuius adlabitur, toren
vber, vbi Lutræ sunt, oppidum vetustum est
post Calabriæ vastitatem ab hinc annis sexce
nouis colonis susceptis sic appellatum, hic er
rium nobile in annos singulos celebratur &
ptimi Serici ingens numerus, hoc oppidum in
cula existens, magna planitie gaudet, quæ, fru
ti & aliarum frugum ferax est, & pabulis apta
vina præclara nascuntur & fiunt lina laudati
duum generum, quæ indigenæ mascula & fœ
vocantfit & Cannabis. Fiunt & pulchra auc
Phasianorum, externarum Perdicum, & aliaru
lium; in montibus venationes siluestrum an
lium.

Oppido 4.

OPEDVM, vulgo *Oppido*, ciuitas sedes est
scopalis in radicibus Apennini edito salubr
loco posita, quasi opem incolis dans, inter du
mnes Trecotium & Madam, Torrentinis & an
lis fœcundos. Vallis vndiq; cinctum est Ope
hic nobiles nundinæ quotannis celebrantur,
cuncta incolis suggerit necessaria, nam frum
& aliarum frugum ferax est, & pascendis greg
aptus & irriguus, vbi regia equorum armenta
uo tempore pabulantur. Fiunt quoque hic vin
lea & serica nobilia.

I

ITER ROMA ANGITVLAM, PICIVM, Philocasam, Synopolim, Calannam, & Sanagatham.

San Euphemiam vsque numerantur mill. 306.
o. Angitula 5. Simul 311.

ANGITVLA oppidum edito loco situm est ad eiusdem nominis fluuium nauigabilem & piscosum, Torrentinisque & anguillis vberem. hic nobile emporium annuatim celebratur. Fit in eius agro gossipium & sesama, excinditur marmor, intusque Smiris lapis reperitur, prouenit vitex, est & fons aquam salsam scaturiens ex qua fit muries, fiunt aucupia & venationes vberes.

Pizzo 5.

PICIVM oppidum ad mare est, nouum opus. Conditum est hoc oppidum vt piratis deprædandi hac transfretantia nauigia facultas interciperetur, nam hic secessus est, in quo Piratæ latebant. Oppidani piscationi & nauigationi dant operam, merces hominesque Lembis vltro citroque traijcientes. Mare hic piscosum est, Sũt hic rhetia Tynnaria quibus eorum ingens copia capitur, quos cætarij membratim cæsos, Sale in cadis condiunt. Fit & magna Trichiarum piscatio, quibus sale conditis cados implent. Est Picij aqua ferrea, quæ tamen bibi potest. In eius agro excinditur marmor, reperiturque intus Smiris. Fit quoque Gossipium; sunt ibi Limonum & Citrorum nemora.

Philocaso 5.

PHILOCASA tenue est castellum. Ager eius frugifer, feraxque frumenti aliarumque frugum;

pabulis quoque aptus. Fiunt in eo olea & vina
vulgaria: prouenit Nardus montana. Est in ei
gro Stephanunculum vicus, vbi mel optimum.
untque in eius agro Phasianorum & externaru
litum aucupia pulchra, caprarum quoque & le
rum venationes. Philocasiæ contermina est Pa
gia exiguum castellum. Exin est Vallonga, ca
lum tenue vbi caseus probatissimus; syluæ gla
feræ & castaneta porcis alendis opportuna. Su
bi quoque pulchra pabula, venationes & aucu
proueniuntque vbertim fraga. In hoc agro est
zonum pagus, vbi fit charta, erumpitque hic sq
la.

Rosa 8. *Sinopoli* 16. Simul

SYNOPOLIS oppidum in Apennini rad
bus, edito pensilique est loco, quod Vadus torr
tinis anguillisque vber fluuius alluit. In eius a
sunt castaneta & pagi Euphemia, Precopum, Sy
polis, Græcus pagus cum mercatu annuo, Aqu
um. Nascitur his locis vinum nobile, optimi c
copia; Oliuæ enim ad amygalarum magnitu
nem crassæ & carnosæ sunt, quæ conditæ in C
optimæ sunt esu.

Muro 4. *Callana* 10. Simul

CALANNA oppidum est in radicibus Apen
ni. Hic Sericum & oleum nobile. In eius agro s
pagi Messium & Stephanum. Intus est Apenn
sylua, nobilis, miræ longitudinis procerisque
boribus, aquifque recentibus referta, ac picis
rax optimæ: vberemque ad domorum tigna, re
quamque vtensilia opera, & ad nauigiorum fab
cam, materiam suggerens. Sunt & glandiferę arb

r

res alendis porcis opportunæ. Proueniunt & frugiferæ arbores, sponteque erumpunt herbæ nobiles medicinales. Lata ibi ac diffusa planities, montibus virentibus, herbisque coronatis cincta: valles ibi amœnæ susurrantibus riuis irrigatæ: Pascua pabulaque læta ac florida. Frequens hic & varia venatio: est enim ferarum lustrum: nam in Apennino Calabriæ varia siluestrium animalium genera stabulantur, congerunt & accipitres multigeri: in planis verò multarum auium genera sunt, quare in vtraque Calabriæ ora, aucupia & venationes vberes, nascitur passim lapis phrygius, prouenitque Anisum, Cuminum, Crocus siluestris, fraga, cythisus: Vberes fontes perspicuique in ea manant: Amnes prope innumeri pisculenti Torrentinis anguillisque fœcundi hic oriuntur, qui vtramque Calabriæ oram vbertim irrigant. In loco dicto Petrona agri Synopolitani, excinditur marmor.

S. Agatha

SANAGATHA Græcum oppidum est, quod bonum significat, edito est loco, naturaque satis munitum; vndique enim rupibus clauditur, alluiturque eiusdem nominis fluuio Torrentinis & anguillis fœcundo. Ab Ausonijs conditum creditur. Hic serica & olea optima fiunt, nascunturque Cappares. Sunt in hoc agro Corditum & Misoripha. Incolę in communi sermone Latina & Gręca lingua vtuntur, sacra verò fiunt Græca lingua, Græcoque more.

ITER ROMA ROSARNUM, CHRISTINAM, & Seminariam.

O 4 Pisis

Picium vsque numerantur mill. 31.
o. *Rosarno* 10. Simul 32.

ROSARNVM oppidum Metaurus fluuius nauigabilis alluit. Inter huius oppidi cepuria pepones laudantur, inter Legumina verò ciceres; sunt enim crassi & coctibiles; Fit hic ingens Phaseorum copia. Extant Testudines aqueæ. In hoc agro sylua est nobilibus herbis medelæ aptis referta, vbi præter cæteras, crocus syluestris, Renponticum, Tragium & Sison, quæ Amomum Pharmacopolis dicitur, erumpunt.

cast. Christinæ 17.

CHRISTINA castellum est humili loco situm in radicibus Apennini. In eius agro sunt syluæ glādiferæ porcis saginandis aptæ; necnon syluæ ad domorum tigna ac supellectilia, & ad nauigiorum fabricam aptæ, in ijs fiunt venationes. Fit hic oleum nobile, Oliuæ quæ amygdalarum instar crassæ carnosæque, in doliolis conditæ esui optimæ sunt.

Seminara 5.

SEMINARIA ciuitas, Tauriani reliquiæ decliui loco est. Post Tauriani vastationem populus ea clade superstes cum suo Pontifice huc se contulit, perstetitque hic Episcopalis sedes pluribus annis. Rogerius Guiscardus autem, & hanc & Hipponiatem sedem transtulit Miletum. Fit Seminariæ serici & olei probatissimi copia, ex oliuis crassis. Fiunt & Telæ nobiles: nascitur vinū haud vulgare, & gypsum speculare: Aucupia Phasianorum, externarum, & aliarum alitum vigent.

ITER ROMA CALIMERAM, BRIATICUM, Tropeam, Nicoteram, Iopolim, Parmam, Bal-

Balneariam, Scylleum, & Rhegium.

Picium vsque in praecedenti itinere numerantur milliaria 316.

cast. Calinera 8. Simul 324.

CALIMERA castellum mercatum annuum habet. Eius ager bonus sicut & Philocastri aquisque arriguus est. Sunt hic horti nemorosi Limonium, Citrorum, & Malorum aureorum, fiunt hic quoque laudatissima Olea, gignunturque fructus optimi. Fons est salsam aquam manans, ex qua fit muries, haud longè est Calocerum pusillum castellum, in cuius agro gypsum est marmorosum & speculare excinditurque in ripis Latromi fluuij.

o *Briatico* 7.

BRIATICVM oppidum loco est edito, miliario à mari distans. In eius agro fiunt & olera clara, item xylon & sesama, est hic quoque Amygdalarũ copia, & varij generis fructuum optimorum, laudatur & Apiana vua, Extant hic viridaria Citrorũ, Limonium & Malorum aureorum. Nascitur hic sponte vbertimque in collibus locisque aridis, vbi aliud nec seci aut nasci potest, herba augusta longa duos cubitos ad Fiscorum, sportarum, restium, vinculorumque vsum, & vinearum ligamenta apta, praebet & bobus pabula. Votumum vocant incolae, spartum esse autumant aliqui.

Tropea 5.

TROPEA ciuitas mari incumbit. Ora haec vinetis, Oliuetis alijsque arboribus haud impendio commoda, absque habitatoribus frequentibusque

villis. Ab Ausonijs,& inde ab OEnotrijs,alijs Græcis destituta fuit. Est sedes Episcopalis antiqua,hic mercatus quotannis celebratur. Fiunt hic panni gossipini nobiles. In eius agro prouenit Staphysagria,& ingens votumi copia.

Nicodro 6.

NICOTERA ciuitas est Episcopalis, edito salubrique loco sita mari imminens. Medana dicta fuit Domitiani Imp. ætate; Fuit Medama vrbs à Medama fonte appellata, quæ nobile Emporium habuit,Fiunt hic Serica & Lina clara,non longè ab vrbe statio est nauigijs fida. Intus est Philocastrum oppidum,edito amœnoque loco situm.hic serica, vina & olea clara optimique fructus sunt.

Gioia 9.

IOPOLIS, exiguũ est castellum edito salubrique loco situm,quasi *Diospolis*,hoc est,Iouis ciuitas, haud nimium à mari semotum est, hic magna fit olei copia; Amygdala laudatissima sunt, ac præter cæteros fructus,nobilissima pira, & pepones optimi. Fit & hic Sericum nobile. Extant & horti nemorosorum Citrorum, Limonum & Malorum aureorum,nasciturque hoc agro Votumi copia.

Parma 8.

PARMA oppidum est ad mare, vbi nobile oleum inuenitur, hic retia thynnaria sunt; est enim mare hic piscosum capiunturque thynni, Xyphiæ, murenæ,auratæ, Congij alijque pisces nobiles, reperitur quoque hic Corallium. Supra oppidum est mons sublimis mari imminens; in monte autem spe-

ſpecũs in quo Helias Abbas ſolitariam vitam degere ſolebat.

Bagnara 3.

Balnearia oppidum eſt edito loco ſitum, quod mare alluit, cuius hic ſtatio.

Siglio 6.

SCYLLEVM oppidum mari incumbit, ſupra Scilleum promontorium, ſaxum ſublime quod humilem à tergo tellurem abluentibus vndis habet, in Cherſoneſi faciem, quam Rheginorum Tyrannus Anaxillaus ædificato muniuit muro, vt Thuſcis nauale ſtrueretur, & prædonibus nauigandi per Euripum facultatem interciperet. Dictum eſt Scyllæum, à Scylla monſtro, vt Poetæ fingunt, in ſuperiori enim parte, promontorium id humanam effigiem, in inferiori verò plures reſectos ſcopulos, ſub radicibus cauernoſis habet, intra quos dum æſtuoſum mare ingreditur, ab ijs refractum tumultuando canum latratum, & luporum vlulatum ſonat ac repræſentat, hinc poëtæ fabulantur monſtrum eſſe, virgineam faciem, pube tenus: reliquam verò corporis partem piſcium vel canum atque Luporum habens. In Scyllæo agro nobile vinum naſcitur Meluaſium dictum, quale naſcitur in Creta inſula. In hoc mari piſcium præſertim Galeatarum, Xyphiarum magna fit piſcatio; quæ referente Strabone hoc modo inſtituitur: manentibus in ſtatione frequentibus remorum duorum ſcaphis, ſpeculator quidẽ communis, ſupernè inſtat, duos ſingulæ ſcaphæ tenent, alter nauigat, alter haſtam habens ſedet in prora. Cùm primum verò ſpeculator ſupereminentiam Galea-

tæ ſigno indicat, belluæ verò ſupra mare, pars tertia èminens fertur. Scapha propius appellitur, deinde iacto manu telo vulnus incutitur. Tum euulſa ſine cuſpide de corpore haſta (quod telum ſanè eſt hamatum vt educi facilè queat, apteque infixo ei funiculo, appenſum) ſauciata acclinat bellua, donec agitata ſuffugienſque laſſatur. Tunc in terram deducunt, aut intra ſcapham accipiunt.

Colonnella de Mori 6. *Carona* 4. o. *Rhezo* 6.
Simul 16.

RHECIVM vrbs eſt longè nobiliſſima & vetuſtiſſima, totius Calabriæ Metropolis, vtpote quæ prima in Calabria, imò in Italia (Roma excepta) Chriſti fidem ſit complexa, primaque à Diluuio condita vt aſſerit Gabriel Barrius Franciſcanus in libello de antiquitate & ſitu Calabriæ; quæ multas Colonias in Calabria deduxit: nam ante OEnotrorum in Calabriam aduentum, qui è Græcis primi in eam aduentaſſe dicuntur, Rhegium Aſchena, prius à conditore dicta, colonos per totam regionem, etſi raro emiſit. Quos Græci Auxones, & regionem Auxoniam ab auxo, id eſt augeo quod rerum prouentibus ibi ſemper augeatur, appellauere. Fuit autem condita non multo poſt Diluuium Noe ab Aſchenaz ipſius Noe pronepote, filio Gomer, à quo Aſchenaz in Italiam ad habitandum directus, cùm is ſibi primus locus eſſet oblatus, loci amœnitate captus, hic conſedit, vrbemque hanc ſtatuit, quam à ſuo nomine Aſchenam, atque incolas appellauit Aſchenezeos. Viget in hac ora beata fœlixque quædam amœnitas, vbi ver perpetuum, arborum frondes perennes, hic horti nemoroſi, omni

ni optimorum fructuum genere referti, nemora insuper Malorum aureorum, Citrionum & Limoniũ arborib⁹ oppleta, vt totus Rheginus ager, iam irriguus Pomariũ videatur, hic Palmæ ob gratam cœli temperiem dactylos ferebant, quæ ad maturam frugem perueniebant, sed à Turcis excisæ sunt post Virgineum partum Anno 1544. & deinde anno 1552. Rhegij visa fuit planta. Musam vocant, & Paradisi Malum, quæ folia habet cubitali longitudine, lata Palmo prope, eius caulis haud diu perdurat, decrescit enim pullulatque rursus, fructus fert digitali longitudine, crassos & gibosos, dulcis saporis, maturescunt mense Nouembri. Fit Rhegij ferrum laudatissimum vbertim nascitur & vinum preciosissimum, quod cùm Surrentino pinguius sit & vsque ad annum quintum decimum vtile est. Sunt Rhegij Figlinæ, vbi Ollæ coquinariæ laudatissimæ fiunt. Fiebant etiam olim Patinæ nobiles, hic nundinæ nobiles in annos singulos celebrantur. In Rhegino littore, post Cænidem prom. M.P. quatuor vsque ad Leucopetram, simulacque mare exeris, pede vno & interim eo minus terra effossa, aquæ dulces scatent. In hoc agro Vitex, siliqua siluestris, & Absinthium sponte prouentunt, reperitur hic molaris lapis frumentarius & olearius. Palladiæ arbores, id est, Oliuæ, nascuntur affatim. Oliuę ad magnitudinem amygdalarum crassæ & carnosæ conditæ in Doliolis sunt esu optimæ.

ITER ROMA RIVELLVM ET AMALphim.

Neapolim vsque numerantur mill. 119.

Surrento 4.

SVRRENTVM antiqua est ciuitas, Monti insidens. Eandem non habet amplitudinem, quam olim, vt veterum ædificiorum circumiectis in locis vestigia demonstrant. Ager iucundissimus, ac item vberrimus est, vitibus, citris, alijsque nobilibus arboribus abundans. Plinius vina Surrētina celebrat, in vineis tantum nascentia, conualescentibus maximè probata propter tenuitatem atque salubritatem, ideoque Tiberium Cæsarem ait dicere solitum, conuenisse medicos vt nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum.

Massa 1.

MASSA noui nominis est vrbs. Eius ager abundat vino quod vulgo Massicanum vocant. Quamquam autem vna cum Vico non admodum hoc tempore frequententur, ambo tamen ciuitates sunt, & Episcopos habent Archiepiscopo Surrentino attributos.

ITER ROMA CVMAS, BAIAS, PVTEOLOS.

CVMARVM vrbis nunc penitus desertæ videntur ruinæ ingentes, nempe Templorum, Turrium, Aquæductuum, atque operum amplissimorum magnæ moles, sed ruinis horridæ atque indiscretæ. Necnon in alto montis vertice, templi Apollinis longè conspicui celeberrimique sunt vestigia. Arcum Felicem nunc vocant altitudinis stupendæ fornices, è cocto latere euectos in sublime; vti per eos via plana, inter duos montium vertices pateret. Condiderant vrbem hanc Græci ex

Euboica Chalcida, qui sedem quærentes, cum classe in Italiam profecti, primum vicinam Campaniæ promontorioque Miseno Pithecusas insulam occuparunt; Nec diu post, etiam in continenti montem, in littore iuxta Auernum, atque in eo condiderunt oppidum Hippocle Cumæo & Megasthene Chalcidensi Ducibus, quod ab vndis marinis Græca voce Cumas appellarent, vel à muliere prægnante. Nam ibidem grauida prægnans mulier inuenta, fœcunditatis omen ipsis dederat. Floruere deinceps admodum per vicinam Campaniam, imperium Rempublicamque suam disciplina Græca Pythagorica temperantes æquissimè sic vt colonias in eodem littore plures, videlicet Puteolos Paleopolim, atque Neapolim, successu temporum fœliciter deduxerint. Postea à Campanis in potestatem redacti Cumani, seruitute graui, crudelique diu premuntur. At præualentibus tandem Romanis, cùm nec Annibal nec Capua, nec Italia denique tota, diutius eorum potentiæ resistere posset, simul cum Campanis vicinisque populis libertatem nimis pertinaciter defensam amisere Cumani, atque eorum ciuitas in præfecturæ formam redacta est. Multarum vrbium Italiæ fortunam deinceps experitur, quæ Romæ potentia & amplitudine oppressæ in obscuros decreuere vicos: maximè cùm Campania vniuersa căpacissimis Romanorum principum villis oppleta luxuriaret nimium. Tum Cumæ quasi vacuæ ad secessum tenuiorum ac plebeiorum ciuium patebant in introitu, videlicet Baiarum & Puteolani sinus ac littoris; quandoquidem horti, prætoria & villæ locupletissimorum

occi-

occupassent circumquaque vicinitatem omnem, vt agri nihil Cumanis relinqueretur. Collabente tandem imperij Romani mole, cùm Italia propter Tyrannorum impotentiam bellicis cladibus frequenter vexaretur, atque etiam barbararum gentium incursionibus pateret: inter alias vrbes & Cumæ in abrupto monte supra litus positæ situs ob commoditatem operibus facilè muniri poterant. Agathias Mirrhinæus libro historiarum belli Gothici primo testatur hoc oppidum superiore loco turribus ac propugnaculis firmis validisque cinctum suo tempore fuisse. Ideoque Totilam Teiamque Gothorum reges, in eodem, perinde ac in arce tutissima atque inexpugnabili, thesauros & præciosissima quæque sua recondidisse, nec illud a Narsete Iustiniani Imp. Legato, nisi per longam obsidionem capi potuisse. Nunc autem inter ruinas ingentes adhuc murorum & turrium fundamenta atque ex rupibus excisæ fossæ profundissimę cernuntur.

Miseno 4.

MISENI promontorium Virgiliano carmine celebriumque auctorum scriptis famosum & immortale est, Mons ille procurrens in mare sicut olim, ita nunc etiam cryptis atque cauernis multis pertusus atque concauus est, celebris propter classem atque bellicarum nauium stationem, quam ibi iuxta Misenum Augustus ad tutelam maris inferi mediterranei collocauit. Accommodauit stationem illam M. Agrippa, bello Siculo contra Sex. Pompeium præfectus classis ab Augusto factus, atque in eo sinu maris posuit, qui inter Misenum &

Cu-

Cumas collibus cinctus, instar lunæ corniculatæ incurus & inflexus erat, loco nimirum capacissimo, vel maximè classi opportuno propter vicini maris Sinus triplices ab altero Miseni latere inter Baias atque Puteolos ingruentes: Baianum videlicet, Lucrinum & Aruernum lacus: quædam maris ocia, pulchrè nuncupatos à L. Floro. Quorum Auernus ab intimo maris sinu (quem Mare mortuum nunc appellant, quod eius faucibus oppletis arena, stagnum vel palus videatur) vix mille passus spatio distat. Itaque classiariorum militum hibernis ora circumuicina, atque etiam Misenus mox adaptari cœpit. Excisus Arueni saltus propter syluarum densitatem aëris salubritati aduersus. Perfossi montes, atque duræ cautes quo viæ paterent planæ, per compendia ad Baiani Lucrinique littora. Atque ne deesset vnquam aquarum dulcium copia, maximis sumptibus laboribusque fluminum ac fontium procul adducuntur riui; ædificantur cisternæ, & aquarum castella spaciosa & multiformia pro locorum oportunitate; vel in plano, vel subterranea: atque etiam in excisis montium penetralibus, vti per æstiuos calores frigida semper esset præsto. Hinc est quod videmus magna ex parte Miseni montis exhausta viscera: imo totum fere concauum & cacumine pensilem esse. In quo nunc etiam apparent Lauationum solia, balnea, lacus, & ad cœnas faciundas Triclinia. Nam cryptis, vijs, ædificijsque fornicatis intus plenum est, quæ crebris hinc inde columnis incumbunt, partim lateritijs, partim ex ipso montis saxo cæsis. Atqui inter ea quidem ædificia imprimis est spe-

ſtabile caſtellum illud aquarum ampliſſimum, quod Traconariam cryptam appellant, vulgo à fiſtulis ſiue meatibus vt aiunt, per quos in illud aquę pluuiæ ex promontorio defluebant. Eius capacitas eſt immenſa, quæ multis doliorum millibus impleri nequiret. Nam in altum exurgit vltra pedes XXV. longitudo latitudoque non ſatis comperta eſt, quia collapſæ teſtudines quædam loca ruinis oppleuerunt. Intus autem omnia tectorio denſo tunicata ſunt, quemadmodum caſtela eius generis munire contra fiſſuras conſueuit antiquitas. Medium eius ſpatium patet inter duos parietes in longum pedes CC. in latum pedes octodecim. In vtroque latere medij tranſitus per portas quatuor intratur in cellas amplas quaternas, quarum teſtudines decuſſatim fornicibus iunctæ, parietibus intermedijs impoſitæ ſunt. Sunt non minoris amplitudinis & alia in vicino caſtella ſtructuræ tamen artificio, & mole differentia. Centum camerellas, quod vulgo nunc appellant, à cellarum in quibus aqua conſeruabatur multitudine, inter eius generis opera non minus eſt admirabile tam magnitudine quàm architectura. Cuius interiores parietes decuſſatim inter ſe commiſſi, totam ſuſtinent teſtudinem, & quadratas efformant vbiq; cellas, oſtiolis anguſtis à quouis latere peruias ad inuicem: vt penetrare in ſingulas ſerui publici poſſent, cùm aquis exhauſtis caſtella purgari debebāt. Per concamerationum teſtudines ſpiracula & foramina ſunt; per quæ tanquam è puteis aqua in vſum quemlibet hauriri poterant. In eo quoque piſcina mirabilis, vt nouo nunc nomine nuncupatur,
cele-

celebre castellum illud, quod integrum pene totum in cliuo Miseni promontorij classis portu, ac Cumas versus, Spatio patet illud ædificium, in quatuor extremos parietes in longum pedes D. in latum pedes CCXX. Cuius suprema concameratio modicum à pariete subuexa pilis XLVIII. quadratis innititur, pedes ternos ab vnoquoque latere crassis: quæ quatuor ordinibus numero duodenario partitæ, symmetriam quintuplicis porticus eleganter per castelli longitudinem efficiunt. Totum opus est lateritium, summæ soliditatis propter murorum crassitudinem magnam: cuius interiores parietes atque pilæ diligenti tectorio contra percolationes aquarum vestitæ sunt. Atque in testudine sunt item foramina multis in locis per quæ olim aqua hauriri solebat. Ex alto patebat ingressus vtrimque, tam à fronte, quàm à tergo per scalas lapideas graduum XL. quorum alter iam obstructus est. Pauimentum à lateribus altius est ad mediam porticum vsque, per cuius inter columnnia gradibus quinque descenditur vtrimque, in aliud inferius mediæ porticus, in cuius fine gradibus rursum aliquot descenditur in humilius aliud quoddam solium: iuxta scalas & ingressum obstructum, in quod olim aquarum sordes confluxisse videntur, quæ per scalas exhaustis aquis denique per castellarios seruos exportabantur. Pauimentum autem omne ex opere signino denso diligentissimè constipatum atque complanatum est, vt nunc etiá temporis aquas facilè contineat, pluuijs infusas, & in infimo dicto solio restagnantes. Tantæ molæ fabricam quis primus ædificauerit conjecturæ sunt

varia

variæ. Plures arbitrantur L. Lucullum auctorem esse, propter vicinas villæ Lucullianæ ruinas.

Baia 3.

BAIARUM antiquissimarum pulcherrima fundamẽta cum plateis silicatis nunc demersa pelago visuntur in vndis, Oppidi vix vllæ in continenti reliquiæ, balneorum atque thermarum cauernæ, & ædificia vetusta, & admirandi operis extant circumquaque in vicinis montium cliuis & radicibus. Interim multæ structuræ in cineribus incendiorum sepultæ iacent, multæ vastis terræmotuum voraginibus absorptæ sunt. Portus Baiani veteres pilæ ex cocto latere maximæ. Puteolanę molis instar, sumptibus immensis factæ, inter fluctus scopulorum extantes forma, videntur, sicut & claustrorum moles ac fundamenta, quæ quondam piscosos Lucrinum Auernumque lacus, aduersus aperti maris tempestates muniebant. Ab Hercule primum aggerem iactum ferunt longitudine stadiorum octo, latitudine, qua duo vehicula commeare poterant, cùm Geryonis boues truducere vellet. Grata posteritas illum ad Baulos propterea templo rotundo coluit, cuius adhuc ostenduntur reliquiæ. Iam verò Lucrini & Auerni spacia magna, mons nouus occupat, ex imis penetralibus excitus Anno salutis nostræ M. D. XXXVIII. in fine mensis Septembris, cùm ferè biennio totus ille regionis tractus, crebris terræmotibus fuisset concussus. Tunc autẽ III. Kal. Octobris vna nocte inter Gauri radices & mare, iuxta dictos lacus mons ille semet erexit in amplitudinem mille amplius pass. & maris fluctus cum litore toto, per passus ferè

CC. submouit. Tripergulanum vicum peramplum cum celeberrimis balneis penitus absorbuit, & lacus duos Lucrinum Auernumque vicinos magna ex parte saxis, cineribus & terra compleuit. Quaterna passuum millia nunc radicum suarum ambitu complectitur. Quantum veterum munimentorum sub se sepelierit, haud facilè dixeris. Crater in eius cacumine circularis, per quem flamma eructauit, latè per diametrum patet passibus circiter quinquaginta, cliuoséque descendens in arctum adhuc temporis in fundo fumantes atque calidas aquas continere dicitur. Hæret adhuc opinio nunc temporis apud Campanos atque vulgus imperitum ab Auerno vel inferis istac Christum seruatorem nostrum, morte per mortem domita, retulisse spolia opima, sanctorumque patrum animas ex infernis carceribus extractas, per montem Auerno, & nouo monti vicinum traduxisse, qui propterea *Christi mons* nunc etiam appellatur.

Pozzolo 6.

PVTEOLI iuxta litus ad sinum maris imposita colli est ciuitas, quæ licet non inelegans aut exigua sit; nulla tamen ex parte respondet opulentia vel amplitudine veteri coloniæ, quemadmodum ex vijs Silice stratis, & publicorum ædificiorum fundamentis colligitur, huius enim partem iam occupauit haud exiguam mare, magnam terræmotus & bella sepeliere. Antiquissima fuit Samiorum colonia Tarquinio Superbo regnante per Samios condita in fine Olympiadis LXII. hanc Samiorum coloniam à iustitia principatu, ac sanctissimo impe-

rio Dicæarchiam nuncupatam volunt, quo nomine Græci scriptores omnes, illam appellarunt, ac sæpius etiam Græcorum exemplo Latini. Strabo aliquando Cumanorum emporium fuisse scribit appellatumque dein à Romanis Putelos, vel à puteorum frequentia; vel vt aliqui volunt, ab aquarum salientium putore sulphureo. In potestate verò Romanorum venisse constat Annabalico bello, Capua obsidione capta, grauissimeque multata propter perfidiam & ingratitudinem. Sex Pomponius nominat Puteolos inter decem Campaniæ præfecturas, in quas præfecti iuris dicundi quotannis à populo Romano creati mittebantur. Lege Acilia dein post annos XVII. eoque colonia deduci ciuium Romanorum cœpit inter quinque maritumas, quæ lege eadem tribunitia tum deductæ sunt, anno vrbis D.LIX. vt Liuius auctor est. Augustus deniq; bellis ciuilibus victor, cùm pace parta Ianum clausisset, & veteranis militibus præmia daret, inter duo de triginta colonias, quibus vt Suetonius ait, Italiam frequentauit, & Puteolos coloniam militarem fecit. Summum templum D. Proculo martyri nunc sacrum, quod olim Augusto Cæsari dedicarat opere Corinthiaco pulcherrimum Calpurnius, non tempus edax rerum, non hostiles iniuriæ tot seculorum spatio, soliditatem eius ædificij conuellere potuerunt. Nam ex quadris marmorum trabibus, ita compactum est, vt Vno ex saxo videatur, & vix iuncturas ostendat. At terræmotuum impetus crebri nonnihil illud conquassarunt. vt tympani dexter deciderit angulus cum tituli parte, & scissuræ quædam videantur.

Templum Neptuni, in ea colonia magnificentissimum fuisse constat ex Cicerone; visunturque adhuc eius reliquiæ magnæ ad ædem D.Francisci, vtpote testudines, arcus, grossi atque alti muri cum statuarum loculis.Sed omnia nunc columnis marmoreisque ornamentis suis nudata sunt. Apparent item non procul ab Amphitheatro vestigia & ruinæ templi, quod opulentissimum exstruxerat Antonius Pius Augustus Hadriano patri Imp. mortuo Baijs in Ciceroniana villa; velut Spartianus auctor est. Ex eius ruinis statuæ pulcherrimæ plures, columnarum atque marmorum ingentia fragmenta proximis annis extracta sunt, cum Neruæ, Traiani, atque Hadriani Impp. elogijs, patris videlicet,aui ac proaui. Quibus in Diuorum numerum relatis,ibidem Antoninus sacrificia,agones,flaminum ac sodalium sacerdotia instituerat, vnde & Pij cognomentum ipsum obuenisse opinantur quidam.Nympharum verò templum fluctus marinos, aut terræmotus absorbuisse verisimile est, quod extra Puteolos in litore maris fuisse Domitiano Imp.legitur.Ex albo lapide constructum,& vaticinijs olim celebre, in eoque fons aquæ perennis, quæ nunquam summa crateris labra excedere, nec exhauriendo decrescere visa fuit. Sed hæc cùm in finitimis alijs veterum monimentis iam interierunt: Fons tamen aquæ dulcis in mari ipso, non procul à continenti apud viam Campanam exilit. adhuc cum impetu vehementi; cuius scatebra in fundo pelagi tranquilli ex arenis emicans spectaculo semper est, & ingentem cunctis præbet admirationem. In coloniæ veteris fere medio visitur ad-

adhuc amphitheatrum ex quadrato ſaxo peramplum & integrum penè. Quod quamuis terræmotibus nonnihil deformatum, ſaxiſque multis ſpoliatum ſit, atque eius arena ſaxo ſæpius proſcindatur, apparet tamen eius forma, & magnitudo circumquaque protenſa, circulo oblongiore, quàm Cæſarum temporibus in vſu fuit. Interiores enim areæ longitudo eſt pedes CLXXXII. latitudo tantum XCII. Aquæductuum reliquiæ multæ, qui vel montes penetrabant vel ambiebant circumducti, ſparſim vbique locorum apparent. Nec numerari facilè poſſunt aquarum caſtella multiformia, partim integra partim terræmotibus ſubuerſa, quorum ſunt ſubterranea pleraque & admodum ſpacioſa, labyrinthis per angiportus & oſtiola, ſemitaſque flexuoſas diuerſimodo fabricatis inextricabilia ſine lumine, funiculo, aut peritiſſimo duce. Aquarum dulcium copiam abundantem, in litore, & illo maritimo tractu cultiſſimo, maximis impenſis Romanos olim congeſſiſſe cognoſcitur: quibus quod natura negauit, labor & induſtria ſemper & vbique ſuppeditarunt. Inſcia veteris hiſtoriæ plebecula per vſus ignorantiam hæc ſimiliaque ædificia nominibus ridiculis, inſigniuit piſcinas mirabiles, centum cellas, & cryptas Traconarias appellando. Nec minore macularunt ineptia fontium, thermarum & Hypocauſtorum nomina quæ inter Puteolos, Miſenum & Cumas varij generis ac medicaminis efficaciſſimi, aduerſus morbos quoſcunque numero vltra 40. reperiuntur. Exeuntibus ad litus, apparent à longè tanquam alti in vndis tumuli vel colles aliqui Gigantea veteris por-

tus opera: pilæ nimirum vastissimæ tredecim, turrium quadratarum instar è mari exurgentes; fornicibus densissimis connexæ, pontis in formam quondam omnes quæ fuerunt. Nunc verò tempestatibus atque vetustate, structuræ tam stupendæ soliditas diuulsa est; & concamerationes collapsæ multis in locis pilas ab inuicem separarunt, vt ab vna in aliam non pateat transitus. Vniuersum opus lateritium est, testudinesque spissas ac fornicatas è lateribus coctis in quadrum bipedalis latitudinis, citius credere est terræmotuum quàm fluctuum vehementes impetus dissoluisse. Latissimi pontis forma procurrisse constat in mare, & circumflectendo se nonnihil in arcus modum, litus atque Auernum respexisse; atque ita defendisse portum aduersus tempestates & æstus aperti maris: cuius impetum periculosum, spissitudo pilarum facilè coërcebat: Fornicibus idcirco concauum ac peruium opus antiquitas fecisse videtur, vt fluxu atque refluxu continuo limum expurgarent vndæ marinæ; quem riui & aquæ pluuiales è continenti & vicinis collibus defluentes in portum ingerunt: qui alioquin congestus ibidem, annorum paucorum interuallo profunditatem illius adimpleret, nisi per meatus, vndæ inter pilas ingruentes limum ac terram è solido maris fundo discuterent & euerterent. Quod sanè vitium in Neapolitano portu, & in multis alijs aggere continuo septis nunc primũ agnoscitur. Molam Puteolanam à magnitudine vocat Suetonius Tranquillus in vita Caligulæ, ante cuius tempora moles ista stetit: atque etiam Silice stratam pluteisque marmoreis ab vtroq; latere

ſeptam fuiſſe putatur. Itaque Puteolanis, quando ſudum erat, molis iſta tanquam in Hypethrio periucundæ deambulationis commoditatem præbebat. In cuius ingreſſu ſtetit quem diximus ſublimis arcus marmoreus, Antonino Pio Auguſt. quondam à Puteolanis erectus gratitudinis ergo, quod ad molem portus reſtaurandam liberaliter Reip. ſubueniſſet. quemadmodum ex elogij fragmento liquet. A Puteolis via qua itur Neapolim integro pene miliario ad Sulphurariam vſque paſſim ingentes ædificiorum ruinæ conſpiciuntur. Ad finem ruinarum Sulphuraria eſt, locus à conditione ac natura ſic dictus. Montes autem ſunt ſulphuris, aluminis atque vitrioli, vt appellant, venis fœcundi: quorum præcipuus coloniæ Puteolorum antiquæ vicinus admodum imminebat olim, teſte Strabone, nunc tamen ab oppido nouo diſtat vltra mille paſſus. Cuius vertex quondam præaltus, perpetuis tandem ignibus depaſtus in vallem profundam ſubſediſſe ex ipſa loci forma colligere eſt. Itaque qui quondam vertex, nunc ingens in plana valle foſſa eſt: quæ coſtæ vel latera montis olim, nunc Scopulorum ac rupium cacumina ſunt, vallo quodam circum ambientium planitiem extenſam ouata forma per pedes plus minus mille quingentos in longum, & in latum circiter mille. Colles illi paſſim flagrare videntur in imo fundo: Nam magnos vbique cum odore ſulphureo per plura foramina ſemper exhalant fumos: qui per omnem vicinam regionem vẽtis, etiam Neapolim vſque defertur. Antiquitus hi colles, maiores ignes euomebant: & alij vicini montes plures, circa Lu-

crinum & Auernum ardebant, & velut è fornacibus fumos eijciebant spissos, atque aquas igneas. Nunc temporis autem ipsa planicies non secus ac colles Phlegræi, flammis perpetuis exhausti, foraminibus infinitis cauernosi sunt, & materia coloreque sulphureo flauent vbique. Solum itaque pedum ingressu cùm tangitur, quasi tympanum propter concauitates resonat & crepitat: sentieśque non sine stupore sub pedibus feruentes aquas, fumosque densos & ignitos sibilare ac fluere hinc indè cum magno fragore per Tubos atque cauernas subterraneas, vi exhalationum factas. Quæ quanta sit, experieris; si foramen aliquod obtures, vel graui lapide, eundem mox impetum fumi videbis eijcere, Lacuna ingens in eadem planitie semper reperitur aquis nigris bullientibus plena, quę locum aliquando mutat, ac induresc ētibus aquis (vt in lebete pinguedo frigescēs per margines solet) arctatur vel ampliatur simul cum exhalationum impetu maiore vel minore, aliquando ingentis instar Cacabi, liuido luto pleni bullit, cum magno sonitu, fumoque, euehitur. Ante annos aliquot eiecit illa vorago aquas vltra humanam staturam ad octo vel decem pedes in altum, in modum Pyramidis; easque pingues ac luteas sulphureique ferè coloris, quod etiam vicini Puteolani non diffitentur, qui perhibent ad XVI. vel XXIV. aliquando palmos ebullire, cùm tempestatibus æstuat mare, tum color aquarum varius, ac plerumque sulphureus, nimirum quas varia materia mixtas è profundioribus terræ venis, maiore cum impetu venti subterranei agitati marinis æstibus, & inter flammas inualescen-

centes eructant: at cum venti ſub terra quietiores ſunt, hærẽtes tantum in Lacunæ faucibus, pingues ac nigra fuligine ſqualidas aquas propellunt. Hæc quidem ingenijs naturæ ſecreta perſcrutantibus offerunt conſiderationem haud inutilem aut iniucundam: quam M. Cicero perappoſitè, atque luculenter naturale quoddam animorum pabulum appellat. Aquæ illæ ſulphureæ maris ſalſugine cineribuſque incendiorum infectæ cum longius profluendo refrixerint lapideſcunt, atque propagant vim eandem in amnes ac riuos, quibus commiſcentur. Denſior quoque terra ac ſaxa ſimilibus incendijs exhauſta diſſolutaque in groſſiorem puluerem, quem Puteolanum à loco veteres nuncuparunt, receptis aquis conglutinantur & humore ſolideſcũt in ſaxu. Et aquæ per ea loca permeãtes, viciſſim tale quid glutini cõtrahunt, vt corpori quod contingunt cohæreſcant, & coëant in petram. Stupenda viſu in Apennini ſpeluncis & cauernis occurrunt eius rei miracula ſub Anienis alueo veteri in Æquicolis ad Vicum Varium ſiue Varronis, in quibus olim ſtillantes per rupium fiſſuras ac hiatus aquæ, dum ſenſim in ſaxa concreſcunt, multiformes atque ſublimes columnas, arborum magnarum ramoſos truncos, centaurorum ac gigantum monſtroſa corpora temere cadendo fabricarunt. Collet ranſito qui Sulphurariam includit, ab oriente conuallis eſt, vbi alumen conficitur. Modus eſt huiuſmodi. Lapides è monte Sulphurariam cingente coquunt in fornacibus, eductoſque coaceruant, dein aquam certis ex puteis qui hic ſunt, ſpatio dierum aliquot infundunt; & adeo mace-

rant, vt in cineres dissoluantur. Ex ijs cineribus Lixiuium confectum lignea in vasa condunt, quod paulatim circa extremitates vnciæ plerumque crassitudine coit atque solidatur, instar crystalli vel glaciei, ferroque diuellendum est. Voluptatem spectatio peringentem habet, arsque est ex se fructuosissima. Ad viam quæ Neapolim à Puteolis ducit, villæ Ciceronianæ locus occurrit, etiamnum eo nomine inclytus. Eadem via pergenti villæ L. Luculli ingentes ruinæ apparent. Per montem hic apertum ferro, marinas aquas Anianum in lacum collibus vndique conclusum, is immiserat: quamobrem ad illum ostium vtrinque rupes altæ, iuxtaque vestigia sumptuosorum operum adhuc cernuntur. Hoc ad lacum ingressu Thermæ stagni reperiuntur, Anianæ dictæ. Cellæ quædam sunt concamerata testudine, quarum solum magna frequentia calidos emittit vapores, adeo vt absque vestibus intranti repente sudor excutiatur, vnde sudatoria quoque nominantur. Humores crudos euacuant, corpus vniuersum alleuant, languidos reficiunt, ilia sanant, intestina vlcera desiccant & podagricis vehementer auxiliantur. Dextra porrò ad pedem altæ rupis qua lacus cingitur, haud procul ab ipsis aquis, Antrum fundo plano in montem abiens per passus decem vel octo, cuius fauces amplæ satis duos vel plures in ingressu simul intromittere possunt; sed sensim decliui in arctum testudine desinit, vbi è profundo per saxi poros inuisibiles feruentes exhalat spiritus, verùm adeo tenues, siccos atque subtiles, vti eorum nullus videatur fumus aut vapor: quamuis

aerem

aërē vētis infuſum cauernæq; frigora calore vehementi mox ſpiſſent, & mutent in aquam: ſicuti ſtillæ in ima teſtudine dependentes, & ex obſcuro aduerſus oſtij lucem ſtellularum in modum ſcintillantes indicant, Hydrargyrij vel argenti viui guttæ apparent à longè, ſed aquæ limpidiſſimæ guttas eſſe didicit, qui digitis eas deterſit è ſcabra montis teſtudine. Et quamuis is aliquantiſper moram in antro traxerit, vel ad horæ ſemiunciam ampliuſque, atque calores à pedibus per crura genuaque ſenſerit exurgentes, non tamen vertigo vel capitis dolor vllus acceſſit: ſudores tantum in fronte ac temporibus ob loci caliditatem erumpebant. Experientia ergo docuit, feruores ſiue ſpiritus illos noxios prope Solum, vbi primum erumpunt vehementiores eſſe: atque opprimere ibidem animalia puſilla, vel quadrupedia verſus terram ſemper capite prona: atque æſtu nimio quamprimum ſuffocare vitales eorum ſpiritus, dum ſiccas illas & feruentes exhalationes anhelitu coguntur attrahere, quas aquarum repentina frigora rurſum expellunt, ſi confeſtim ſtagno mergatur animal caloribus nimijs oppreſſum. Pauſilypus mons arduus quidem, vineis attamen pulcherrimis excultus & villis etiam olim opulentis habitatus, inſtar promontorij procurrit in mare Siculum, viam præcludit inter Puteolos & Neapolim: qui quidē ſummo cum labore moleſtiaque viatoribus ſuperādus erat, vel ambitu longo circumeundus priuſquam maiorum induſtria perfoderetur. At verò per imas radices atq; intima viſcera pertuſus, viam itinerātibus recto tramite planam atq; facilē aperire cœpit.

pit. Mons quidem pertusus est ad passus plus minus mille, viaq; per fodinam illam patet lata pedes XII. ac totidē alta: qua sicuti Strabo testatur, duo cōtraria plaustra simul commeare & trāsire possunt. Arragonū rex Alphonsus primus in potestaté prouinciā redacta, cōplanauit dilatauitq; viam ac fauces; perforauit montis dorsum, atque duas aperuit fenestras, quæ lumen obliquum in mediam speluncam ex aduerso nunc infundunt, Tanquam nix quædam insparsa Solo, lux illa transeuntibus apparet à longè resplendens in obscuro, priusquam fenestræ videri possunt. Est etiam in tenebrosæ viæ medio Sacellum exiguum excisum in pariete saxeo, in qua nocte dieque Lampas ardet, adampliauit opus immortalitate dignum restaurauitque magnificè nostra memoria Petrus Toletanus, dum Caroli V. Imp. auspicijs regnum Neapolitanum administrat. Itaque nunc tam recto tramite via per montem ducta est, vt cryptam intrantibus lumen à longè velut sidus quoddam per ostium aduersum resplendeat, ad quod euntes in tenebris iter dirigant, quibus item facilè ac iucundum est, obuios quosque per lumen illud in speluncam intrantes, tanquam pygmæos procul, vel equites vel pedites cernere. Quisnam primus animo Xerxeio tam immensum opus aggressus fuerit, aut quo tempore factum sit, feruntur eruditorum variæ sententiæ.

ITER ROMA CAIETAM.

Fundos vsque numerantur mill.

o. *Saeta* 9.

Simul

CAIE-

Caieta vrbs non minus operibus quàm situ vndequaque valde tuta est. Simul enim cum promontorio, è cuius cliuo dependet, posita est in quadam peninsula, fereque tota marinis aquis cingitur, vt terrestri itinere, nisi vna porta è continenti pateat ad eam accessus, per Isthumum angustum, atque ponte, porta, propugnaculisque munitissimum. Assurgit duplici vertice promontorium & qua mediterranea spectat vrbe vestitur, in planiore cacumine cliuoso. Altera pars altior multo præcepsque, procurrit in mare meridiem ac occidentem versus, atque permedium à summo ad imas vsque radices vasta ruptura scissa est terræmotu, vt creditur antiquo qui in ijs Italiæ tractibus aliquando tingere solet. Scaphis intrant hiatum longo spatio nautæ venerabundi, locumque colũt religiosè, credunt enim sicut & alij incolæ & vicini mõtem illum, quo tempore Christus redemptor noster pro salute humani generis in cruce mortem perpessus est, ita vulsum terræmotu fuisse cùm petras tunc fissas esse tradat Euangelica historia. Extructum est propter fissuram montis, monasterium atque templum opulentissimum, dicatumque sanctæ Trinitati ter maximæ, à quo monti quoque nomen nunc inditum, vt vulgo mons Trinitatis appelletur. Miraculi instar saxum suspicitur immane è summo montis cacumine prolapsum, quod inter medij hiatus vbi angustior incipit esse, scabros parietes in casu suspensum fixumque mansit. Sacrarium in hoc extruxit pulcherrimum Summæ Trinitati Ferdinandus Arragonum Rex è mari conspicuum, ad quod via manufacta, per ipsam montis rup-

rupturam ascenditur è monasterio. In cuius solidis & vastis parietibus vtrimque considerare iucundum mutilos saxeos, sparsim extantes, & ex aduerso loca vacua & concaua, è quibus vi summa terręmotus sunt diuulsi, quemadmodum durissima saxa inæquali semper ruptura finduntur. Ibidem visu digna præclaris nostri seculi exercituum ducibus posita monumenta marmorea sumptuosa, cum elogijs admodum honorificis, Caruli nimirum Borbonij, qui in oppugnatione funesta Romæ ignito glandinis plumbeæ iactu vulneratus interijt. Item Odeti Lautrechij ducis aduersarium partium, qui in obsidione Neapolitana contagioso morbo quinquaginta milium exercitu amisso decessit. Cuius tamen licet inimici cadauer eius vrbis propugnator Philibertus Aurangius humanorum casuum non immemor, eo loco peramplo condidit. Caiete mœnia atque propugnacula apparatissima sunt tormentis bellicis instructissima. Arx est in angulo promontorij versus orientem, eam posuit Ferdinandus Aragonum rex, pulsis ex regno Neapolitano Gallis. Nostra memoria Carulus V. Imp. & rex adiecit rupem vicinam ponteque sublicio iunxit Arci superiori. Atque ita moles turribus atque propugnaculis adauctas duplicauit, & promótorio toto simul incluso vrbi, fossa, murisque connexit. Arcadinam & Tichen Syraculanorum diceres, ex ijsdemque vicina littora, portum atque vrbem subiectam posse. Quare selectissimo seruantur arces Hispanorum militum præsidio, nec ignotis peregrinisve datur in has accessus, immo nec ciuibus aut inquilinis. In vrbis summo templo est

crater

cratere ille Bacchicus ingens, cadorum plurium capax, ex vno saxo Pario candidissimo cauatus, quo nunc ibidem vtuntur in templo pro sacri Baptismatis lauacro. Inter antiqua eius generis vasa nihil videri pulchrius perfectiusque posset. Nam in eo, cælatura Græca conspicitur artificiosissima, cuius non puduit sculptorem, qui nomen suum Crateri inscripsit. Salpiona Atheniensem fuisse, characteres Græci in eo sculpti docent. Cælauit eleganter in eo vase figuris artificiosissimis, vt Dionysium illum bimatrem ignigenam (sicut poëtæ vocant) recens natum Mercurius detulerit Iouis ex mandato ad materteram Leucotheam, quam & Matutam poëtæ Latini appellarunt; eadem Ino veteribus dicta: quæ Baccho infanti vbera primum dedit, qui deinde Nymphis nutriendus est traditus, hanc igitur vides matronali in habitu sedentem in rupe, præsentatum à Mercurio infantem vlnis acceptare, positumque in linteo recondere sinu, dum Satyri & Bachæ euantes ad tympana tibiasque bifores ducunt choreas. In altissimo Caietani illius promontorij cacumine est illud antiquissimum L. Munatij Planci oratóris Ciceronis discipuli, cuius adhuc extant inter familiares epistolæ, mausoleum marmoreum, quod ibidem extructum ante mille quingentos annos sub Augusto Cæsare adhuc integrum, lateque prospectat in mare, Turrim Orlandinam nunc vulgus appellat, vti maiorum opera factaque sublimia, fabulosis inuoluit originibus posteritatis ruditas, & historiæ veteris inscitia. Est autem forma rotunda, vt illud

Metellæ Q. Cretici filiæ, in Appia via non procul ab vrbe, ad cuius imitationẽ Architectus hoc Plancianum construxisse videtur. Constat tota moles ex duobus murorum solidorum circulis. Quorum exterior ex saxo ingenti quadrato compactus, habet in diametro passus circiter XXVIII. vel pedes LXXXIV, ex eoque colligere est totius sepulchri magna latitudo, si diametri lineam ducas in circulum. Nec minor est eius altitudo, prout oculi consideratione dimetiri potest, cum XXVII. sesquipedalium ordinibus euehatur in altum. Quibus est imposita superior corona, suis murorum pinnis tanquam in radios efformata, & hostilium armorum spolijs insigniter adornata. Intranti per ostiũ occurrit ambitus septem circiter pedes latus, quẽ facit circulus interior opere lateritio spisso, altaque testudine iungit exteriori hic igitur interior altissima clausus concameratione formam, rotundi templi in medio Mausolei repræsentat cum quatuor peramplis statuarum loculis, parietes interiores omnes tectorio marmorato videmus expolitos tam fuissent tantoque candore renitentes, vt vitri splendorem habuisse, niueisque repercussibus luminis radios duplicasse videantur. Qui per ostiũ dumtaxat intromissi (nullas enim fenestras habet tota moles) locum illustrant abundè. Supra ostium & Planci oratoris titulos cum elogio rerum ab ipso gestarum characteribus pulcherrimis velut in tabula sculptus integrè legitur. Portus Caietanus vt ob amplitudinem atque vetustatem apud auctores percelebris, sic etiam situ ac natura loci tutissimus est. Cùm à meridie & occidente tempestates fla-

statuſque marinos arceat promontorium, ab Aquilone, Cecia & Euro tuetur Apēnini brachia, Italiæque tellus ſtabilis. inter ædificia publica magna & famoſa ab Antonino Pio Auguſto facta, vel reſtaurata, celebrat Iulius Capitolinus Caietę portum ac Tarraconenſem.

ITER ROMA ARDEAM.

Grotta perforata	4.	*Caſaferrata*	4.		
Caſaletto	2.	*Treroria*	4.	*Capo cotto*	4.
Patrica	1. o.	*Ardea*	4.	Simul 23.	

ARDEA quondam Rutilorum vrbs fuit, Danaem Perſæ matrem Plinius, ſed aliter ex Xenagora Dionyſius vnum ex Vlyſſis & Circes filijs conditorem eius aſſerit. Nomen ab Ardeæ auis augurio deſumptum Virgilius indicat. Quibuſdam placet nomen hoc à Dauno Pilumni filio vrbis cōditore tractum. Alij ab æſtus hoc loco vehementia. In huius oppidi delubro quodam vt Plinius memorat, antiquiſſimæ nonnullę iuxta ac elegantiſſimæ picturæ cernebantur, tanquam recenter factæ, quarum auctorem alibi Marcum Ludium prodit.

S. Anaſtaſio 4. o. *Nettuno* 7. Simul 11.

NEPTVNIVM oppidum propter Antij vicini (cuius pauciſſima nunc veſtigia ſuperſunt) deſolationem in litore maris conditum, aut verius inſtauratum eſt. Neptunienſes hoc tempore quanquā fertilem agrum habeant, & vino frumentoque abundantem vt plurimum tamen aucupio ac piſcationi vacant, propter loci ad ea ſtudia opportunitatem. litus enim omne ſpacio P.M. XVIII. vſque Lauinium ſaltus vepreſque continuos habet, Apro-

rum, Capreolorum leporumque venationibus aptos. Palumbes & coturnices magna frequentia certis anni temporibus; præterea quoniam mare glareosum habent, optimos generosissimosque pisces capiunt.

o. *Astura* 5.

ASTVRA oppidum marinis aquis cinctum est. Claustra vocat Ptolem. vt quidam volunt: at Plin. insulam cui oppidum insidet, itemque flumen eodem in loco nominat Austuram. Scriptores multi cum amnis Asturæ, tum oppidi mentionem fecerũt maximè propter indignissimam Marci Tullij cædem, qui Antonium fugiens hic ab omnium hominum ingratissimo Popilio, cui vitam ante conseruauerat obtruncatus est. hunc ipsum locum memorabile Corradini fatum Frederici secundi Imp. nepotis illustrauit, quem Carolus Andegauensis Comes primus Siciliæ Rex hic captum (cum victus in campis Pomtinis huc vna cum Austriæ Duce refugisset) in foro Neapolitano securi percussit.

ITER ROMA OSTIAM.

Grotta perforata 1. *Osteria* 2. *Torrizella* 2. *Malafedo* 1. *Osteria* 2. *Palocco* 2. o. *Ostia* 2.
Simul 12.

OSTIA oppidum ab *ostio* Tiberino appellatũ, ab Anco Martio, eo loci vbi Æneas primum castra constituit, conditum, in ipso maris Tyrrheni & Tiberis fluuij confinio, vt totius mũdi opes illo veluti maritimo vrbis hospitio reciperentur, aërem habet grauem & pestilentem. Olim maximis ædificijs ornatum, nunc in paucas & exiguas

villas abijt. Turrim habet cum propugnaculo à Martino V. extructam; apud eam duobus ostijs Tiberis in mare influit, sed vno maximè & impetuosiore. Ruinæ hic & vestigia portus celeberrimi videntur, cuius fundamenta adhuc è mari ipso eminent. Fuit vnum ex operibus admirandis quæ vnquam Romani extruxerunt. Eius forma habetur apud Tramezinum Pyrrho Ligorio auctore. Lazarus Bonamicus dicere solebat: Omnes Christianorum Principes non posse talem extruere. Fuit dirutus à Gregorio Pont. Rom. propter metum Saracenorum, ne esset ad illorum irruptiones receptaculũ. Sunt prope ruinæ multorum ædificiorum, maximè Camerarum quarundam, quæ quidem satis amplæ sunt, sed valdè humiles, quarum nec forma comprehendi, nec numerus iniri potest in tanta vastitate. In ijs reposita fuisse ea, quę ex nauibus exportabantur, verisimile est.

FINIS.

